

Monotonie pe vioară

de Tudor Arghezi

*Decînd nu mi-ai mai cîntat,
Sînt, vioară, întristat.
N-ai putea ști ce mă doare
De tot cad în întristare ?
Întristat de ce să fiu ?
Că-i devreme, că-i tîrziu ?
Și n-am cine să mă-nvețe,
De mi-e dor sau mi-e tristețe,
Ca să știu, la întreat,
Că ceva s-ar fi-ntîmplat
Dor de ce-ar putea să-mi fie ?
De-altă nevinovăție ?*

*Nu-mi dau seamă ce-ntristare
Negrăită iar mă doare.
Întristările ți-s multe ?
Cine să ți-le asculte ?
Cine ți le înțelege,
Întristările pribege ?
Că nici eu nu le-nțeleg,
Să le-nșir, să le dezleg.
Te-ntristează cînd și dacă
Alții cîntă, rîd și joacă ?
Scripcă veche, mai de mult,
Doar tăcerea ți-o ascult,
Nu-mi dau seama ce-ntristare
Decît altele te doare
Oare trebuie să-mi pară
Că-a murit ceva-n vioară ?
Ori, vioară, simți mai bine,
N-a murit ceva în mine ?*

Diamantul

(partea a doua)

de Maria Banuș

PRIETENII

*Nu o dată m-ai întrebat
„De ce nu scrii despre noi,
despre prietenie ?“
Aminam,
ezitam.
Sensul a tot ce se-nîmplase cu noi,
— fulgerul alb —
săgetă o clipă,
și se-ascundea
în vălătucii groși, plumburii ca norii
ai neodihnitelor vremuri.*

*Se spune că-n ceasul morții,
ca într-un vis esențial,
se petrece-o contragere,
și tot ce-a fost divizat
într-o înfinitate de pulberi,
se-adună-n câteva mari imagini ;
retrăiești clipele cheie-ale vieții :
privirea mamei, extazul, trădarea sau nunta,
în cadrul ce le-a văzut petrecîndu-se.
Se spune c-atunci
percepi cu o mare-ascuțime
senzațiile ce-au însoțit clipele-cheie :
mirosul fierbinte al finului proaspăt cosit
sau al cafelei ce dăduse în foc,*

sau din nou auzi cum se zbate
cîrligul ferestrei deschise,
într-o seară cu vînt și cu praf
deasupra șoselei pustii.
Vîrfurile acute ale acestor senzații
atînge, ca-n acupunctură,
o rețea precisă de semnalizări și răspunsuri,
și se produce alcătuirea definitivă-a imaginii:
finul devine una cu șuvița de păr
castanie, fierbînte, a dragostei unice;
drojdia cafelei revărsată pe plita încinsă,
închide-n ea savoarea mortală a despărțirii,
și-o liberează-nmîită, pentru ultima oară
ferestra care se zbate-n cîrligul neuns,
deasupra șoselei prăfuite, de țară,
ți-aduce chipul senin, zîmbitor al lui Iuda,
(ciupercă multicoloră)
cînd te vindea pentru treizeci de-arginți,
și prăbușirea, singurătatea care urmaseră,
cînd stăteai pierdut, în fața ferestrei deschise...
Așa povestesc înecații, readuși la lumină
despre ceasul din urmă și viziunile lui esențiale!
Dar poezia nu e și ea clarviziune agonică?
Nu se-ncheie cu fiecare poem, un ciclu din viață
Ești în drept să mă cerți că nu scriu despre noi
și despre flacăra albă a prieteniei...
De zeci de ori am stat pe marginea Styxului
și am trecut dintr-o viață într-alta,
ducînd cu mine-n groapa unei vîrste sfîrșite,
lumina scurtă, ca de magneziu,
a primelor cicluri, bogate-n flori și în fructe...
Acum cel puțin
cînd penultimul sau ultimul cerc,
ca o-ntindere largă de apă,
ca un lac liniștit,
licărește-naintea ochilor noștri slăbiți,
cînd părul nostru rărit a-nceput să pălească
și nervii, ușor vătămăți, răspund mai încet la semnale,
acum cel puțin, să prind, în scurtul declin luminos dintre vîrste,
chipul intens, romantic, al prieteniei,
sensul care-o pătrunde și dă frumusețe
chiar trăsăturilor ei răvășite, brutale.

Ciudată verigă ce-a prins laolaltă
viețile noastre plămădite din substanțe atît de străine,
și totuși avînd o curioasă, intimă-nrudire,
Cu ce să le-asemăn?
Parc-ar fi stat un înalt stînjinel,
cu nedefinite, pîlpîitoare conture,
— petale striate totuși de vine metalice, aspre, —

alături de-o rocă făcută din cuarț și din mică,
desvăluind neașteptate, moi irizări vegetale:

Revăd, în fundul oceanului-vreme,
primul drum împreună,
Calea Victoriei, strîmbă, șerpuitoare,
ca o lagună-nsorită-n amiaza de mai,
cu țigăncile ei peștrițe, carnale,
întinzînd buchețele de violete,
cu scurgerea leneșă a zornăitoarelor
uniiforme ofițerești și-a modăi deceniului patru,
cape, pantofi cu baretă —
cu buze-n formă de inimi, unse cu roșu
gras, violent și dulceag precum alifia de struguri :
și-n fața vitrinei, la „Capșa“
șiragul de vulluri mizeri, năpîrliți, cu monoclu.
Iar noi ieșim ca dintr-o grotă
din sala de expoziție,
dintre tablouri onirice :
o explozie-a zvîrlit în aer și-a logodit pe cartoane
pulpă, pantofi de lac cu tocuri înalte,
un ochi transcendental lucind printre viscere.
masa tavernei, cu picioarele-n sus
— epavă pe care se-nfășoară părul de cîneșă, ud,
al cîntăreței, sifonul, monoclu, coșciugul,
sîinii apocaliptici....
Iar noi am ieșit împreună, în ploaia de soare
a Căii Victoriei, și mergem prima dată alături,
adolescenți gravi, bănuitori, deschiși, încordați,
tentaculari, vibratili, pipăim terenul din jur,
întindem brusc, spre gîndul de-alături,
o ventuză de gînd străveziu,
și-o tragem iute-nașoi,
răniți de-un suris, de o umbră,
și iarăși, culbeci retractili,
ne strîngem, tăcuți sub conchilie
Deoparte și alta laguna-nsorită,
soioase canale înguste, pe care se scurg
resturi desmembrate de viață,
coji de fructe intrate în anticamera acră a putrefacției,
femei ca niște cutii goale de pudră,
fantoșe virile ca țevi de pistoale mîncate de-oxidul rutinei.
Străbatem laguna, moartele ape,
și ele se scurg ca mercurul pe umerii noștri.
Înaintăm uscați, neatînși,
atenți la traseul nostru lăuntric,
tu, urmărind probabil complicata mișcare de ascensiune
și de resfrîngere a gîndului meu,
feminin ca un iris și suplu,
iar eu, bănuind, la rîndu-mi,

sub ochelarii ce-ți îndulcesc și-ți maschează privirea,
mişcarea-ncordată a spiritului și a voinței
ciudata-mbinare de roci moi și puternice,
care visează granitul.

Din culcușul vitrinelor

vulpi argintii ne pîndesc și cîrțițe scumpe, roșcate,
întorc înspre noi botul mic, ascuțit,
ochii de sticlă goi și extatici;
flacoane hidrocefale Chanel și Coty
cu dopuri imense de cristal poliédric,
cu funde la gît, stau nemișcate sacerdotal,
ca niște javre de lux în raclele lor de pluș trandafiriu,
coliere șiroiesc, albastre, verzi, acvatic aprinse,
covoare persane, adînci halimale, cheamă
ca-n basme și-n somn, din umbra vitrinelor;
levantina Veneție a bodegilor, cafenelelor, giuvaergîilor,
își sună verigile ei unduitoare
clipociri și clinchete veste de plouă pe umerii noștri
și-alunecă jos, ca mercurul.

Așa mi-amintesc întîlnirea, drumul dintîi.

Doi ucenici stîngaci, doi sculptori în fașă,
deabia începusem să modelăm lutul rebel al destinelor noastre.
Încă nu izbuteam să-i dăm suflul, volumul vieții reale.
Fantastice măști ne făceam din eroii lecturilor:
șurtam crizantemă la un rever invizibil,
zîmbet subțire de mic supraom în armură,
pe inelar un safir nevăzut, neclintit, ca un ochi de azur,
scrutînd, dincolo de bine și rău, omenirea.
Friabile chipuri de lut, sărmame ziduri de apărare
toamite din blocuri de ceață,
în jurul copilărici rănite.

Uăd gulerul aib, scrobit,

atît de vechi că-i aproape numai urzeala,
și mohorîtele haine, curate, de student în mizerie;
revăd sub sticlirea intensă a dioptriilor
o umbră ascunsă de duioșie lovită,
și peste sfărîmicioasele măști,
peste succesivele roluri și travestiuri,
un abur fierbinte, uscat, statornic,
urcînd din pieptul neliniștit,
de pe buzele noastre cu puerile conture,
amestecat cu pereții de ceață,
ca într-o gară, cînd trenul intră în stație,
cu toată locomotiva lui gîfînd, copleșitoare,
și cînd strigăte, voci răzlețe-ntrebări,
se topesc în norul de abur lăptos și difuz,
devenind o singură vibrație și voce comună: plecarea...

Ce diagramă, cine și ce să indice vieților noastre direcția?
Cum să trăim, pe unde s-o luăm,
ca s-atingem tărîmul frumos și curat,
ca să captăm adevărul fluid
și el să scalde zilele, nopțile noastre?
Cum să distingem puntea ce leagă-ntre ele
tărîmuri lunatece arse, cu flăcări miragii,
cu-nchîpuite tezauri,
de puntea ce duce la țara făgăduinței,
la realele pajiști,
la reale comori?

Drumul, prietene...
Căile-acestea lungi, prăfuite, străbătute-mpreună,
poate că ele-s veriga,
ce prinde-n arcuța ei tijă viețile noastre:
bucuria comună-n diminețile proaspete,
cînd cerul ni se părea clătît într-o dumnezeiască-albăstreală,
și pîinea pe care-o rupeam avea gust de primăvară și cer,
și apa era dulce și tare ca vinul;
descumpanirile noastre, a ta sau a mea,
la răspîntii, sub soarele crîncen,
cînd eu, sau tu, cîteodată,
fără putere îngenunchiam, jos, acolo, în praș,
și spuneam, cu fruntea-ngropată în palme:
„Lasă-mă-aici. Eu nu merg mai departe”.
Gestul cu care mă ridicai nu era blind totdeauna,
ba uneori, ca să spun, amarnic de aspru
și poate nici eu, stînjelul (de care vorbeam înainte)
n-am fost petală de floare,
ci lanie dreaptă, tăioasă,
atunci cînd fațetele tale de rocă
cedau, înnuiate, sub lacrimi.

Poate zîmbești.
Poate-ți apare prea legendar și romantic tabloul.
Acești pelerini, acești extatici drumeți,
care merg prin arșiți și praș,
sprijinîndu-se unul de altul,
aceste vag licăritoare fantome,
cum pot să evoce anii dramatici de căutare,
vijelioasele certuri, faunescul hohot de rîs,
calmele ore prinse-n chilimbarul tăcerii,
fișierul cu albe, lucioase cartoane al bibliotecii
unde, ca-n valuri, zvirleam răbdătoarea undiță, în așteptare,
doar vom simți într-o zi cum prinde cîrligul,
— greu atîrnînd, rupîndu-ne umăru-aproape,
pieptul umplîndu-ni-l de-o bucurie străină —
peștele-n zale, monstrul de aur al absolutului.
Sigur, cum să evoce acești pelerini, pe căi prăfuite,

desenați naiv, ca-n xilografuri medievale,
 Bucureștiul de-atunci și pe cei doi prieteni
 străbătînd labirintul de ulicioare mirșave,
 și străzile lungi, așipite sub umbra castanilor,
 — Filaret, Cuțitu-de-Argint, Lînăriei,
 — cișmele, straturi de nemțșori și zambile,
 rufe-atîrnînd pe frînghia din curte —
 străzi gospodine, cărunte, cu șorț și basmale de stambă,
 și aleile grave, de ulmi și arțari venerabili ai parcului.
 unde, din Tîrnul lui Tepeș, din mica geamie,
 ne-ntîmpină plutind, cu pași ușori, de miracol,
 pe lacul cu lebede, copilăria?
 Retrăiam primele noastre plimbări dedemult,
 ținute de o mină uriașă,
 pe podețul de lemn, cu fața spre lac.
 cînd prima oară iubisem fluida-nțîlnire de aer și apă,
 Și — cuprinși de-un fior — aruncasem firimituri de covrig
 păsării albe, sublime, nepăsătoare.
 Tăcerile noastre, sub ulmi, și rănile-ascunse
 de care vorbeam rar, doar în aluzii și cețoase metafore.
 căci doi supraoameni, cu safir invizibil în deget,
 și-o crizantemă ideală, ușor și fonată,
 dar densă, învoaltă, la butonieră,
 cum să dea importanță înfloritoarei mocirle
 pe care Nevoia-i silește s-o treacă:
 ceasuri de așteptare vîscoasă
 în anticamera Marelui Șef de Servici la Arhivă,
 sau în odaia plină cu miros acru de fum și șantaj
 a vreamei redacții,
 sau sub ochiul absent, sclipînd ca pupila de pește,
 al Marelui Șef de capcane avocățești,
 urmărit de mărunte, hămesite jivine,
 de toți acești dubioși inexistenți
 licențiași și studenți, în căutare de hrană?
 Și noi, printre ei, luptînd cu atingeri reci, lipicioase
 cu praful înecăcios al arhivelor, cu dosarele-absurde,
 halucinante, pline de giruri, polițe, vînzări-cumpărări, ipoteci,
 printre care foiesc libărci cenușii, libărci roșcovane,
 șperțuri înebunit, ce-aleargă încoace și-ncolo,
 și se preling prin găuri, prin crăpături, prin buzunare.
 în gîiă, în păr, în urechi...

— Am găsit un om.

— Am găsit o carte.

Cum alergau sălbăticiunile tinere,

cu frada-ntre colți,

una spre cealaltă, triumfătoare,

cu ochi scăpărînd!

Cum își lăsau ele, jos, la picioare, în dar,

cîte-o fișie de adevăr,

*cite-un suris străveziu,
neatinș de tranzacții, de ipoteci...*

*Și într-o zi mi-ai spus, grav, exaltat,
într-un fel cu totul străin
stilului suplu, ușor, pe care ți-l șlefuiuseși :
— Dac-ai ști de ce oameni am dat !
Ce oameni există !
Nici compromisuri, nici sterpe introspecțiuni...
Cu lupta lor modestă, tenace, bazată pe știință
ei rezolvă dilema, anihilează abisul...*

*— Care abis ?
te-am întrebat, cu sufletul, parcă, la gură,
ca o femeie credulă, în vizită la ghicitoare,
deși cunoșteam ce va urma, de-atâtea ori vorbisem
despre uitare de sine și despre luptă...*

*— Abisul, ai repetat, cu ecouri multiple,
Știam ce abis, și-n sinea mea tremuram.
Aș fi vrut să amin,*

dar știam că nu se mai poate.

*Dacă vreau să trăiesc,
să nu mă sufoc în capsula de aur cleios,
trebuie chiar acum, din această clipă,
din acest amurg familiar, cu reverberații-n surdină,
cu torsul lui de pisică, mătășos și electric
să ies din casă, din curte, din străzile vechi,
să caut drumul cu necunoscute tufișuri sălbătice,
grohotișul cu mari bolovani alunecoși,
ce-aleargă abrupt spre prăpastie,
și tot pe cărări povornite,
urcă spre pajiști...*

*Și iarăși am stat pe un mal cu văzduhuri pîlpîitoare
și-am aruncat undița-n apă,
dar nu despicînd, ca valul, fișiere,
albe, sticloase,
în biblioteci oficiale, în spațioase tăceri de catedrală,
ci într-o cameră joasă, undeva la parter,
o singură treaptă, tocită, spre curle,
o masă de brad, un dulap cu baișul cojit,
două canaturi zîngănițoare de sticlă
și cîteva zeci de cărți,
cu scoarțele rupte, îndoite la colțuri.
Eminescu, Jack London, Marx, Manifestul...
Un muncitor bătrîn, unul adolescent,
șoptesc ceva despre meetingul-fulger,
două făpturi din altă planetă.
doi marțieni în haine fosforescente,
salopeta băatului, costumul ponosit al bătrînelului,
semmale greu descifrabile,*

și pulsul meu precipitat,
în rîu sclipitor ce se pierde, departe, foarte departe.

— Da, să uiți de tine,
să mergi cu ei în istorie.
Dar ei, chiar ei sînt Istoria, justițiară și tînără.
Prin ei, numai prin ei se întîmplă
ceea ce-i drept și necesar să se-ntîmple.
Și setea asta, pe care n-o potolește
nici apa, nici vinul,
nici ochii iubitelui, nici lumina amurgului,
numai licoarea vrăjită al cărei gust deabia îl descoperi:
să fii solidar, să fii unul și mulți,
să-nvești să ataci, alături de ei,
ritmic, în rînd, să izbești cu berbecule,
pilonii grozavi pe care se-nalță vițelul de aur,
ca într-o zi ochii lui cruzi, mincinoși,
să se scurgă în lacrimi de aur, de sînge,
picioarele lui trufase să tremure, să-ngenuncheze.
copitele lui sclipitoare, bine înfipte în lespede dură,
să se fărîme, ca praful de cretă...

Să nu fii singur,
sortit agoniei stupide,
în așternutul anilor, jilav,
și fără scăpare, ca patul bătrînilor.

Dar crizantema?
Ce va rămîne din ruginiul ei înșorit?
Din vîlmășagul acela stufoș de idei
fie, învoalate, subțiri,
arborate cu grație și melancolie?

Dar seninul nostru safir?
Ce vom salva? Ce vom duce cu noi?
Nu vom pierde, în iureșul luptei, inelul?
Și floarea? Nu va fi smulsă, smucită,
nu va rămîne din ea doar un ciot,
sărac în culori și-n petale?

Nu știu.

Destule-ntrebări.

Nu știu.

Doar mîntuirea.

Doar rădăcina să scape,

îmbrățișată cu rădăcinile

într-o rețea salvatoare, fără sfîrșit.

Peste Europa

s-a ridicat o trombă neagră de praș.

În Panzertank urcă demența.

*Mișcă turela rotund, de jurîmprejur,
Măsoară globul,
Marchează locul primelor mari cimitire.
Șenilele încă nu au trecut
peste case și arbori,
peste păsări cu cioc de rubin.*

*Dorm pașiști, neștiutoare, sub lună.
În seră, pământufuri încâlcite, de vis.
stropite cu aur și cu rugină,
clatină capete grele, neliniștite.*

*Am închis în urma noastră o poartă.
Uluca spălată de ploii își apleacă zorelele.
Pe drumul întortochiat,
cu rîpe și punți și răscruci prăfuite,
uite, două mici siluete,
naiv desenate, ca-n xilogravură,
două dîre de pași paralele.
două frunți încordate-n aceeași mișcare,
doi trăpași de drum lung,
înhămați la căruța cu vise.
doi pelerini spre țara făgăduinței profane,
înaintează mărunt, mărunt,
din fundul oceanului-vreme.*

Pasiunea

de Ștefan Luca

PARTEA I

... în septembrie 196...

Septembrie, vremea culesului. Ploi rare, zile călduroase, seri reci și senine cu o lună atârând uitată, înconjurată de un cerc prevestitor, după bătrâni, de secetă. Întîrziî cercetînd lucrările elevilor, citesc sau schițez planuri de lecții. Fumez mult, țigară după țigară, în timp ce încerc să-mi închipui cum ar fi fost dacă n-aș fi fumat niciodată. Ies apoi să mă plimb, timp în care odăița se aerisește. Urc la deal, pînă la lavița de sub prun.

Satul, de-acolo, se vede ca-n palmă. Noaptea, mai cu seamă, îmi place să-i ghicesc casele, ulițele, rîpa care-l taie în două felii. Bat de mulți ani cărărușa asta ce mă aduce sub prun. A devenit un obicei, sau cum se mai spune despre deprinderi, o a doua natură. Am, din păcate, cam multe deprinderi și nu mă laud cu unele dintre ele, dar care dascăl de țară, după cincisprezece ani de „praxă“ nu se alege cu așa ceva. La mine circumstanțele-s atenuante, fiindcă, la treizeci și cinci trecuți, am rămas burlac. Sau agravante, cine poate ști.

Cînd am dat cu ochii înțîia oară de Merișor, de rîpa tăiată, ca o rană deschisă, în mijlocul satului, de plopul singuratic ca luna din înalt, aveam vîrsta entuziasmului și a aventurii. Reîntors de pe front, plănuisem să mă așez în satul meu, de lîngă Aiud. Mi s-a indicat Merișorul, iar colegii, bucușori că încă o nucă tare îl nimerise pe altul, se grăbiseră să-l laude. Are, ziceau ei, o bisericuță străveche, din lemn, cu clopotniță caracteristică. Sigur, neapărat, trebuie să existe bucoayne scrise în chirilică, poate chiar o „palie“. Și-apoi, ca nicăieri pe cîmpie, s-a păstrat intact portul popular; fetele scot din lăzile de zestre salbe cu galbeni de aur, femeile măritate încă poartă sub năframă „ceapța“, iar în strana bisericuții se-nșiră duminica moșnegi cu plete albe, netunse, și cu profiluri uscate, obrazuri de pergament îngălbenit. Și încă și încă... În Merișor nu te buimăcești de cap, ci te „zăgrăiești“, copiii-s „proboziți“ nu certați. Pînă și profesorul nostru de pedagogie, pasionat cercetător de datini, nu s-a descurcat cu originea unor obiceiuri din Merișor. Așa numita „praică“, serbare a recoltei, un soi de saturnalii,

de vară, cu iz de păgînism, sau „covrigeii“ din ajunul anului nou, ceruți de copii, de toți copiii sub doisprezece ani, un fel de recensămînt neoficial. Îți intră în curte toată generația capabilă să umble și n-ai decît să numeri covrigii împărțiți. Așadar, un domeniu întins și-un tînăr dispus să se ocupe...

Stam în gazdă la Cătănuță Dumitru. Nu am avut a mă plînge, așa cum nici el n-a avut pricini de nemulțumire. Sîntem același contingent. Dar el are doi copii mărișori. Cel mare, Dumitru, umblă-într-a șaptea. Gheorghită, al doilea, se bate cu fracțiile într-a cincea. Pînă-n clasa patra i-am avut sub mîna mea. Căsuța lui Cătănuță se ridică, dacă se poate spune astfel. În dosul școlii, de care o despărțea un gard de nuiele, pe aceeași dîlmă, pe sub care se strecura nehotărîtă o uliță plină de hîrtoape.

În primul an de învățămînt, dormisem într-una din cele două încăperi ale școlii. Un pat de campanie, înzestrat cu însușirea de-a se strînge dimineața, încăpea după tablă, lipit cuminte de perete. Mîncarea mi-o pregăteam singur, de spălat mă ajutam cu băbuța omului de serviciu. Pretenții deosebite n-aveam și nici nu-și aveau rostul. Anii de internat, cazarma, apoi lunile de front mă învățaseră să nu pretind multe. Seceta din anii aceia nu încuraja, la rîndul ei, exigențe...

Față de numărul copiilor odăile școlii erau neîncăpătoare. Cerusem să se ridice încă o sală de clasă, loc fiind berechet. Pînă la urmă ne-am mulțumit să desființăm zidul despărțitor și să devenim stăpîinii unei singure săli, ce-i drept, spațioase. Între timp corpul didactic sporise cu încă un învățător. Ne-am grăbit să ne cărăm avutul și patul evantai într-o fostă cîrciumă, azi dărîmată. O măsuță, geamantanele, un vraf de cîrți și hîrtia albă la fereastra de către drum, alcătuiau un interior, cum îi spunez Liviu Bota, noul meu coleg, aproximativ și tranzitoriu. El nu înțelegea să ducă o astfel de viață. Era mai tînăr decît mine, dar infinit mai descurăreț. Nu se putea împăca deloc cu spălatul afară, cu fumul, cu frigul dimineților. În apăsau lipsurile și tînjea după alt soi de viață. Astăzi, amintindu-mi de ele, le găsesc într-adevăr insuportabile, dar mă încercă o undă de regret, cînd mă gîndesc la primii mei ani de dascălie, la farmecul lor anume.

Încercasem să i-l apropii și lui Bota. Lui nu-i spunea nimic. Jinduia altceva. Un trai mai larg, îndestulat, alte satisfacții decît o discuție în doi pe teme pedagogice. Gazetele veneau cu întîrziere, în sat nu exista, în afara unui patefon cu două plăci suprasonicitate, nici radio, nici altă sursă de muzică. Straniile mele improvizări la vioară eram pe cale să le abandonez. Liviu Bota dezlegă problema cît se poate de simplu. Se însură. A judecat pasul cu o maturitate surprinzătoare. În trei luni cunoscu, curtă și ceru fata. Se tîrgui temeinic cu socrul, în termeni nu întotdeauna pașnici, obținînd o casă de locuit cu grădină și pomi, un sfert de vie pe rod, două iugăre de arător și vite. Angajă o sluguță, pe unul din foștii mei elevi, unul Iacob, poreclit Mielu, copilul ciobanului din capu' satului. În răstimpul celor trei luni, fata, o țărăncuță vioaie, frumușică, pentru a face față îndatoririlor ei de viitoare doamnă, învăță menajul într-o familie, cunoscută de Liviu, la Cluj. S-a întors în sat cu pieptănătura și portul schimbate.

Am rămas nu atît surprins cît întristat, de ce să n-o spun, de această evoluție a tovarășului meu. Îmi amintea de unul din dascălii din satul meu natal, unul Chibuț. Am găsit trăsături comune pînă și-n înfățișare între ei. Chibuț era mai curînd econom decît dascăl. Și el se-nsurase c-o fată înstărită, sau cum se spune pe la noi „cuprinsă“. Școala o ținea închisă, iar el aduna avere, lucrînd la cîmp. Zgîrcit, la cercurile pedagogice organizate periodic, fiind obligat — și el

participa în alte sate — își hrănea musafirii, invariabil, cu fasole frecată. Ii ieșise chiar o vorbă rușinoasă, legată de zgîrcenia lui și efectele singurului fel de mâncare servit. Era străin de orice preocupare intelectuală, grosolan și nesimțitor. Uitase cu repeziciune bruma ce învățase la școală. Colegii rîdeau de el pe față, iar țărani îl tratau cu indiferență și ironie, chiar ostilitate, simțind în el un intrus. Pe de altă parte, el se mira de ce nu-i zice nimeni „domnu” învățător”. Liviu Bota era croit la fel, dar dintr-o stofă ceva mai subțire. Gospodăria o trecuse pe seama soției, socrului și a argățelului. El se ocupa și de școală, în felul lui. Ii invita pe inspectorii ocazionali acasă la el, îi găzduia, era suficient de abil să și-i apropie pe unii. Încet, încet, și-i făcea prieteni. Organiza mese la care invita colegi din satele vecine. La plasă și la județ era, în orice caz mai cunoscut decît mine. Mie, familiar, îmi reproșa nu știu ce optică naivă, repetînd adesea că nu mă înțelege și-mi sugera să-i urmez exemplul. Argumentația era de factura următoare :

— Am o casă ca lumea, dorm într-un pat bun, mîmînc bine. Nu rabd nici de frig, nu fac foame. N-am tras destul la internat ?

— Tu crezi, îi replicam, că asta se așteaptă de la noi ? Crezi că țărani văd cu ochi buni felul tău de-a înțelege să trăiești ?

— Copilării, îmi răspundea. Țăranu-i realist și șiret, la el contează pămîntul, averea.

— Nu știu. Eu sînt fiu de țăran și nu înclin să-ți dau dreptate.

— Tie-ți plac vorbele mari. M-ai sîcîit și la început cu iubire, cu trai în comun, că nutresc interese străvezii. Să luăm o foaie de hîrtie și să facem o simplă aritmetică. Tu ai pe lună 3 800 lei...

— Lasă...

— De ce să las ? Iaca eu numai din stupii mei fac două salarii.

— Te lauzi cu asta și la musafirii tăi.

— Și lor le place mierea...

— Mie, să-ți spun drept, nu-mi place.

A tăcut. De la nuntă, unde i-am servit ca martor, nu-i călcasem pragul. Răspîndise pe seama mea vorbe, mă socotea într-o ureche, dar știa că nu-i calc pragul dintr-un bine întemeiat motiv. Nevastă-sa-și bătuse joc de fostul învățător, care purta pantaloni dintr-o stofă aspră, pantaloni care după expresia ei, stăteau singuri în picioare. Auzind-o, Liviu Bota a făcut haz și nu s-a sfiit să-mi arunce, în plină lume, peste masă :

— Vezi, ăla gîndea ca tine !

Dealuri pleșuve și rîpi

Fosta cîrciumă amenința să se surpe. N-aș mai fi răzbit încă o iarnă între peretii ei coșcoviți, chiftind de umezeală. După o ședință a organizației de bază, Dumitru Cătănuță m-a întrebat dacă n-aș vrea să intru în gazdă la ei. Soluția era minunată prin aceea că pe atunci era unică. Unde mai pui că m-apropiam la un pas de școală. N-aveam decît să trec peste gardul de muiete. Cîrciuma, vechea mea locuință, se afla la aproape un kilometru în celălalt cap de sat.

Satul, cu căsuțe semănate pe dîlme, între dealuri pleșuve, își avea renumele lui. În vremea de ploaie, copiii veneau la școală cocoțați pe catalige. Le rezemau, perechi-perechi, de zidul școlii. E greu de imaginat cum arăta școala, împetritată, în zilele ploioase, cu lemnele acelea stîmbe, care o încingeau ca

un brîu. Eu o luam prin grădini, străbătînd satul și stîrnind dulăii de sub coșare sau șuri. Ziua mai mergea, dar noaptea, drumul căpăta proporții de aventură.

De la bun început m-am simțit la largul meu în strîmta căsuță a gazdei mele. Odăița da spre ulița pîrîului. Dincolo de pîrîu începea cîmpul. Dormeam într-un pat curat, aveam o masă de lucru, mă vegheau de pe pereți fotografii de familie îngălbenite, șiruri de farfurii cu chenare vinete. Citeam pînă tîrziu la lumina lămpii și ascultam vaierele vîntului în horn. Cînd aveam răgaz, mă duceam cu Cătănuță la șezători de sfărîmat porumb. Femeile torceau, stăpîna casei își cinstea oaspeții cu porumb fiert și îndulcit, iar uneori apărea și vinarsul de bucate, vestit prin tărie și greu de uitat prin miros. Toate acestea îmi aminteau de copilărie. Poate că nu m-am apropiat niciodată de sat, ca în aceste seri de iarnă, pline de povești, în care preocupările grave se amestecau firesc cu gluma. Am descoperit, nu fără o secretă mulțumire că mă socoteau de-acum unul de-al lor. Știau că mă trag dintr-un sat de cîmpie, că am avut o copilărie asemănătoare cu a lor și că, în adevăratul înțeles al cuvîntului, mă simt acasă în Merișor. Aceleași dealuri pleșuve, străjuind satul, aceleași rîpi și șiruri de salcîmi prăfoși, aceleași ulițe întortocheate. Ca și ei am păzit vitele pe cîmp și am împletit bice în patru sau opt fire, am secerat și am umblat la coasă ca oricare fecioraș din sat. Descopereau ceea ce fostul meu coleg Liviu Bota n-a vrut să descopere, dar și să fi vrut...

Dumitru Cătănuță primise două iugăre de loc, prin reformă în 1945. Cu cele două ale lui (unul pe numele surorii sale, Sofia) se chema că intră în rîndul gospodăriilor de mijloc din sat. Era o iluzie și se amăgea cu bună știință. Avea patru iugăre despărțite în trei trupuri, în trei părți de hotar : pe „Loana“, „Sub-margine“ și „După-deal“. Își croia planuri după planuri. Unde să pună grîu, cît să lase pentru fînețe, cîtă cînepă să semene și unde o să meargă la prășit cucuruzul anul care vine. Schimba cu ușurință vinerea un plan făcut joia, ca sîmbăta să aducă iarăși alte schimbări.

— Să-l las, în „Loana“, să se mai odihnească. Ar fi bun trifoiul. Mai bine bag porumb în „După-deal“.

Eram convins că în dosul acestor dese alternări de planuri, îl frămîntă mai curînd alte gînduri. Nu unde va semăna, nu, nu asta era pentru el principala grijă. Ci cu ce va ara și ce va semăna, el care n-avea decît o vacă, juninca nefiind încă bună de jug. De obicei, se ajuta cu Pantelimon Toader, fîntînarul, care și el avea o singură vacă. Totuși, asta nu putea fi o soluție. În fond, Dumitru se chinuia să cumpere încă o vacă. Voia să vîndă juninca, să mai strîngă ceva și să acopere prețul cerut.

Toate aceste planuri pe care mi le înșira îmi arătau că în Cătănuță se petrece ceva, o frămîntare asupra căreia nu aveam suficiente date s-o descurc. Devenise proprietar mijlociu, îi plăcea să-și amintească mereu de aceasta. Se juca cu noua lui stare, zornăind ca un copil o jucărie nouă, dar în adîncul lui joaca asta era numai un fel de-a ocoli alte gînduri, adevăratele gînduri. Căci grîul tot va trebui undeva aruncat sub brazdă, gunoiul tot îl va căra el. Nu era cine știe se nevoie să-și bată capul cu locul unde va încolți porumb sau cînepă.

— Mă învîrt cum se învîrte cățelul după coadă, îmi spusese el odată.

Patrusprezece ani am locuit la Cătănuță. De patrusprezece ori am ascultat plugușorul și de fiecare dată m-am emoționat ca ascultându-l de prima dată, de patrusprezece ori am tresărit la glasurile de clopoțel ale copiilor, cerind covrigi în dimineața de anul nou.

Mulți dintre elevii mei din primul an sînt azi oameni în toată firea, au copii, și-au ridicat case și-și trimit la școală copiii la fostul lor învățător. Numai că acum am mai mulți colegi și sînt opt săli de clasă.

De înțeles nu l-am înțeles prea bine pe Cătănuță, decât în săptămînile cînd în satul Merișor s-a alcătuit o gospodărie colectivă. Dumitru umblase tăcut, preocupat, arătîndu-mi că nu-i arde de povești. Întîrzia serile la organizația de bază, nu se mai despărtea de Mărian Toader, secretarul de partid, de Dumitru Fărăgău, ales mai pe urmă președinte și de ceilalți. Dintre noi, după cum era ocupat sau nu, cu săpatul fîntînilor, nu lipsea Pantelimon.

Caută apă, săpînd...

Pantelimon se ocupa de fîntîni. Era, după cît am înțeles din ce-mi spuneau oamenii, un meșter ales, vestit în împrejurimi. Sate îndepărtate îl știau și-l cheamau să caute apă. În Merișor, ca-n orice sat depărtat de oraș, erau destul de mulți sătenii care stăpîneau cîte un meșteșug. Dulgheria, rotăria, cărămidăria, erau meserii ce treceau din tată în fiu. Exista și un cizmar pe nume Iancu. Lîngă casa comunală ședea Frîncu Octavian, recunoscut drept bărbier sîmbăta, duminica și sărbătorile, cînd sătenii își aduceau aminte că barba se poate și rade. În capul satului locuia Petroiță curelarul. Firesc, între meserii, loc important îl avea cojocăria. Se aflase și în branșa asta un reprezentant. Il chema Zaharia și era vestit prin aceea că nevasta-i născuse de trei ori cîte doi gemeni. Cu totul, avea paisprezece copii.

Nimeni nu ar fi susținut că vreunul din ei ar fi ajuns la desăvîrșire în stăpînirea meșteșugului. Nici ei nu s-au mândrit vreodată cu așa ceva, dar de nevoie... Cizmăria lui Nucu se mărginea la un calapod de fier, o sulă și un cuțit ascuțit, un clește și un ciocan cu coadă crăpată. I se cerea să știe pune un petec și foarte rar, să ducă la capăt un tîlpuț. În acest din urmă caz, se bucura de asistența vecinilor și a clientului, bine-nțeleș.

Mobila lucrată de Zosim se ținea în picioare datorită, desigur, vreunui descîntec, iar un tuns și ras la Frîncu însemna o adevărată probă de răbdare și bărbăție. Dulgherii Merișorului, ca și fierarul, în schimb, își stăpîneau temeinic meșteșugul.

Toader Pantelimon învățase meșteșugul său de la bătrînul Pantelimon, tatăl său. Oamenii spuneau că tînărul îl întrecuse pe bătrîn în destoinicie.

— Așa nu se lasă pînă ce nu dă de apă. Bătrînului i s-a întîmplat des să sape zadarnic, ceea ce nu-i de mirare într-un pămînt ca al nostru. Toader, tînărul, are un dar anume...

Am cerut ajutorul lui Pantelimon să căutăm apă undeva mai aproape de școală. Dacă s-ar fi putut chiar în curtea ei. A primit, l-a chemat pe ajutorul lui, Vasilică Frîncu, fratele frizerului și pe feciorul său cel mai mare.

Toader Pantelimon nu se arăta prin nimic deosebit de consătenii săi. O înfățișare comună țăranilor trecuți de tinerețe, care de la treizeci la șazeci de ani nu se schimbă aparent prea mult. Uscățiv, mijlociu de stat, cu sprâncene stufoase, de sub care te priveau liniștiți doi ochi mici verzi. Umbla încălțat în bocanci, atît iarna oît și vara. Îțari groși, suri, un „uios“, sau haină, de culoare închisă, rărit în coate, dar cusut cu grijă. Cămașă albă țărănească, strînsă la gît. Mi-a rămas întipărit în minte că nasturele alb era cusut cu ață neagră. Nu se vedea pe el că ar fi cutreierat prin locuri depărtate de casă. Abia mai tîrziu, pe măsură ce vocea lui adîncă de bas răsuna din adîncimi tot mai mari și numărul găleșilor scoase din pămînt la lumină, sporea, în minutele de răgaz pe care și le oferea pentru a fuma, mi-a povestit că el a săpat fîntîni și-n Dobrogea și-n Argeș, că umblase prin Oltenia și Banat. N-am cunoscut un fumător mai pasionat ca el. Nu prin numărul de țigări fumate, pentru că nu cantitatea definiște un pățimaș. Ci prin felul cum își pregătea tabachera, foițele, cum pipăia tutunul, potrivit de uscat, cum lăsa chibritul să ardă, apropiindu-l încet de capătul țigării și cum privea cu ochii lui verzi fumul plutind în fuioare subțiri în aer, destrămîndu-se.

— Nu mă pot lăsa de el, îmi mărturisea. M-am legat de afurisita asta de iarbă. Vezi, nu mă dau în vînt după băutură, beau și eu nu zic, poate am fost de vreo cîteva ori chiar amețit, da' nu s-a prins de mine. Tutunul s-a prins de mine și tare am dus-o greu în armată din pricina că mi-a lipsit. Asta o am pe suflet, asta și apa, fîntînile...

Într-o bună zi, mi-a dat de știre că nu mai are mult și ajunge la izvor. Clipea, din pricina fumului țigării, preocupat de-un gînd al lui, pentru că nu era deloc vesel, sau măcar mulțumit, iar felul cum m-a anunțat mă făcea să cred că îi pare chiar rău că, în sfîrșit, a dat de izvor, iar școala o să aibă apă. Cu cîteva zile înainte îmi ceruse doar să am grijă ca ghizdurile să fie înalte, să renunț la cumpănă și să caut mai degrabă o roată cu lanț, iar fîntîna s-o acopăr. Să nu uit, mi-a zis, să pun și un lacăt. Socotea lacătul o clauză hotărîtoare.

— Pentru copii, știi dumneata ! E școală, dumneata porți răspunderea. Fîntîna-i adîncă.

— Inseamnă că ai dat de pînza subterană..

Nu mi-a răspuns nimic, a stîns țigara și i-a cerut ajutorului centura. Coborîse în fîntînă și nu i-am auzit obișnuita chemare din adînc. Zgîndărisem, mi-am dat seama, o anume rană..

Opt fîntîni

— Nu mai avem mult, tovarășe învățător. Deschidem drum izvorului și o să aibe copiii apă.

Nu, n-aș fi crezut, nu mi-aș fi putut închipui că eliberarea unei surse de apă, ascunsă sub straturi grele de pămînt, are o atît de mare însemnătate și că în momentul cînd vocea gravă, de bas profund, amplificată, schimbată uimitor, va anunța că apa gîlgîie, voi trăi asemenea emoții. Ca și cum s-ar fi descoperit un zăcămint de mare preț, căutat îndelung și, în sfîrșit, găsit. Consideram săparea unei fîntîni o muncă de domeniul muncii brute, legată de cazma, hîrleț și găleată. Sapi, dai de izvor, fixezi o cruce pe fund, cureți, apoi ieși afară la lumină ; astea socoteam că sînt principalele momente. Mai tîrziu intră în peisajul

respectiv cumpăna, te obișnuiești cu pietroiul sau oala de tuci umplută cu pământ, care ajută contrabalansul, cu scîrțitul ei, cu tina dimprejur, călcată de vite venite să se adape în vâlăul scobit într-un trunchi de copac.

De astă dată urmărisem de la început totul și înțelegeam că a nimeri exact izvorul înseamnă de fapt o încercare cu sorți schimbători de reușită. În felul ei fiind o aventură, ca și găsierea filonului de aur în măruntaiele muntelui.

Pantelimon reușise și de astă dată. Asistau mulți la această nouă izbîndă a lui, domnea o atmosferă ciudată de încredere și așteptare. Era și Cătănuță de față. Trecuseră cîteva luni de la inaugurarea gospodăriei colective, reîncepuse să mă viziteze serile, dar fără planurile vechi și fără a-mi pomeni sau explica pricina tăcerilor sale.

Au trecut cîteva luni pînă să mi-o explice...

Era o zi caldă, uscată, de sfîrșit de mai. Trecuse de amiază. Copiii se încăpățîneau s-aștepte, presimțind că, din clipă în clipă, izvorul ascuns va ieși la lumină.

Cătănuță ședea lîngă mine pe un butuc de stejar, asupra căruia zadarnic s-a-ndîrjit omul de serviciu al școlii. Nu izbutise decît să-l cresteze în cîteva locuri. Înfuriat, moșul s-a topit ca camforul, reapărînd după două ceasuri, împăcat și trăzînd a vinars. Butucul era incomod, mă sprijineam cu mîna, piciorul drept îmi amortise. Făcuși cîteva pași. Cătănuță fuma, împrăștiind fumul alburii. După ce-i da drumul în rotogoale. Mi-l arătă, împingînd înainte degetul

— Fumul iese alb din piept, pe cînd, vezi, la capătul țigării e vînat.

Mărturisesc că nu mă așteptam la o asemenea observație, cu atît mai mult cu cît, două minute înainte, mă făcuse atent, ca în treacăt, că nașterea unei noi fîntîni în sat, are meremetul ei.

— Are dreptate Pantelimon.

Nu am primit alte deslușiri. Deocamdată trăgea din țigară și amesteca în aerul cald șuvițe de fum albastru, cu roate mișcătoare alburii, petrecînd, se vede, ca un copil.

— Azi e sîmbătă, continuă el. Mîine mă duc să văd grîul.

Voia să spună că e vorba de tarlaua repartizată brigăzii lui, pe locul vechi „după deal“, tarla întinsă, în care se topiseră și cele două iugăre ale lui. Fusese cu o zi înainte să-și vadă grîul, dar nu strica, îmi da el să înțeleg, să mai meargă odată. Te mai plîmbi, iei o săpăligă și mai scoți o buruiană, cum se întîmplă.

L-am întrebat dacă grîul e frumos.

Mi-a răspuns rezervat :

— Încă nu putem spune nimic. Ploaie a fost, dar la noi... O să vedem mai avem.

Cînd se așteaptă un eveniment, la început, nerăbdarea e greu de ascuns. Toți întrebă, se îngărămădesc, se foiesc, n-au astîmpăr, trecînd de la un grup la altul, căutînd un loc de unde cred c-or să vadă mai bine. Îndată, apoi, caută un alt loc și-n clipa următoare se răzgîndesc, nemulțumiți de perspectivă, îndesîndu-se într-un nou grup. Tot astfel și-n curtea tolănită pe-o coastă de deal a școlii, oamenii s-au înghesuit și și-au schimbat locul, mișcîndu-se fără încetare, numărînd gălețile de pământ.

Evenimentul așteptat, întîrzia. Numărul de găleți, deșertate de Vasilică Frîncu, n-au mai fost numărate de nimeni, iar el, serios, plin de importanță,

tăcea. Întrebat dacă mai este mult, dacă zice ceva Toader, dacă o să fie bună apa, răspundea :

— Nu știu... o mai fi, nu zice nimic, de-unde să știm...

Interesul scăzu. Nimeni nu părăsi însă curtea. Se împrăștiară, se așezară pe treptele școlii, încălzite de soare, pe iarba de-un verde intens, acoperind jumătate din curte, unii au rămas în picioare, mulțumindu-se să se rezeme cu coatele de gardulețul grădinii. Când Vasilică întîrzia să ridice găleata, abătîndu-se de la ritmul obișnuit, străbătea ca un fior speranța că în sfîrșit Toader va chema un copil să guste din apă, după datina din sat. Lumea se înviora și se aduna din nou în jurul lui Vasilică. Apoi iar se formau la loc grupurile și începea murmurul vocilor, semănînd cu curgerea unui pîriu.

Deodată Vasilică tresări. Găleata ce-o scosese era cu apă. O apă galbenă, cu bulbuci. Sprinten, o răsturnă, udînd din greșală cîțiva copii, lăsînd-o din nou în adînc, c-o grabă care mi-a comunicat o neînțeleasă emoție îmi bătea inima.

— Repede ! se auzi din adînc.

Porunca, aspră, iscă o mișcare nehotărîtă în toți cei de față. Ea se adresa lui Vasilică Frîncu, dar fiecare sințea că și lui îi răspunde.

— Mai repede, Vasilică, repetați oamenii.

Una după alta se iveau la suprafață gălețile, cu apă gălbuie, din ce în ce mai subțire. Fu scoasă încă o găleată, ceva mai limpede, apoi i se trimiseră lemnele de așezat pe fundul noii fîntîni și la urmă mulți se îmbiară să-l tragă afară pe meșter.

În tot acest timp Cătănuță nu se mișcase de la locul lui. Eu în schimb mă gîndeam la inelele de beton care nu-mi sosiseră încă. Tîmplăria era gata. Urma să fie și roata gata a doua zi și suluș și frînghia groasă de cînepă. Aveam și lacăt, așa cum îmi ceruse fîntînarul.

Toader apăru, se spală pe mîini și pe față.

— Izvoru-i bun. Să fie cu noroc !

I-am strîns mîna, încurcat, neștiind ce anume să-i spun. Dumitru Cătănuță răsări ca din pămînt înaintea lui și-i întinse un pahar de vinars, invitîndu-l pentru aceeași seară, la cină.

Îmi umplu al doilea pahar mie :

— Cu asta, Toader a trecut de-o sută de fîntîni.

După ce oamenii se împrăștiară, intrai în clasă. Am încuiat sertarele și am potrivit harta ce se strîmbase, am aruncat o privire ca de fiecare dată cînd părăseam clasa, peste băncile roase de ani, hotărît să-i cer cu mai multă energie ajutor moșului meu, clasa fiind de mult într-o stare de murdărie îngrijorătoare și răsucii cheia în broască.

— Toader a trecut de-o sută !

După ce m-am apucat să număr fîntînile din sat am încheiat că Toader într-adevăr a colindat mult. O fîntînă sus, pe „Loana“, la continutul vitelor. Una în mijlocul satului, cea mai mare și cea mai adîncă. Acolo se adapă seara cele mai multe vite. Parcă văd boii cu coarne largi, răsucite, cu pete de tină uscată pe genunchi, vițeii speriați, cu boturi negre, umede, stîrnind colbul drumului. Oamenii beau apă de la „Buna“. Apă mai limpede și mai puțin sălcie. Lîngă „Buna“, pe-un fel de platformă naturală, e locul de joc, iar copiilor, la geografie, li se explică, cu ajutorul acestei platforme, ce anume este un podiș. Doi gospodari au fîntîni în curte, către drum. În ultimul an, au consimțit să tragă gardul și să le lase libere de către drum să poată și alții căra apă. Mai există o fîntînă în curtea fostului conac al lui Maior, azi sediul gospodăriei colective, și una în fata cooperativei, fostă cîrciumă. A noastră-i, așadar, a opta fîntînă.

Pînă în acel moment nu m-am gîndit la acest lucru. Opt fîntîni! Și sînt răstimpuri cînd seacă unele din ele. Cel puțin pe „Loana“ nu există vară în care să nu se întîmple ca găleata să se întoarcă goală înapoi...

Era un om obsedat

— Dumneata o să rîzi, tovarășe învățător, așa cum au rîs oamenii, de mi-au pus nume „șolomonar“. Le-am făcut gaură în cap cît le-am tocat despre apă și de cîte ori le-am pomenit de inginerul acela, Hamza. Cîteodată îmi vine să cred că mi s-o năzărit, că n-a fost nici un fel de inginer, în tren. Oi fi fost somnoros și am visat. Și mă gîndeam dacă nu cumva mi-a sărit vreo doagă de la loc și bat cîmpii ca baciul Izidor, cînd s-apucă să ne povestească de farmece și vrăji. Baciul-i bătrîn și surd, nu s-a mișcat de lîngă turmă, dar eu sînt om către cincizeci, am toți dinții în gură, măcar că trag din țigară ca un popă turcesc, n-am fost niciodată beteag.

Trase adînc în piept din țigara răsucită dinainte potrivit ritualului pe care-l știam, se învăluie în fuioare de fum și oftă. Nu era însă nimic trist în ochii lui verzi, liniștiți.

— Meseria am învățat-o de la tata. N-o să zic, cum zic alții, că nu mai sînt oameni ca el. Eu cred, dimpotrivă, că omul din ce merge se face mai deschis la minte, se dedă cu învățătura și se descurcă mai lesne. Bătrînii spun așa, că le pare rău de tinerețe. Pricina-i tinerețea, cînd nu-s griji atîtea, nici tusa, nici junghiul. Omul crede că așa este. Numai că nu-i așa. Tinerețea nu se mai întoarce și de-aia îți vine să crezi că erau altfel oamenii. Era un om drept tata și, măcar că nu știa carte, avea cap bun. La noi în sat nimeni nu punea roșii în grădină. Ceapă, verdeturi, fasole și varză. Muierile bătrîne ziceau că roșiile sug sînge din pămînt. Vezi că era lumea mai proastă ca azi?

— Asta așa-i, întări Cătănuță.

— Iacă, la noi, au trecut cîteva luni de cînd ne-am inaugurat și lumea a și găsit să se poarte oarecum altfel. Îl întreb pe Frîncu, frizerul, mă, mă tunzi după-masă? Bade Toader, îmi zice el, am de lucru la echipă, de tuns tund numa' duminica de-acum. Nu pot suferi să nu mă tund cu zero. M-aș rade pe cap, da' mi-i groază de briciul lui Octavian. Așa cu roșiile, să nu uit. Tata, fie iertat, și-a pus cel dintîi în grădină roșii, cu sîmînță, adusă de la Cluj. Ce se mai cruceau femeile! Pînă ce notarul Greluș nu le-a explicat cum vine cu sîngele pămîntului, n-au îndrăznit să semene și ele.

— Mie, urmă el, clipind din ochi, mi-au zis „șolomonar“. Mi-au zis așa nu din răutate. La noi în sat i-un obicei să se pună cîte-o poreclă. Sîntem prea mulți Pantelimoni, mulți îs și Cătană, sînt Mărieni, și Frîncești și Fărăgăieni și Costineni și, ce-i drept, mai puțini, Vulturești. Acuma dumneata-i știi de la școală. Satul nu-i mare, sîntem departe de oraș și fierbem în zeama noastră de mult, de cînd erau pe aici moșii mari, ca a lui Zöldi și Maior. Cătănuță să știi că-i poreclă, nu-i nume; cîte-o poreclă-i rușionasă (le știi și pe alea că doar sînt șapte, ori opt ani, de cînd ești la noi). Dacă nu-i cu supărare dumitale ți-au pus porecla „văduvoiu“. Asta, că nu te însori.

Zîmbi. Era ceva copilăresc în expresia figurii lui Pantelimon. Parcă se ruga să nu mă supăr.

— S-a însura și dînsul, n-ai frică. interveni Cătănuță. Bucuria asta i-i pusă și dînsului de-oparte.

— Drept. Noi ne-am mâncat devreme colacul.

— Cine cînd îl apucă.

— Îl papă și pe mîine nu mai lasă.

Riseră, înveseliți de acest schimb de cuvinte, care-i întorcea cu ani înapoi.

— Ca să mi se zică văduvoi, replicai, ar fi trebuit să fi fost însurat.

— Ele zic — se grăbi să spună Cătănuță — că numa' un om care a mai fost însurat poate sta atîta singur, semn, adăugă el, că-si cunosc prețul. Și stai cam de mult singur și curînd te ninge.

Toader gustă din pahar. Era un vin destul de slab de care abia am făcut rost.

— Să fie cu noroc! ne ură el.

Si am înțeles că cina aceasta eu ar fi trebuit s-o dau, la casa mea. Eu n-aveam casă și sarcina și-o luase lelea Sofia, sora lui Dumitru, și nevastă-sa, Anișca. Cînd, înainte de-a veni Toader, i-am dat de înțeles lui Dumitru că am să plătesc găina tăiată și vinul, cît și sticla de monopol băută la fîntînă, s-a supărat. După ce ne-am tîrguit o vreme, a îngăduit să aduc eu vinul. Și-acum eram supărat că n-am găsit unul mai bun.

Am închinat.

— Îmi zic „solomonar“. Se cheamă că eu aș rîndui ploile. Ei nu la asta s-au gîndit cînd m-au poreclit așa. Ce au norii cu ce caut eu sub pămînt, găurindu-l ca o rîmă? Le-o rămas însă în minte o cuvîntare a unui profesor. Nici nu știu cum de s-a nimerit pe la noi omul acela. N-au prea fost în sat la noi serbări. Ba, să nu zic, învățătorul dinaintea dumatiale, unul Iarda, a făcut odată o piesă. Au jucat-o. Cu un cui, cu unul care vinde casa, da' nu vinde cuiul, și vine de-și pune mereu cușna în cui.

— Cuiul lui Pepelea, ghicii eu.

— Așa-i zicea. Era om bun, Iarda. Cam iute de mîină da' se ținea de școală. Apoi alta n-a mai fost, pentru că nu i-a dat premiu întîi fetii lui Greluș. S-au sfădit. Noi ținem parte învățătorului, alții notarului. Au ajuns acolo că Greluș l-a scos din casă, că sta în casele lui, la „hodăi“.

— Lucruri vechi, Toadere, făcu Dumitru.

— Așa-i. Au și ele rostul lor. Profesorul ăsta le-a spus oamenilor cum se nasc norii, cum vine cu ploaia, că de pe pămînt se ridică. Așa am înțeles eu atunci, apoi am mai citit eu cărți și am vorbit și cu inginerul acela, Hamza, în tren.

— Fîntînile noastre, apoi fîntînile noastre-s șubrede rău. Ce crezi, de ce le împodobesc așa oamenii? Le fac ghizduri trainice, ar fi în stare și să le cioplească, numai să nu sece. Știi, dumneata, de ce? apa din pămînt îi baza, pe ea ești sigur cum ești sigur pe țigara pe care ai fumat-o. Ploaia poate să cadă cînd nu te aștepti și poți s-o aștepti și să nu cadă cu lunile. Îmi cunosc eu bine satul și pe deasupra și pe subt el, că am săpat în treizeci de locuri și apă am găsit în șase. Tata a săpat și mai mult și n-a găsit decît patru. Trei au secat și le-am astupat să nu cadă cineva în ele.

— Acuma-s opt!

— Opt. Apoi opt fîntîni la un sat cu două sute și șazececi de fumuri asta-i de-ajuns? Da' vita, pentru că ea-i mai necăjită, ce să facă?

— Da' grădinile, izbucni Cătănuță. N-ar trebui ajutate? Roșiile de care vorbeai înainte, nu trebuie udate? Vezi și tu că-n sat la noi nu găsești o poamnă. Și care-s, nu-s de nici o treabă. Ne-am dus să vedem gospodăria de pe Mureș. Și mi-a fost oarecum necaz că n-avem și noi o vale, baremi cât un firisor, care să nu sece niciodată. Li-i lesne, mi-am zis. Poți sădi de toate, ca-n rai. Poți face grădină, poți crește rațe și găște, pe cînd la noi, în anii buni, scoți zece măji la hectar și te lauzi că ți-o pus Dumnezeu mîna în cap.

— V-am spus că și noi putem face la fel, continuă Toader. V-am spus-o și-n ședință. M-am chiar supărat că Fărăgău, ca pe un copil, m-a liniștit zicînd că vine și vremea aceea să ne gîndim la apă.

Se întoarse spre mine.

— În satul nostru a fost odată un lac, nu mare, dar se cheamă c-a fost Am dibuît eu și locul. Oamenii bătrîni pe care i-am apucat îi ziceau „tăul”. Sînt și povești, în sat, care amintesc de-un tău fără fund, în care se scăldau necurații. Trebuie să fi fost acolo unde azi i se zice „la sălcii”. Cresc niște sălcii noduroase, cu crengi subțiri de gîndești că-s niște fire de păr crescute pe-un obraz zbîrcit. De cîte ori le văd îmi vine în minte Octavian. Odată i-am chiar spus, cînd mă chinuia în curte, cu custura lui, că mai bine ar bărbieri sălciiile. O să-ți vină greu că n-o să le poți prinde de nas, i-am spus, cum m-apuci pe mine cînd îmi jumulești mustața. Acolo, locul e și mai jos și mai larg, se adună apă cînd plouă.

— Se dau copiii pe gheață, cînd prinde să-nghete îndată după ploaie. Odată, urmă Dumitru, moșu de la școală „fraitărul”, s-a prins că trece peste ghețuș dezbrăcat în pielea goală. Se afumase rău și era un „an nou” afurisit. A trecut, apoi a bolit vreo două luni. Moșu a făcut armată la Innsbruck. Învățase nemțește. Zöldi și cu Maior îl chemau la curte, cînd le venea lor bine, și vorbeau cu el nemțește. Apoi îl îmbătau și făceau cu el instrucție. Acum, moșu', a uitat toată nemțeasca. Nu mai știe decît comenzile. Trece pe drum și strigă „haptac”, „heraus”, „forvert”. Înseamnă că iar a băut. Mă, Toadere! făcu el. deodată, ca mirat. Aproape că m-ai făcut să bag mîna în foc că tu ai dreptate.

Îndată adăugă :

— Da' nici Fărăgău nu zice rău. Să mai așteptăm să ne întărim și noi să vedem cum a merge. Sîntem numa' jumătate din sat.

— Și cu învățătorul a ținut jumătate din sat. O altă jumătate s-a împărțit în două. Unii s-au dat deoparte, iar alții s-au apucat să facă cerere să-l schimbe pe Iarda. Și abia atunci ne-am trezit și ne-am dus la revizor de-am cerut să nu ni-l schimbe. Dacă era un sat mai răsărit ni-l schimba. Revizorul ne-a și spus-o verde în ochi. Nici un alt învățător nu s-ar fi dat bucuros venit la noi. Greluș s-a mulțumit să-și trimeată fata la școală la un neam din Beiuș și să nu-i deie binețe învățătorului. Aștepta ca Iarda să-i zică bună ziua, ori Iarda era cu zece ani, pe puțin, mai bătrîn. Așa zici și tu acuma.

Mă luă drept martor :

— Eu vă spun cinstit. De trezeci de ani caut apă în satul ăsta, care-i al meu și mi-i drag. N-o caut, așa să am noroc, pentru mine, să-i pun lacăt și să zic : na ție și lui și ție, da' ție nu, nici lui. Au fost în sat oameni care au ținut apa sub lacăt.

— Și eu al cîtelea-s, am glumit eu.

— Altă căciulă.

— Știi că este apă, urmă el necăjit, este și ni se scurge printre degete Dumneata cunoști acum satul. Îi numa' coaste prăvălite, n-avem pădure, dealu-

rile-s rase de parcă au trecut prin curtea frizerului și numai pe alocuri cresc smocuri de porumbele și măcieșe. Odată și-o dată au fost ele acoperite de păduri. Drumurile-s rele, greu de umblat pe soare, d-apoi când se miluiește cerul și toarnă vreo patru zile de gîndești ce-i aia! Trezeci de ani am căutat apă. Am găsit în câteva locuri, dar pînza freatică e slabă, tovarășe dragă, și fuge că așa-i solul. Îl știu cum îi așezat, strat cu strat. Știu după cum îl sap.

Mă privi de-odată ciudat. Parcă ar fi căutat ceva de-asupra mea :

— Le-am povestit și oamenilor ce mi-a spus inginerul acela, în tren. O dată, de două ori, i-am rugat să facem ceva, să mergem la prefect dacă trebuie, altfel n-o scoatem la capăt. Ce era să facă? Aveau și ei dreptate. Nu era zi lăsată de Dumnezeu să nu le vorbesc de lac, mă rog, de-au ajuns să se ferească de mine. Mi-au găsit poreclă și așa mi-a rămas. Ceva tot s-a prins. Au început să-i zică iar locului „la sălcii” ca mai-nainte, doar că i-au adăugat porecla mea : „tăul șolomonarului”.

Nu se mai uita la noi. Privea undeva, în colț, preocupat să-și închege gândurile. Era într-adevăr, mi-am dat seama, un om obsedat de această idee a apei. Și nu s-a dat bătut, n-a părăsit-o. Descifram aici o pasiune puțin comună. Și figura obișnuită, cum mi se păruse pînă atunci, a lui Toader Pantelimon, căpătă trăsături noi. Abia acum observam linia frîntă a gurii mari, bărbătești, care-n tinerețea ei a fost desigur frumoasă, fruntea boltită cu o vînă groasă ce-o despărțea, obrazii supti și bărbia împinsă înainte.

— Și s-a întîmplat că într-o zi n-au mai glumit. Greu e să-i lămurești pe oameni când îi vorba să-i îndupleci să taie alt drum decît cel pe care și-au mînat și ei și părinții lor, amar de vreme, carăle. Greu a fost să le bag în cap că nu mă supăr dacă-mi ziceți „șolomonar”, da' ascultați-mă! Vorba asta mi-a spus-o un om învățat. Acel inginer, că am avut vreme să vorbim destule, pînă am ajuns la Dobrogea. Mă chema acolo să sap fîntîni un contingent al meu din armată. Vorba cu drumul și cu carele. Zicea că-i un fel de istorie cu tîlc. Nu cel mai bun îl alege omul de la sine, ci cel mai umblat. Așa era. Ca să-l știi alege singur, trebuie să-l înveți. De-aia zic că azi lumea-i mai bună și s-a deșteptat.

N-ați putea plăti chiar de v-ați vinde satul și pe voi. Păi, vorbă-i asta?

— „Într-o sîmbătă sara un șofer beat, alerga pe șosea cu un autobus plin stup, își continuă povestirea Toader Pantelimon.

„În luncă, îndată ce ieși din sat, dai de-o răscruce afurisită. Șoseaua nu-i lată și se desface în două părți gemene. Cea din dreapta apucă spre noi. Se suie și se sucește după niște meri pădureți ca firul de lînă pe vîrtelniță. Pînă ajunge sus pe deal. De-acolo se cheamă că se lasă spre Merișor. Da' cum se lasă știi și dumneata. Noi punem piedică la roți și ținem cu furcile din două părți, carul cu fin. Și tot se mai răstoarnă. Drumul ăsta nu coboară, se repede, cade spre sat. Cînd plouă apa spală dealurile în care-i tăiat drumul, mîna lut gros pe drum și, să mă bată dumnezeu, dacă n-am văzut, odată, cînd a plouat mult cum curgea tina la vale. Că la noi așa-i, cînd nu-i apă apoi nu-i de loc, da' și cînd plouă, te rogi să steie. Cînd îi prea puțină, cînd te mîna din sat. Atunci se umflă valea, se spală pămîntul.

— „Cum zic, plouase c-o zi înainte. Drumul se zbicise, doar pe deasupra prinsese pojghiță înșelătoare. Șoferul, beat, nu-și bătea capul. Domnii din mașină nici atît. Ajung ei sus. Nu se opresc. Mașina a apucat-o la vale și a lunecat.

Șoferul și vreo opt călători, ce să mai zic?... Dumitru știe, era încă fecior. Au scăpat teferi numai patru bărbați și-o femeie. Au alergat în Velteni să telefoneze, să aducă un doctor că noi n-aveam nici de leac. Nici agent sanitar, nici moașă. N-a trecut un ceas și a sosit o mașinuță gălbuie, lungă ca un viespe. S-a coborât un domn tânăr, cu ochelari. Am aflat că-i ceva mare pe la prefectură. Bineînțeles că era de față întreg satul, cu copiii, cu bătrînii. Parcă era nevoie să-i chemi. Nu mult după aia am văzut mai multe camioane, care se opreau lîngă creastă, jos nu îndrăzneau să vină.

„— Bine că a stins motorul, zicea un șofer, altfel se aprindeau.

„Au fost cărați toți, sus pe deal. Noi, buluc, după ei.

„— Erau acolo doctori, surori, lume venită din oraș. N-am mai auzit vaiete și țipete ca acolo! Nenorocire mare se petrecuse. Rînd pe rînd camioanele și mașinuțele au plecat. A rămas domnul cel tânăr cu ochelari, pe care am aflat că-l chema Ivănescu și era secretarul prefecturii; a rămas și un alt bărbat, înalt, îmbrăcat în negru, cu un dinte de aur în față. Gîndeai că rinjește într-una. Mai era și un polițist. Șoferul, săracul, nu mai putea fi întrebat nimic. Mă gîndesc că poate nici n-a fost beat. N-o fi cunoscut drumul, sau l-au îndemnat cei din mașină. Cine știe ce-a fost! Am uitat să spun că au rămas cei patru bărbați teferi și femeia. O femeie micuță, cu o claie de păr în cap. Era singura care zicea că șoferul n-a fost beat. Ceilalți stăruiau că da. Pînă la urmă am rămas noi, satul, și secretarul prefecturii cu viespea lui de mașină. L-a chemat la el pe primar.

„— Ce-i cu drumul ăsta? De ce nu săpați șanțuri, de ce nu puneți copaci pe margini? N-ați primit circulara noastră?

„— Am încercat, domnu' prefect, îngăimă primarul nost'. Da' aici nu se prind. Pămînt prost. Il spală apele.

„— Să aduni de mîine oamenii. Să-i pui să sape șanțuri adînci. Am să vă trimit piatră. Se poate? Ce delăsare!...

„S-a uitat la noi și împlînzindu-se ne-a vorbit de nenorocirea petrecută sub ochii noștri. Să ne dăm silința să reparăm drumul. Nu m-am mai putut răbda. I-am spus că nu cred să fie de ajuns atîta.

„— Dumneata cine ești?

„— Dumnealui sapă fîntîni, s-au grăbit să-l lămurească cei din jurul meu. Trăgîndu-mă de haine, înapoi.

„I-am spus și lui ce le-am spus și la ai noștri de-atîtea ori. Nu din capul meu am scos astea, i-am zis. Un om învățat, cu păr alb la tîmple, a avut răbda-reă să mă lumineze. Mă apucase așa o fierbințeală și mă miram că bărbatul acela tînăr mă ascultă și nu-mi poruncește să tac.

„I-am înșirat ce fel de pămînt avem, că din an în an se face tot mai slab, că numai bătrînii și plugușorul mai pomenesc de spicul cît vrabia, da' noi o să ajungem curînd la spicul cît musca. Stratul nostru arabil e de paisprezece centimetri! Se-ntîmplă să ne mîie apa! Am avut loc! Trebuie făcut ceva, altfel se strică tot pămîntul! Cum zic, m-am înfierbîntat rău! M-a ascultat. A făcut cîtăva vreme. Ai noștri nici nu suflau.

„— Iată ce-i, bade, îmi zise el și parcă se bătea în el ceva, să-mi spună sau să nu-mi spună.

„— Ai și dumneata dreptate. De meserie sînt inginer silvic, dar am convingențe cu problema. Asta costă mult. Tare mult. Atîția bani n-ați avea nici dacă ați găsi, poate, o comoară. N-ați putea plăti chiar de v-ați vinde satul și pe voi. Nu!

„— Păi, vorbă-i asta ?, zic eu.

„Nu mi-a răspuns îndată.

„— Ne gândim la asta. Există un proiect la Camera Agricolă a județului. Pînă una alta, faceți șanțuri.

„Am băgat de seamă că ne-a spus-o fără să se mai răstească.

„De-atunci le-am dat pace oamenilor. Iar ei au înțeles că nu-i îmbăt cu apă rece.

„Asta a fost cu inginerul acela tînăr. M-au iscodit oamenii. Cum văd eu lucrurile? Nu le-am putut limpezi ca inginerul. Erau cîteva din ele greu de explicat. Și-apoi toate se opresc la bani. Mulți bani, mulți.

„— Păi, vorbă era aia, tovarășe? încheie Pantelimon.

Își răsuci o nouă țigară, pipăind tutunul și foiața, întîrziind cu chibritul aprins pînă ce capătul ars se înnegri răsucindu-se ca un pui mititel de șarpe. Atunci aprinse și zîmbi.

Dumitru, cucerit, mă asigură că și istoria cu inginerul se plătește s-o ascultăm.

Așa zicem toți: acum putem...

— Nu, Dumitre, la ce să m-apuc iar să pomenesc de cel dintîi bărbat învățat care în mai puțin de-un ceas mi-o dovedit că habar n-am de nimic. Am văzut cu ochii mei cum s-așează pămîntul straturi-straturi. Cum sub dunga subțire de pămînt arabil, vine nisip sau lut, apoi piatră care se desface în bucăți late, toate le-am văzut, hîrlețul meu a tăiat gropi adînci. Inginerul mi-a arătat că izvorul adevărat, care nu seacă, aici la noi, îi tare jos. Nu se plătește nici să-l cauți. Noi, zicea el, trebuie să păstrăm apa de deasupra, să n-o lăsăm să alerge nebună în jos, să spele pămîntul, să-l năclăiască cu glod, să-l sărăcească. Avea un fel al lui de-a vorbi, în cuvinte pe care nu le înțelegeam și-și da îndată seama că mă uit la el și nu-l înțeleg. Atunci îmi explica. Ce înseamnă aluviune, baraj, irigație. Cum mi le explica, cum le și uitam. Mai tîrziu îmi aduceam aminte de ele și îmi împrestrițam spusele cu asemenea vorbe încît, cei care mă ascultau se mirau.

Se îndreptă pe scaun, gustă din nou din vin, fără chef, apoi continuă :

— De la el am înțeles cel mai limpede că pentru o lucrare cum mi-a înfățișat-o, trebuie și putere s-o îndeplinești. Ori el mi-a spus că noi n-avem mașini, n-avem specialiști destui și mai cu seamă, zicea el, nu-i în așa măsură alcătuită agricultura noastră ca o asemenea lucrare să poată fi făcută. Zicea că asta-i pricina de seamă, nu banii...

— Trăncănesc, nu-i așa? adăugă el.

— Dar ce spunea? îl întrebai.

— El era hidroameliorator, tovarășe învățător. Cunoștea ce ne doare aici pe cîmpie. Pomenea de gunoi, de îngrășăminte chimice, de vite, de coastele sterpe, de bazine de apă, de starea timpului. Toate se leagă una de alta. Zicea că vechiul lac s-a umplut de mîl. Izvoarele au fost astupate, iar apa s-a retras. Iar noi cată să adunăm apa de ploaie, viiturile. Așa cum se adună în căzi ce curge din streășină. Numai că noi va, trebui să facem o cadă de zeci de hectare. Așa vom scăpa pămîntul de pacoste, numai așa o să-l putem îngrășa cu rost și toate celelalte. Numai așa o să împădurim la loc dealurile. Ce să zic, mi-a spus el, ce să zic? Așa ceva n-o să putem niciodată face la noi. Mai curînd o să-și mîie Mureșul apele, la deal.

— Și-acum ?

— Păi, acuma putem, tovarășe. Dacă acuma n-am putea nu aş mai zice nici pîs, și m-aş mulțumi să zic că toate astea-s povești. Și el, Hamza, azi n-ar mai avea ce zice. Pita și cuțitul is în mîinile noastre.

— Și noi așa zicem, toți, că acuma putem.

— Dar, îndrăznii eu. Și-aia-i adevărat că gospodăria-i numai la început de drum...

Nu mi-a dat nici un răspuns. Îmi păru rău că am vorbit. Trebuia să tac. N-ar fi înțeles niciodată să își judece pasiunea la rece.

Întreaga seară, pe cînd el își desfășura firul povestirii eu mă pomeneam asaltat de alte gînduri. Și aceste gînduri, pe căi ceva mai complicate, se închegau la urmă în aceeași concluzie. Ideia celui inginer privea întreaga cîmpie, sau cea mai întinsă parte a ei. Privea și satul meu, unde nu rareori se întîmpla ca ploile să distrugă semănăturile, înăbușind sub un strat greu de nămol, ce se usca și crăpa, grîul și porumbul. În procese verbale seci se trecea la primărie un procent de pagube datorită calamităților naturii. Era destul de ciudat să socotești astfel ploaia drept o calamitate.

Șolomonarul se gîndea întii și întii la satul său, socoteam eu. Ceea ce nu era adevărat, mă fulgeră îndată adevărul, simplu ca lumina zilei. Din o sută de fîntîni, numai opt le săpase în Merișor. Tăcui, cu sentimentul apăsător că am jignit un om.

...la el s-au gîndit întii...

Toader își luă rămas bun tîrziu după miezul nopții. Îl petrecurăm pînă în drum. Silueta lui firavă se mistui în întuneric. Încă nu răsărise luna și domnea o liniște desăvîrșită. Bundaș, cîinele lui Dumitru, se tolănise între noi, căscînd de somn. Intrarăm în casă și mîntuirăm restul de vin, preocupăți fiecare de gîndurile noastre. Se întîmplase ceva hotărîtor cu mine și-mi dădeam seama că nu povestea, în sine, a apei, așa cum o vedea Toader, mă tulburase. Mă întîlnisem cu o adevărată pasiune și această întîlnire mă întorcea cu șapte-opt ani înainte, cînd adus de-o căruță hodorogită am coborît în curtea școlii. Pe-atunci credeam că voi răsturna lumea. N-am răsturnat-o și de fapt nu am realizat nimic de seamă în satul de care mă legau cei dintii ani de dăscălie. Predam scris-cititul, aveam copii cumiți, dezghețați la minte, aveam și copii mai greoi, cărora anevoie le vîram în cap secretele înmulțirii și ale împărțirii. La început făcusem și eu greșala de care greu se scapă învățătorii : plesnisem un copil. Zile întregi m-a chinuit părerea de rău. Găsisem chiar ca soluție, plecarea. Încercam să mă liniștesc argumentîndu-mi că și Makarenko începuse îndreptarea lui Zadorov cu o ieșire violentă. I-am mărturisit unui coleg, vecin de sat, ce anume mă frămîntă. Același lucru îl pățise și el, remarcase acesta indiferent, ba se mai scapă și-acum uneori, dar nu merită să-ți faci sînge rău dintr-atita. Doar și părintii își ciocănesc odraslele și nu se face gaură în cer.

În acest răstimp, al primilor ani, mă izolasem în școală, mulțumindu-mă să cutreier casele pe unde aveam analfabeți, să desfac porumb în scrile de iarnă, îndeplinind acel minim de sarcini obștești care-mi cădeau în seamă.

Deschisei fereastra spre pîrîul secat. Nici acum, primăvara nu avea apă. Salcîmii își întindeau crengile peste albia îngustă, cu maluri înalte, abrupte. Susurul apei nu tulbura noaptea și tăcerea încremenită. Dumitru ieșise din odaie.

Îl jignisem pe Toader. Se-ncheia urît seara. Nu trebuia să-i potolesc avîntul, să-l temperez cu ridicola prudentă comună. Ce am uitat? Mă întrebam. Să fi pălit așa de iute strălucirea planurilor pe care le croisem încă de pe băncile școlii? Vor veni în toamna viitoare noi colegi de muncă, mai tineri ca mine, vom avea ciclul doi în sat, se va lărgi localul școlii. Ce anume mi se datorează mie, personal, în acest pas făcut de satul Merișor?

Am înțeles că pe mine, nu m-a bîntuit o pasiune adevărată, fierbinte, așa cum l-a ars din tinerețe, treizeci de ani la rînd, pe Toader Pantelimon. M-am mulțumit cu ridicola și comoda mediocritate. Nu l-am priceput pe Dumitru cînd îmi înșira planurile lui de-o seară, nu i-am înțeles rezervele din ultima iarnă; în felul său poate că Dumitru îmi cerea un sprijin. Eu nu m-am clintit. Ei se pregăteau să sfarme tradiții și frîne, să iasă din cercul strîmt al propriei gospodării, eu stăruiam în a mă feri de zgudui și schimbări. Hotărît, seara se încheie prost. Mă rodea îndoiala și un soi de neliniște. Țintisem să ajung un învățător desăvîrșit, în inima vieții satului. După opt ani eram la distanță enormă de acest țel. Mai departe decît în noaptea cînd îmi desfăceam patul de campanie în sala de clasă pustie, decît în prima noapte petrecută în Merișor.

— Nu vine somnul...

Dumitru intrase în odaie. Curentul de aer înfioră perdeaua de tifon de la fereastră.

— Nici mie, adăugă el, nu mi-i somn.

Adusese o sticlă de vin.

— I-am pus un pic de zahăr, mă înștiință el. Tare-i acru. Zăpăcitului de Vultur îi place să se prezinte ca la oraș: „Gestionarul cooperativei Merișor, Ion Vultur.“ Ba, nu zice Ion, ci Ioan. Dar vin mai cumsecade nu aduce. O să punem noi viță de vie pe „Loana“ și n-o să-l mai rugăm să se îndure de noi.

În acest timp destupase sticla și turnase vin.

— Parcă ești necăjit.

— Nu-s.

Și deodată, ca să scap de gînduri, mă pomenii că-i spun.

— Ce zici, Dumitre, n-am stat prea mult la voi?

Făcu ochi mari, neașteptîndu-se la așa ceva.

— Dar ce s-a întîmplat? Nu-ți mai place la noi? Te-nsori?

— Mă gîndesc să nu vă încurc cumva, am zis.

Mă purtam din nou ca un copil.

— Ne-am obișnuit cu dumneata. De ce să nu ți-o spun? Ești un om așezat, nu ne strîmtorezi cu nimic. Chiar îi ziceam Anișcăi, ieri. Dacă ne facem casă nouă, o odaie i-o dăm învățătorului. Ea zicea că poate te însori pînă atunci. Las' nu mai fi supărat. Toți avem cîte ceva de descîlcit. Ne-a fost cam greu iarna trecută, acuma se cheamă că am trecut de greu. Hai, noroc!

— Poate că totuși vă încurc.

— Văd că ești necăjit. Afurisitul ăsta de Toader. Pe unde trece, lasă urme. Așa-i el. Crezi dumneata că noi nu-l înțelegem? Oamenilor de felul lui le place să-i zgîndăre pe ceilalți. Doar fiecare știe că ne trebuie apă și iar apă. Fîntînarul nost' nu-i om de fiecare zi. Numai că nu cunoaște măsura. După el dă doampe, da' dă minteni.

— Poate că-i mai bine așa, Dumitre.

— Cum?

— Cum zice el.

— Bine-ar fi să le putem face toate cum zice el. Numai că inginerul de la regiune, zilele trecute, i-a spus lui Mărian Toader. Numai săpatul șanțurilor o să vă ia câteva luni de zile. Dar celelalte? Știu ei, și Fărăgău și Mărian, ce să facă. Lui Pantelimon zadarnic îi explici.

Turnă din nou în pahar. L-am întrebat de ce s-a ferit de mine în iarnă. Mi-a răspuns că i-ar veni greu să-mi facă pe plac răspunzându-mi. Lui însuși nu-i place să-și amintească.

— La ce să-l mai întrebi pe om de ce a intrat? Așa cum l-ai întreba pe un copil care își știe azi lecția, de ce n-a știut-o ieri. Vorba este: o știe? Drept să-ți spun nici nu mă gândesc. Pare c-am și uitat.

Apoi îmi comunică:

— Măine mă duc pînă la raion. E vorba să rămîn acolo la un curs de brigadieri de cîmp. Și fîntînarul o să plece peste o lună.

— Tot la brigadieri.

— Nu. E vorba de-o școală specială. Nici Mărian n-a putut să ne spună de ce-i vorba, anume. O școală de hidroameliorații, irigații și nu mai știu eu ce. Zicea că acolo o să învețe să fie laborant.

— Așadar, Toader Mărian și Fărăgău, la el s-au gîndit întîi..

— Păi, cum crezi? Șireții, nu i-au spus încă nimic.

Dumitru nu se înșelase. La o lună și ceva, Toader Pantelimon mă căută la școală. Era dimineață devreme. Se interesă de fîntînă. Apoi își luă rămas bun.

— De se întîmplă ceva dați-i de știre lui Vasilică.

Coborî în drum, pe cărarea abruptă, sări ușor peste șanț, fără să se întoarcă. După ce dispăru, am întîrziat un timp cu privirea pe coasta zbîrcită a dealului „Loana“, cel cu spinarea pleșuvă. O tăietură adîncă însemna drumul spre Lunca, drumul despre care-mi istorisise. Mi se năzări că-l văd urcînd încet spre culmea lui. Silueta lui firavă îmi amintea de seara aceea, în care-și dezvăluise taina, pasiunea vieții lui.

PARTEA II

OAMENI DE PE LA NOI

Vințeleru

Cătănuță m-a rugat, fiind ales magazioner, să îl prefac pentru un timp în școlar cu caiet și creion. Își cam pierduse deprinderea de-a socoti cu numere mari și zecimale, iar în noua lui îndeletnicire, fără cele patru operațiuni. stăpînite temeinic, nu se descurca mulțumitor. Seara, prin urmare, după ce cinam în tinda veche, copiii și nevasta se culcau, iar eu cu Cătănuță umpleam de fum odăița ajutați de-un manual de aritmetică. Ieșeam, atunci, și urcam pe deal.

Sus, pe laviță, alături de noi, vine să-și aprindă țigara paznicul celor două hectare de vie—„vințelerul“ cum i se spune acestui soi de ocupație pe aici. E un om la cincizeci de ani, încă arătos, cu mustață răsucită și bărbie puternică, îm-

pinsă înainte. Îl cheamă Virgil Nistor. De formă, poartă cu el o pușcă veche, fără închizător, trage din pipă, tace cu temei, dă răspunsuri scurte, militărești, cu o undă de nemulțumire că-i întreat. În tinerețe a băut pădurile din Deda ca brigadier silvic. S-a luat la hartă cu un vânător și s-a ales, el cu doi ani închisoare, iar vânătorul cu falca sfărîmată. Vânătorul se nimerise a fi subprefectul, iar din vârful cătării scăpase silueta grațioasă a unei căprioare. Hîrtia cu care Virgil dovedea că „nu-i voie“ n-a servit la nimic. Cumințit, zic oamenii, s-a tras înapoi în sat și s-a apucat de gospodărie.

În lecțiile noastre schimbam și vorbe care nu se legau neapărat de „cît“ și „împărțitor“ și fiind doi, pomeneam de al treilea, potrivit regulii de trei.

N-aș fi bănuît Merișorul un loc nimerit de drame sentimentale. Virgil Nistor părăsise satul din această pricină. Iată cum :

În Merișor se nimerise un țigan mai înstărit. Ceva de necrezut în satele de cîmpie. Petroiță, așa-l strigau oamenii (pe el de fapt, Dumnezeu știe de ce îl chema Diliman Rudi) era fierar, firesc, și negustor de pene, ceea ce ieșea din comun. Se ivise dintre bordeiele mici din marginea Bandului și-și cumpăraseră loc de casă în Merișor. Cu grădină și fîntînă. Ridicase întîi fierăria, apoi un grajd pentru doi cai și două vaci, iar în vara ce-a urmat o casă cu cinci odăi, cu filigorie cu cocoș aurit pe coperiș.

— Ți-ai făcut casă de avocat, Petroiță

Petroiță potcovea, șinuia roți, dregea pluguri, grape, mă rog, fierar bun. ajutat de trei lucrători. Între ei, voinic și smead, feciorul său, tot Petroiță. Flăcăul se însurase c-o țigăncușă atît de frumoasă, încît pînă și azi, rudărița lui Petroiță e un termen de comparație. Al doilea lucrător se nimerise a fi Virgil. După vreo trei luni s-a iscat o bătaie cruntă între cei trei. Petroiță cel mic s-a ales cu capul spart și vreo trei coaste rupte. Jupînul l-a dezlegat, ciudat, nu pe Virgil ci pe celălalt lucrător, un străin de sat. Toată lumea credea că sfada se iscăse din pricina femeii. Cu îndrăzneală sfruntată, femeia îl îmbia pe Virgil, făgăduindu-i-se, ieșindu-i mereu în cale, nepăsîndu-i de bărbatul legiuit. Nimeni nu știe ce s-a petrecut în noaptea cînd Virgil a părăsit satul. Femeile amestecau o doză de invidie în toată povestea. Rudărița s-a întors după o săptămînă ca să-și ia lucrurile.

— Și a fost ceva între Virgil și rudăriță ?

— Nu știi să fi fost, el nu spune. Înainte de-a da de rudăriță, Țiri, cum îi zicea pe nume, Virgil umblase la Estera. În noaptea aceea trebuie că s-a hotărît.

Virgil s-a-ntors și el din închisoare, dar Estera nu l-a mai putut primi. Petroiță l-a angajat din nou. În fiecare zi, țiganul cel tînăr îl întreba de Țiri. Nu cu dușmănie, crede-mă. Iar Virgil s-a dat la băut. Vreo cîtiva ani la rînd n-a fost zi să nu tragă o jumătate de vinars tare.

Nu se vedea că-i beat decît după ochi. Sclipeau. Petroiță-i ținea tovărășie. Bătrînul nu-l oprea. Avea un singur fecior și-o slăbiciune: îi îngăduia. Sînt tineri și le-a trece, zicea. Și-n fiecare seară Virgil îi repeta că Țiri trăiește, iar, într-o zi, nu s-a mai putut răbda :

— Ascultă, mă Petroiță. Să zicem că ai fi fost în locul meu. La ocolul silvic într-o odaie. Cu muierea, mă. Ea face de toate, spală pe jos, mătură, femeie la toate. Tu colinzi pădurile și seara ea plînge că iar a fost domnu' subprefect Raica și nu i-a dat pace. Mereu pune mîna pe ea, o pișcă de sîni și rîde. Să zicem că șeful ocolului face ce face și încinge chefuri. Tu cu nevasta aduceți mîncare și băutura și ei nu se astîmpără. Femeia mă roagă să plecăm, să ne-ntoarcem în sat. Nu se poate, zic. Avem 15.000 la bancă, mai stăm doi ani și cumpărăm pămînt. Ea nu și nu. Virgil n-are ce face, el cale-n sat nu are deschisă. Oricît

de rău era la ocol, câștiga mai bine ca-n fierăria întunecoasă din Merișor. Și vrea pământ. Văduva Buncea nu-și dă ușor fata. Ea are avere, Virgil n-are. Află apoi că Estera se mărită, cu voia ei sau fără voia ei, tot un drac. Ce-i mai rămîne? S-apucă de băut. Îi trece fierbințeala, apoi mai este și Țiri. Țiri i-i nevastă, ori ca și nevastă. Să-l rugăm pe Petroiță, zice ea, ne despărțim și stau cu tine. Eu nu, că mă-ntorc în sat. Fie și-n sat, zice ea. Nu-mi pasă. Da' vezi mic-mi pasă. Și s-a vîrît în sufletul meu, vere dragă. Am uitat de toate. Numa' de bancă nu. Puneam și eu și ea, tot. Am urcat la 30.000. Adică, patru iugăre de loc. Și-ntr-o zi, Țiri s-agăță de mine. Ia-mă cu tine la pădure zice. Ce să faci acolo? Nu mă lasă domnu' Raica-n pace. Iar? Ar fi trebuit să plec, să nu mai rămîn un ceas acolo. Da' deasupra hainelor în cufăr am dat de livret. Și știi la ce m-am gîndit atunci, vere? Să mai stau. Să fac 40.000, ca să-mi rămînă și de vite și de grajd. O îmbunam. Se joacă și domnu' Raica. E și el tînăr și buiac. Numai tu să nu îngădui. Trec ei încă doi ani, n-ai teamă.

— Și-au și trecut, da-n temniță. Seara petrecere mare în casă. La mine în odaie Țiri. Stă nemișcată, numai ochii-i ard ca-n friguri. Atîrn arma în cui, caut de mîncare. Bătusem drum lung, nu glumă. Țiri îmi spune: „Virgil, mă duc de la tine“. Apoi se aruncă pe jos și geme. „N-am vrut, i-am zgîrîiat, erau doi și m-au biruit“. Gîndește-te, în pădure, nici un om pe aproape. M-am așezat pe laviță, lîngă cufăr. Ce să fac? Întîi mi-a trecut ca un fulger gîndul să-i împuşc și să fugim. N-ai fost om, Virgile. De-aia te-a lăsat și Estera. Acum ce faci? Apoi, mi-am aprins o țigară și am chibzuit. Mă întorc în sat. Fie ce-o fi. Dar cum cu Țiri? Ce, eu m-am legat de ea, ori ea s-a ținut scai de mine? Înțelegi? Așa gîndeam. Iar a doua zi am ieșit la vînătoare. Mai depante știi. Subprefectul din pumtlul căpătat și-a pierdut graiul, iar eu livretul. Ocna și, într-o zi, de la un om din Deda, braconier închis pe cinci ani, am aflat că Țiri a plecat și ea... De ce ne-am și bătut noi atunci, Petroiță?

— Eram tineri și buieci, ca domnu' Raica. Da', s-a-ntrebat țiganul, de ce nu s-a-ntors în sat? Aș fi primit-o. Tare mai țineam la ea...

După opt ani de la plecare s-a-ntors gol, goluț. Flăcăii de-o seamă cu el s-au însurat, au copii nărișori. Estera legăna al cincilea fecior. Bătrînul pierduse și bani și casă și vite. Fierăria a mutat-o la capul satului unde-i și-acum. Petroiță cel tînăr nu s-a mai întors din Transnistria, iar bătrînul a murit la cîteva luni. Fierar e „vînteleru“ nostru. Da-i place mai mult aici sus, pe coasta dealului. Tace, încăpăținat, singur ca un cuc.

Burniță. Pe crengile subțiri ale merilor s-a prins un strat alb, fin de promoroacă timpurie. Șirul de salcîmi din dreptul școlii par desenați în peniță. Îi văd de sus parcă mai depărtați decît sînt și, obsedat de întîmplarea de azi dimineață, n-aud ce-mi spune vîntelerul nostru. Își dă seama și așteaptă. Pe inginer l-am lăsat singur. Scrie o scrisoare și se dorește probabil singur. Dă semne de nervozitate. A rupt două jumătăți de coală și a golit trei pahare de coniac ca-n dușmănie. L-am lăsat și am urcat coasta. Cătănuță e la sediu.

Vînteleru se hotărăște pînă la urmă să curme tăcerea.

— Am vrut să vă-ntreb ce-ți face cît timp Cătănuță-și ridică altă casă.

— Nu știu.

Răspund distrat. El repetă:

— Să vă-ntreb... Știți, urmează, am loc destul la mine. Om singur în trei odăi, dacă socotim tînda. Și mîncare se găsește. Ne-om socoti noi.

Sint evident surprins, căci deodată îmi spune :

— Mi se pare că inginerul o să rămână la noi. Așa zicea azi președintele.

— Și asta vine așa că o să fim doi holtei la un loc.

Se mișcă pe laviță greoi și-mpinge cu piciorul o tufă mică din marginea cărării.

— Nu chiar așa. O să stați cu inginerul, la mine. Eu o să mă mut. De ce să rămâie casa goală. Casă bună, călduroasă.

E stinjenit.

— Unde te muți ?

— Păi, să vezi dumneata. Am întălnit-o pe Țiri la oraș.

Și-mi spune repede.

— Nici nu știu ce să fac. Am dat de ea fără să-mi treacă prin cap. De mult nu m-am mai gândit la ea cu dinadinsul. Lucruri vechi. Mai cu seamă acum. Lucrează pe acolo, pe la o cooperativă. Că ea știe coase frumos. Eram în colț, gîndeam să beau ceva. Știi că la o lună odată îmi îngădui și eu. Răsare dinaintea mea. Rămînem, așa, fără să vorbim multă vreme.

— S-a schimbat ?

— Ce crezi ? Nu așa mult, da, mă rog, atîția ani.. Și am luat-o de mîină și am băgat-o-n bufet. N-a zis nimic, numai se uita la mine. Nu, n-a îmbătrînit. Tot neagră și sprintenă. Doar că-i mai grasă. Ne așezăm și începem să vorbim. Din una din alta mă întrebă dacă a rămas în picioare casa bătrînului. Cum să nu, îi răspund, apoi mi-aduc aminte că ea nu s-a despărțit la lege de bărbatul ei. Asta vine așa că are drept de folosință. Pe scurt, ne-am înțeles repede. Pe fata din sat am pierdut-o. Baremi acum să mă așez. E vremea. Fără muiere-i greu, tovarășe director. Nici tu spălat, nici mîncare, te buimăcești de urît. Și eu am la patru sute de zile muncă. Adică de toate. Stă făina, carnea, nu pot ține un porc, o vită. Toată ziua slănină și iar slănină. O intra și ea în colectiv. Mă însor.

— Și ce-a făcut ea tot timpul ?

— N-am întrebat-o. Nici nu m-am gândit s-o întreb. Era bucuroasă că mă vede și m-a întrebat dacă mai port șapcă. I-am zis că nu, că-i iarnă. Apoi i-am spus că-s singur cuc. Că mi-i mai bine ca oricînd, că-s liniștit, că o să avem din ce trăi. De băut ? Sigur, i-am spus tot. Din cînd în cînd... Acum mă gîndesc, continuă el moale, oarecum rușinat, dacă am făcut bine. Ea-i tot frumoasă, măcar că s-apropie de patruzeci, dacă nu mai mult. Mîine, mîine are să vie în sat...

Gherasim

Oricum, Cătănuță al meu nu era la largul său cînd avea de rezolvat probleme dificile. Mie-mi place, recunosc, să-l încurc nițel. Face să-l urmărești cum strînge între degete creionul ca și cum l-ar fi învinuit, cum îl așează lîngă caiet și se caută de țigări :

— Adică, dacă adaug la fondul de bază cu 2% mai mult, iar din acest doi la sută din venitul anual, cumpăr vite, iar aceste vite îmi dau cu 30% mai mult decît banii ce i-am cheltuit, în răstimp de trei ani, înseamnă că Vințelaru se păcălește.

Aceasta e enunțul problemei și eu în virtutea unui precept pedagogic îl pun să-l repete pe derost. Apoi urmează întrebarea :

— Ce știm ?

— Știm, gîndesc eu, că Vințelaru e fierar și paznic benevol, că stă singur acasă, iar zilele muncă are 382. Se duce o dată la lună la oraș și vine acasă afumat. La anii lui e burlac și-și face singur de mîncare. Feluri simple, la îndemîină.

Caș, ouă, fasole, slănină. Poate că o așteaptă pe acea Țiri, frumoasa rudăreancă, pierdută pentru un livret de economii. Ciudată fire, Vințeleru. Țăran, ce mai. Sub spuză, ardea dorul de sat, gândul la fata văduvei Buncea, care are cinci copii mari, dar n-a uitat nimic... Dovadă că-l ocolește și-acum pe Virgil. Ah, da, în Moricz Zsigmond am dat de ceva asemănător. Doi bătrâni care se întâlnesc într-un compartiment de cale ferată. Scenă de-un irezistibil comic. Și, în toate acestea, strecurată o undă de amărăciune.

Vințeleru e buclucul. Altfel Cătănuță nu și-ar pipăi colțul buzelor și n-ar încerca să schimbe vorba.

— Cum să-ncep ?

Și-mi aduc aminte că acest enunț mi l-a inspirat o întâmplare din iarna trecută. Adunarea generală a fost pregătită cu tot dichisul. O aniversare, cinci ani, fusese amănată din toamnă, pentru a fi temeinic organizată iarna, după ce bilanțul, cu străduințele unite ale contabilului și ale profesorului nostru de matematici, a primit o formă definitivă. La sediu, în odaia din fund, mobilată cu scaune „tip Zosim“, adunate în jurul unei mese lungi, cu spătarele întoarse spre un bufet străvechi de stejar, servind acum ca bibliotecă. Dumitru Fărăgău și Toader Mărian reciteau darea de seamă. Despre Fărăgău îmi notasem mai de mult într-un caiet ce-l voiam a fi de însemnări : om așezat, uneori prea așezat, meticulos și îndeajuns de șiret. Ascunde o anume nemulțumire personală ale cărei surse îmi scapă. A fost o vreme referent la sfatul popular. Îi plac snoavele și poveștile cu tâlc. Pare mai bătrîn decît anii pe care-i are. Mărian e altfel de om. N-aș putea dintr-o dată să nimeresc cuvîntul exact. Ceva mai tînăr decît Fărăgău, tot atît de meticulos, neocolind nici el proverbele și zicătorile — foarte gustate în sat de altfel. E uscățiv, pleșuv, negricios, întotdeauna curat îmbrăcat. Cîteodată e impulsiv și slobod de gură. Fiind însă pînă și-n acele momente iubitor de pilde, lumea îl ascultă și nu se supără. Mărian e unul din cei mai vechi membri de partid din sat. Mi-l amintesc din '45, cînd țineam ședințele la școală. Nu-mi vine să cred că e același. Părea un adolescent, nu-și lăsase încă mustața, iar părul des și creț îl tundeau scurt militărește. Era impulsiv, aspru, gata, tinerește, să se ia la ceartă cu toată lumea. Nu știa decît să se iscălească, se căznea să-și presare cuvîntările cu radicale. Asta-l rușina. A venit la mine și m-a rugat să-i fac un program special. A învățat uimitor de repede să scrie citeț, a rărit-o cu radicalele și mai ales, după o ședere de șase luni la Reghin, la o școală, s-a întors mult schimbat.

Noaptea Marian face exerciții de caligrafie copiiind pagini întregi din cărțile împrumutate de mine, își notează cuvintele necunoscute într-un caiet, mirîndu-se cu voce tare, iar, uneori, rîzînd la cîte-o snoavă citită.

I-am găsit, așadar, singuri. Voiam să aflu la ce oră să apară brigada de agitație în sală. Mai aveam de îndreptat cîte ceva în program și trebuia să-i întreb și pe ei.

Ca de obicei, citea Marian, iar Fărăgău cu ochii fixați pe o pată mică de cerneală asculta cu n aer indiferent. Cunoștea darea de seamă în amănunt, din loc în loc, îl oprea și găsea prilej să mai rupă monotonia lecturii.

— Pe Vultur, cel de la grădină, nu l-am pus.

— Nici nu merită, făcu Marian. Face de capul lui și-apoi pune vina pe echipă. Și-apoi grădina noastră-i firavă de tot.

Și tot așa. Fărăgău nu stăruia. După o clipă, revenind la pata de cerneală, se prefăcea în ascultător indiferent.

În acel moment apăru Gherasim. Așa cum mi-l voi imagina din clipa aceea, părea gata-gata să arunce o vorbă mare, tăioasă în orice caz. Făcea impresia unuia care tocmai acest moment l-a așteptat. Gherasim era vestit prin felul cum își calcula singur ziua muncă, după anumite reguli personale. În general abaterile

de la calculul făcut de brigadier erau minime, dar întotdeauna ele existau și întotdeauna ale lui Gherasim puteau juca rolul unui de-scăzut într-o operație de scădere. Pe scurt lui îi ieșea mai mult. Nu insista însă. Brigadierul îi demonstra cele de cuviință, iar el scotea un carnet și îndrepta.

— Asta ca să știu. Să nu...

Brigadierul îl privea mirat, da din umeri și pleca. A doua zi povestea se repeta. Răbdător, brigadierul repeta demonstrația, Gherasim scotea carnetul și adăuga :

—... ca să știu. Să nu...

Într-o zi l-am întrebat pe brigadier.

— De ce te tot sîcîie? N-are încredere?

— Nu mă sîcîie. Da-i boala lui mai veche. Mă încearcă. Dacă totuși cumva am greșit.

— Vezi că are carnet, i-am zis. Cum își socotește?

— Își socotește el bine. Da-n carnet nu îndreaptă nimic. Trece ce-i spun eu. El zice că mai bine să-ntrebi decît să se facă în vreun fel greșală. Niciodată nu i-a ieșit sub socoata mea, dar nici departe nu-i.

De cum îl văzu pe Gherasim, Marian se opri, privindu-l întrebător și cu un fel de dojană.

— Ce-i necazul? îl întrebă Fărăgău.

Gherasim își așază cușma pe pervaz și tuși.

— Păi, nu-i necaz!

Marian îndoi ușor foaia pe care o citea.

— Tot nu te-ai lămurit? Păi, ziceai că...

Ceea ce însemna că între ei doi a avut loc înainte o discuție. În urma acestei discuții, Marian a rămas cu convingerea că lucrurile s-au limpezit. Gherasim, se vede, iar și-o fi scos carnetul și a purces la un calcul după metoda lui.

— De lămurit, m-am... Numa' că vezi, cu 3% mai mult... am vorbit și cu alții și nu înțeleg. De ce nu rămînem la ce-a fost?

— Atîta a aprobat adunarea generală.

— Anul trecut... începu Gherasim.

— Anul trecut, începu Marian, anul trecut m-ai făcut să-mi trec cu tine două ceasuri să-ți explic ce-i aia fond de bază...

Se întoarse spre mine.

— Să-ți explic și tovarășul învățător. Dumnealui, adăugă el, dumnealui nu înțelege de ce se reține din venitul global al gospodăriei procentul statutar pentru sporirea fondului de bază.

— Am priceput, omule, se grăbi să-l întrerupă Gherasim. Dovadă că am votat. Asta-i alta...

Marian nu se opri însă.

— I-am spus. Bine, Gherasime, hai să luăm un creion și o hîrtie să-ți fac o socoteală limpede. Adică, noi mai ridicăm un grajd, mai aducem vite. Să zicem că venitul ne îngăduie să trecem la fondul de bază 100.000. Un grajd face 40.000, așa cum îl ridicăm noi. Din banii rămași cumpărăm oi și cîteva vaci. Este?

— Este, aprobă Gherasim.

Nu-l împiedică însă să argumenteze.

— Acum. Oile, vitele, aduc venit, nu? Vitele sau porcii, aduc sau nu?

— Aduc!

— O vacă se răscumpără în doi ani, singură. Pune laptele, vițeii la socoteală. Oile și mai repede. Nu mai vorbesc de porci. Dar cîți ani la rînd îți aduce o vită bună venit? Se răscumpără de zece ori...

Fărăgău întări, la rîndul lui :

— Apoi gunoiul de grajd.

Marian dădu din mină :

— De ce crezi tu că noi ne batem să găsim apă, să avem fin ? Crezi că așa ușor merge ? Tu, însă, vii și-mi spui. Mie dă-mi tot ce se cuvine. Ce-i procentul meu, acolo ? Am casă de făcut.

— A zis așa ? se miră președintele.

— A zis. Bine, i-am făcut eu socoata. Tu o să primești anul ăsta mai mult cu ceva decît alții. Dar, bagă bine de seamă. Anul viitor îți fac socoata fără a ține seama de creșterea gospodăriei. Și nici bani numerar n-am să-ți dau după sporul anual. În doi ani, noi dublăm ferma. Putem îngrășa pămîntul din „Loana“, vindem porci la stat. Tu, care te-ai codit, n-o să capeți decît pe măsura anului trecut. Și pînă nu i-am arătat că-n 58 am dat 17 lei, iar în 60 22 nu l-am convins. Și-acum vine cu 3%. Și-apoi, măi vere, noi mai avem și un credit la bancă. Și din acel credit am înjghebat un siloz, o îngrășătorie, și alte și alte. Păi, cum crezi tu ? Ce zici, tovarășe învățător ? Sintem gospodărie colectivă..

N-așteptă să răspund. Urmă, tăios.

— Nu-i numa' asta, Gherasim. Tare-i greu cu tine. Iaca, ești om harnic, nu stai cu mîinile în sîn, faci ce faci așa cum se cuvine. Da' sfîntu știe de ce, și se năzare că ești pe cale de-a fi păcălit. Anul trecut cu una, acum cu alta. Când ai să pricepi că averea noastră, odată ce-i a noastră îi și a ta ? Nimeni nu rîvnește la bunul tău, ce Dumnezeu ! Ca și cum aș rîvni la ce-i al tău. Greu, Gherasime, cu oameni ca tine.

— Gherasime, interveni Fărăgău.

Răsfoise între timp un tabel.

— Tu capeți pe lingă grâu, cucuruz și altele, pe care le știi și niște bani. Vrei să-ți termini, casa, nu ?

— Asta așa-i. Stă de toamna trecută.

Vădit, că lui Gherasim îi convenea să schimbe vorba.

— Mai vinzi din bucate. Noi îți dăm echipa. Ce-a mai rămas într-o săptămînă-i gata. Încă ceva. Te împrumutăm cu niște bani. Consiliul o să judece și o să aprobe negreșit.

— Totuși, acum că te-ai lămurit, destul de ușor, începu Marian.

— Eram...

— La ce-ai mai venit ? Să-l vezi pe Fărăgău ? Sinteți vicini și-l vezi doară destul ?

— Nu, da' ziceau oamenii și mă temeam...

— Ce ziceau oamenii și care oameni ?

— Ziceau că încă mai merge, da' cînd o să-ncepem să săpăm la șanțuri pentru „Solomonar“ o să cam răbdăm. Scade ziua muncă.

Gherasim păru deodată grăbit. Își luă cușma și-o potrivi pe cap. Arăta încurcat, descumpănit.

— Pantelimon zicea că el nu se lasă, pînă nu se face așa cum, ce mai, știți și voi...

Fărăgău rîdea.

— Și voi, gata. Lasă, măi omule, a venit și-aia.

Gherasim ieși. Deodată spre uimirea mea, Dumitru Fărăgău observă cu reproș.

— Ce-am zis eu ? Oamenii se-ntreabă. Ne-am grăbit cu 3%.

Marian urmări cu degetul locul unde a întrerupt lectura :

— Hai, mai avem timp. Iar tu, Dumitre, să-ți fi spus părerea în ședința organizației de bază, la consiliu și în adunarea generală. Vrei să-ncep să-ți fac și ție adunări și scăderi ?

- Vai de mine! Nu-i vorba de mine.
- Da' de cine? făcu Marian.
- Vezi tu, oamenii pe mine mă întreabă, mă sîcîie.
- Marian strivi mucul țigării, nemulțumit.
- Te sîcîie. I-auzi! Il sîcîie.

În sfîrșit, Cătănuță, a dat de firul problemei și înaintează. Se abține să-și dea pe față satisfacția, copilărește, dar creionul zburdă, cifre, cam strîmbe, se alătură, una de alta.

— Toate-s bune, zic, numai că-n locul lui Vințelaru, puteam să-l trecem pe Gherasim.

— De ce să-l trecem pe dînsul?

— Așa, la el mă gîndeam în vreme ce socoteam.

— Gherasim face pe prostul, dar nu-i prost, observă Cătănuță. Noi ne-am obișnuit cu el. Mărian crapă de necaz, cînd dă de el. Se stăpînește și-i explică băbește. Știi cum e Gherasim? Să vezi ce s-a-ntîmplat, acum doi ani. Mi se pare că știi și dumneata. Vine un băiat de la raion. Nu prea era el în curent cu ce se învîrte prin sat. Găsește o listă de individuali și, hai, la primul pe listă: Gherasim. Cît îi el de sîcîit n-are mai mare bucurie la viața lui, decît să primească musafiri. Întîi că poate pune vinars pe masă. Altfel, nevastă-sa-l ține sub cheie. Stau ei de vorbă, un ceas, stau două, își dau întîlnire pe-a doua zi. Tînărul îi zicea, Gherasim asculta și din cînd în cînd întreaba. A doua zi tînărul se întîlnește cu Marian. Se scotea o foaie volantă și băiatul mi se pare, venise special. „Am și eu un caz, l-am cules aseară. Mă duc azi să-i pun problema. Cred c-a fost lămurit“. Marian îl întreabă despre cine-i vorba. Cînd aude că-i vorba de Gherasim, întîi se gîndește să-l lase pe tînăr să se ducă din nou, apoi se răzgîndește și-i arată o cerere. Era a lui Gherasim, semnată c-o săptămîină înainte. Cunoști povestea. L-am întrebat pe Gherasim de ce l-a înșelat pe tinerel. „Am vorbit de norme și de altele. Știe multe băiatul“. „De ce nu i-ai spus că ești înscris, tot ți-ar fi explicat el cum vine cu ele?“ „Da, da' nu așa“.

— Poate că avea dreptate.

Cei trei

Mă înapoiam de pe arie. În aer stăruia un miros greu de piele și cîrpe arse. Era zăpușeală, praf, ulițele pustii și tăcute. Pe jos se risipiseră paie, iar în colbul drumului se-ntipăriseră urmele cauciucurilor rutierului. Din obișnuință urcai dîlma spre școală și trecui gârduțul spre casă. Voiam să mă spal puțin și să isprăvesc raportul cerut de raion. În afară de acest raport, destul de complicat, căruia eu nu-i aflasem de fapt rostul, mă aștepta pe masa de lucru o scrisoare. Poștașul mi-o lăsase acasă, neștiindu-mă la arie.

Îmi scria Liviu Bota. Obișnuita introducere amabilă, amintirea anilor de lipsuri și tovărășie, apoi rugămîntea de-a înlesni desfacerea gospodăriei sale de-a socrului său, rugămîntea de-a trece pămîntul din Merișor, în oraș, adresată raionului nefiindu-i aprobată. Ce grosolan și respingător ton ca și mirosul greu de cîrpă arsă. „E vorba totuși de-o grădină de 25 ari, în care aș putea ține stupii“. Ah, gîndeam, și hectarul de smeură, copiii de școală la plivit, la cules. Și pantalonii care stau singuri în picioare. „Nu mă mai înțeleg cu soția și s-ar părea

că e mai bine să clarificăm". Limpede! Să clarificăm, pregătind din timp divorțul, separarea nu atât a paturilor cât a averii strînse, casa cumpărată la oraș, mobila. Bota se afla la oraș, căci, după doi ani, obținuse un post, ca îndrumător sau metodist, la raion.

Aruncai prosopele pe spătarul scaunului. Zării scrumiera cu smălțul sărit, afumată, călimara semănînd c-o gîscă fără cap, odihnindu-se pe masă. Mă cuprinse o ciudă grea, ca mirosul de cîrpă încinsă de foc. Refuzasem de cîteva ori să dau referințe despre el dintr-o stupidă rezervă. Reușise să străbată un drum și acum țintea mai sus. Divorța, negocia despărțirea în felul în care negociase, la început, căsătoria. Din ce sămînță se trage oare un asemenea om? Îmi dau seama, ca învățator că e mult mai ușor să-l faci pe un copil să priceapă o regulă de trei compusă decît să schimbi în el pornirile rele, influențele proaste. Lesne l-a lămurit Marian pe Gherasim, cu creion și hîrtie, dovedindu-i c-ar fi în pagubă, dar cît timp va trece pînă ce, de la sine, Gherasim va pricepe că zgîrcenia și lăcomia sînt apucături urîte, cît timp va trece nu numai pînă va înțelege *cu mintea* că-i așa, ci pînă ce *în inima* lui se vor fi șters urmele lor? El continuă să ducă un mic negoț cu mărunțișuri, irosind timp de pomană. Mănîncă pe sponci, se îmbracă sărăcăcios, deși cămara i-i plină și vinde pui și ouă și lapte, iar în dulap și ladă au hăinărie de ajuns. Cruțăm zic ei. Marian vede, ascultă și, izbucnind rar, stăpînindu-se, îi deslușește întrebări. Are răbdare.

Bota e întocmit pe un calapod neasemănat mai periculos. Apucăturile s-au altoit pe-un lustru de cultură, fumuri de mărire, ambiții neîndreptățite. Am hotărît să nu-i dau răspuns și să-l ocolesc. N-aveam timp pentru el.

Mă pregăteam de primirea celor trei „artiști“. Căci începînd din iarnă despre „solomonar“ și apă s-a vorbit cu tot mai multă insistență. Din replicile schimbate între Fărăgău, Marian și Gherasim, am desprins tocmai cele legate de Teoader Pantelimon și pasiunea lui. În fond, gîndeam eu, Gherasim nici nu venise atît pentru „3%“ cît pentru a încerca și afla ce gîndesc cei doi despre ceea ce se vorbea în sat, după întoarcerea lui Toader Pantelimon de la cursuri.

Cei trei „artiști“ sosiseră în cursul dimineții, într-un „gaz“ descoperit. Mi-au cerut apă de spălat și s-au prezentat. Pe unul dintre ei îl puteam găzdui la mine. S-a aflat un loc și la Pantelimon, iar al treilea l-a oferit Fărăgău. De lucrat, lucrau ziua pe cîmp, iar seara într-una din sălile de clasă.

Se încheaga visul lui Pantelimon fîntînarul. Sosiseră trei „artiști“...

Pe unul din ingineri, un bărbat înalt și slab, cu părul alb, îl chema Hamza. Găzduia la șolomonar, acasă.

— Deocamdată, proiectul de decor, ziceau ei. O să deschisim un pic împrejurimile.

O comionetă le-a adus a doua zi stâlpi vîrgați, aparate, trepiede înalte și cîteva geamantane.

— Apa dumitale nu-i bună de cafea. E sălcie, îmi spuse noul coleg de odaie. Ce să fac? O s-o fierb întîi.

— Avem într-un singur loc apă bună, i-am răspuns. La „Buna“ lîngă horă. O să-i spun unui copil s-aducă zilnic.

— Aha. Mîine mă duci și pe mine. Vreau să văd o horă de pe aici.

— Ce fel de artiști mai sîntem noi? Astfel ne-au botezat colegii. Lucrăm de patru ani în formația aceasta: un hidroameliorator, aci de față, deși s-ar fi

căzut să mă așez la coadă, un inginer zootehnist, Radu Manole, cel care spre norocul meu doarme și al dumatăle la președinte..

— !!?

— Sforăie cum rar se întâlnește. Și șeful nostru, Hamza care-i cu organizarea teritoriului.

— Am auzit de dînsul, dar omul care mi-a pomenit de el zicea că-i hidroameliorator...

— E într-adevăr, dar e numai o latură a pregătirii sale. Să-ți spun, în șoaptă, o părere a mea. E poate cel mai complet agronom pe care l-am întâlnit. E acasă în toate ramurile și acest tur de forță e remarcabil. Și biolog și botanist și geolog și chimist. Pe deasupra un tip practic. Ocupația aceasta străveche s-a complicat, drăguță.

Vorbea și scotea din geamantan pe rînd rufărie, ustensile de ras, săpun, un primus, sticlute. Dintr-un buzunar apărură o sticlă turtită.

— Să cinstim întâlnirea, propuse el. E un coniac bun. Sticla-i de sirop tonic. Mi-aminteste de farmacie, mai bine zis de-o farmacistă. O cunoșteam din vedere. În loc de vin tonic mi-a împachetat un sirop și, pe de-asupra, amar. Era noapte și, cu un coleg cu prilejul examenului de stat voiserăm să prelungim... A doua zi m-am întors. Apoi lucrurile s-au complicat, taman ca agricultura. Iată cei doi copii, poză cam stearsă și, alături, siropul amar, farmacista. Zîmbește, precum vezi. Mata nu ești însurat, nu-i așa? A, dar nici nu ne-am prezentat. Eu mă numesc Stelian Manea. Sînt oltean, din Mehedinți.

Mi-am spus și eu numele.

Băurăm un rînd. Era într-adevăr un coniac bun. I-am adus la cunoștință că nici eu, nici Cătănuță nu dispunem de așa ceva, dar că avem undeva două sticle de „palincă”. O să sosească gazda și-i vom cere.

Se așază pe pat.

— Lui Hamza i-au spus întîi artist, fiindcă cere ca toate lucrările să fie executate frumos, pe calc, sau în teren, artistic. Nu te superi, schimbă el din nou vorba. Aș vrea totuși să-mi fac o cafea. Sînt frînt. Trei luni în nordul Moldovei, apoi o lună în deltă și, hop, în cîmpie.

Am adus o cană cu apă. Își turnă în ibric, se ivi o linguriță.

— Zahăr nu pun. Dumneata vrei?

Turnă din nou coniac în păhărele.

Îl sfătui să nu-l risipească. Mă înștiință că mai are și, apoi, el bea foarte rar.

— O să ai prilejul s-o constăți. Aici vom sta trei luni, cel puțin. Iar de veni o să venim și după aceea. Merișorul a intrat sub patronajul nostru, al Institutului de Cercetări, dacă se poate spune așa. De altfel, aici experimentăm o lucrare de mari proporții, un sistem pentru cîmpie. Și, cum Hamza dorește ca toate dealurile astea zbîrcite și văile și pîraiele să arate artistic, nu-i loc simplu.

Se întunecase, între timp. Abia cînd intră nevasta lui Cătănuță în odaie, cu gazornița lustruită, ca pentru un musafir, mi-am dat seama că încă multe-i lipsesc acestui sat de cîmpie.

— Spune-mi te rog, i se spune fîntînii de care ai amintit „Buna” pentru că e apa bună sau pentru altceva?

— Nu cred, i-am răspuns. Aici, în cîmpie la noi, peisajul e lipsit de contraste și nici nu are o măreție care să-ți smulgă exclamații. De aceea cam toate locurile, puțin deosebite, au numele legate sau de vreo legendă sau de vreun

eveniment. Cărpinișul, dealul și coasta, n-au urmă de carpen, dar în 1849 acolo au fost ridicate spânzurători. Între cei spânzurați s-au aflat patru Cărpinișeni. Lemnul din care au fost cioplite a fost însă carpen. Numele însuși, al satului Merișor, nu se trage de la meri — puțin și de soi mediocru, ci de la un merișor sălbatic. Iar „Buna“ vine de la bunică. Fîntîna bunicii, adică...

Aurică

Între cei care s-au împotrivit la adunarea generală se afla și Aurel Nistor, căruia i se spunea în sat „colonelul“. Părinții lui se statorniciseră în Merișor, înainte de conversiune. Erau doi oameni cît se poate de nepotriviți pentru a duce pînă la capăt o căsnicie. El, de felul lui, om vesel, îngăduitor, nițel iubitor de vin, nițel leneș. Toate cu măsură. Mama se dovedise de la început posacă, singuratică. Se spunea că e fată de popă și se măritase cu Aurel crezînd că e într-adevăr ceea ce spune: învățător. Aurel Nistor îndeplinea însă o altă funcție, ce-i drept legată de aceea a părintelui fetei: cîntăreț de biserică. Vocea de argint a împrejurimilor, chemată peste tot, la nunți, botezuri, cumetrii, dar mai ales la chefuri spontane. Culmea carierii a cunoscut-o cînd vocea i-a fost înregistrată pe o placă, la București. Într-o iarnă s-a rătăcit venind spre casă dintr-un sat și orbecăind pe-ntuneric, a căzut într-o rîpă. A adormit, iar zorile l-au găsit aproape înghețat. S-a tîrît pînă acasă, dar nu s-a mai ridicat din pat. Femeia, împietrită la inimă, nu l-a îngrijit de loc. Îndată după moartea soțului se pregătise de plecare. Anunțase deja că se-ntoarce la părinți, iar pe Aurică îl dă la școala militară să se facă ofițer. Nimeni nu s-a mai întrebat din ce pricină Melania Nistor n-a mai înhămat căluțul la droșcă și n-a strîns ce brumă avea prin casă. Nici pe Aurică nu l-a mai purtat la școala de colonel. În schimb s-au mutat la doi pensionari bătrîni din celălalt capăt de sat și semnînd un contract la notar, au devenit moștenitorii unei grădini, a două iugăre și pe deasupra, a tot ce aveau bătrîinii. După doi ani a rămas singură.

Și s-a apucat de mici învățeli. Merișorul e departe de oraș. În sat un ou se vindea cu jumătate prețul din piața R. Porțoția se menținea și la păsări, la unt. Se înțelege că Melaniei nu-i strica să facă acest drum odată pe săptămîină, împreună cu Aurică, mulțumit că s-a oprit cu învățătura la două clase de liceu neisprăvite. Ambiția mamei nu l-a putut împinge mai sus.

Întors din armată, în 1939, Aurică s-a transformat în fervent cultivator de tutun, iar ca pasiune secundară și-a ales pe aceea de fierbător de rachiu. Aceste două îndeletniciri i-au permis să-și ridice un rînd de case de cărămidă, un grajd, să-și paveze curtea și să-și procure un alambic măreț, pentru care nu s-a zgîrcit să alătore casei o clădire specială, dotată cu lavîțe, mese și tejghea.

Tutunul l-a salvat de concentrare și front. Pierderile materiale și le răscumpăra prin fabricarea unei licori de tăria spiritului, din orice produs vegetal, care avea calitatea de-a fermenta. Aurică Nistor a reușit să demonstreze însă cu totul altceva decît s-ar fi așteptat oamenii din sat după traiectoria de pînă atunci a destinului său. Oamenii din sat înclinau să creadă că feciorul „cantorului“ seamănă la fire cu maică-sa. Întreprinzător, tenace, nesinchisindu-se de nimeni, posac și mîndru. Aurică aducea cu taică-său numai la înfățișare. Îl și vedeau cu cheag de mare gospodar, cu turmă și cireadă, cu slugi și fîntînă numai a lui.

— Calcă a gazdă mare, se spunea.

Și deodată, în mașinărie, s-a frînt ceva. Ori încercase să înghită un pește peste măsură, ori nu chibzuise îndeajuns. Ca și pe bătrînul Petroiță, l-au trîntit

și pe Aurică de pământ combinațiile măicuții Melania. S-a trezit deodată sărac. I-au rămas numai iugărele. Melania, ca-n ciudă, s-a măritat după un bătrîn din satul ei de baștină, lăsîndu-l pe Aurică, flăcău tomnatic, în singura casă cu ogradă din Merișor. Singur cu cazanul de vinars și păpușile de tutun. Astfel a intrat în anul 1945 și în taina căsătoriei. A ieșit la iveală ceea ce nu înclinau să creadă oamenii despre el. Că Aurică aduce chiar prea mult cu răposatul. Scăpat de sub tutela mamei și-a dat drumul. A vîndut casa, mutîndu-se în cea veche. A renunțat la cultura tutunului. A început să iasă la cîmp, să are, să samene și să mîie din urmă două vacuțe, fiind la rîndul său mînat de nevoie. Silință din cale afară nu mărturisea. Începu să umble prost îmbrăcat, să bea în neștire și să-și păruiască nevasta de fiecare dată cînd aceasta-l anunța că va apare un nou Nistor pe lume.

— Se prăpădește „colonelul“, ziceau oamenii. O să-și beie capul.

Din nou presupunerile nu s-au adevărit. Aurică nu era omul să ducă la bun sfîrșit, vorba vine, nici cel puțin o prăbușire deplină, la fel cum n-a reușit să urce treptele ambiției Melaniei. Pe neașteptate, s-a lăsat de băut și a devenit predicator. „Om sucit“, au zis oamenii, socotindu-l sărit și netrebnic.

La înființarea gospodăriei colective n-a venit. Nu s-a înscris, dar nici n-a vorbit rău despre ea. N-a protestat, ca unii din ei, cărora le picase pămîntul în perimetru. Cînd a fost întrebat de ce nu se înscrie și el, a răspuns evasiv :

— N-aveți voi nevoie de unul ca mine...

— Lăsați-l, au zis unii. E pocăit, predicator.

— Nu mai sînt !

În aceeași noapte a plecat din sat. După patru luni nevastă-sa a primit o sumă mică de bani și știrea că lucrează pe un șantier, ca săpător.

S-a reîntors după doi ani. S-a prezentat îmbrăcat ca de zile mari, la Fărăgău, și i-a întins, clipind mărunț din ochi, cererea de-a fi primit, alături de soție, în gospodăria colectivă. Se așteptau discuții. N-au fost. Nici obiecții serioase, dar nici cuvinte de laudă nu s-au auzit. Repartizat într-o brigadă de cîmp, Aurică a muncit și s-a statornicit. Lucrurile se înfățișau astfel, pînă în momentul cînd el s-a ridicat în adunare și a declarat că nu poate aproba cei trei la sută. Ceea ce n-a bănuț nici el și nici cei care l-au ațîțat a fost rezultatul intervenției lui. Pînă și Gherasim a pledat cu foc „pentru“. Și au rămas pe dinafară numai cîțiva. Pe acești cîțiva îi știam. Pantelimon a și șoptit la urechea inginerului :

— Aștia au fîntîni lîngă ogradă.

Dincolo de haltă, începea stufărișul și balta. Apă stătută, scursă de pe coastele dealurilor și oprită de talazul înalt al căii ferate. Vara se acoperea de lîntiță și mătasa broaștei, iar pe margini, pe măsură se seca rămînea mîlul uscat, crăpat, ce aducea cu un obraz ciudat, sluțit de zbîrcituri.

— Și aici au început.

— Și. Vor să o sece.

— La noi, spuse Aurică, fac dig tocmai s-o adune. Că la noi apă nu prea este.

— Ei n-au lipsă de balta asta puturoasă. Numa' fîntări și orăcăit de broaște.

Aurică privea lacom, aproape fără s-audă ce se spunea în compartiment, la întinderea de apă mohorîță, ea aducîndu-i aminte de sat. Plecat din oraș, spre șantier, împreună cu vreo douzeci de montori. Aceștia terminaseră de lucrat pe

vechiul șantier și se îndreptau spre altul. Făceau treaba asta de ani întregi, în aceeași formație, se obișnuiseră cu schimbările și trăiau într-un fel pe care el, Aurică, nu-l putea înțelege.

— Mai bine te-ai întoarce acasă, Aurică, l-a sfătuit șeful echipei. Acolo ți-i rostul.

— Nici el nu știe ce vrea. Stă cu fundul în două luni.

Aurică protesta, dar în adâncul inimii înțelegea că plecarea lui din sat nu avea temeii. Vezi, întinderea de pământ o să fie din nou semănată. A cui este? Cine mai întreabă asta? Începea să i se facă lumină în cap. Se clătina ceva în gândurile lui. S-a luat după vorbe, așa cum întreaga lui viață s-a luat după ce-a spus unul sau altul. De nimic nu s-a ținut cum trebuie. Între oamenii aceștia se simte străin. El nu-i făcut să cutreiere șantiere, unul după altul. În sat n-a vrut el să fie om. Feciori tineri, aproape copilândri, au cuvânt mai greu decât el.

— La noi se face un dig de kilometri. Dă-ți numai cu socoteala.

Începu, spre mirarea lui, să înflorească, să adauge noi și noi amănunte, repetând ceea ce le spunea de atâtea ori oamenilor din sat Pantelimon. Un abia simțit fior de emoție îi străbătea spusele, gândindu-se că reîntors o să sape și el, la rând cu ceilalți, că o să vină seara acasă, o să adape vitele, o să audă cum cârâie gămile noaptea în cotet.

Trenul plecase de mult din haltă, zângănind pe sub arcadele unui pod de fier, iar el încă avea dinaintea ochilor întinderea de apă, cu malurile înecate în stuf.

— Ierburile, lintița, or fi putrezit acolo în mil. Ce mai grădină se poate...

A doua zi își ceru lichidarea.

Dînd mîna cu șeful echipei, îi ocolî privirea.

— Știam eu, făcu acesta.

Aurică n-a fost întrebat nici de astă dată. Oamenii au găsit că-i foarte firesc să i se dea un hîrleț. Și el săpa, aruncîndu-și din cînd în cînd ochii spre locul unde mușcau din pământ cupele escavatoarelor. Acolo avusese el ceva pămînt. Își ștergea fruntea asudată cu mîneca hainei aspre, de pînură, înfigînd vârful ascuțit al hîrlețului ca și cum ar fi vrut să rezeze rădăcini ascunse, gîndind că sînt pe lume și rădăcini care nu mai au ce tulpini sustine. Sînt rădăcini moarte.

Seara, venea pe uliță și se oprea, ca din întîmplare la Cătănuță. Rămînea cîte un ceas.

Cinci săptămîni

Le-am dat drumul copiilor acasă. Am rămas în urmă, singur, la marginea satului, pe cărarea bătătorită de pe continit. Iarba rară, mărunță, se ofilea. Mă gîndeam la săptămîna care ne despărțea de începerea anului școlar. Nu erau toate puse la punct. Doi din colegi întîrziiau pe-acasă în vacanță prelungită. Fără răgău mi-a dat de înțeles că vor să se mute mai aproape de oraș, în satul băiatului. Căci era vorba de o pereche tînără. Mie, tînărul nu-mi era simpatic. În schimb fata preda minunat și dovedea multă pricepere. De altfel nu-mi displăcea și aș fi dorit să nu se fi născut idila dintre ei. La toate aceste contorsțiuni sentimentale, răspundeam cu îngăduință față de lipsurile tînărului meu coleg și ciuda că, de cîte ori o întîlneam, îmi aducea aminte că m-apropiu de patruzeci

de ani, nu mă părăsea. Uneori mi se întâmpla, iarăși, să mă cert singur pentru voita mea îmbătrânire. Mă îmbrac prost, îmi spuneam, am uitat prea curînd că m-am ocupat cîndva cu sportul și că încă n-au apărut fire albe de păr la tîmple.

Pășeam nehotărît spre sat. Aș fi vrut să se fi întors fata și să-i vorbesc despre toate. M-am întîlnit însă cu feciorul lui Frincu, ajutorul lui Pantelimon. Feciorașul umblase în clasa mea. I-am fost patru ani dascăl și i-au rămas multe din deprinderile de școlar, cel puțin față de mine. Mi-a dat binețe și și-a aplecat ochii în pămînt.

— Încotro, Niculiță? I-am întrebat într-o doară.

— Pe-aici...

— După cîte știi, ai fost multă vreme plecat, nu-i așa?

Exact ca la clasă. Ticul de-a repeta „nu-i așa“...

— Fost. La Cluj, la școala de horticultură. Da', ce, dumneavoastră n-ați știut? Mi-ați dat certificatul de 7 clase...

— Drept, Niculiță. Bine era dacă, întors acasă, ai fi trecut pe la mine. Să mai povestim. Să aflu și eu cum a fost pe la Cluj, ce-ai învățat, nu-i așa?

Feciorașul se codi o clipă să-mi răspundă, ferindu-se ca de-o capcană. Dacă nu știi, nu răspunzi. Decît o prostie mare, mai bine o tăcere deplină. Ca la clasă, pe vremuri. Băgai de seamă că s-a maturizat. Liniiile colțuroase, bărbătești cîștigau teren pe obrazul copilului de ieri. Începea să semene cu Vasilică. Era însă mai înalt și mai lat în umeri decît taică-său și, nu știu cum, mi-am amintit că Niculiță e membru al gospodăriei, cu carnet de zile-muncă propriu și că are dreptul de-a ridica mîna în adunarea generală.

— Am avut multe pe cap, tovarășe director. M-am tot pregătit să viu..

Pesemne că găsise un pretext, cules fulgerător, pentru că tresări și offînd ușurat mă privi:

— Nu mi-a fost la îndemîină.

— Te pomenești, Niculiță. Numai că...

— Nu voiam să aflu și tovarășul inginer. Cel care vorbește repede.

— Manea?

— Da. Șade la Cătănuță, cu dumneavoastră.

— Ce nu-ți era la îndemîină? Ce să nu aflu? Că știi despre pomi și altoit? De la el, Niculiță, aflu și eu multe lucruri noi. N-ai fi pierdut nimic.

— Nu-i despre asta vorba. Am avut eu altă greutate, cu badea Toader Marian. Cu el mai că m-aș fi înțeles, Fărăgău nu se înduplecă de fel. O ține una și bună. Să nu plec din sat, că au nevoie de mine, că de-aia m-au trimes la școală. În vreo trei rînduri v-am căutat, da' lelea Ană mi-a spus că-i acolo și inginerul. N-am cutezat.

Treceam prin porumbiște. N-aveam cu ce ne prea lăuda, îmi ziceam. Nu-i vorba, pentru solul nostru, cum zioea și Hamza, s-ar părea că-i meritorie recolta. Zece-cincisprezece măji. Atîta pronosticase Manea. Eu nu credeam. El avea un fel rece de a evalua. Ceva de medic diagnosticînd impasibil și prescriind rețete cu aerul că trimite felicitări de sărbători obligatorii. În aceste împrejurări aș fi vrut să descopăr acea undă de duioșie, emoție ascunsă în fața întinderii foșnitoare de porumb, mobilul care i-a determinat să-nceapă în cîmpia asta a noastră biruirea apei. Cînd i-am spus lui Manea că într-o vreme visam să scriu două cărți. Una despre jocul popular, alta despre porumb, mi-a tăiat-o de la început:

— Nu. Să nu fie o carte cu grafice și cifre. De-astea se scriu și-s de folos, nu zic. Și nici nu-s atît de greu de scris. Crede-mă. O carte pe care aș vrea-o eu

despre porumb va trebui să se depărteze de stilul sec, academic. Să aducă în paginile ei tot ceea ce ne leagă de „zeu maîs“. Și-i vorba, conform documentelor, de circa 250—300 de ani. Așa ai gîndit-o ?

— Degeaba, îmi spuneam, Pantelimon are dreptate. Plînge iarba, plînge cîmpul după apă.

Niculiță venea după mine. Cărarea nu ne îngăduia să pășim alături.

— Spune, Niculiță, l-am îndemnat. Ce te-apasă de n-ai cutezat ? Sfios nu te-am știut.

Feciorul lui Frîncu, încurajat poate de faptul să nu trebuia să mi se uite în ochi, făcu :

— Vreau să mă însor, tovarășu' director.

— Păi, cîți ani ai tu, Niculiță ?

— Merg pe douăzeci...

— Stai. Tu ești născut în iulie.

— Da. La secere...

— Tu ești geamenul lui Vasilică, nu-i așa ? Abia ai împlinit nouăsprezece și deja mergi pe douăzeci. Te grăbești băiete să te îmbătrînești cu voia, ca cineva...

Se născuse într-adevăr la secere, pe cîmp. Vasiliță nici nu era acasă, ci undeva pe frontieră, concentrat. Femeia secerase pînă ce au doborât-o durerile. A țipat și-a alergat o altă femeie, străină de sat, o secuiancă venită să lucreze cu ziua. Pînă s-ajungă sus, pe coastă, copilul intrase în lume și țipa asurzitor. Secuianca, fără un cuvînt, și-a smuls năframa din cap și l-a învelit. Lehuza a dat să se ridice în capul oaselor, să-și vadă băiatul, cînd a răcnit din nou, curmată de noi dureri. Și, acolo, pe miriște s-a mai auzit un țipăt, tot atît de asurzitor. L-au învelit și pe geamăn în cîrpe și au așteptat. Secuianca s-a pricupit să-i lege cum se cere, iar către ojină i-a ajutat femeii să-și aducă acasă pruncii, pe jos, într-un coș. Lumea din sat zicea că-i semn bun. Niculiță a trăit, dar fratele său și femeia au murit înainte ca Frîncu să fi sosit acasă de la concentrare. Cînd silueta lui mărunță a apărut la curmătură, deasupra satului, popa cînta prohodul. Se spune că n-a scos nici un cuvînt și nici n-a lăcrimat. A întreat doar, moale, ce-i cu copilul rămas. Notarul din Lunca a avut prilejul rar să înregistreze două nașteri și două decese în același timp, deși Vasilică n-a înțeles de ce era necesar să mai faci un act de naștere unui copil care a murit, tot așa cum i s-a părut nefiresc să spui că pe mamă o cheamă Ileana, că are douăzeci și patru de ani și că-i de religie ortodoxă, odată ce și ea și-a luat rămas bun de la lume, nu în iulie ci „la secere“.

Așa se iveau pe lume, toți, aici în Merișor, ca și la mine în sat : „la secere“, „la sapă“, „la cules“. Cel mai ades în lunile de vară și toamnă. Se grăbeau apoi să-l boteze ca nu cumva să moară fără a fi cufundat în cristelniță, încărcat de păcatul cel mare de-a se fi născut.

— Și tu, Niculiță, te gîndești cu tot dinadinsul să te însori ?

Voiam s-adaug, ca să nu-l jignesc cumva, dacă nu îl îndeamnă la asta o anume situație de-acasă, de cînd s-a însurat Vasilică și i s-a născut un frățior mai mic. La nouăsprezece ani, anumite hotărîri se iau în pripă, iar cei care le iau nu prea scuză nevoia unui sfătuitor.

— Așa m-am gîndit. Să mă însor.

— Părinții ?

— Tata n-a zis nimic, iar mama... ce să mai vorbim...

— Atunci?

— Păi, nu vrea Fărăgău, președintele. Nu v-am spus? cu Mărian mai ușor, da' el se dă greu...

— Nu pricep, iotă nu pricep, Niculiță. Ce amestec are aici președintele. Aici sînteți întii voi doi, tu și fata, da', mă-nterupsei deodată, da' cine-i fata, Niculiță? Am tras-o de urechi cumva la școală, nu-i așa?

Băiatul se grăbi să răspundă, dîndu-mi de înțeles că de-abia începe să se limpezească problema.

— Fata-i din Runcu. Nu-i de-aici. De-ar fi din sat, n-ar fi necaz.

— Niculiță, am zis, oprindu-mă. Hai, s-o luăm pe rînd. După cît înțeleg, ai mare nevoie de sfatul meu, dacă în trei rînduri m-ai ocolit ca să nu-l capeti. Vrei să te însori. E-un pas, ce să mai zic, dacă-l ceri sfatul de la mine, care nu l-am încercat încă, fiind burlac, nu-i așa?

— Fata nu-i de-aici. Am cunoscut-o la școală, în Cluj. Ei au o gospodărie mare, bogată. Ne-am înțeles să ne așezăm acolo. În cinci săptămîni, ne-a promis președintele de-acolo, ne ridică o casă. La ei în atîta timp se ridică o casă. Ce mai, au putere, au cu ce. Mureșul curge la doi pași. Au grădină, au livadă, au...

— Ai fost le vedere?

— Fost. Acum m-am înțeles. Așa ne-am socotit. Să ne luăm în iarnă. Ce bucate capăt le vînd, îmi cumpăr și eu haine.

— Da' pe fată ai adus-o să o vadă ai tăi?

— Nu. Tata o știe, adică pe-ai ei. Că au săpat cu badea Pantelimon niște fîntini acum vreo cîțiva ani. Pe mama n-o doare capul.

— Și nu te lasă să pleci, nici Mărian, nici Fărăgău.

— Nu. Ei zic că, dacă țin morțiș să mă duc, nu au opoziții, dar că m-ar sfătui să rămîn.

— Un sfat nu-i tot una cu „nu-mi dau voie“. Cei din Runcu te sfătuiesc să pleci acolo, noi am vrea să nu pleci.

Niculiță tresări.

— Și dumneavoastră?

— Păi, să vezi tu ceva, Niculiță. Dacă ne-am despărți de tine cu inima ușoară, fără păreri de rău, fără să încercăm să te convingem să rămîi, ție ți-ar părea bine, spune? Nu-i așa un semn, că ținem la tine? Și, fără doar și poate, lucrurile așa stau. Înțelegi tu bine, nu-i așa? Ce-ai fi zis ca, ducîndu-te la Mărian și punîndu-i dinainte plîngerea ta, să fi început să sară în sus de bucurie: „în sfîrșit, bine că scăpăm de tine, bine c-a dat Dumnezeu să gîndești și tu odată cumsecade. Abia am așteptat să ne vedem ușurați de-o povară ce se chema Niculiță Frincu. Îți dăm și căruță și vizitiu ca să ne încredințăm de-a binelea c-ai luat-o din loc. Vorbim și cu miliția să aranjeze buletinul. Cînd vrei să pleci? Dacă vrei, la moment înhămăm caii“. Hai, am zis, să ne așezăm aici și să judecăm cinstit. Ți-ar fi convenit o asemenea despărțire?

— Tovarășu' director, eu nu-s Aurică.

— Ai văzut? De-aia te-au și trimis la școală și au făcut și ei planurile cu tine.

Niculiță zîmbi încurcat. Se vede că importanța pe care și-a cîștigat-o în fața colectivîștilor nu-i dispăcea. Numai că îl rîdîia încă ceva, la inimă. Îl privii, ca pe vremuri, la școală, căutînd să ghicesc.

— Și mai cred ceva, Niculiță. Dacă tu ne ceri sfatul, este că nici tu nu vrei, nu poți să ne întorci spatele cu una cu două?

— Vai de mine !...

— În cinci săptămîni ai casă. Au gospodărie frumoasă, încheată. Bravo lor ! Tu te duci, ca brigadier, te pomenești, la o grădină de pomi, nu-i așa ? În meseria ta, învățată de curînd. Atunci, ce mai stai pe gînduri ?

— Nici ei nu-i dau drumul fetei.

— Dar fata ar veni aici ?

— Ea, da.

— Și tu ?

Flăcăul se posomorî. Luă în palmă un bulgăraș de pămînt și, jucîndu-l, fluieră încetișor. Deodată mi-am adus aminte că așa făcea și la școală, cînd le dam ceva de scris sau socotit, în clasă. Pe atunci am încercat să-l dezbar de obicei, dar n-am izbutit. Iacă, i-a rămas și o să-l ducă pînă la bătrînețe cu el. O să fluieră încetișor de cîte ori va avea de limpezit vreo problemă încurcată. Niculiță, băiete, născut la seceră, cum semeni cu Vasilică Frîncu !

— N-am avut niciodată casa mea. Toamna zilele mele muncă le car în hambar la tata. Ca să mînc slănină, să tai pîne, cer de la mama. Ca să-mi cumpăr bocanci, cer tot de la ea. Îmi numără țigările pe care le fumez și banii care-i plătesc la joc. Azi-mîine mă duc la armată. Grija mea n-o avut-o niciodată și nici n-o s-o aibă. Tata-i om moale și lasă după dînsa. Să zicem c-o aduc pe fată la noi. Știm noi, cum o să iasă. Vreau să fiu om la casa mea. Ce-i drept, badea Mărian mi-a făgăduit că-mi dau loc de casă și chiar ceva material. De aici și pînă la coperiș mai sînt multe de făcut. Am fost ca un orfan, tovarășu' director, dumneavoastră știți asta. La Runcu, fac în doi ani ce abia reușesc la noi în cinci. Am făcut eu bine socoata.

— Și-n timp ce socoteai, fluierai, nu-i așa ? voii să-l întreb.

Niculiță urma să se scalde în apele lui.

— Nu-s lenes. Nu mi-s legate mîinile. Nu rămîn de căruță nici în Runcu. La noi abia acum măsoară inginerii. Pînă ce s-or săpa kilometri de dig, pînă ce s-a umple tăul cîtă vreme n-o să treacă ! Oamenii nici nu pricep prea bine și cînd o veni vorba de muncă patriotică nu știu zău... Pe cînd așa... Doi-trei ani nu-s cinci săptămîni. Socru-meu s-o legat să plătească el jumătate, ne dă mobilă, un porc, o vițea și trei stupi. Am și eu două oi. Găini și găște-i ușor. Le cumpărăm de la incubator. Într-un an vă chem să vedeți cum m-am așezat. Om la casa lui.

— Toate astea i le-ai spus lui Mărian, ca și mie ?

— Aproape.

— Și ce-a zis ?

— M-a întrebat dacă lecția asta am învățat-o cumva la Cluj.

Niculiță dădu drumul bulgărașului de pămînt, nehotărît. Plutea ceva străin între noi, ceva care vag îmi readucea frînturile de discuții cu Liviu Bota în minte. Aceste adunări și scăderi aveau ceva strănjenitor în ele.

— Spune, Niculiță, l-am rugat. Fata ce-a învățat la Cluj ?

— Ce să învețe ? Cu păsările. Ea-i îngrijitoare.

— Și se pot lipsi de ea ? Ea, după cum zici, nu s-ar da înapoi să vie cu tine. Înseamnă că te iubește. Acum, fii atent, la ce te întreb. Și să-mi spui drept și uită-te la mine. Spui ?

— Spun, îmi promise el.

— Să zicem că tu ai fi din Runcu, pe cînd ea din Merișor. Dacă ea te-ar ruga, ai veni după ea, așa cum ea s-a arătat dispusă s-o facă, la noi ? Ai face pasul ăsta aflînd că de fată nu se poate lipsi colectiva de-aici ? Ai renunța la casa în cinci săptămîni ?

Îl văzui că se caută de țigări. Se înroșise și arăta puțin speriat. Îi întinsei cutia de chibrituri și, uimit, mi-am dat seama că Niculiță fuma de prima dată în fața mea.

— Nu știu, tovarășu' director! De-asta mi-a fost și frică, de la început. Să plec așa, ca de la o casă pustie n-aș fi vrut. Nu-i ceva în regulă, așa cred. Gîndeam să ne despărțim așa cum se cuvine. Am lucrat cu drag, din prima zi, nu m-am tîrguit, orice, în colectiv. N-aș fi vrut să ne luăm rămas bun ca străini.

— Așadar tu ai cerut sfat ca să te împaci cu sufletul tău. De hotărît ai hotărît de-acu.

Nu-mi dădu replica direct. Urmă, tulburat :

— Badea Toader mi-i nănaș. El m-a botezat. L-am rugat să mă cunune cu fata. Și-atunci mi-a zis o vorbă grea, care m-a durut. Mi-a zis că el mă cunună da' numai peste cinci săptămîni. Apoi, am văzut eu bine că i-a părut rău și m-a tot dăscălit că noi, zicea el, ne-am pus mare nădejde în tine, că au plănuit să puie pe Husuba pomet și vie. Drept că nu în toamna asta, da' anul ce vine, musai să fie gata terasarea. Că dacă și Filimon o să le facă „un pont“ ca mine, atunci ei nu mai trimit pe nimeni la școală, dacă nici într-un membru de birou uteme nu poți ști ce zace. M-a întrebat, dacă eu nu m-am gîndit la ce-or zice ceilalți cînd or afla că am făcut o așa reușită partidă, în cinci săptămîni casă. gospodărie personală și ce se cuvine, dacă n-or începe să se uite chiorîș la gospodăria asta a noastră, care acum începe să capete cheag. Toți o să viseze să plece la Cluj. Rămînem, noi,ăștia mai bătrîni să pescuim în tăul lui Pantelimon. Spuneți, cu ce inimă să mă duc acum?

— Și tu ce i-ai răspuns lui Toader?

— Am zis că doar nu mă duc în sector particular. Că nu mă însor c-o individuală.

— Ar fi și greu s-o găsești. Răspunsul însă l-ai găsit îndată. Ți-era lipit de cerul gurii. Tot dintr-o colectivă te duci. Unde mai pui că într-una mult mai închegată ca a noastră. Acolo nu umblă Pantelimoni după izvoare ascunse și fîntînă are fiecare în ogradă, fîntînă cu roată și acoperiș de țigla.

— Și-atunci mi-a mai zis o vorbă, care iar m-a usturat. Fata vrea să vie. Tu vrei să te duci. Se cheamă că ea ar fi mai apropiată de noi. Greutatea ar fi fost și am fi vrut asta să fie, să convingem fata să-și lase satul și să aleagă gospodăria asta unde începem de la cap să prăsim pui și să-nvățăm ratele să înoate.

În acel moment, la curmătură, acolo unde povestea Toader Pantelimon că se oprise mașina ca o suveică a secretarului prefecturii, apăru un rutier. Auzeam cum tractoristul schimbase viteza, încetinind. Un nor de praf acoperise părul pădureț de pe creastă. Și, deși acest tînăr însurățel se bătea lîngă mine cu el însuși, nu-mi putui stăpîni sentimentul de ușurare. Și pe aici a fost odată pădure, de vreme ce locului de sub creastă i se spune și azi „alumiș“. Totul e să-l facem din nou să îl păteze umbre de pomi. Va fi nevoie și de aluniș. Căci „în lacul șolomonarului“ vor mișuna pești.

Răbdare, multă răbdare nu cere altoiul. În trei ani culegi mere și piersici. Răbdare cere acum Niculiță. Mă hotărîsem deja. Așteptam ca să găsesc acel moment cînd țesătura argumentelor lui s-ar fi rărit. Căci era peste putință ca el, Niculiță, să judece întocmai ca un țaran dinainte. Sentimentul de ușurare se datora însă și altui motiv, de ordin intim. Îmi păruse, sau, mai precis, mi se năzărise, că în remorca rutierului am zărit fluturarea unui batic. Și mi-am socotit vîrsta exact. Treizeci și șapte de ani.

Fluturarea acelui batic m-a liniștit. O întrebare simplă. Dacă ar fi judecat ca înainte vreme ar mai fi venit acest băiat să-mi ceară sfaturi? Și-ar mai fi aprins stinjenit țigara? Înseamnă că-l rîcîie la inimă.

— Ce-ar fi, Niculiță, i-am zis, să aduci fata la vedere, nu-i așa? Să știm și noi încotro vei zbura.

A tăcut, încrunțat. Băiat frumos, Niculiță al nostru, băgai de seamă. Mai cu seamă cînd pare încurcat.

— Doar tu nu ești Aurică!

Și-atunci, după un răstimp de tăcere, am urmat.

— I-adevărat, Niculiță, că la voi acasă lucrurile n-au avut o curgere obișnuită. Tu ai avut o mamă vitregă și ea, fiind tînără, n-a știut să-ți fie o adevărată mamă, iar Vasilică e-un om moale, nu slab, zic eu, ci moale. N-a vrut să-și aprindă paie în cap. Tu ai crescut și ai început a înțelege. Te-ai săturat. E și firesc. Lucrezi, aduci cît și tatăl tău în casă, dar femeia nu se pricepe să te ia așa cum se cuvine. Ba, aș adăuga, nici nu te iubește. Acum a venit sorocul să te așezi la casa ta. Ai găsit o fată, îți place, ține la tine și trebuie să alegi. Nimeni nu-ți bagă vină că vrei să te duci. Întrebarea este, pricepe-mă; ce te îndeamnă să te duci? Cînd ceri sfaturi? Cînd ceva nu ți-i limpede. Tu simți că nu-i frumos să pleci atunci cînd tovarășii tăi sînt în pragul unei sfortări. Dar te ademenește puțința de-a călca pragul unei case noi, a ta și a familiei tale. Dacă vrei să mă ascuți pe mine, învățătorul tău, atunci rugămîntea mea-i să nu te pripești. Să vorbim și cu fata, să vedem și de-o casă veche pînă ce-om putea și noi ridica în cinci săptămîni una nouă. Doar nu ai decît douăzeci de ani. Niculiță, de ce să te porți ca un fecior trecut. Crezi că noi te îndemnăm la rele? Că-ți vrem răul? Vasilică ce zice?

— Tata? Mi-a zis-o deschis. Se-mbucură. Știu eu că și el scapă de-un gînd, făcu el. Respiră adînc și, pe neașteptate izbucni. Tovarășu' director, la noi în casă i-un iad, asta am vrut să vă spui, de la început. Săracu' tata! El crede că ghimpele-s eu. Se-nșeală. Știu eu ce știu. Știe și nănașul, măcar că nu i-am spus.

— Adică, Niculiță, așa stau lucrurile. Tu vrei să pleci de rușine. De-asta n-aduci fete la vedere.

— Asta am vrut să vă spun, de la început.

Se răsturna întreg sistemul de argumente. Ieșeau deasupra ca uleiul urmele unei vieți chinuite. Omul rămas cu copil mic, singur. Cunoșteam, firesc într-un sătuc, toate amănuntele. Femeia, mult mai tînără, e ceea ce se cheamă o mașteră pentru amîndoi. Copilul cel mic nu-i al lui Vasilică. Nu bănuiam, că Niculiță să fi aflat, deși așa ceva ar fi fost peste puțință. Și se mai știe ceva în sat, dar să tăcem. Însă, iată, Niculiță nu tace.

— O să-l lase și pe tata. Așteaptă să luăm zilele muncă și se duce. Căci iar a dat de fostul ei ibovnic.

— Niculiță!

— Și nu vrea să plece fără zestre. Nu-i asta rușine? Să aduc eu în sat o fată cum e Victorița și să intre în mocirla asta, în gunoi?

Pata de ulei! Nu ascultam numai ceea ce îmi aducea zvonul rutierului ajuns cam în dreptul școlii. Feciorașul de lîngă mine se chinuie, dar nu-l chinuia așa cum am crezut la început perspectiva unui trai ușor. Îl chinuia părerea de rău că trebuie să se așeze în alt sat și că va trebui acolo să ascundă, să acopere petele de pe masa de-acasă, cu o față curată.

— Să vă spun drept. Cînd am văzut acolo la ea, ce familie au, că pot să fug și, oricum, pot umbla cu fruntea sus, m-am gîndit să le las toate.

— Și nu casa nouă te-a chemat?

— Așa să trăiesc. Și-n sat la noi pot să mă așez. Nu-i mult și facem și noi ca ei. Am aflat eu. Da' mă scurmă pe dinlăuntru când o văd că-mi numără țigările și biziiie dacă-i cer bani.

— Și-atunci de ce ai ocolit? Și lui Toader de ce i-ai înșirat cai verzi pe pereți? Ți trebuia o pavază? Credeai c-o să te îndemnăm să te însori și să pleci?

— Cu nănașul a fost afurisită treabă, făcu el deodată. Mi-a spus că știe el un leac. Mă bagă în odaie și-mi pușcă un toc de bătaie să-mi iasă individualismul din cap. Asta mi-ar trebui.

— Glumea.

— Nu știu. Poate că m-ar fi scărmanat, ce poți ști?

— Spune, nu-mi aduc aminte. Te-am urechiat vreodată la școală?

— Nu, răspuse el zîmbind. Mie-mi plăcea la școală. L-ați urechiat pe Nuțu Vultur. Da' v-a părut rău multă vreme.

— De unde știi?

— Așa.

Ne aprinserăm amîndoi țigările. Apoi ne-am ridicat. Aproape de sat, Niculiță începu să se grăbească. Îmi spuse:

— Să știți că socrului nu i-am făgăduit nimic.

Ne-am luat rămas bun. Dialogul nostru îmi revenea în minte amplificat și cu semnificații care abia acum căpătau sens. Aveam impresia că, de fapt, asistasem la un monolog al lui Niculiță, ca martor. Argumentele mele, el le asimilase cu mult înainte. Rezistase unei tentații ademenitoare. Îmi dezvăluise și taina unor amărăciuni care-l măcinaseră îndelung. În seara aceasta, mi-am zis, o să am ce-i povesti inginerului, iar el o să încheie, ca de obicei:

— De-abia am început să înfigem repere și, iată, ele nu lipsesc din nici o istorie. Este? Tăul „solomonarului“. Să știi că așa am să-l însemn pe hartă... Căci aveam și o hartă a Merișorului nostru...

Reperele

Să vezi un peisaj cum e al nostru, de cîmpie, transpus pe hartă! Pare ciudat ca liniile sinuoase să cuprindă într-însele dilme și rîpi, cum cerculețe dese nu mai mari cît un punct înseamnă o pădurice rară, iar acel 385 să însemne creasta Husubei.

Cîmpia noastră din Ardeal nu are nimic spectaculos la prima vedere. Nu are nimic sălbatic, răzvrătit, în felul munților, nici nu cheamă în minte versuri cu cadență dură. O singură dată am văzut marea și am înțeles sentimentele care le deșteaptă nesfîrșita ei zbatere; le-am înțeles, dar nu le-am și trăit. De aceea m-am despărțit ușor de faleză, gîndind că mulți din cei care exclamă privind linia orizontului, pozează.

Cîmpia cere, ca și marea, o îndelungată inițiere. Cere să fi umblat desculț prin miriște, cere amintiri adînc săpate, ca ale copilăriei. N-am să-l uit niciodată pe paznicul școlii, cel care m-a adus din Lunca aici și oprindu-ne pe creastă, a rostit una din grelele lui observații. Era o zi de arșiță și se vestea ploaie. Vîntul scărmana holdele care băteau în nuanța aurului vechi. De pe drum se ridicau nori de praf. În răstimpuri soarele dogorea, iar aerul juca tremurînd ca și cum s-ar fi atins de-o plită încinsă. Iar moșul, nădușit, resemnat, se pare, nu-și mai cănta batista vrîstată să-și șteargă sudoarea ce-i șiroia pe față, umezindu-i mustățile și barba nerasă.

— Cîmpu-i drăgăstos!

Au trecut patrusprezece ani ! N-am plecat așa cum am crezut c-o voi face în primele luni, când mă pomeneam singur în întuneric, cu mâinile aduse sub cap, pe așternutul tare al patului pliant. Simt, că n-aș mai pleca. I-am pătruns farmecul, pentru un altul sărăcăcios, șters. Am urcat coastele aride cu smocuri de tufe sălbatice, am cunoscut umbra rară a salcîmilor și știu gustul apei călduțe băută din fedeleș sau din ulciorul de lut. Știu ce-i „săhăidacul“ și „meșter grindă“, am învățat multe povești aici. Sînt toate de-acum vechi, ca din copilărie.

Inginerul Manea privește și el, peste umărul meu. Masa e acoperită de hartă, pe un scaun alături s-au adunat tușuri colorate, penițe și rigle, scrumiera și un pahar prăfuit.

— Cauți cărările oilor ?

În dreapta sus, o săgeată-mi arată nordul. Mi-amintesc de izvoare, de izo-terme, scări de proporție. Satul meu pe masă, cu pămînturile lui, îmi pare cît un ținut. Inginerul ia o riglă și-mi arată.

Rigla se plimbă pe hîrtie, urcînd pe ulița școlii, sărind peste cărăruie. Căci, îmi dau seama, nu lipsește nimic.

— Cînd vom colora-o, va fi mai vie !

Nu-i nevoie de culori. Ascult ce-mi spune Manea, în felul lui, abrupt, urmînd cu repeziune o înlănțuire de asocieri ca și cum ar urca din piatră în piatră, sărind, coasta unui munte.

— Iată sîmburele întregii munci. Această căldare, între poalele Husubei, sub Loana, pînă aici sub vii. De altfel firul roșu prezent aici e o derogare. Obișnuit îl dau cu albastru. E valea, acum secată. O știi. Ea coboară pe nesimțite pînă la fostul tău. Barajul va veni mai jos, spre Lunca, mai bine zis între Lunca și Velteni. Deocamdată, într-un răstimp scurt, am dobîndi un lac de circa 10 hectare. Se va împătri ca suprafață și înzeci ca debit. Amonte-le-s bineînțeles astea.

Rigla începu să circule sinuos pe curbe leneșe, desenate cu tuș cafeniu, fixîndu-se în dreptul Husubei.

— Aici amplasamentul fermei. Vacile au imașul aproape, căci vom curma tradiția continentelor pe coaste de deal aride, cu iarbă arsă. Imaș semănat și împărțit în dreptunghiuri, cu păstor electric. Nu le strică nici rațelor dincoace. Pe linia verzuie vom planta plopi, căci vom muta drumul. Ceea ce vezi lîngă lac, între el și sat, va fi grădina.

Rigla se roti larg și Manea continuă :

— Pe bufetul ăsta străvechi al lelii Anișca se află tabelul cu media precipitațiilor anuale și a temperaturilor. Defrișarea pădurilor a fost prima cauză a tuturor relelor. Dumnezeu știi, dascăle, că într-o descriere veche se amintește de un așa numit tău al diavolului între Lunca și Merișor, de fapt numai Lunca, deoarece Merișorul s-a născut din strămutarea mai multor familii, venite aici din Veța, Velteni, Băla ? Că se recomanda ca loc de vînat ? Ca-n pădurea lui Astrov, medicul din „unchiul Vanea“, pe aici se putea vîna. Punem la loc, să știi. Principalul e sistemul. Toate vor merge deodată : terasare și plantare, cu vie și pomi, săparea canalelor de scurgere spre chiuveță, escavare și baraj. În cinci ani vei avea și luncă și floră și faună schimbată. Adică îmbogățită. Cîți copii știu să înoate, cîți sapă după rîme și cîte cîrlige vinde acvila aia a voastră, adică, Vultur ? Ai vreun stîrc sau măcar vreo rață sălbatică împăiată ? Cît lapte dau vacile voastre ?

Auzirăm o bătaie în ușă. Apăru, fără să aștepte răspuns, Hamza. Îi ajutasem în cîteva rînduri la măsurători, copiasem pentru el tabele și rapoarte pentru institut, dar nu s-a arătat nici cu un prilej dispus să schimbăm vreun cuvînt pe teme de altă natură. În general se străduia să fie cît mai laconic. Nu m-a întrebat

nimic, nu m-a descusut, iar la încercările mele, la început, de-a rupe gheața, n-a răspuns.

— Va trebui să procedez ca-n Sîmburești. Nu vor să aprobe. Președintele și Mărian par a înțelege, dar ceilalți se dau greu.

— Și ? întrebă Manea.

— Vom recomanda amendamente chimice necesare. Îngrășămintele de grajd existente sînt neglijabile. Nici pentru grădinile personale n-ar fi suficiente.

— Cercul vicios, observă Manea.

— Povestea veche, făcu Hamza. N-ai vite, n-ai gunoi, n-ai gunoi, n-ai recoltă. Plus apa. Paradoxul lor : apa-i bună cînd nu-i prea multă. Ne rugăm să ploaie, apoi ne rugăm să stea.

Se întrerupse și mi se adresă :

— Așadar aici locuiești dumneata. Burlac. Am lucrat bine și, mai ales, rapid, cu ajutorul dumitale. Ne-am înțeles cu Pantelimon să-ți oferim primul crap pescuit în lac cu ajutorul primei pene de rață vîinate.

— Vorbeam despre asta, zise Manea.

— Eu cu Pantelimon sîntem cunoștințe vechi și am aflat de-abia în seara asta. În zăpăceală, de emoție poate, nu-mi reținuse numele și nici n-a simțit lipsă. Dar azi am primit o scrisoare și citind numele pe plic m-a întrebat de nu-s rudă cumva cu un inginer pe care l-a cunoscut el, mai demult. Și așa ne-am cunoscut din nou. Pe atunci nu l-am putut încuraja... Spune-mi la ce concluzie ai ajuns.

Manea îmi aruncă o privire iute, hoțescă, de școlar. Ca și cum m-ar fi considerat aliat. Rosti :

— Putem începe săpăturile în punctele stabilite. Pentru canale și lac, după culesul porumbului.

— Manole deocamdată se va ocupa de terase, în locul meu. A terminat partea sa de zootehnie. În curînd, mi se adresă din nou Hamza, vei avea prilejul să-i vezi pe cîțiva din foștii dumitale școlari sosiți de la cursuri zootehnicieni, mulgători, etc. etc.

L-am întrebat :

— Și Pantelimon nu știa că sînteti

— Nu. De ce ?

— Eu am ghicit din primul moment. Credeam că și el știa așa că n-am mai...

— Dar mie de ce nu mi-ai spus ?

— De vreme ce îmi închipuiam că Toader știe. De altfel v-ați înțeles din primul moment.

— Adevărat. Tăcem mult cînd rămînem noi în de noi. Dar astă seară le-am explicat la ce anume repere ne-am fixat. Au ascultat, au înțeles, dar cînd am vorbit de îngrășăminte chimice, s-au codit. Și n-am insistat. O să rezolv ca-n Sîmburești.

— Acolo ?

— Eu sînt de-acolo. Le plătiți, le-am spus la ai mei, cînd veți vedea porumbul de-un stat de om. De grindină nu răspund.

Cunoșteam reperele fixate de cei trei artiști. Eu plecam însă de la reperele Merișorului. Și, în aceeași seară am însemnat în caietul meu pe-o pagină, rînduri despre cîmpie. Fereastra era deschisă. Noaptea începeau să fie răcoroase.

În frizeria lui Octavian, unchiul lui Niculiță, se adunau sîmbătă seara oamenii, dar mai cu seamă duminica dimineața. În caz de ploaie sau vreme rea, scăunelul, ligheanul cu apă și trusa cu foarfeci și brice își găseau adăpost în șură. Dacă vremea era frumoasă Octavian oficia în curtea casei, pe covorul verde prăfuit al trascătelului. Ciinele, un specimen nedecis, corcitură de ciobănesc și azor, nespus de rău, ciinele s-a mutat în grădină, iar sîrma trasă de-a lungul curții se umplea de cămăși ale celor care se supuneau mașinii de tuns sau bărbieritului. După un bun obicei, îndată ce scăpau de chinurile rasului, oamenii se spălau pînă la brîu în jgheabul fîntîinii și așteptau să se usuce, răsucind țigări și povestind. Se adunau încet mușteriii, iar de despărțit se despărteau anevoie. Se nimerea și cite-o sticlă de rachiu, astfel că toate condițiile unei așteptări ușoare se rezolvau de la sine. Tavi, cel mai mic fecior al frizerului împărtea bonuri numerotate, așa cum văzuse că se fac în țîrg, supraveghind ca să-i fie înapoiate îndată ce omul se așeza pe scăunel încredințîndu-se mîinilor lui Octavian.

Lui Octavian îi rămăsese credincioasă numai clientela veche. Tineretul găsea cu cale să se tundă la oraș, iar pentru ras aparuse lama și aparatul simplu și ușor, în cutiuță de plastic. Se abandona o tradiție și se exprima pe tăcute că măiestria vechiului frizer nu-i atrăgea. Voiau un tuns „ceva mai” decît scările lui Octavian. Prea mult nu-și bătea capul de altfel nici Octavian. De pierdut, mare lucru nu pierdea. Tariful lui era ca și inexistent. La el nu se plătea și nici nu se plătiese vreodată ca la frizeriile obișnuite. Oamenii-l cinsteau cu rachiu, din cînd în cînd, aduceau un clap de mure sau prune, îi făceau un oarecare serviciu și se considerau abonați pe vecie la scaunul din șură. Adevărul este că nici el nu-i plătea cizmarului. Cîrpirea acoperișului, jugănitul purceilor ori alte mici treburi casnice se socoteau abonament. În celelalte zile ale săptămîinii, Octavian Frîncu lucra la cîmp, cu echipa lui. Se gîndise într-o vreme să-l întrebe pe Fărăgău, dacă nu s-ar putea socoti în zile-muncă părul tuns, dar acesta, după ce l-a ascultat a rîs și a găsit bună gluma. Ascunzîndu-și cu oarecare tulburare adevăratele socotele. Octavian se prefăcu așa cum cerea momentul, încredințînd pe toată lumea că a glumit. Ba, continuă să o repete și altora :

— Dacă pentru tunsul oilor...

În realitate se simțise atins și cel care urmă la tuns avu de suportat un ras fulger. Dar cum rezistența la manevrele briciului era socotită un fel de probă a răbdării și tăriei, nimeni nu crîcnea.

Eu îmi ascuțeam briciul la Octavian. Se pricepea să le ascuță perfect și deseori mă miram de ce nu și le ascute și pe ale lui la fel.

— Le ascut eu, îmi răspundea. Dar nici o pînză nu ține la niște bărbi nerase cu săptămîinile.

Și-n duminica aceea de toamnă tîrzie ograda lui Octavian era plină. Pe sîrmă se-nșirau cîteva cămăși. Tavi, mezinul, împărțea bonuri, încă la poartă. În jurul jgheabului se făcuse lăcărie. Fiind timp frumos, scaunul era instalat în mijloc, iar Octavian tocmai gusta dintr-o sticlă de abonament.

Mă însoțea și inginerul Manea, căruia i se terminaseră lamele și dorea să-ncerce, la rîndul lui, priceperea maestrului nostru. Ca prevedere am adus cu mine briciul ascuțit de-acasă. Cătănuță venise și el. L-am zărit și pe Toader Pantelimon. Femeia lui Octavian se grăbi să ne aducă scaune din casa dinainte. Octavian îi ceru două păhărele. Ne turnă din „abonament” cu care prilej i-am spus pentru ce am venit.

— Aștept la rînd, făcu inginerul, cînd i se oferi bonul următor.

Octavian își manifestă neliniștea, arătându-mi briciul

— L-am adus pe al meu, îi șoptii.

Aflarăm curînd că se vorbea de ultima ispravă a lui Banciu sau cum îi ziceau oamenii „Trifon Stabulație“. Porecla-i venise dintr-o afirmație a lui, făcută toamna trecută. Banciu Trifon era un om cu șuruburile lui. Într-un rînd își cultivase întreaga grădină cu mac, în alt rînd s-apucase de creșterea viermilor de mătase. Născocea întotdeauna întreprinderi mari. Ori, ori, zicea el. Avea și-atunci cutii cu viermi peste tot, în casă, în șură, iar în jurul ogrăzii plantase frăgari. Adevărul este că încerca, în felul lui, să scape de sărăcie. Nu avea copii, adică nu avea copiii lui. Se însurase c-o văduvă de război, gășind în casa nouă trei copii mărișori. Ca înfățișare nu părea om cu șuruburi. Mărunt, slab, umblînd puțin crăcănat, Trifon aducea cu un om obișnuit să umble mult călare. Adevărul este că îi plăceau caii, și nimeni în sat nu se pricepea ca el la cai. Îl plăceau și vitele. La nevoie îl putea înlocui pe agentul veterinar. El jugănea porcii, castra scrofițe, era chemat dacă se umfla vreo vită intrată în lucernă. În ultima vreme învățase să dea și injecții și se războise să se introducă și în Merisor monta artificială. Femeile-l luară în răspăr, dar el nu se dădu bătut. În gospodărie avea în grijă cai, dacă nu mă înșel, șase la număr. Își făcea veacul la grajd, pe-acasă dînd foarte rar. Copila mai mică îi aducea de mîncare într-o oală de pămînt împletită în sîrmă. Dacă îl întrebai cum de i-a trăznit prin cap să cultive mac, sau ce l-a făcut să umple odăile, șura, cu viermi de mătase el răspundea :

— Mi-a spus cineva la oraș. M-a încurcat.

Pe baza micilor operații făcute purceilor lui Octavian, Trifon intra în rîndul abonaților permanenți.

Își aștepta rîndul, ascultînd impasibil glumele celorlalți.

— Multe se pot face, zicea unul. De-o pildă, știu că se pot crește șoareci, șobolani...

— Cum să crești șoareci ! se mirau ceilalți. Cresc ei și așa de n-ajung mîțele.

— Nu orice fel de șoareci. Șoareci albi.

— Ca la țircus.

— Să nu zici multe, urmă primul. Îi caută doctorii și dau bani buni pe ei.

Zice că fac experiențe.

— O fi.

— Vezi de-asta n-ai știut Trifoane.

Trifon nu răspunse.

— El e cu ștabulația.

— Zici că trei ani n-a curățit ocolul oilor.

— Trei ani. Să se adune gunoi.

Adevărul se prezenta însă altfel. Trifon n-a curățit la oi pentru că, înainte de-a se hotărî să se înscrie, voise să-și vîndă cele patru oi. Le-a dus de două ori în țîrg, nu s-a-nvoit la preț și-atunci s-a-ntors acasă, le-a închis în ocol și n-a mai vrut să știe de ele. A umplut ocolul cu tului de cucuruz și pășune. Să se descurce singure. Copiii le scoteau la adăpat și iar le închideau.

— Curat stabulație liberă, au rîs oamenii cînd au aflat.

Primăvara, cînd s-a și înscris, a pierdut o zi curățind ocolul.

Odată măcinat acest subiect, oamenii au tăcut, așa cum se-ntîmplă de obicei cînd cauți alt subiect de conversație. Se mai ivi o sticlă de abonament, se aprinseră țigări, apărură o altă cămașă pe sîrmă, iar Octavian începu să facă scări pe capul altui abonat.

— Băietul tău s-a-ntors de la Velteni ?

— Ba, răspunse Trifon.

— Nici al meu n-a venit.

Avusese loc, cu o seară înainte, o petrecere la Velteni. O dădeau recruții și, potrivit tradiției, s-adunau în Velteni recruții din satele dimprejur.

— Nici nu se-ntorc, a adăugat Ilarie Vultur. Nici al meu nu s-a întors. Nici nu-l aștept.

Ilarie era văr cu Octavian. Părea la prima vedere subțiratic și supt, dar era cel mai puternic bărbat din sat și la trîntă nu-l dovedea nici un flăcău. Urmă, cu o voce joasă de pedalist.

— Mă tot sfădeam cu el. Ținea morțiș să plece. Și s-a dus.

Astfel ieși la iveală că din sat au plecat să lucreze la șoseaua dinspre R. cinci feciori și doi bărbați în vîrstă, cu neveste și copii. Ultimii doi erau Aurică și Samoilă Duca. Pe feciori îi știam bine. Mi-au fost școlari.

— Ei zic că nu vor să sape pe nimica.

— Și nici nu iese nimica.

— Acolo-i cu leafă.

— Rău.

— Aurică-i Aurică, n-ai ce-i face.

— Ba-i chiar bine că s-a cărat.

— Da' Samoilă ? Ce l-a apucat ?

Inginerul mă privi iute, clipind din ochi. Iși aprinsese o țigară și ținea încă în mîna chibritul aprins. Nu părea surprins de cele aflate. Aplecîndu-se spre mine, îmi șopti :

— Taman ca-n Sîmbureștii lui Hamza. Ce să-i faci ? Încă destelenim. So-coteala lor e simplă. Zilele muncă de pînă acum sînt bine făcute. Perspectiva de-a săpa șanțuri pe dealuri nu-i atrage sau nu au încredere în rezultat. În afară de asta, s-a hotărît să se facă prin muncă patriotică... Câștigul ușor, drăguță. La asfalt.

Și, iarăși sărînd, potrivit unei înlănțuirii de asociații, la un cu totul alt aspect, murmură :

— Din pricina ploilor am avut în acest an șizeci de hectare cu grîu compromise. Ei spun că altă dată a fost mai puțin. Doar tot pentru ei sapă.

Îl ascultam. Cineva îmi spunea însă că situația nu-i chiar atît de simplă. Cauzele trebuiesc căutate și în alt loc, în alte locuri. De pildă Samoilă...

Pe poartă intrase Toader Marian. Dădu binețe și-i întinse lui Octavian un brici.

— Cînd îi avea vreme, Tavi.

— Bine, bine. Discară.

Se așeză și el.

— Ce zici Toadere ? Au plecat băieții

— Știu. Zîmbi ca la o aducere aminte :

— Și-n '54 s-au mai dus cîtiva. S-au întors

Inginerul tresări și murmură :

— Ca-n Sîmburești.

Marian se răsuci spre inginer și vorbind rar, ca și cum lui însuși ar fi vrut să-și clarifice o anume nedumerire :

— Toți sînt din brigada de cîmp. Nici unul din altă parte. Dumitru acum tună și fulgeră în consiliu. N-ar trebui. M-așteptam că aștia să plece. Mă mir de Samoilă. Se miră și Dumitru.

Nimeni nu mai zise nimic. Inginerul ajunsese la rînd. Părea încurcat, căci toți ne uitam cum oficiază Octavian.

Samoilă, tu ai fost jignit?

O spun deschis: ca învățător s-a întîmplat să am slăbiciuni, dintre care, principală o consider preferința pentru unii elevi. Și uneori acestora le iertam ceea ce altora nu le treceam cu vederea. Copilul lui Samoilă mi-a fost elev și mărturisesc cinstit am avut față de el, mai mult decît pentru toți ceilalți preferați, o adevărată afecțiune. Foarte dotat, frumușel, întotdeauna curat îmbrăcat, copilul însă nu s-a răsfățat și simpatia pe care desigur a simțit-o nu l-a făcut să se obrăznicească. A rămas, timp de patru ani același școlar timid, foarte bun la romînă și matematici, excelent la scris și lucru manual. Slăbuț la istorie și muzică. Nu știa să povestească, se încurca. Aveam toate motivele să înclin spre părerea că se sfia, își căuta cuvintele. În asemenea momente vorbeau însă ochii și ghiceam că în căpșorul lui se nasc multe și felurite gînduri, cărora el le caută o ieșire. Judeca încet, reacționa tîrziu.

Prin copil l-am cunoscut pe Samoilă. În clasa a patra a venit într-o după masă și m-a rugat să-i dau un sfat, bineînțeles, legat de copil. Ce să facă? Să-l dea mai departe? I-am explicat tot ceea ce credeam pe îndelete. Copilul merita să plece mai departe. Încetineala lui, sfiala, nu-s o piedică. Cu un cap de matematician, cu judecata limpede, nu lipsită de adîncime, copilul va birui primii ani de relativă mediocritate. Clasele superioare îl vor impune.

— Dar e singurul nostru copil.

Clar. Singurul. Iar el Samoilă se gîndise să-l învețe rotăria. Căci Samoilă era rotar și, după cîte se știa, un foarte bun rotar. Și dulgher, și tîmplar la nevoie. Casa în care stă și-a zidit-o singur, de la temelie pînă la acoperiș. El a încheiat tîmplăria, uși ferestre, a zugrăvit-o, a pus șindrila și a sculptat stîlpii de lemn ai filigoriei, el a pus padimentul de scînduri, el și-a făcut soba de cărămidă, drept în perete.

— Ia, un fel de meșter-ștrică. Ce să-i faci! O casă-i lucru anevoie.

Samoilă, școlarul, nu semăna cu tatăl său. Poate la ochi și la tăietura bărbiei. Bărbatul din fața mea avea un obraz spînat, lat, cu un nas ușor încovoiat și gros, gură mare, mobilă. Era slab și înalt. Vorbea curgător, cu un anume farmec. La cor l-ași fi așezat între bași.

— N-am vrea să-l înstrăinăm de la casă.

— Păi, se poate întoarce în sat, bade Samoilă. Asta să fie necazul. Avem ciclul II, nu? Vine ca profesor înapoi și va locui în casa părintească.

— Eh. O dată ce emul se duce la oraș... Se-nvață cu electrica și cu domnișoarele. Mai vine el înapoi?

— Și eu am învățat la oraș, i-am răspuns.

— Drept.

Toderuț s-a înscris la liceu și acum se ține bine, în ultima clasă. A fost aproape așa cum am bănuț. Primii ani mediocritate, ba, și o corigență, apoi s-a impus. Samoilă, tatăl, a venit rar pe la mine și, la rîndul meu, nu m-am prea abătut pe la atelierile gospodăriei colective. El lucra ca și înainte, rotărie. Auzeam că-i meșter bun, erau pomenite cu satisfacție veniturile aduse de atelier și știam că se primesc comenzi și din satele vecine.

Și-n dimineața de duminică am aflat vestea. M-a surprins.
Nu mi se părea suficientă nici o explicație. Pe Aurică-l înțelegeam. Nu trebuie. Chiar ceilalți, tineri, nesocotiți, atrași de cine știe ce miraje, ori pur și simplu de bani. Dar Samoilă ?

Ieșisem de la Sfatul raional și urcam pe o străduță în pantă, pietruită, spre locuința unui prieten. Era cam în jurul a trei ceasuri. Am trecut în mijlocul drumului. Se asfalta trotuarul. Smoala topită o căra un băietan, într-o roabă strîmbă. Roata descria opturi. În genunchi, Samoilă netezea cu un lemn asfaltul ce fumea. Era asudat, neras, posomorît.

Mă văzu și, o clipă, ezită. Îmi dădu binețe. I-am răspuns, oprindu-mă. S-a ridicat. uscățiv și înalt și a pășit peste bordură, în drum.

— Aici ?

— Păi, unde ? O dată ce-am plecat. Mai avem un pic și mergem să mîncăm.

Aflai că mîncau la o cantină. Dormea de-a valma într-o odaie la hotel.

— Nu vreți să luați o țuică ?

Am acceptat, hotărît să și mînc înc ceva. La cunoscutul meu puteam să sun și mai tîrziu.

Ne-am oprit la un bufet, în colț. Un ospătar roșcovan ne servi cu țuică și salam. Loșalul era gol. Noi ne-am ales o masă, în colțul dinspre stradă. O perdea subțire, prăfuită, se legăna ușurel la fiecare deschidere a ușii dinspre curte.

Băurăm și am mîncat, apoi, salam. Îl văzui pe Samoilă scotocind în traistă și așezînd pe masă slănină afumată, o ceapă și o jumătate de franzelă.

— Credeam că te-ai angajat la vreun șantier, i-am mărturisit eu. Ești doar bun dulgher.

Dădu din mîna. Nu-mi răspunse.

— Aici în oraș n-au lipsă de dulgheri. La Cluj. Da-i departe de casă.

— Mă tot întreb, ce te-a făcut să pleci de-acasă.

— Poveste lungă, făcu el după un răstimp. O știe și tovarășul Cîndea. El a plecat și habar n-am ce s-a mai alege.

Vorbește Samoilă

— Cînd i-am spus nevastei că mă duc din sat, să-ți spun drept, s-a bucurat.

— ... ! ?

— Ea de mult mă căinează. Știe că mă zbat, că nu pot să uit și mai știe că nu-i drept ce s-a făcut. M-ai văzut. Netezeam asfalt. Nu-i o treabă rușinoasă. Nu-i însă de mine. Sînt rotar, știi și dumneata, destul de priceput. Am habar și de dulgherie și de dogărie, mă descurc chiar și-n fierărie. Pot să zic că numai Virgil mă bate în sat în treaba asta. De-aia m-am și bucurat cînd mi s-a dat pe mîna rotăria, la început. În vremea aceea nu era președinte Dumitru. L-au ales pe Vultur — cel din deal — pleșuvul cum îi zicem noi. La un an l-au schimbat și ca să nu pice chiar jos, l-au pus șef peste mine. Era atunci la noi tovarășul Cîndea. M-am întrebat : adică am greșit ? Mărian nu era acasă, Cîndea pe mine m-a apărât, Fărăgău, ales atunci președinte, încă nu intrase în toate mărunțișurile. M-am cerut la brigada de constructori. S-a iscat zarvă mare. Ce nu mi-au spus

atunci : că-s mîndru, că m-am dedat la șefie. De partea mea au vorbit rotarii și dulgherii, tineri, pe care i-am învățat eu meserie, măcar mă sfătuiau să nu plec. Nimeni, în afară de Cîndea și de „pleșuv“ nu ghicea ce mă rîcîie. Nu-mi păsa mie de șefie, cum nu-i mai pasă lui Trifon de tăietei cu mac. Zile muncă tot atîtea se socoteau doar, cît lucrăm. Nici de aia nu mi-ar fi păsat să fi avut un alt om, oricare, dar nu pe Vultur.

— Nu pricep, zău, i-am spus.

Samoilă scutură de pe fața de masă niște firimituri, împinse solnița spre colț, lîngă scrumieră și netezind fața de masă, continuă.

— S-a-ntîmplat de mult. Aveam șase sau șapte rînduri de vie, cam de douăzeci de vedre, o singură dată am scos treizeci. Șase rînduri că pe cel de margine nu-l socoteam rînd. Acolo, cîțiva butuci. Altfel soi ales, pus de tata, care se pricepea. Într-un rînd i-am cerut pleșuvului vermorelul. Avea și el un amărît de vermorel, ca un badog ruginit. Și ce crezi ? Zice, ți-l dau, dacă-mi faci o roată. Nouă? îl întreb. Da' cum? face el. Simțeam ceva tulbure în cap. Soluția o dam eu ,de umblat cu el în spate tot eu o să umblu, într-o jumătate de ceas stropesc toată via mea. O roată mă ține trei zile. Afurisită socoteală. Mă, Simioane, tu șuguiești. Și-atunci se uită așa-ntr-o parte și-mi zice : Samoilă, am vorbit vreo dată eu de florile mărilor, tu mi-ai cerut vermorelul, ai nevoie de el, iaca, eu duc lipsă de-o roată. Nu vrei, cătă-ți alt om. Și n-am avut ce face. Am făcut o roată, cu lemnul meu și i-am dus-o acasă. N-am intrat în curte. Am împins porțița și i-am dat vînt în curte. De-atunci nu ne-am mai vorbit. Dacă Pleșuvul ar fi fost bogat, fălos, hapsîn, aș fi înțeles. Era om ca mine, ca altul și asta m-a mîniat. Să te lăcomești... N-am povestit nimănui ce mi s-a întîmplat. Satul a crezut că-i vorba de altceva. M-am scîrbit și de vie. O lucrau nevasta cu copiii. Nu dam pe acolo de fel.

Se opri și mă îndemnă să beau. I-am spus c-ar fi mai bine să comandăm o bere, de vreme ce am mîncat.

— Pe urmă mi-a trecut. Tot el a zgîndărit cenușa. Am băgat de seamă că-mi dă de făcut tot lucruri gingașe, iar dacă l-am întrebat odată de ce mă pontează la fel cu el (și el îi rotar, da-și alegea treburi mai ușoare) a sărit cu gura că am ceva cu el. Și, rămînînd singuri, m-a-ntrebat dacă n-am uitat. N-am răspuns. I-un om sucit, pleșuvul ăsta al nostru, și nu umbliă pe căi drepte. Am băgat bine de seamă. Ca să nu mai am nici în clin, nici în mîneacă, am plecat din atelier. După două luni m-au chemat înapoi. Și aici a greșit Fărăgău. Oamenii au început să spună că-l ține în brațe pe pleșuv fiindcă i-i cumnat.

M-am uitat la el. Nu-și schimbase expresia feței. Cu voce egală, măsurîndu-și cuvintele, povestea. Și aflam din nou ceea ce acel Cîndea, fost instructor teritorial în Merișor, le comunicase consiliului și în special lui Fărăgău. Le-am auzit eu. Samoilă cred că nu.

— Un aspect, spunea el. O să vă dea de furcă, aici. Sînt nenumărate fire, legături de rudenie. Veți întîmpina greutăți. Să nu vă amăgiți că nu-i chiar așa. Dar cum ai să-i tai vărului tău zile-muncă pentru o prașilă proastă ? Sau cum ai să schimbi un șef de echipă slab, care-i rudă cu ceilalți din echipă sau cu majoritatea, cu altul, care nu li-i rudă ? Atenție la acest aspect.

Țintise oare și în Fărăgău și Pleșuv, atunci Cîndea ? Poate. Samoilă-mi confirma. Iar Fărăgău tărăgănase.

— Nu cred, a urmat Samoilă ca și cum mi-ar fi dat răspuns. El nu ține seamă de rudenie. I-un om moale numai pentru cine nu-l cunoaște. S-a gîndit

prea mult și, apoi, i-a venit greu când i-am aruncat că de noi, meseriașii, n-are grijă. Dă pe-acolo din ani în paște. De ce m-ai chemat înapoi? Cu Pleșuvul nu stau nici o minută... „Avem nevoie de ține acolo, mi-a spus, Fărăgău. Chiar Pleșuvul s-a rugat să te chem. N-au oameni“.

Bău din bere și-și șterse buzele, strîmbîndu-se.

— Așa i-a zis Pleșuvul. Eu știam că n-au un om care să facă roți de doamne-ajută și că din Veța și Mărculești s-au adus înapoi roțile. El nu se pricepea căci n-a lucrat prea mult, iar băieții mă lăsau pe mine să duc eu la capăt părțile mai grele. Să nu crezi, o roată nu-i o jucărie. Toate, butucul, spița, șinuirea, osiile, carul întreg, nu-s o glumă. De ce nu i-a zis drept lui Fărăgău? Sau, dacă i-o fi zis, Fărăgău de ce nu mi-a spus așa, căci așa stăteau lucrurile? Stam jos, în fața lui, iar el fircălea ceva cu creionul pe hîrtia din fața lui. Se vedea că nu-i era la îndemînă. Mă gîndeam. Ești om deștept, tu, ai cap bun, te descurci și cu inimă bună te-am votat, la adunare. Ți întreci pe mulți și pe deasupra și carte ai învățat. De ce-l ții în brațe pe trîntorul ăsta și năpăstuiesti? Om rău nu ești, să ții ascunsă ură nu te știi, atunci?

— De ce nu i-ai spus toate astea în față? I-am întrebat.

Eram contrariat. Argumentele omului din fața mea, într-o înlănțuire logică, rostite fără patos, căpătau tocmai prin răceala lor ca un tăis, o forță sporită. Pe acel „pleșuv“, cum se-ncăpățina să-l numească Samoilă pe Vultur Ambrozie, nu-l știam nici eu că s-ar fi ocupat cu rotăria. Îl cunoaștem mai curînd stupar. Om destul de ascuns, închis în casa lui. Altfel, la locul lui. Ceea ce mă mira însă era faptul că într-un fel și Samoilă se-nrudea cu președintele. Erau mi se pare veri de-ai doilea, lucru frecvent într-un sat ca Merișorul. În catalog n-aveam mai mult de opt-nouă nume și uneori adăugam și porecla, bineînțeles cînd era decentă, căci erau și porecle de un gen aparte...

— S-au aranjat repede! Au format o brigadă a atelierelor noastre. Pe Pleșuv ni l-au luat și l-au trecut responsabil pe toate atelierele, îndată ce Gavrilă s-a dus la școală. Ceea ce se cheamă că tot Ambrozie ne ponta, el primea comenzi. Și cum are scriere frumoasă...

Am tăcut, oarecum rușinat. Aș fi vrut să-i dovedesc lui Samoilă că Fărăgău e altfel de om, că nu pot înțelege ce s-a petrecut în capul lui, cum nu pot înțelege alte cîteva lucruri, deși-s în sat de-atîția amar de ani și credeam că-mi cunosc consătenii ca-n palmă. Se vede, greșisem și-mi era și rușine pentru Fărăgău.

— Și de-asta ai plecat?

Surprins, sorbi destul băuturii și-mi spuse, repede:

— Nu. N-am plecat. Fărăgău știa că viu. I-am spus că viu. O săptămînă. Mîine mă-ntorc la lemnele mele, dar m-a bătut gîndul său rămîn pe-aici, vă spui drept. Numai că mi-i urît aici și-s prea legat de sat, asta-i. Nu-s nici tînăr și-i greu. Vezi, dumneata, am dus o viață de om cîstit. Dacă am învățat meserie, de nevoie am învățat-o. N-am jupuit pe nimeni și am făcut lucru pe cinste oricui. Și îmi place să fiu răsplătit cu dreptate. Nu sufăr zizaniile. De-aia nici n-am pomenit de povestea cu vermoresul nimănu. Să iasă vorbe, ba să se găsească și cine să rîdă de mine că m-a dus de nas. Spune, dumneata, avem noi lipsă de așa ceva, de rică și pismă, la noi? Cu ce inimă să lucrezi cînd știi că pe nedrept un om ia zile-muncă, numai fiindcă îl ține cineva de subsuori? De ce nu se duce la albinăritul lui?

— Și ceilalți tot de-aia au plecat?

— De unde să știi? făcu el, uimit parcă de o asemenea întrebare. Fiecare cu grijile lui. Dacă ar fi să-i purecăm pe fiecare... Dacă e de spus, apoi să se

stie că pe Toader Pantelimon mi-ar fi rușine să-l întâlnesc. Ar crede că fug de tăul lui și nu-i chiar așa. Sînt și de-ăia care se gîndesc așa ; i-am auzit eu. Las' să gate ei digul. Ne întoarcem și noi că ne-or ierta. Înțeles-ați ? Chiar aseară i-am auzit. Și, iacă, azi mă-ntorc. I-am spus meșterului că mă sterg de pe listă. Să-și caute om.

Am vrut să plătesc. Nu m-a lăsat în ruptul capului. Și-n timp ce număra banii pe colțul mesei, adăugă :

— Ieri l-am căutat pe Toderuț la școală. Copiii au zis că-i în oraș. Nu era în oraș. Știu bine...

În seara aceea am rămas, pînă tîrziu, în clasă, singur. Lampa fila supărător și am stins-o. Mă plimbam cu pași mari, pătruns de-o ușoară amărăciune. Eram și oboseit. M-am pomenit că mă întreb, în stilul lui Liviu Bota : cu ce mă aleg eu din toate acestea ? Transcriu note pe curat, predau și ascult răspunsuri, o băsmă-luță colorată mă intimidază, schimb impresii cu un inginer seară de seară, iar oamenii îmi comunică diverse neplăceri sau nemulțumiri în treacăt fără a aștepta de la mine, de fapt, soluții la frămîntările lor. Va fi gata și digul, va fi și lac, vor fi și flori de măr pe deal și grădină în luncă și desigur că în anul ce vine se vor uni cele două sate. Învățătorului ce i se va cuveni ? Copiii se joacă la școală de-a șanțurile, au învățat ce-s amonte și avalul, înfig țărushi în pămînt și se chiorăsc dînd din mîini cum i-au văzut pe topometriști. Să nu mă fi asimilat încă satului ? Să fiu în afara relațiilor dintre colectivști, un simplu martor și confident de ocazie ?

Inginerul Manea e un om cu rost, lămurit în el însuși cu menirea lui și angrenat firesc în ceea ce face. Cătănuță are și el sentimentul că e util. Eu doar ajut la hartă și Hamza îmi mai aruncă o replică ce seamănă a chestionar.

— Nu-ți place rolul de vioara a doua, prietene, îmi spun.

Și-atunci mă răzgîndesc. Dar eu, ca învățător, n-am și eu terenul meu ? Sigur, vanitatea ! Să fiu și eu întrebat ! Mă simt prost cînd foștii mei elevi duc conversație direct cu Manea sau Hamza. Deși e firesc. Cînd e vorba de copiii lor, la mine vin, căci acesta-i rostul meu. I-adevărat ! Viața simplă a satului nu-mi dăduse acest sentiment, pe care, dacă-l judecam cu ochii deschiși, nu se putea să nu-l pun pe seama faptului că eram amenințat de o și mai mare amărăciune : Să mă depășească.

La toate acestea m-am gîndit, pînă tîrziu. Spre uimirea mea, inginerul mă aștepta. Sta în pijama, cu pieptul gol, la fereastră și fuma.

— Te-aștept, te-aștept, dascălașule. Îți spun drept, chiar cu nerăbdare. Mi-ai devenit necesar, sincer vorbind, o să-mi pară rău că ne vom despărți totuși.

Avea iarăși o sticlă de coniac și cafea. Nu m-am opus și am făcut față. Se așeză pe marginea patului și mă prinse de umeri cu amîndouă mîinile.

— Știi, dascălașule, farmacistul nu-mi scrie de multă vreme și-s neliniștit. E asta o atitudine ? Aș accepta, în locul tăcerii, chiar un sirop amar. Dar nici cu dumneata nu mă laud. Știi ceva ? Eu să fiu în locul unei persoane cunoscute, și-aș cînta vechiul cîntec : bade, bade și iar bade, ce bătaie ți se cade.

Îmi turnă un pahar plin ochi. Îl mîntuie și replicai, oarecum mirat că-mi tremură vocea.

— Mai sînt eu la anii ăia ?

— Sîntem, aşadar, în aceleaşi ape. Nu te supăra, haide, să ne tutuim. Fie şi pentru a mai da pe gît un păhărel. Să ştii, însă, urmă el în timp ce umplea paharele, că eşti în real progres : nu tu umbrelă, nu tu baston; vezi, am bănuir eu bine. Şi-n plus cîteva noutăţi, care-mi schimbă imaginea consacrată a vechilor dascăli de ţară. Învăţătorul meu, un gorjan tuciuriu, ne snopea în bătăi şi-n plus vorbea pe nas. Se certa zilnic, în cancelarie, cu celălalt învăţător pentru grădina şcolii, iar o dată pe lună îl reclama la revizorat. Urită treabă ! Îi ascultam din curte. Al nostru, de furie, sfîrşia şi se-neca, celălalt dădea cu pumnul în masă, ţipînd : reclamagiule ! De fapt, amîndoi erau oameni necăjiţi, cu copii, iar cearta o încuraja cu bună ştiinţă directorul şcolii, ceva mai în vîrstă, văduv, bogat şi bisericesc. Asemenea exemplare nu mai sînt azi.

Ne-am culcat tîrziu de tot. Afară, începuse ploaia.

Decembrie, un cer ca sticla...

„Nu bag mîna în foc. S-ar crede că prea m-aş vîri orbeşte în inima omului. Şi aicea se poate să mă înşel. Nu-i prima dată cînd m-aş înşela. Mă ştii că-s iute din fire şi mă înţep lesne. Cît pot îmi pun frîu, că aşa am învăţat şi m-am deprins. Cum zic, nu bag mîna în foc, dar sînt încredinţat că dacă este cineva între noi în zilele astea care n-are somn, apoi acela-i Dumitru Fărăgău. Nu-i nici Hamza, nici Pantelimon, nici dumneata şi nici eu. Întii şi-ntîi e preşedintele gospodăriei. Aşa se cade. Nu vă pripiţi cînd îl judecaţi.

„Spuneai de Duca, rotarul, de necazurile lui, mai ştiu şi eu cîteva bucăţele din astea pe care o să le înghită tot Fărăgău, n-ai grijă. Vezi, dumneata, tovarăşe inginer şi dumneata, tovarăşe învăţător, pe Dumitru se cuvine să-l cunoşti mai bine. Nu vă luaţi după felul lui molatic, după încetineala lui. Cine vrea să-l vadă întreg să stea mai aproape şi să nu ia în seamă întîi la astea. Tot omul are nevoie de-o cheie, ca să-i deschizi sufletul, să îi afli preţul. Nu mă mir că, ziceţi, ce ziceţi. Dintru-nceput chiar şi eu am înclinat cumpăna către nu, cînd Cîdea, înainte de-a se duce de la noi, m-a dăscălit o noapte întregă. Parcă-l văd cu băscuţa („ciupercă“ — aşa-i ziceam), pe vîrful capului, dînd din mîini, troznindu-şi degetele şi numărînd parcă sarcini şi răspunderi.

— O să le pese lor la sfîrşitul anului cum au alcătuit echipele, n-ai grijă. Atunci, rude să fie, ies boabele uscate deasupra şi urechi să ai. Di-loane. Cîtă vreme Filon secera pe iugărul lui, cumnatul său nu-i ducea grija. El şi-a copt, el să mănînce. Aici nu merge aşa. Ba, încă, nu merge de loc aşa, ci dimpotrivă. N-o să-i ierte că i-aţi scăzut pe toţi, din pricina unuia leneş, ori nepăsător. Numai să vă ţineţi de statut. Asta-i temelia. Ei o să ceară să real-cătuşi echipele şi poate şi mai mult. Căci lipsa unuia de la lucru, treaba de mîntuială, se cîntăreşte şi-n hambarul celorlalţi. Voi, tu şi Fărăgău, se cheamă că trebuie să cunoaşteţi de la caz la caz problemele. De la caz la caz, pricepi ? Nu-n pripă, nu pe deasupra. Măi frăţie, noi nu ne pierdem vremea văruiind ca baba Fevronia care-şi închipuie că şi-a înnoit casa, dacă i-a dat cu albastru pe sub ferestre. Noi lucrăm ce lucrăm începînd cu fundaţia...

„M-a prelucrat o noapte întregă. Şi numai atunci mi-am dat seama cît de bine cunoştea Cîdea asta şta satul şi problema, tovarăşe. Să nu sari în sus cînd îi întîlni încăpăţinare şi tîrguială. Mai sînt şi vor fi oameni ce se uită înapoi. Nu-l schimbi pe ţaran cu una cu două şi mai cu seamă cu vorbe numai, n-ai făcut nimic. Îl trage aţa către grădiniţa lui, către văcuţa şi bătătura lui. Ce crezi că Aurică de

ce a șters-o iar? Așa numa' că-i teleleu de felul lui? Problema-i altfel. Pământul lui Aurică era la sălcii. Acuma noi îl acoperim, acolo unde se strânge apa în tăul lui Pantelimon. Pricepeți? Aurică a fost prelucrat de cineva. Că o fi și-o păți. Mi s-a plîns. Că pământul lui de ce să fie acoperit? L-am dăscălit vreun ceas și numai bine că sara s-a întors cu calcăile către sat. Într-un cuvînt mai sînt firisoare pe care numai Dumnezeu mai știe ce le leagă. Sigur că peste doi trei ani nu se va înfățișa satul nost' ca azi și nici Aurică n-o să se căineze după iugă-rele acoperite de apă.

„Dumitru Fărăgău n-a greșit cînd a amînat chestiunea cu Pleșuvul. Avea în acest timp de furcă afară în cîmp, unde a reorganizat echipele. Și a luat-o după un plan bine cîntărit. Drept că e cam încet, dar să nu uităm că odată ce a hotărît, face exact ce se cuvine. Nici Pleșuvul nu-i om de lepădat. Nimeni nu se pricepe la albine și livezi ca el. Noi n-am avut albine. Livadă, știți bine, puțină și proastă. O să-l trecem acolo.

— Dar, l-am întrerupt pe Toader Marian, de ce a stat la rotărie?

— L-am fi schimbat noi din prima zi. Numai că dacă ne-am fi apucat să-i schimbăm deodată pe atîția, ar fi ieșit o harababură, pe lîngă că s-ar fi bînuit c-avem ceva cu Vultureștii, dinadins. Pentru gospodărie era important întîi cîmpul și apoi grajdurile. Cu atelierile n-aveam neazuri. Duca s-a plîns. Fărăgău l-a ascultat, dar nu-i putea da răspuns pe loc. Nu-i în firea lui. Și nici Duca n-a vorbit deschis. Să fi spus: luați-l de pe capul meu și o lămuream noi cumva. Fărăgău i-un om cu măsură, chiar mocăit, însă drept. Nu cred să se fi gîndit la nemșugul cu Pleșuvul. Nu cred și pace bună.

Pocni ușor din degete, ca și cum și-ar fi adus amînte de ceva

— Am zis că la început am fost pentru nu. Cîndea m-a convins că Dumitru o să fie un președinte potrivit. Mi-a dat două zile de gîndire. Și mi-am spus, să-l încercăm. De cunoscut îl cunosc, sîntem cam de-o seamă, am bătut și mîncat la o masă și chiar dacă n-am fost prieteni, nici sfezi între noi nu s-au ivit. Apoi mi-am adus amînte de anii cînd în sat erau numai patru comuniști și dumneata, al cincilea. Nu ții mînte că întotdeauna Dumitru, fără să facă așa cum mai au unii obiceiul să scoată mai mult fum decît flăcări, multă vorbărie, ducea la sfîrșit ce făgăduise? Proba a venit în 1954, cînd nu ne-a ocolit nici grindina și nici ruperea aceea de nori, care a măturat porumbul și a îngropat inul. Ne făcuserăm cap de gînd și oamenii șovăiau. De-acum erau doisprezece comuniști, ca apostolii, umblam din casă în casă să lămurim, ca la început pe oameni. În cumpăna aceea, singurul care a gîndit la rece, fără să-și iasă din felul lui de-a fi, a fost Dumitru. Eram peste o sută de familii. Apa nu s-a atins aproape de loc de loturile individuale și lumea vorbea de semne cerești. El s-a dus la raion, el l-a adus pe inginer, el s-a gîndit să nu lase pământul să stea degeaba din iunie, pînă în septembrie. Și a acoperit din pagubă. Ba, a mai cumpărat și vite și l-a pus pe Pantelimon să mai sape fîntîni. Atunci mi-a aruncat el, ca-n glumă o vorbă și n-am uitat-o.

— Dacă se aduna apa asta într-o chiuvetă de-a Solomonarului, puteam pune legume liniștiți. Cîtă apă socotești tu că a căzut?

„Ia-l pe un om, pe un țaran, care se sfîrîmă să acopere cu trei-patru iugăre găurile gospodăriei, cu gîndurile și grijile lui, orice-am zice, îndreptate către copiii lui și pune-l dintr-o dată să semneze pentru mii de lei la bancă, să răspundă de averea unui sat de oameni, să asculte neazuri și griji, să dea răspuns, vezi, nu-i o treabă oarecare, cum am umple cu mac o grădină de-a lui Trifan. Dumitru așa ceva a fost. Un țaran însurat la douăzeci de ani, înhămat

să-și crească copiii, să le dea de mâncare și să-i îmbrace, să îmbătrânească secerînd, cosind, plătind dări, după cum am apucat cu toții.

„Cîndea l-a înțeles și prețuit. Pe toți ne-a judecat și asupra lui s-a oprit. Om de cuvînt, deștept, liniștit, priceput în gospodărie, om care nu bea și asupra căruia gura satului n-a avut ce măcina...”

Îl ascultam cu atenție pe Marian. Se întîmpla rar să-și dea drumul, dar înțelegeam că ultima ședință, în care oamenii au „cam dat” în Dumitru Fărăgău, învinuindu-l și de ceea ce nu era răspunzător, la ațîțat. În același timp nu mă puteam opri să nu leg de seara cu cer sticlos, înghețat, de dealurile albe de promoroacă, un sentiment care mă ducea înapoi cu cîțiva ani. Tot cu Marian mă aflam, aproape pe același loc, sub tufa încurcată de măceș. Eram înciudat că ni se făcuse o nedreptate la concursul pe raion, nedreptate de apreciere. Încercam să mă scutur de subiectivism, deși îmi dădeam seama că oricine ar fi văzut concursul de dansuri populare, i-ar fi dat înțîietate Merișorului. Se amestecaseră însă cărțile și nu mai aveam ce face. Îi comunicam lui Marian părerile mele. Fără să-mi ascund dezamăgirea. Spre surprinderea mea, la întoarcere, flăcării și fetele vorbeau, glumeau și rîdeau ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Ei erau convinși că totuși vor fi chemați la concursul pe regiune, căci altfel nu se poate. Ceea ce s-a și împlinit. Aveau deci o încredere nețărnută în roadele strădaniei lor. Eu dezarmam ușor. Ei nu puteau admite nedreptatea, chiar dacă era sancționată de sigillii și iscălituri ale unui juriu. Și nu se înșelau neadmițînd eșecuri.

Sînt trei kilometri de dig de-acum. Un dig masiv, lat de cîțiva metri, înalt, întărit în interior cu lemne și bolovani mari de piatră. Ne aflam la unul din capetele digului și-i vedeam taluzurile înclinate, într-un semicerc larg. Inginerul punea într-una pe foc, vreascurile pocneau vesel, para focului dogora și mișca ciudat umbrele noastre pe pămînt. Cineva chiui prelung. Înspre sălcii deslușeam escavatorul, cu cupa dințată atîrnînd ca o traistă de gîtul unui cal fantastic. Inginerul nu scotea un cuvînt. Fuma, urmărea cu atenție exagerată, cum mi s-a părut la un moment dat, să nu slăbească focul. Știam că tot nu primise scrisori de-acasă. Pomenea din ce în ce mai rar, încurcat și trist, despre siropul amar de odinioară.

— Nu ți se pare oarecum stranie, neobișnuită, rapida familiarizare cu digul, cu pichetatul de pe deal, cu ștergerea luncii din peisajul satului? m-a întrebă el. Trăiești ani de zile într-o casă. Știi cu ochii închiși să pui mîna pe comutator, pe clanță, pe găleata cu apă, te-ai deprins ca patul să stea în colț, ca tabloul să atîrne, oblic, de perete, ca masa să fie împinsă sub fereastră. Dintr-o dată se schimbă totul. Vin de la I.G.L., îți pun parchet, introduc apă în bucătărie, îți fac și baie, schimbă ferestrele, înlocuiesc ușile, tu te simți obligat să cumperi mobilă nouă. Într-o săptămînă ai uitat de clanța veche, de patul de lemn din colț, de robinetul din curte, ca și cum nici n-ar fi fost. Așa ceva se întîmplă și aici. Tu, însă, trebuie să-ți dai și mai bine seama decît mine.

Că îmi dădeam seama? Dar de la mine, din cancelarie, de pe dîlmă, totul ca-n palmă. Deosebeam oamenii, împărțiți pe grupuri mici, mișcările, ghiceam care-i obosit de muncă. Îi vedeam oprindu-se și întorcîndu-și fețele unul spre altul, mă întrebam de ce unul sau altul se desprinde din grup și urcă pe povîrniș, dispărînd dincolo de dig. Îi urmăream cum se pregătesc de plecare, cum aruncă priviri înapoi, socotind, poate, cu cîți zeci de metri au înaintat. Roabe, lopeți,

hîrlețe, fărți cu moviște de pămînt, pîrînd neînsemnate față de buldozerul, ca un elefant, împingînd grămezi uriașe de pămînt, toate se amestecau ziua, ca seara să se desprindă din păienjeniș și să se așeze în stive separate. Gherasim, încredințat cu inventarul, le număra, le pipăia, bătea cîte un cui unde socotea el, își freca mînnile și fuma într-una. Îi vedeam pe toți. Pe Vultur Octavian, pe Toderuțul lui Duca, pe Niculiță însurățelul și, mai ales, nu-i pierdeam din ochi pe Pantelimon și pe Vasilică. Gazda mea, Cătănuță, dădea rar pe șantier. Trebuia să fie undeva pe deal, sus, unde se picheta terasarea. Și copiii care se jucau în curte de-a amonteale și avalul, țipînd, dînd indicații tehnice în stilul lor, transportînd în lumea lor ceea ce se făurea jos, pe luncă.

Cu Pantelimon n-am mai avut ocazia să stau de vorbă. Inginerul ar fi vrut mult să-l asculte și l-a rugat să dea într-o seară pe la noi. Dar s-a întîmplat să vie ploaie. O ploaie deasă, mărunță ca nisipul. Nu s-a deslipit de dig. Într-o sîmbătă, către prînz, cerul s-a răzbumat și razele soarelui au zburat cîrările. În luncă, sub dig ele s-au răsfrînt în oglinda apei

Se născuse lacul. Trei zile a cules toată apa, înspre el s-au îndreptat, firișoare imperceptibile, clipă de clipă, astupate ca de o pătură deasă a ploii, ca în ziua aceea să ne apară tăul șolomonarului.

Nu-mi mai puteam închipui altfel lunca Merișorului, rodul unei pasiuni.

— Așadar o etapă, urmă inginerul. De-acum mă pregătesc de ducă. Mai rămîne doar stația hidrometeorologică și punem ibricul în geamantan. Promisiuni, simple promisiuni că ne vom scrie, directoare...

Marian își descărcase bagajul. Noi i-am dat dreptate, fără șovăire. De fapt nu înțelegeam pentru ce își închipuia că noi nu-l prețuim pe Fărăgău. Izbucnirea fusese neșteptată și eram convins că se mira el însuși, pentru că multă vreme tăcu, cu ochii ațintiți la jocul capricios al flăcărilor. Remarca inginerului îl făcu să intervină.

— Adevărat. O etapă. Ca un popas înainte de-a porni din nou. Așa ne închipuim. Ce-am zis? Nu peste multă vreme ridicăm și noi o casă în cinci săptămîni.

Poate că eu greșesc, însemnîndu-mi în caiet, unele din impresii. Sînt pornit ades să pun în seama consătenilor mei simțăminte proprii, ca fiind ale lor. Dar din felul cum Marian sărea de la una la alta, de la baba Fevronia la Cîndea, de la Dumitru la Niculiță înțelegeam că e bucuros de ceva, că bucuria asta nu trebuia umbrită cu aceea că greșelile reale sau imaginare sînt ale unuia singur, cum s-a făcut cu o seară înainte. El voia să risipească orice umbră de nor. Nu pomenea de „șolomonar“, de apă, de faptul că mai este numai un sfert de făcut din ceea ce trebuia dus pînă la capăt. Ocolea, cu bună știință și se juca singur cu bucuria viitoare, apropiată, ca atunci cînd știi că-n casă-i cald, e lumină și este și un pahar de vin bun, iar tu întîrzi pe-afară, dinadins, ca plăcerea să sporească.

Și ca și cum ar fi clocotit încă ceva din rîca de odinioară își punea singur întrebări :

— Da' împărțirea oamenilor, la cîmp, aici, la grajd, aici, număr de brațe, toate-s cine, dacă nu el, de care se zice că trăgănează? De asta de ce n-au pominit? Par-că noi n-am ști ce-i la el în casă.

Deodată am înțeles și Dumitru mi-a apărut într-o lumină nouă. Inginerul tresări.

— În casă...

— Război, cu nevasta, cu soacra...

— Păi...

De aceea am descifrat o anumită rețineră într-însul, o urmă de amărăciune, strecurată pe furis, ascunsă cu grijă. Băiat „măritat“, cum se zice pe aici unui flăcău ce intră în casa și averea soției. Și desele vizite ale nevastei la sediu, stînjeneala lui, certurile de-acasă, soacra, bigotă și-ncăpățînată, ascuțită la limbă, cu un nume simbolic „Vița“. Și el ieșit ca dintr-un hățiș, încăpățînat, surd, rezistînd..

— Intotdeauna cînd închei o etapă am alături de o emoție euforică, de oboseală plăcută, și regrete. Cred că în aceste momente suferim cu toții de acest amestec.

Inginerul zîmbea în timp ce vorbea.

— Cînd s-a alcătuit colectivul nostru de artiști, am cam strîmbat din nas. Hamza e nițel pedant și de-a binelea taciturn. Îi plac formulele laconice și rezerva. Se spune că a scăzut nota unui excelent student, numai fiindcă acesta zîmbea și gesticula prea sigur de sine. Al treilea e un rătăcitor, pe deasupra doarme adînc și nu-i plac serile de veghe. Munca, două ore de lectură — specialitate — și somn. Și iată, lucrăm de patru ani împreună. Află că și pe fața lor își face drum acest amestec... Iar somnorosul meu, ca și dumneata conduce un jurnal, dar îl scrie dimineața. Pasiunea îmbracă haine diferite. Ai să vezi și acum. La sfîrșit, Hamza va organiza un mic foc păstoresc, pe cîmp, cu vin și frigare, va asculta cîntece, fără să-și strice dunga pantalonului. Te invit însă să-l observi cum își închide ochii ascultînd cîntecele. El e copilul unei văduve de război și a crescut într-un orfelinat. În vacanțele de vară, ca elev și student, se angaja cu ziua. De astea însă nu pomenește niciodată.

Brusc, se adresa lui Marian :

— Spune-mi, poate greșesc, mie mi se pare că singurul Fărăgău, ca nume din sat, e președintele. Se trage cumva din alt sat ?

— Nu chiar. El s-a prăsit aci. Tatăl său venea din alt sat. Ca cioban. A rămas aici.

— Mi-am închipuit. Și atunci rudele numeroase de care vorbiți atîta sînt rudele nevastei, mai curînd ?

— Așa-i, întări Marian. Dumneata ar trebui să rămîi aici, tovarășe Manea.

— Ce spui ?

— Ce spun ? Gospodărie mare o să avem, Ne ajuți s-o facem și bună. Îți ridicăm și casă.

Manea îl cercetă mirat și serios. Observă :

— Dar nu aveți farmacie.

Marian rîse :

— Poate deschidem una.

— Curios, îmi spuse Manea, potrivit-și perna sub cap. La un moment dat mă gîndeam și eu să rămîn aici. Ar fi poetic. Lac, plopi foșnitori, alei prundite, țipăt de pasăre sălbatică... Ce mi-ar lipsi ? se întrebă el. După cît am înțeles Fărăgău îi cerea azi sfaturi lui Hamza, în ce loc să fie plasat grupul electrogen. Tot confortul...

Nu știu de ce mi-a venit atunci să-i destăinui tovarășului meu de odaie, acestui bărbat fermecător și desigur acum trist, toată povestea cu băsmăluța. Eram convins, în mine însumi, că-l voi avea multă vreme confident.

Mi-a fost totuși la urmă ciudă, cînd a observat.

— Dacă n-ar avea pistrui pe nas, sigur că n-ai fi dorit ca la naturale catedra să fie ocupată !

Horvath Imre

Cine am fost eu

*Ai vrea să știi, iscoditorul meu amic,
cine-am fost eu și ce-am ajuns. Ei, bine:
mi se părea că-s mare în pulbere, și mic
când nimeni nu era mai sus ca mine*

Poezia bună

*E steaua ce se-nalță
sau pîlpîie-n cădere.
Cu ea se naște-o lume
și alta-n flăcări piere,
Cît bolta e de-naltă,
afundă cît abisul.
C-un vers al ei, milenii
au să-și hrănească visul.*

Cel ce nu face nimic

*El muncește și se zbate
și-are-o sută de păcate.
Tu, doar unul și anume
n-ai făcut nimic pe lume.
Lui ierta-i-se-vor toate
cele-o sută de păcate.
Tu, trîndav fără cusururi,
condamnat vei fi de-a pururi*

Farul

*Seara, cînd se stinge
soarele de foc,
se aprinde farul
ca să-i țină loc.
Ce ne-am face fără
lunga veghe-a sa?
Căci în seama bezne
nu te poți lăsa.*

Toamna

*Proastă mai e toamna —
spus-am totdeauna:
frunzele le pierde
una câte una.*

Fidelitate

*S-au lepădat de mine prietenii pe drum?
Să-mi fiu deci mie însumi și mai fidel de-acum!*

Lui Gagarin

I

*Ai spintecat tot ceru-ntr-un minut,
ca minte prin eoni să fii ținut.*

II

*Și mai imponderabil decît un fulg ori pai,
cînd te roteai prin cosmos nimic nu cîntăreai;
iar bucuria noastră cînd ai venit de sus
n-a fost cîntar pe lume pe care s-o fi pus.*

Chef de joacă

*Mi-e părul alb ca neaua de pe șes.
Dar mă învâdă cheful de joacă și-mi de ghes.
Mistificați de creștetul cărunt,
mă-ntrezăriți voi tineri, cine sînt ?...*

Arteziana

*Un fir de apă-și suie în aer dărnicia
și cade-apoi, pulverizîndu-se pe jos.
El moare tot cum s-a născut ; rîzînd voios,
căci rațiunea vieții lui e bucuria.*

Fiii tăi proclamă

*Porți veșminte roșii,
23 August.
Fiii tăi proclamă :
da, așa e just.
Tu ești ziua-n care
izbucnit-a focul,
cînd de-atîta sînge
se-nroșise locul
și cînd zorii roșii
ne-au vestit norocul.*

Martie 1

*Ca niște pînze grele trec norii la zenit.
Ii mînă vîntul proaspăt și dătător de viață,
ce răscolește rîul și-l mătură de gheață
și-alungă tot ce-i vrajă, iluzie și mit.*

Revendicare

*Aceluia ce speră, dimineața
aș vrea să-i fie
spre seară luminată fața
de bucurie.*

Mai are timp?

*Mai are timp de lacrimi și scîncete mărunte
un trunchi lovit de trăsnet pe creasta unui munte ?*

De ziua Republicii

*Cel care-n urma vremii lui rămîne
se poate prăbuși de azi pe mine.
Dar un popor ce merge înainte,
din timpul dus putere nouă prinde
și veacurile și milenii-au să devină
pe fruntea lui aureolă de lumină.*

Joc de oglinzi

*O creangă-și studiază, paragina-ntr-a mea.
Eu mă scrutez pe mine în creanga devastată.
Mirajul primăverii pe amîndoi ne-mbată :
ne-ntrecem așteptînd-o flămînzi și eu și ea.*

În așteptarea primăverii

*De-atîtea ori m-a părăsit !
Și totuși, cînd e timpul să revină,
în prag o-ntîmpin fericit,
cu brațele-nsetate de lumină.*

Justificare

*Ce-ai să păstrezi din omul puternic și-ndrăzneț
când, știrb și chel, vei fi un biet bătrîn ?
Și ce răspuns vei da neiertătoarei Tinereți ?
...Continua-voi imnul păcii să-l îngîn !*

Efect

*Cînd eu stîrnesc invidia cuiva,
sînt pentru mine însumi o milă nesfîrșită ;
cînd altul mă deplînge în simplitatea sa,
rîd ca de-o glumă reușită.*

Examen

*Cînd moare, și frunzișul scîncește-năbușit
și numai stelele se prăbușesc tăcînd
să mă comparam cu stelele eu n-am de gînd.
Cum stăm atunci cu demnul cuvînt de la sfîrșit ?*

Porecla

*Fiîndcă rosteam acest cuvînt mereu
mă porecliră Omul colegii de liceu.
Am meritat porecla? Aș vrea să sper că da
cu ce ispravă alta putea-m-aș lăuda ?*

În romînește de IOANICHIE OLTEANU

Serile din sectorul nord^{*)}

de Florin Mușur

Septembrie

Într-o dimineață de toamnă am coborât din autobuzul Inta, în satul C. Pînă atunci nu mai fusesem la țară decît o dată sau de două ori și nu-mi petrecusem printre țărani mai mult de cîteva zile. Dar venisem ca profesor la școala din sat și urma să lucrez și să locuiesc acolo vreme îndelungată.

Aveam 26 de ani, cu cîteva ani mai mult decît foștii mei colegi de facultate, nu-mi plăcuse niciodată să mă joc cu lucrurile importante și eram adînc încredințat că nu voi fugi. Nu mă aflam în ținuturi îndepărtate, rupt de civilizație, și chiar cuvîntul acela : fugă, mi se părea ridicol, cînd mă gîndeam ce împrejurări comune s-ar fi legat de el : închiderea valizei, cumpărarea patetică a unui bilet de autobuz, apoi trenul și, la numai trei ore (sau patru, dacă pierdeam acceleratul) finalul : „Mamă, primește-mă în brațele tale !” Știam că există în țara asta foarte puține locuri în care să nu te afli la o distanță de cîteva ore de București, și la maximum un ceas de un centru populat. În aceste condiții, problema atît de dezbătută în literatura superficială, a părăsirii marilor satisfacții citadine pentru o presupusă — și dătătoare de complexe — izolare, mi se părea cu desăvîrșire falsă. Eram foarte sigur că va lipsi din viața mea o iarnă geroasă și plină de frămîntări hamletiene, că vor lipsi pașii tînărului absolvent care s-a hotărît să se întoarcă la părinți, pașii lui șovăitori înșirîndu-se ca niște stele, neapărat de argint, pe zăpada care scîrție dramatic. Știam că nimic nu se va petrece ca în povestirile idilice, că totul va fi mai firesc și mai complicat.

Satul, așezat între dealuri, mi-a plăcut din prima clipă : semăna bine cu satele pe care le mai întîlnisem, copil, în pozele din cartea de citire. Case fără etaj, acoperișuri de șindrilă sau de tablă, ogrăzi cu găini, rațe și porci... Un sat ca toate satele, fără nimic deosebit : mi se părea că am nimerit în plin tipic neindividualizat. O apă se mișca leneșă sub un pod de lemn, pe care nu știu cine îl vopsise bleu. Treceau copii, privindu-mă curios și salutîndu-mă, și eram convins

*) fragmente din volumul cu același nume, în curs de apariție la E.P.L.

că se duc în pădure, să culegă fragi și mure. Rațele, ca-ntr-un roman sămănătorist, își destrămau pe uliți cîrdurile obosite. Un ciobănaș desprins dintr-un tablou prea cunoscut cobora în vale cu oile.

Deprinzîndu-mă să privesc lucrurile mai de aproape, am descoperit fără dezamăgire că pîrîiașul de sub pod nici nu susura zglobiu și nici nu scînteia în razele soarelui. Era negru și greoi. Îl acoperea un strat gros de păcură. Podul vopsit bleu tremura necontent zî și noapte, dar nu de pașii aerieni ai serafimilor, ci de vibrațiile compresoarelor din apropiere, care duduiau fără oprire, asurzitor. Ciobănașul care cobora dealul avea chiar și un fluier. Dar purta manta de ploaie de relon. Da, pînă nu demult copiii culegeau mure de pe dealurile din jur, dar nu de oriunde, ci din sectorul sud, unde „găsiți și acuma, tovarășe profesor, zău ! Da' mergeți cu mine!“ Trăiam în plină schelă petroliferă. Școala se afla în sectorul nord. Casa în care locuiam, de asemenea. Copiii spuneau :

— Am fost după iepuri în sectorul vest.

Sau, altădată :

— De unde ți-ai tăiat bățul ăsta ?

— E un alun lîngă șapte sute treizeci și doi.

Adică lîngă sonda 732.

Sub fereastra mea, creșteau roșii robuste. Dovlecii butucănoși se încingeau la soare. Vîntul făcea să foșnească păstăile de fasole, puse deoparte la uscat. Iar cei doi cîini lătrau întotdeauna în contratimp, scoțînd cîte un ham-ham corect, fără pasiune. Găinile spuneau cotcodac, gîștele ga-ga, vaca făcea muuu și porcul guiț. În meri creșteau mere roșii. În pruni se copseseră prune brumării. Pe undeva prin apropiere trebuiau să fie niște deditei sau niște viorele. Dar printre pruni și meri se înălțau stîlpii liniei de înaltă tensiune care ducea curentul de la stația de transformatoare, la sondele din nord. O mie, un milion de volți, traversau în fiecare minut livada de meri și de peri, curtea idilică în care vaca făcea muuu și găina mereu cotcodac.

Au trecut de atunci aproape trei ani. Cu duduitul stației de compresoare m-am obișnuit de mult și de mult mu-l mai aud. Cînd încetează, devin neliniștit, fără să-mi dau seama de ce, și mă uit pe fereastră. Acoperișurile de șindrilă sau de tablă au fiecare istoria lui. Pe unul dintre ele dansa într-o zi o fetiță. Pentru altul erau să se omoare doi oameni. Am fost la sonda 732 ; acolo se afla într-adevăr un alun ; știu ce producție dă sonda și ce probleme ridică exploatarea ei.

Nu-mi dau seama ce-au însemnat acești trei ani în viața mea. Poate cîndva am să-i privesc de departe și-am să știu. Dar am cunoscut aici cîtiva oameni și am făcut cîteva descoperiri *).

Cei de la seral

Cînd am rostit prima oară numele înscrise în catalogul clasei a VIII-a, curs seral, și i-am privit cu interes pe cei care se ridicau în picioare, încă nu știam că din toată școala aceștia vor fi elevii pe care-i voi cunoaște mai bine și de care mă voi apropia sufletește mai mult. Rosteam un nume. Priveam un om străin. Retineam, uneori, o trăsătură distinctivă. Popescu M. Ion I ; de ce întii ? Dobroiu Ion, un bărbat posomorît. Costică Ion. 17 ani ; mișcări libere, de adolescent. Cotaru Gheorghe : în banca întii, un tînăr frumos, proaspăt bărbierit ; își păstrase fularul de mătase

* Cu excepția unor amănunte, redau faptele așa cum s-au petrecut. Numele copiilor sînt cele adevărate.

la gît și se uita mereu la ceas. Voia cu orice preț să observ că are ceas de aur. Avea. Bravo lui !

Atunci, în 1960, veneau la cursurile școlii medii serale și oameni mai în vîrstă, cărora, peste un an, li s-a acordat dreptul să dea examene în cadrul învățămîntului fără frecvență. Clasa a VIII-a, la care aflam peste cîteva zile că voi fi diriginte, avea 16 elevi, dintre care numai 7 erau mai tineri ca mine. Dintre ceilalți, unii întrerupseseră studiile în urmă cu 15 sau chiar 20 de ani. Existase, înainte de venirea mea, un curs de pregătire; își înprospătaseră unele cunoștințe, dar, în cîteva săptămîni, nu putuseră realiza mare lucru. Regulile ortografice, de pildă, le stăpîneau numai cîteva .

Am obținut făgăduința că, în fiecare zi, în afara lecțiilor obișnuite, vor transcrie fără greșală cîte o pagină de carte, astfel încît într-o lună, maximum două, situația să se schimbe.

S-au ținut de cuvînt. Dimineața la 6, plecau din satele apropiate, spre schelă. Munceau, cu o pauză pentru prînz, pînă la 4, apoi, înprospătați oarecum de hainele curate și de plimbarea fără grabă pînă la școală, aflau cîte sepale și cîte petale are garoafa, cum s-a născut orînduirea capitalistă, ce sînt diftongii. Ajungeau seara la 9 (uneori 10), la copii și la nevastă, se spălau, mîncau și, în timp ce toți ai casei dormeau, se așezau la masă, și cu ochii mereu închizîndu-se, învățau la matematică sau la istorie, după care, zilnic, copiau timp de jumătate de oră, cu grijă să nu uite vreo vingulă, strofe dintr-o poezie de Maria Banuș sau rînduri dintr-un reportaj de Petre Vintilă. Nici unul dintre ei nu și-a refuzat gloria de a transcrie pagina pînă la capăt.

Aveam, la zi și la seral, 200 de elevi. În primele săptămîni nu le putusem învăța numele nici măcar celor din clasa despre care aflasem că va fi *a mea*. Dar elevii se cunoșteau între ei de la schelă, astfel încît extemporalul lui Costică nu m-a surprins de loc. Dînd exemple de propozițiuni dezvoltate, încerca să-și caracterizeze colegii :

„Elevul Stănescu este foarte obosit“.

Din păcate n-am reținut observația lui Costică.

„Dobroiu Ion lucrează la parcul 6“.

„Frumosul Cotaru dansează tango“.

„Popescu M. Ion I răspunde corect“.

Ș.a.m.d.

Costică trecea senin printre colegii lui, ținînd capul sus, li se uita în ochi și rîdea. Cei mai mulți aveau bărbi țepoase și chipuri obosite. Se întorceau greoi după el, iar Costică îi privea și rîdea mereu, bucuross, cu fruntea netedă și înaltă. Sosea de undeva, dintr-un ținut fără nori, și. ascunsese sub haină vîntul de aprilie. Își pieptăna cu degetele părul tuns scurt și zicea :

— Zău că am să învăț !

Se așezase lîngă Popescu M. Ion I, nu-i venea să creadă că stă lîngă un om de vîrsta lui taică-său, și era mereu îngrijorat să nu-l supere cu ceva. Îl privea cu coada ochiului : „Dumneata ești om mare, de două ori mai mare ca mine, ai riglă de calcul în buzunar ; eu nu sînt încă așa grozav, un băiat și atîta tot ; dacă mă duc în recreație să-ți iau țigări, nu-i așa că o să-ți placă de mine ?“

Popescu se uita muștrător la Costică — acesta nu se prea speria — și-mi făcea un semn, liniștit și blînd, el, Popescu M. Ion I, minunîndu-se cît de tînăr poate fi cineva.

Intr-o zi citisem o poezie din manual. Cînd le pusesem întrebări în legătură cu conținutul versurilor, cel dintîi răspunsese Popescu. Vorbise rar, concentrat,

construindu-și cu grijă frazele, și la sfârșit așteptase să mă audă spunând : „Bine“, sau : „Foarte bine“. Îi spusese : „Foarte bine“. Nu dăduse nici un semn că a auzit, se uitase în continuare în carte, dar peste câteva clipe își îndreptase umerii, se așezase mai bine în bancă și-și mai aranjase o dată creioanele din fața lui.

Venise rîndul lui Costică. S-a ridicat și în loc să-mi răspundă, a spus poezia pe dinafară, vesel și încîntat că nu se încurcă nicăieri.

— Cînd ai învățat-o, Costică ?

— Acum, tovarășe profesor, în clasă...

Toți au zîmbit. Popescu se uita la mine admirativ : „Ați văzut ce poate ? Nu se lasă, e dat dracului !“ Costică a observat privirea lui Popescu și era fericit : cu el, colegul de bancă se poartă aspru, îi spune mereu că dumnealui, Costică, ar trebui să fie primul din clasă, nimeni nu mai e atît de tînăr. Dar în ziua aceea, Costică a văzut că însuși Popescu M. Ion I se laudă cu el și a roșit. I-am făcut semn să stea jos, dar el se gîndea la altceva și nu a observat. În recreație, eram sigur, avea să se ofere să-i învelească lui nea Popescu caietul. Nu știam dacă a aflat prea multe despre regi, dar colegul lui de bancă, omul cu părul alb, cel mai serios din clasă, membru de partid din '45, cu vindiakul lui milităros și cu finuta lui severă, i se părea probabil mai presus decît orice monarh — orgolios și măr-ginit — din cartea de istorie. Popescu I. (Numele avea de altfel o proveniență prozaică : existau doi Popescu M. Ion în șelă și pe statele de salarii, elevul meu era notat cu I).

Pe Popescu și pe primăvăratecul Costică îi cunoscusem încă din primele zile. În legătură cu ceilalți n-aș fi putut însă să spun mare lucru. Despre Stănescu Gheorghe, de pildă, un om de 35 de ani, cu o figură care părea să nu iasă cu nimic din comun. Într-o zi, i-am pus câteva întrebări despre o lucrare pe care o studiasem în clasă. N-a știut să răspundă. Ținînd seama că eram abia la începutul anului școlar, nu i-am dat nici un calificativ și l-am rugat să se mai pregătească, urmînd să-i verific cunoștințele din nou, peste o săptămîină. Nu mi-am notat nimic și — cînd a sosit ziua în care trebuia să-l ascult — îi uitasem numele.

— Tovarășe Popescu, pe cine hotărîsem să ascult azi? Un tovarăș care n-a știut cînd l-am scos la tablă.

— Stănescu Gheorghe.

Era din nou nepregătît.

— De ce n-ai învățat ?

Mi-a răspuns răsît :

— Abia m-ați ascultat săptămîina trecută. Eu sînt bătrîn și nu mă interesează nota. Puteați să-mi dați și trei, nu să mă chemați iar la lecție.

Nu i-am pus calificativ nici de data asta, hotărît, dar nu fără nemulțumire, să discut cu el, cînd va fi mai puțin nervos.

Dar Stănescu n-a mai venit la școală. Mi-a ajuns la ureche zvonul că s-ar fi plîns la conducerea școlii. M-am enervat : reclamația ar fi fost absurdă. Enervarea s-a dovedit fără temei, pentru că zvonul nu s-a confirmat. Dar nici Stănescu nu mai venea și, într-o dimineață, m-am dus să-l caut acasă. M-a primit în prag și nu m-a pofțit înăuntru. Încercam să par degajat :

— Nu prea te bucuri că am venit...

Nici un răspuns. Stătea nemișcat și-mi asculta argumentele. „Are rost să renunți la școală pentru o neînțelegere ? E o adevărată copilărie“. Părea distras și nepăsător, dar era frig, purta numai o haină subțire, și totuși după câteva minute l-am văzut cu fața plină de broboane de sudoare. Răspundea stereotip că el e prea bătrîn, că nu mai poate să înțeleagă, că e mai prost ca alții, și-a dat seama și el că

e cel mai prost, și nu mai vine. Plecam cu credința că totuși l-am convins, dar mă înșelam.

Abia peste câteva zile am aflat de unde îi venea supărarea. Nu-i știusem numele și fusesem nevoit să-l întreb pe Popescu cine-i cel care nu răspunsese la întrebările mele. Omul se respecta. El nu putea fi : „cineva care n-a știut lecția“. Era maistru mecanic, avea doi copii, iar eu nici măcar numele nu i-l știusem. Supărarea lui era exagerată, dar se explica prin împrejurarea că el, ca și colegii săi, nu venea la școală după un somn bun, ci după opt ore de muncă grea, obosit și surexcitat, gata să acorde importanță unor lucruri la urma urmei neînsemnate. Greșeala pe care o săvârșisem era mică, dar fapt este că tovarășul Stănescu a renunțat totuși la școală și viața lui întreagă s-a modificat. Poate că se simțea într-adevăr prea în vîrstă, poate că oricum, într-o bună zi, n-ar mai fi venit, dar imprevizibilul nu poate constitui un argument.

La clasa mea, frecvența era mult mai slabă decît la celelalte. Dobroiu Ion, de pildă, lipsea mereu. Dezorientat de întîmplarea cu Stănescu și dorind înainte de orice să nu-l supăr, încercam, vorbindu-i grijuliu, cu excesivă politeță, să-l conving să nu mai lipsească. Mormăia ceva nedeslușit, despre niște sarcini importante care nu puteau fi duse la capăt fără el, și nu făgăduia nimic.

S-a ridicat într-o oră de diriginție, încrunțat :

— Tovarășe diriginte, vă rog să-mi spuneți ce notă am la istorie ?

— Pentru ce ?

— Eu i-am zis tovarășei profesoare să mă scoată la lecție altă dată, dar n-a vrut. A zis că de ce n-am învățat.

Am încercat să-l împac :

— Tovarășa profesoară nu era obligată să facă așa cum i-ai cerut. Am să vorbesc cu dînsa, să te mai asculte o dată.

Dobroiu își aduna cărțile în ghiozdan :

— Eu, dacă am patru la istorie, plec de la școală.

Ce trebuia să fac ? Acum știu : să-i rog pe colegii lui să-și spună cuvîntul. Dar era 9 seara, mă simțeam obosit, mă gîndeam că ar fi păcat să piardă un an de școală pentru o notă, și mi-era și lehamite de amenințările lui. L-am mințit. I-am spus că profesoara de istorie nu i-a pus nici un calificativ.

Rezultatul ? Peste câteva zile s-a prezentat complet nepregătit și la matematică. Întrebat pentru ce n-a învățat, a răspuns amenințător :

— Tovarășa profesoară să nu uite că noi sîntem muncitori !

Evident, profesoara de matematică nu s-a intimidat și l-a pus la punct, fără să-i acorde prea mare atenție. După ora de matematică urma cea de limba romînă. Cînd am intrat, toată lumea era îngrămădită în jurul băncii lui Dobroiu. Văzîndu-mă, s-au retras, fiecare la locul lui.

— Ce s-a întîmplat ?

— Ne-a făcut de rîs, tovarășe profesor.

Vorbise Costică, sever.

— Cine ?

— Dobroiu.

Și mi-a povestit, în câteva cuvinte, întîmplarea. Concluzia n-a tras-o el, ci Cotaru :

— Nu se mai poate așa, tovarășe diriginte !

Mi-am mușcat buzele.

— În ce fel, adică, nu se mai poate ?

Cotaru s-a mișcat în bancă, neliniștit. Acum nu-i mai păsa de fular și de ceas ; era serios și încruntat. Nu mi-a răspuns.

De când intrasem, stăteam în picioare, cu catalogul în mână. L-am pus pe catedră, l-am deschis, am strigat numele fiecăruia. Nu lipsea nimeni, văzusem asta din prima clipă. În afară de Stănescu care nu mai venea de mult, nu lipsea nimeni. Dar trebuia să mă liniștesc. Am închis catalogul încet.

— În locul orei de limba română, vom face ora de dirigiență. Vă rog să vă spuneți cuvântul.

S-a ridicat Cotaru :

— Acum câteva zile, când l-ați întrebat de ce a lipsit, Dobroiu v-a zis despre nu știu ce sarcini. Să ne spună și nouă despre ce sarcini e vorba.

Dobroiu tăcea. Cotaru s-a întors spre Popescu.

— Are Dobroiu vreo sarcină de care nu știm noi ?

Popescu s-a ridicat cu mișcări grele. Mi s-a adresat mie :

— Nu, tovarășe profesor, nici unul dintre noi nu are vreo sarcină care să-l împiedice să vină la școală. Dumneavoastră sînteți prea bun și Dobroiu profită.

— Cu ce profit, tovarășe Popescu ?

Tonul lui Dobroiu nu era nici pe departe atît de ridicat, cum m-aș fi așteptat. Mai degrabă părea că vrea să se desvinovățească. Popescu rămăsese liniștit :

— Profiți. Trași chiulul.

Un glas :

— Așa ești tu, te crezi mare și tare.

Dobroiu s-a supărat.

— Te rog să nu mă jignești, că eu...

Dar Popescu l-a întrerupt. Tot așa, foarte calm :

— Lasă-l, tovarășe Dobroiu, că are dreptate.

Și mi-a explicat simplu, ceea ce toți ceilalți știau :

— Tovarășul Dobroiu a avut sarcini de răspundere în sindicat. De atunci se cam crede : e certat cu modestia.

L-a privit :

— Sau mi se pare mie, și nu tu, care ți-ai luat de trei ori angajamentul să te potolești, ai fost obraznic cu tovarăsa profesoară ?

Costică nu mai seamănă cu cel de altădată :

— Cum vin eu tocmă de la parcul șase, poate să vină și Dobroiu ! Tovarășul profesor prea ne iartă ușor. De aceea sînt atîtea absențe.

Nu mă gîndisem niciodată pînă atunci că și Costică muncește ca toți ceilalți, că bate și el pînă la școală cîțiva kilometri lungi. Parcul șase e cel mai depărtat și Costică a reușit să nu întîrzie niciodată. Dar era ziua surprizelor, și Popescu mi-a ghicit gîndurile :

— A fost și evidentiat, Costică. E harnic.

A rămas gînditor, în picioare.

— Dumneavoastră, tovarășe profesor, v-ați purtat prea blînd. Din cauza lui Stănescu, nu ?

„Bine și așa ! mă gîndesc, și nu mă simt de loc abătut. Bine și-asa ! Tot trebuia să fac într-o zi cunoștință cu clasa !“

— Începînd de astăzi, le-am spus, orice lipsă nemotivată o voi aduce la cunoștință comitetului de partid al schelei.

— Puteți veni oricînd, tovarășe profesor, mă lămurește Popescu.

— Tovarășul secretar lipsește acum, adaugă Cotaru. Îi ține locul tovarășul Popescu. N-o să ne refuze ajutorul, tocmai nouă...

Îmi părea bine că am început să-mi cunosc elevii, dar despre munca lor nu știam încă decât din cărți și din câteva discuții. Într-o dimineață, devreme, cineva mi-a bătut la ușă.

— Cine e ?

— Costică.

L-am poftit înăuntru.

— Sînt cu motocicletă la Pascovici, tovarășe profesor, am trecut pe aici și m-am gîndit că poate veniți cu mine în schelă.

— Bine, Costică, vin !

M-a condus prin parcul șase, unde lucra el. Aici erau adunate în rezervoare (așa i se spunea de fapt : parcul de rezervoare), miile de tone de țigeti pe care le produceau cele mai bune sonde ale schelei. Parcul avea alei frumos îngrijite, ca un adevărat parc public, o gazetă de perete, ba chiar și o bancă de lemn, pe spe-teaza căreia un original săpase o inimă străpunsă de o săgeată. Dincolo de limi-tele parcului, pășteau liniștite niște oi, îngurgitînd cu mare satisfacție iarba sărată de apele freatice. Pe frunze, semănînd cu funigeei, niște vată de sticlă luată de vînt; se făcuseră lucrări de izolație.

— Aici — și mi-a arătat rezervorul nou — aici se strînge producția sondei 100. Ii spunem regina.

Sonda 100 dădea o mare cantitate de țigeti, în fiecare zi, cu cheltuieli neve-rosimil de mici și-si purta numele cu îndreptățită mîndrie. I se spunea și Regina parcului sau Regina schelei.

— Veniți s-o ascultați ! m-a chemat Costică.

În mijlocul parcului, o platformă de ciment cu vreo 20 de țevi paralele, situate la distanțe egale și terminate simetric cu cîte un volan. Se numea, muzi-zical, claviatură. Claviatura de ventile. Mi-a arătat una dintre țevi :

— Aici !

Am ascultat atent și n-am auzit nimic. Costică a început să rîdă și mi-a indicat metoda potrivită, asemănătoare cu cea pe care o folosesc medicii. Am pus palma pe țeavă și-am apropiat urechea. Înăuntru, în țeava de metal, era o miș-care extraordinar de vie. Țigetiul zvîcnea, pulsa, vijîia, cu o forță nemaipomenită. O clipă am avut senzația că țeava o să plesnească în momentul imediat următor și m-am depărtat. Dar m-am întors imediat rușinat, dar nu rușinat în primul rînd, ci dornic să mai ascult. Vuietul era fantastic de viu și de pătimaș. Și mă simțeam bine cînd mă gîndeam că toată forța aceea izburcea, stăpînită de oameni, prin țevi curbate blînd, fără mînie.

Maistrul, și dînsul elev la seral, l-a învoit pe Costică — și am pornit îm-preună prin schelă.

Am vizitat cîndva o mină. Coborîtul cu ascensorul, galeriile, prezența pri-mejdiei care m-a făcut să trăiesc intens fiecare moment al călătoriei la un kilo-metru sub pămînt, toate mi-au creat o stare de tulburare. În mină, mișcările oame-nilor și ale mașinilor sînt exacte și sublimе. Lucru însemnat, sentimentele îți sînt tulburate în contact nu cu împrejurări accidentale, ci chiar cu esența muncii mine-rului. Aerul rece sau fierbinte care îți pătrunde sub cămașă este aerul pe care-l respiră minerul; exploziile marchează trecerea răstimpurilor lui de muncă; gestul ridicării pickhammerului și al apropierii lui brutale de stratul de cărbune se repetă de sute de ori pe zi.

Mergeam lângă Costică, îl ascultam nu prea atent și mă gândeam că aici, la schelă, lucrurile se petreceau cu totul altfel. Petrolul îl vedeai peste tot : murdărea apele și iarba de pe maluri ; se aduna în batale cu înfățișare domestică și se lăsa privit, cu tresăriri nervoase : un lichid vâcos, curgînd în mari ulcioare metalice. Erupțiile, da, iată niște evenimente profund tulburătoare, dar aflasem dinainte că erupții n-au mai fost de opt ani : erupțiile sînt de fapt, niște accidente extrem de rare, care pot fi și care de obicei sînt preîntîmpinate la timp : cu vremea, o dată cu dezvoltarea excepțională, pe baze științifice, a industriei noastre extractive, ele vor dispărea cu totul. Și atunci ? Singura ocazie de a crea conflicte „tari“ oferită nuveliștilor mediocri de lumea petrolului, se va pierde în neant. Pentru că, într-un anume sens, înțelegeam acum, petrolul nici nu poate fi văzut de oameni. El există — probabil impresionant — la 1 000 sau la 2 000 de metri adîncime, în zăcăminte imense, cu arhitectonică poate superbă. Dar nimeni nu coboară acolo. Minerii petrolului nu vin niciodată sub pămînt, ei seamănă aparent cu tehnicienii care, la gura unei mine, recepționează atent și răbdător producția zilnică.

— Tu, ce lucrezi, Costică ?

— Sînt dinamometrist.

Munca petroliștilor nu are multe asemănări cu cea a minerilor ; frumusețea ei vine din altă parte. Aveam de-a face cu o muncă științifică și tînărul meu elev din clasa a VIII-a, curs seral, care măsura cu dinamometrul cantitatea de petrol extrasă la sonda 612, între ceasurile 4,27 și 5,27, făcea o muncă de cercetător științific.

— Cît ai la matematică ?

— Am luat un nouă.

— Și la romînă, cinci.

Costică oftează.

— Asta-i situația, matematică mai știi. Nu poți să fii petrolișt dacă nu cunoști matematică.

Așa este : tocmai pentru că nu poate fi văzut, petrolul trebuie ghicit. În industria petroliferă, lupta se dă pentru a nu se greși cu un milimetru. Stratul de petrol nu poate fi văzut și totuși el trebuie găsit de sus, de la 1000 de metri sau mai mult, cu exactitate maximă. Ca și în mină, se face o pușcătură la 1 000 de metri sub pămînt ; dar aici ea trebuie pregătită pe nevăzute și seamănă cu o tragere, și poate de aceea aparatul cu care se execută operația e numit pistol.

— Chiar pistol, Costică ? Nu cumva îi spui așa doar tu ?

— Nu, tovarășe profesor, pistol îi zice. Ca la cow-boys.

Mergeam de mult. Obosisem.

— Bine, Costică, mulțumesc.

— Să mai veniți !

— Mai vin.

Contactul nemijlocit cu problemele complicate ale producției, seriozitatea și profunzimea în gîndire pe care le solicita rezolvarea acestor probleme, le dădea elevilor mei dintr-a VIII-a un aer permanent de seriozitate. Aveau mereu sentimentul că nici aici, la seral, ca și la schelă, ei nu se joacă. Lucrurile pe care le întîlneau la școală erau noi pentru ei, intervenea și influența oboselii, astfel încît rămîneau mai tot timpul încruntați, împrejurare pe care Popescu o constata cu

neplăcere. Se străduia să îndrepte lucrurile. Odată, a venit cu o minge de volei. Altădată, a făcut rost de câteva jocuri de șah. Dar n-a avut, și nu putea să aibă succes, pentru că el însuși, cu părul alb, cu gesturile domoale și înecate, respira prin contrast — mai ales atunci când voia să se joace — un aer atât de puternic de seriozitate, încât totul devenea altfel decât dorise, un fel de „joacă în serios“, care nu înveselea pe nimeni. Tocmai de aceea, încercările lui de a-i face pe oameni să se simtă cât mai bine, deveneau, pentru cine-l observa atent, emoționante. Problema s-a rezolvat mai târziu, când elevii s-au obișnuit cu munca de la seral. Dar mi s-a părut util să-i arăt, între patru ochi, pentru ce eforturile lui nu duceau la nici un rezultat.

— Chiar așa serios să fii? a rîs Popescu. Zău nu-s, tovarășe diriginte.

-- Ești!

— Să mor eu, dacă sînt măcar atîtica serios.

Se juca și acum, deși își dăduse seama că am dreptate. N-a fost în stare să persevereze prea mult.

— Dar dumneavoastră, tovarășe diriginte, de ce sînteți atît de serios?

Mă întrebases zîmbind, dar nu aveam nici un drept să-i ascund adevărul sau să mă fac că nu înțeleg. I-am explicat așadar că greșeala pe care o făcusem cu Stănescu mă cam speriasse, că-mi impuneam să fii cât mai prudent, cu grija permanentă de a nu greși din nou. Mă așteptam să mă consoleze, să-mi spună că n-am făcut nici o greșală. Dar a observat:

— Sigur, în chestiunea cu Stănescu ați procedat nejust. Am discutat și noi cu el, l-am chemat și la comitetul de partid. Nu vrea să mai vină la școală.

-- De ce nu mi-ai spus pînă acum?

— N-avea nici un rost. Aveți și așa destule probleme.

— Și în legătură cu Stănescu nu se poate face nimic?

M-am gîndit după aceea mult, la răspunsul lui. Eu n-aș fi fost în stare să spun decît o frază în doi peri, cu mulți „poate“, cu mulți „dacă“. Dar Popescu M. Ion I judeca altfel lucrurile. „Cum să nu se poată? Orice se poate!“ plutea în aer, sau cel puțin așa mi se părea mie. Dar Popescu a spus:

-- Nu.

Am plecat împreună. Călcam alături, ocolind băltoacele. Se mișca stîngaci, suflînd greu.

— Ești obosit?

-- Eu?

Se gîndea în continuare la Stănescu

— Îi place meseria lui, foarte mult. De ce trebuia neapărat să învețe la seral? Ca să câștige mai bine peste cîțiva ani? Eu nu cred că toți muncitorii trebuie neapărat să se facă ingineri. E o părere a mea.

Dar pe mine mă interesa să aflu și altceva, de la el.

— E adevărat, tovarășe Popescu, că te-ai întîlnit odată cu un lup?

— E adevărat.

Părea supărat că nu l-am lăsat să-mi vorbească mai departe despre Stănescu.

— Îmi povestești și mie cum a fost?

— Veniți la mine, bem o țuică fiartă și vă spun.

Cîteva ore mai târziu, Popescu mi-a povestit că într-o seară de toamnă tîrzie, fusese trimis de Comitetul raional de partid în satul N., unde trebuia să conducă adunarea generală de constituire a gospodăriei colective. I-a ieșit în drum un lup. Armă n-avea, și nici chibrituri. Singura scăpare era farul bicicletei, dar

dinamul nu producea energie decât acționat prin învîrtirea roții din față. Popescu a luat bicicleta în cîrcă (nu se grăbea : totul trebuia făcut în liniște) și a început să învîrtească roata din față : lumina cădea pe ochii lupului care venise foarte aproape și se uita la el. Popescu știa că va trebui să meargă multă vreme așa : cu spatele, ținînd bicicleta în cîrcă și punînd mereu roata în mișcare. Cînd roata se învîrtea mai încet, lumina scădea și lupul se apropia la cîțiva pași. După prima sută de metri, totul a intrat într-un fel de obișnuință rece. Popescu știa că bită nu are unde găsi : o pădurice era abia la intrarea în sat. Nu avea altceva de făcut decât să meargă. N-a întîrziat la adunare.

Tot povestînd, îl apucase miezul nopții.

— Atunci ai albit, tovarășe Popescu ?

M-a privit mirat.

— De ce ?

Pe urmă s-a ridicat și a turnat în păhărele ultimul rest de țuică răcită de pe fundul ibricului.

— Mi-a fost bolnav băiatul, astă primăvară. Era să moară.

Sediul comitetului de partid al schelei era o cameră cu pereții albi. Un birou, o masă lungă, o bibliotecă, un bust al lui Lenin. Tovarășul Popescu trebuia să vină dintr-o clipă într-alta și am fost poftit să-l aștept. Nu eram singur, îl mai aștepta un om. Purta haine orășenești, dar își pusese pălăria pe podea, lîngă el așa cum fac țăranii. Avea o cămașă proaspăt călcată și cravată albastră, dar gulerul cămășii îi ședea anapoda. Și-a aprins o țigară cu niște gesturi foarte mici, stînjinite parcă de emoție, și scutura sorumul cu mare grijă de parcă i-ar fi fost frică să nu facă dezordine în scrumieră. Dar tot privindu-l, m-am simțit deodată stingherit că venisem cu cizmele murdare.

Cînd a intrat tovarășul Popescu, s-a ridicat în picioare. Nu s-a așezat, decât după îndemnuri repetate. A stat jos tot așa, cu un fel de liniște și de solemnitate în mișcări, care se potriveau bine cu hainele lui puse la punct. Se vedea că nu socotește venirea la comitetul de partid ca pe un lucru oarecare.

— Dacă nu vă supărați, tovarășe diriginte, aș vrea să termin întii cu tovarășul Gilică.

M-am ridicat.

— Atunci aștept în sală

— Nu e nevoie.

Mi-a amintit că-i spusese de mai multe ori că mă interesează activitatea lui de secretar, și m-a poftit, împreună cu Gilică, lîngă biroul lui. Apoi l-a anunțat pe celălalt că s-a hotărît să fie trimis la școala de partid.

Gilică stătea cu pălăria în poală, și zîmbea ca un copil. Era atît de mic încît m-am gîndit că picioarele nici nu-i ajung pînă la podea. A mulțumit pentru încrederea acordată. Șoptea. Apoi a arătat că are cîteva lucruri de spus și a început să vorbească, liniștit.

Dar nu-l puteam asculta atent. Se întîmpla un lucru de neînțeles. Vorbea tot timpul în șoaptă. Nu era nimeni în cameră în afară de noi trei și totuși el șoptea, nu rostise ca lumea nici un singur cuvînt. Întii m-am gîndit că vrea să nu aud eu, dar gîndul era absurd. Gilică nu era tulburat, nu avea de ce să fie, iar de timiditate nu părea să fie vorba. Cine să-l fi intimidat ? De altfel vorbea limpede și cu îndrăzneală. Atunci, de ce nu rostea cuvintele ca lumea ?

Tovarăşul Popescu l-a întrebat ce părere are despre munca secretarului organizaţiei de partid din secţia în care lucra el. Se vedea, după cum pusese întrebarea, că omul nu muncise întotdeauna cum trebuie. Dar Gilică era hotărît să-l apere şi înşirua la motive obiective, tot aşa, în şoaptă.

Mă cuprinsese o senzaţie neplăcută. N-aş fi vrut să-l bănuiesc de nimic şi nu reuşeam. Şi mi s-a părut deodată că înţeleg totul : a văzut că e trimis la o şcoală de partid, bănuieşte că există planuri mari în legătură cu el şi s-a hotărît să facă pe modestul. De aici, aşteptatul lui cuminte, de aici argumentele pe care le aducea în sprijinul secretarului, de aici şoptitul acela care mă înnebunea.

Şi-mi părea rău, mai ales că spunea lucruri chibzuite şi adevărate. Nu eram sigur şi nici nu voiam să cred că am dreptate, dar nu mă puteam împiedica să mă gândesc la el cu tristeţe : „Bine, mă tovarăşe Gilică, ai fost evidenţiat, ai lucrat bine, bravo ţie ! Ce nevoie ai să vorbeşti aşa ?“

Se vede că şi tovarăşul Popescu observase şoptitul lui Gilică. L-a întrebat cu veselie :

— Tot mai şopteşti, mă Gilică ? N-ai de gând să te dezveţi o dată ?

— Tot şoptesc, a spus Gilică şi l-a privit cu prietenie.

Avea nişte ochi foarte senini, şi m-am simţit prost : la mine nu se uitase aşa.

— Ştii, m-a lămurit elevul meu, mea Gilică al nostru a vorbit mult atunci, când cu primele alegeri libere. Voia el neapărat să iasă soarele. A strigat tare, să-l audă lumea. Şi era şi frig.

Gilică veni mai spre marginea scaunului şi am simţit c-o face ca să se simtă mai sigur, cu picioarele lipite de podea. Voia să-l oprească, dar n-avea curaj.

— Şi i-au ars corzile vocale, asta e — a încheiat tovarăşul Popescu. Nu mai iese cîntăreţ din tine, Gilică.

Oaspetele terminase ce avea de spus, dar nu pleca. Nu i se spusese nimic în privinţa asta, şi Gilică înţelesese că trebuie să rămînă. Dar nu-mi părea rău.

Aflasem cu cîteva ore în urmă o veste uluitoare : aşa, pur şi simplu, în mijlocul anului şcolar, Cotaru îşi luase concediu şi plecase la Predeal. Să schieze. Despre Cotaru auzisem prin sat mai mult lucruri rele, aşa că, împins şi de indignarea pe care mi-o stîrnise ultima lui poznă, am vorbit despre el fără prietenie, numindu-l bătăuş şi derbedeu. Popescu şi-a muşcat buzele. Părea mai mult necăjit, decît înfuriat.

— Da, Cotaru. Din nou Cotaru.

Şopti şi Gilică :

— Nu-l ştii pe Cotaru, tovarăşe secretar ? Numai de prostii se ţine.

Pe Gilică nu-l molipsise gravitatea celui alt ; părea mai de grabă vesel :

— Povestea cu bătaia n-o ştii, tovarăşe profesor ?

— Nu.

— Într-o zi, se rupe o curea de transmisie la un compresor. Îl cheamă meşterul. „Mă, Cotarule, fugi, şi din pămînt, din iarbă verde, fă-mi rost de o curea“. Compresorul stătea. Curelele de rezervă erau predate la magazie. Ajunge Cotaru la magazie. Să vedeţi tovarăşe profesor, că magazionerul se întinsese pe o bancă şi dormea. Îl întreabă Cotaru dacă are curea de transmisie. „Am, îi zice omul, dar cine semnează ordinul ?“ Cotaru îi explică frumos că dacă stă compresorul, rămîn casele din oraş fără căldură. Dar se vede că magazionerul era un om corect şi i-a zis că fără ordin de la tovarăşul inginer nu dă nimic. Ba chiar, după cum a recunoscut mai târziu, i-a spus că de ce nu stă cu el, să joace un ţintar. Şi uite că

elevul dumneavoastră și-a dat arama pe față. În loc să stea și el, ca omul, să joace un țintar cu magazionerul, i-a tras un pumn.

Gilică mă privește senin, cu seriozitate :

— Nu trebuia să dea în magazioner.

Nu mă simt prea bine. Dar tovarășului Popescu, se pare că ceva din povestirea lui Gilică nu i-a plăcut.

— Să lămurim lucrurile, tovarășe profesor ! Cotaru nu-i derbedeu. E un răsfățat. Și uite cine-l răsfăță !

Arată spre Gilică, apoi spre el însuși.

— Asta e. Noi sîntem de vină. Dacă-l auzea cineva pe Gilică adineauri, cum vă povestea el, putea să creadă că așa ne descurcăm noi în viață, cu bătaia.

Gilică își mușcă buzele.

— Cotaru— continuă Popescu — se-ntoarce luni. N-a plecat decît pentru trei zile, dar fusese vorba să vă anunțe. Vă rog să nu-i motivați absențele.

E foarte serios.

— Și dacă mai vine vorba de cineva de pe la noi, nu mai ascultați ce zice lumea.

Plec împreună cu Gilică. Peste noapte a dat îngheț. Răscolit de șenile, pămîntul a înghețat în forme ciudate ; acum, sună ca sticla, în atingere cu potcoava cizmei. Îmi pare bine că elevul meu nu e așa cum mi-l închipuisem ; îl ascult cu interes pe Gilică.

— Zice că-l răsfăț. Are dreptate ! Las-că-i arăt eu, cînd se-ntoarce !

Mormăie :

— Dar nici așa rău nu e ; are el firea lui... N-ați auzit prin sat că se ține numai de dansuri ?

Recunosc, cu jumătate de gură.

— Să știți că asta e adevărat, tovarășe profesor: îi place să danseze. Mai demult, îi aduna pe copii la monument, știți dumneavoastră unde, la piatra comemorativă în amintirea eroilor de la Plevna. Îi aduna pe copii acolo, îl pune pe nea Radu să cînte din fluier și el îi învăța să danseze. De aici i se trage vorba aceea cu dansul. Nu v-a spus nimeni că a furat o bicicletă ? I-a ieșit vorba că e și hoț.

Mărunțel, Gilică merge foarte repede, tropăind. Abia mă țin după el.

— Cotaru a venit în schelă acum vreo patru ani, mărunțel, firav, că el vrea să învețe sudura, neapărat sudura, că-i place lui mai mult ca orice. Întîi nici n-am vrut să-l primim : ca sudor e nevoie să fii voinic și îndemînat, și el abia acum, de vreun an, s-a înfiripat. Dar Cotaru nu și nu, că vrea să fie sudor. Să fie !

— Se pricepe la meserie ?

— Păi să vedeți, tovarășe profesor, că aici e aici. În cincisprezece ani de cînd lucrez în petrol, n-am mai întîlnit unul ca el. Asta-i pasiunea lui. Îi place să și danseze, dar nu se compară. Face să-l vezi cum sudează : parcă sorie poezii cu flacăra. Are mîna ușoară, te gîndești că se joacă, dar vedeți că lui Cotaru, de doi ani de cînd s-a calificat, nu i s-a întîmplat să dea un singur rebut. Primăvara trecută, răsufila o conductă. Erau pierderi mari. Vine nea Gicu, sudor prima, se uită la ea și-mi zice : „Nea Gilică, eu încerc, dar de putut, nu se poate !“

Gilică mă privește atent.

— Vă plictisesc, tovarășe profesor ?

Cum să mă plictisească ?

— Să nu credeți că numai dumneavoastră spuneți de Cotaru că e derbedeu. Așa pare el, și chiar este puțin. Să vă spun mai departe ?

— Te rog.

— Ei, sudează nea Gicu țeava, și nici un rezultat. Ba dimpotrivă, spărtura se mărise și mai mult. Se șterge de sudoare. Era infuriat. Lucrase zece ore. Ce mai ! Dacă nu se putea, nu se putea. Nu știam ce să fac. Fiecare oră de întârziere costa bani grei. Zice nea Gicu : „Meștere, eu ți-l trimit pe Cotaru. Ce-o fi, o fi. Poate ți-o face el“. Pe Cotaru, chiar nea Gicu îl învățase meseria... Vine și Cotaru. Se uită la plesnitură. Era cât toate zilele. „O faci, mă ?“ Nu răspunde. Se duce să se spele pe mâini. Îmi face semn să-i torn. I-am turnat, ce era să fac ? Deși eu cred că nu simțea nici o nevoie să se spele tocmai atunci pe mâini. Cotaru nu lucrează repede. Dacă te uiți, zici că adoarme cu aparatul în mână. Dar vezi că la el totul se ține pe economia de mișcări — asta o știi sigur, că m-am uitat la Cotaru tot timpul, pînă a terminat. Cînd a dat gata totul, nici nu s-a mai uitat la conductă. „Mă, pot să dau drumul la probă ? Dacă răsuflă ?“ „N-are voie !“ zice. Și-a scos fularul din buzunar, că acolo îl băgase, împăturit frumos, și l-a pus la gît, s-a pieptănat și a început să se plimbe în sus și în jos, de parcă nu-l interesa ce fac eu. Dar eu auzeam cum bate inima în el. Încep proba. El își tot potrivea fularul, voia să pară că n-are nici o grijă. Se cususe, domnule, fierul. Nici vorbă să răsuflă. Meșter, nu glumă ! Se plimba mai departe și, de-al dracului, nici eu nu-i spuneam dacă a făcut ceva sau dacă a dat greș. Dar el a simțit și singur că lucrurile merg cum trebuie. Mi-a aruncat o privire. Îi străluceau ochii ca la draci. Și nu era numai de oboseală, știu precis. Deodată văd că ia o bicicletă de lângă gardul de sîrmă. „Unde fugi, mă ?“ „Plec în lume“.

Cotaru încălecaseră într-adevăr pe o bicicletă străină. Ieșind din schimb, proprietarul bicicletei nu și-o mai găsisese, și cînd s-a întors Cotaru din plimbare, a strigat la el că i-a furat-o. A fost destul ca să se iște vorbe, și ca să se găsească naivi gata să le creadă.

...La întoarcerea, din concediu, ca să mă împace, Cotaru a desenat cu creioane colorate un mare orar al clasei și s-a semnat jos, satisfăcut, cu multe înflorituri : „Cotaru Gheorghe“. Și a adăugat, cu litere minuscule : „pictor“.

Perspective

Copiii, cei din generația mea, nu se gîndeau niciodată la viitor. Asta nu pentru că am fi avut, cum se spune, o copilărie tristă. Mi se pare, dimpotrivă, că tocmai tristețea, sentiment care presupune maturitate și înțelegere, a lipsit cu totul din anii noștri de-atunci. Exista frica : permanentă, neiertătoare, insuportabilă ; voiam să nu mai existăm, ca să scăpăm de frică. Cineva mi-a povestit că odată, într-o recreație, un coleg de clasă se bătuse cu băiatul unui ofițer neamț care locuia în apropierea școlii. La mijlocul orei, ușa clasei se deschisese, ofițerul venise izbind cu cizmele în pîdea, pînă la catedră, și calm, fără un țipăt, începuse să-l lovească pe învățător. (Mi-a spus și numele învățătorului și-l țin minte : Ianču Pîrvulescu). Cînd omul a încercat să riposteze, fascistul a scos pistolul. Apoi, a plecat, și au urmat cincisprezece sau douăzeci de minute, pînă la sfîrșitul orei, în care învățătorul, un om deosebit de înzestrat, pe care copiii îl adorau, a stat cu spatele, iar elevii s-au uitat jos, în cărțile din fața lor, citind de o mie de ori același cuvînt.

Pe-atunci, copiii nu voiau să vină seara. Seara însemna sfertul de oră petrecut în pat înainte de venirea somnului, sfert de oră dominat întotdeauna de gîndul că vor sosi avioanele și că vei fi omorît în somn. În fața viitorului se

punea întotdeauna, ca un perete întunecos, sfertul de oră de dinainte de culcare. Era aproape, avea să se dezlănțuie cu gândurile lui, chiar în seara acelei zile, și dincolo de el nimeni nu era în stare să treacă.

În aceste împrejurări, preocuparea copiilor de azi pentru *ce va fi* și pentru *ce vor fi ei* mă uluiește adesea prin persistența ei. O înțeleg însă, e firească : în epoca socialistă, în care evenimentele se desfășoară adesea cu viteza luminii, timpul este, nu numai în cosmos, cea de-a patra dimensiune a lucrurilor.

Discut cu copiii. Îi întreb ce meserie și-au ales.

— Eu mă fac croitoreasă. Mă duc la Turda, la școala de croitorie

— Eu mă fac sudor, categoria doi pe șase.

Asta e cea mai înaltă clasă de salarizare pentru sudori.

Un glas :

— Stanciu o să se facă popă, că vorbește mult.

— Și cîntă.

— Știe să cînte pe nas. Ca ursul.

Toți rîd. Îl ironizează amical :

— Îți lași barbă, mă ?

— Barbă albă ?

— Ca Dumnezeu, să aduci cu ei.

Numai Stanciu nu se amuză. Izbucnește :

— Ba ei or să se facă popi !

Profund ofensat, e gata să plîngă. El, băiat silitor și cu 9 la științele naturii, să se facă popă ?

Sînt aceiași copii care-i spun „părinte“ popii din sat și dintre care unii, de sărbători, se duc la biserică, vrăjiți de aspectul spectaculos al ceremoniilor religioase. Dar ce greutate pot avea toate acestea, pentru niște copii care privesc perspectiva hirotonisirii, cu asemenea ironie total depreciativă ?

Îi rog pe copii să răspundă în scris la două întrebări : „Ce meserie îmi aleg ?“ și „Ce îmi doresc mai mult pe lume ?“

Iancu Nicolae răspunde : „Eu vreau să fac o călătorie în U.R.S.S. cu vaporul. o călătorie în America cu trenul și o călătorie în Africa cu avionul. Vreau să văd cum luptă popoarele negre pentru eliberarea lor“. Tudose Iulian, dornic și el să călătorească, declară : „Meseria pe care o doresc din copilărie (are 13 ani!) este aceea de pilot. Mie îmi place viteza și vreau să zbor cu TU-114. Și am să inventez și eu un avion, și tot TU am să-i spun“. Dacă-l cheamă Tudose...

„Eu, scrie Sandu Emil, îmi aleg meseria de inginer silvic“. Nu „vreau să devin“, nici „am să încerc să devin“, ci : „îmi aleg meseria“. De ce inginer silvic ? „Pentru că îmi place să mă plimb prin pădure, la umbra copacilor, cu fulgul la pălăria verde“.

Cînd, într-o zi, i-am dat zece, Lazăr Gheorghe s-a luminat la față și aplecîndu-se puțin, a început să-și frece mîinile, însuflețit la culme : n-am mai avut niciodată sub ochi o imagine atît de plastică (și atît de molipsitoare prin optimismul ei) a expresiei : „a nu mai putea de bucurie“. Într-o ocazie similară. lucrurile s-au petrecut aidoma.

— Așa face el totdeauna, mi-au explicat animați copiii. Nu mai poate

O fată, vecină de casă cu Lazăr :

— Și nea Barbu face la fel..

Îmi explică :

— Taică-su.

Lazăr scrie : „Doresc ca mai târziu să devin un tânăr șofer. Vreau să muncesc cinstit, pentru ca să avem o patrie tot mai frumoasă și să umblu mereu s-o văd. Vreau ca toată viața mea să mi-o petrec absolut cu mașina“. Absolut..

Rizea Marin șovăie : „Eu vreau să mă fac tehnician zootehnist și așa mai vrea să fiu marinar“. Sandu Vasilica : „Doresc să trăiesc mult, dar nu așa mult încît să nu mai pot merge. Și să fiu cea mai mare profesoară de geografie“. Neapărat, cea mai mare. Mazilescu Paul, fiul secretarului organizației de partid din satul vecin, destăinuie simplu și emoționant un ideal nobil : „Eu doresc să fiu un om cinstit în viața mea“.

Bîrzoii Constantin și Stan Constantin, amîndoi în ultima bancă, înalți și robuști, sînt prieteni buni. Ca și Nicolae Aurel altădată, Bîrzoii, negricios, năsos, cu mîinile și picioarele prea lungi, fusese considerat ani la rînd un fel de „repetent din oficiu“. Il ajutasem să depășească starea umilitoare de inerție pe care, apăsător de consensul unanim, o acceptase în cele din urmă și el însuși. Bîrzoii are umor și un soi de obrăznicie cu glasul gutural — timidă, totuși — de parcă ar vrea să te încerce : „Înțelegeți sau nu, că de fapt vreau doar să glumesc?“ Felul lui de a glumi, cam violent de altfel, ca și toată comportarea lui plină de aspre surprize, izvorăște dintr-o formidabilă poftă de viață. Stan Constantin, adolescent cu figura delicată, e cu totul sub influența prietenului ; de dragul lui, a început și el să mai învețe. Bîrzoii scrie : „Eu vreau să plec în cosmos cu bicicleta dumneavoastră. Și dacă o să ajung pe o stea, am să-i pun numele meu : „Bîrzoii V. Constantin“. Și mai vreau să mă fac mecanic, pentru că îmi place mie meseria asta“. Iar Stan, care se vede că a citit răspunsul prietenului, adaugă : „Eu vreau să zbor în cosmos, să mă fac frate cu Bîrzoii V. Constantin“.

Militaru Ion, pare-se, nutrește pentru mine o deosebită simpatie : „Eu aș vrea să mă fac șofer. Și am să fiu bun, că dacă ești bun, trăiești mai mult. Cînd m-oi face șofer, vreau să mă plimb cu tovarășul profesor de limba romînă, cu mașina, pe unde zice dînsul, fără să-i cer nici o chioară de bani. Vreau să am ceas de aur pe mînă și freză prima“. Adela Dorobanțu : „Vreau să mă fac cea mai bună lucrătoare de fabrică“. Mai precizează că o să învețe țesătoria și că o să-și cumpere, nu înțeleg de ce, „mobilă de cauciuc“.

Rădulescu Gheorghe, elev bun dar înfumurat, repetă în compunerea lui, de trei ori, că el vrea să ajungă neapărat „om mare“. Il cert.

— Da, se scuză, dar am scris că vreau să mă fac profesor de limba romînă.

Lămurindu-mă :

— Asta, oricum ați lua-o, nu e cine știe ce.

Nu e.

Mihalache Ioana dorește să se facă „profesoară de universitate“. Iar Sandu I. Nicolae, mare chiulangiu și pierde-vară, arată limpede că știe ce vrea : „Eu vreau să mă fac mecanic, să nu mă arate lumea cu degetul în drum că sînt golan și vagabond și stau cu mîinile în buzunare“.

Șerban Ioana va scrie poate, cîndva, literatură : „Încă din clasa a V-a, eu mă pusesem pe gînduri aproape mai rău ca tătucu. Bineînțeles, fiecare cu gîndurile lui. Tata se gîndea să-și facă o casă, mama să-și ia pantofi. Frate-meu voia minge de fotbal. Îi mai promisese tătucu că-i cumpără o bobetă (adică un autoturism „Pobeda“), dar nu e tătucu acela bogat să-i cumpere lui bobetă. Așa glumește el cu noi. I-a zis că i-o cumpără, dar să nu facă prostii și să nu mă mai bată. Că așa are obicei. Cît e de mic, adică nu mic rău, de șase ani, mă boxează de-l știu de frică și mai are în podină o nuielușă și mă bate cu ea, dar nu dă tare. Acum nu mai dă deloc, că așteaptă bobeta. Ei, fiecare cu gîndurile

lui, acum eu să vedem ce gând mi-am pus. Aproape în fiecare zi eu mă gândesc la următorul gând : să fiu deșteaptă. Bineînțeles, dacă vreau să fiu deșteaptă și să reușesc la examen la școala de țesătoare, este nevoie să am medii de 8, 9 și 10. Să nu vă mint, că spuneți că nu vă plac minciunile, eu în clasa a VI-a am avut medii și de 6 și 7. Dar pînă acum a fost cum a fost, de-acum încolo trebuie să-mi pun mintea la contribuție“.

Aș vrea ca toți prietenii mei să semene cu Stanciu Dumitru : „Vreau să am porumbei și bicicletă și casă (dar în primul rînd, porumbei...). Vreau să fiu bun la inimă și să nu poreclesc pe alții cum fac unii oameni. (Lui i se spune Stinghie : e tare slab). Și dacă am să fiu bun la inimă, vreau să fiu membru în partidul comunist din țara noastră“.

Cea mai bună elevă din clasă, Pavelescu Maria, are o viziune a viitorului, completă : „Cînd voi fi mare, am să mă fac doctoriță. Cred că atunci planetele Venus și Marte vor fi locuite de oameni din țara mea. Iată cum mă văd eu peste 20 de ani. Sună telefonul. Ridic receptorul. Ascult. Pe planeta Marte este nevoie de un medic. Îmi iau trusa medicală, merg la cosmodrom, mă urc în rachetă și plec pe planeta Marte. Această meserie îmi place, pentru că datorită ei voi salva multe vieți omenești“.

Dorința copiilor de a vizita și alte planete, de a deveni neapărat cosmonauți, s-a manifestat cu forță, mai ales după zborul primului om în cosmos. În ziua aceea, prima oară după o lună de secetă, a plouat ; ploaia a șters de pe fața prea uscată a pămîntului liniile de cretă ale șotronului. În ploaie, bucuroși, băieții se duceau cu bețele, sărind sprinteni, cu cămășile ude. Lovindu-se unul de celălalt, bețele scoteau un zgomot sec. Pe uliță se mișcau greoi, visînd iarbă, bivoli noroși.

Plouase statornic și abundant cîteva ore. Picura doar, cînd oamenii au început să se adune, ascultînd, în fața difuzoarelor. Erau bucuroși de ploaie și emoția tradițională le sporea tulburarea în fața veștilor cu totul ieșite din ordinea obișnuită a lucrurilor. Reacția copiilor a fost ciudată, neverosimilă : „Cînd am auzit că un om a zburat în cosmos, eu am rămas piatră“ (Constantin Maria). Parcă de o sută sau de o mie de ani, numai asta aștepta, cu suflarea oprită, și acum cînd i-a sosit vestea îndelung întîrziată, nu-i vine să creadă într-o fericire atît de mare. „Eu cînd am văzut ziarul cu omul acela, mi-a venit un dor de ducă, să merg și eu acolo. Și a trecut un fior prin mine. Și m-am așezat pe o treaptă și m-am gîndit cum a putut omul acela îndrăzneț să facă asta“, scrie Porojan Gheorghita, care nici nu știe ce înseamnă cosmos. Descopăr totuși, și o dată cu mine descoperă ea însăși, că exista de mult, poate din moși strămoși, departe pînă la străbunul Icar, că exista de mult în ea, în Porojan Gheorghita, dorința să zboare în cosmos. Împletită, poate, cu frica firească, de necunoscut. „Eu m-am gîndit cum a avut el curaj să zboare așa de aproape de Lună“, scrie Ion A. Nicolae, închipuindu-și poate Luna ca pe o zîină rea. Din senin, apare la copii solidaritatea îngrijorată cu omul care trece prin cosmos, de parcă l-ar cunoaște bine, de parcă ei l-ar fi trimis acolo : „Eu am simțit o dragoste și o bucurie, cînd am auzit. Dar am fost tristă cînd am auzit că a plecat așa de sus, să nu i se-ntîmple ceva“ (Ștefan Ileana).

Dar sentimentul cel mai puternic este admirația : „Acest om a avut un foarte mare curaj și neînfricoșare de inimă, de a plecat cu satelitul. Am auzit că în satelit este un aer de plutești. Și luri Gagarin, plutind în aer, a și scris. Să

vedem cum a scris Iuri Gagarin. A ținut cartea în brațe și a scris. Aș dori să văd și eu acel om și cum arată Pământul" (Șerban Gheorghiu). Marcu Costel comentează țărănește: „Eu îi mulțumesc pentru această întâmplare nemaipomenită. Iuri Gagarin a făcut bine că a plecat cu racheta, că vedea din rachetă ogoarele“.

Nu lipsește totuși nici nepăsarea. Lache Ion scrie: „El a spus că o viață are omul și a plecat în cosmos. Eu n-am simțit nimic, când am auzit. M-am mirat și eu de ce a plecat“.

Și tocmai pe el, Lache, mărunțel și vioi, copiii îl strigau dintotdeauna Laica.

— De ce-i spuneți așa?

— Păi să nu-l fi trimis în cosmos pe Laica. Mai bine-l puneau pe el în rachetă, că e mic și nu atârână greu.

Dar probabil că Lache, indiferent, n-ar fi acceptat. Spre deosebire, de pildă, de Cristea Floarea: „Eu, când am auzit de această mare întâmplare, m-am gândit că Iuri Gagarin, când a plecat, a avut un curaj nemaipomenit. Eu am o neastâmpărare în sufletul meu, pentru că aș dori să vorbesc cu acest om, să îmi spună el clar, ce a văzut și ce-a simțit el când racheta și-a luat zborul în aer. Eu aș dori foarte mult să ajung în cosmos, pentru ca să văd cu ochii mei Pământul cum arată și cum e în zbor, și cum în timp ce racheta zboară nu poți sta pe fotoliu. Eu îi urez felicitări din partea mea“. Iar Avram Gheorghe își încheie compunerea cu: „Trăiască curajosul nostru om!“

Zi obișnuită

M-a trezit Andronache la 7, să mă întrebe dacă poate să lipsească de la școală, că e maică-sa bolnavă și se duce s-o vadă la spital, la Găești. Apoi a venit gazda să-mi ceară, cu țărănești fereți și ocolișuri, chiria. Cu o zi înainte, la 3 aprilie, luasem salariul.

Peste noapte plouase. O ploaie egală și caldă care ștersese ultimele pete de zăpadă din drum. Avea să fie noroi mare, dar noroiul nu mă supăra: îmi cumpărasem cizme demult, încă de când venisem aici, și-mi făcea plăcere să le port. Obișnuții pantofi cu tălpi de crep care țirșiau abia auzit — de parcă aș fi mers tot timpul pe un covor pe care îl țiram după mine — îmi aduseseră cu ei, la început, o atmosferă de săli de lectură goale, de odaie singură, intimă și tristă. De când purtam cizme — și le purtam trei anotimpuri din an — mi se auzeau pașii, și asta în ciuda disonanțelor, nu-mi displăcea. Mă stăpînea un puternic sentiment al activității: spărgeam lemne, îl citeam pe Heraclit, colindam satul, corectam lucrări. Aș fi putut duce la capăt toate aceste îndeletniciri, tacticos, cu răbdare, și poate că aș fi realizat mai mult. Dar fiecare lucru pe care-l făceam — căutarea potecii prin întuneric, de pildă — avea pentru mine ceva absolut; mi se părea că sînt foarte aproape de esența lucrurilor. Nu stăteam de vorbă cu un copil, ci *înțelegeam*. Nu-i mustram pe elevi, ci *iubeam*. Ducîndu-mi înfrigorat treburile la capăt, aveam senzația precisă că fac un lucru de mare însemnătate: *muncesc*. Starea în care mă găseam îmi plăcea: cu picioarele furnicîndu-mi de oboseală, când mă odihneam în sfîrșit, cu trupul mereu încins și cu hainele în dezordine din cauza mișcărilor prea grăbite, cu părul răvășit. În felul acesta, niciodată nu-mi era frig și niciodată n-aveam vreme.

Primul drum din dimineața aceea l-am făcut la Stancu Ilie, un băiețel prea subțirel, prea firav, căruia i se mai zicea Ciocîrlie sau prescurtat și prozaic, Cioc. Ilie absentase de la școală și l-am găsit răcit. L-am obligat să ia două aspirine, sau doi „năsturași“, cum le zicea bunică-sa. Bătrîna avea 87 de ani,

crescuse nouă copii și se gîndea toată ziua la ei, stînd pe pragul casei și uscîndu-se la soare ca o pîine neagră. Se uita la mine fără să clipească : îi preparam un ceai nepotului ei Ilie. Ea-i spunea Mitică ; îl confunda cu celălalt nepot, deși trăia alături de ei și dormeau tustrei în același pat. „E ciudat, m-a străfulgerat un gînd, e ciudat : ar trebui să mă întreb ce caut aici, ar trebui să mă mir“. Dar nu mă miram, nu-mi puneam nici o întrebare. Erau zile de început de primăvară, a doua primăvară în C., și nu mă gîndeam la nimic altceva decît la oamenii și la lucrurile din realitatea imediată.

Afară, aerul sticlea, ieșise dintre nori, soarele. Aici în C., îi simțeam primăverii fiecare mișcare, altfel decît în oraș, mai direct și cu altă intensitate. Vîntul nu mai era o foșnire ușoară de perdele : se lupta cu copacii, izbea ușile deschise, făcea să foșnească foile îngălbenite de ziar care acoperiseră ferestrele încă din toamnă. Copiii scuturau pomii de omizi și săreau cu călcîiele goale pe pămînt, strivindu-le. Învătasem să scot apă din puț fără să-mi ud hainele ; apa nu avea nici ea înfățișarea și gustul obișnuit. Niciodată pînă atunci, nu mă gîndisem cum e apa, dar aici da, mă gîndeam și la asta. Apa era tulbure, puțin amăruie, și avea un miros al ei, foarte proaspăt. Ajunsesem la concluzia că așa miros și frunzele noi, cînd nu s-au desfăcut încă bine și-s umede. Dar frunze nu se zăreau încă, iar eu nu știam prea bine cum miros frunzele.

Mă obișnuisem de mult să-mi perii hainele în fiecare seară, ba chiar să le scutur, și nu eram surprins cînd găseam într-un buzunar o frunză uscată sau scaietî prinși de manșeta pantalonilor. Mai erau urme de zăpadă prin colțurile mai umbrite, dar cu cîteva zile înainte, venind de la școală, găsisem oamenii stînd pe pămîntul gol, în fața caselor, cu picioarele încrucișate, discutînd fără animație. Își fumau țigările de primăvară, în timp ce copiii care apucaseră, pentru prima oară în anul acela, să zgîrie pe pămînt cunoscutele contururi circulare, jucau, concentrați, șotron.

Soarta lui Stancu Ilie nu mă îngrijora : în două-trei zile avea să se facă sănătos. Mergînd spre școală, nu mă gîndeam la nimic : salutam și mi se răs-pundea la salut cu gesturi largi, generoase : acum toată lumea mă cunoștea ; și apoi primăvara oamenii sînt bucuroși să se vadă unii pe alții — fiecare poartă cu el vești bune.

Trecînd prin fața casei lui Barbu Tudor, elevul meu de la seral, m-am oprit. Își pusese acoperiș nou de tablă : tinichigiii tocmai terminaseră lucrarea. Un acoperiș nou era și el o bucurie a acelei primăveri, și Luminița, fetița lui Barbu, se urcase pe imensa oglindă de tablă și scotea țipete lungi. Luminița era mărunțică pentru cei nouă ani ai ei, avea picioarele subțiri și o fustă foarte roșie ; țipătul ei voia să pară un cîntec, foarte vesel, dar glasul fetei, prea limpede, era tăios ca sticla. În bătaia soarelui, tabla sclipea ; pe fața Luminiței, pe fusta ei roșie și pe picioarele ei care începuseră să se miște cu iuteală jucau răsfrîngeri luminoase. Mișcarea Luminiței era de dans, și devenea tot mai rapidă : lovea cu călcîiele în tablă, își înălța brațele, se rotea, făcea cîteva pași la dreapta, se întorcea, mișcîndu-se tot timpul printre sclipirile metalice. Maică-sa a strigat-o să se dea jos, dar oamenii adunați în fața porții o priveau atenți și nu spuneau nimic ; pe ea, încurajarea asta mută o ațîța.

De la 9 la 10 am avut oră la clasa a V-a B. I-am rugat pe copii să recite „Imn“ de Breslașu, dar nu așa, papagalicește, alb, cum o spusese ră lecția tre-

cută, și frumos, cu suflet. Radu Gheorghiza a încercat să spună poezia cum cerusem eu și când a ajuns la cuvântul „pace” l-a lungit puțin — așa, „paace” — cam sentimental. Nuanța era aproape imperceptibilă, dar ușoara lipsă de naturalețe care dusese la îndulcirea artificială a cuvântului a fost sancționată imediat de un lung hohot de râs colectiv, la care, stînjenită, a participat și Gheorghiza. „Auzi, paace!” Și copiii au imitat-o dulce, amuzați și nevenindu-le să creadă că unuia dintre ei i-a trecut prin cap să facă pe duiosul. Nimic mai fals decît credința unor scriitori pentru copii că cei mici sînt sentimentali. Ah, copilașii! Se confundă dușoșia cu care-și privesc acești scriitori copilăria definitiv apusă, cu o presupusă dulcegărie a copilului.

Le-am cerut elevilor să scrie o scurtă compunere despre primăvară. Cîteva fete au stricat cerneala cu: „Primăvara e cel mai frumos anotimp. Primăvara sînt ghighiței și viorele și cîntă păsărelele” etc. Cei mai mulți au povestit însă firesc.

Vasile Gheorghe: „Cea mai frumoasă primăvară este aceasta. Cîmpul este foarte frumos cînd te uiți peste el și este alb de miei”.

Mă gîndeam că Ghiță Ion n-o să spună niciodată „paace”; nu părea un romanticos: „Primăvara îmi place pentru că mă duc și pun ață cu boabe de porumb și prind cioni și mă duc și le leg de steofleci și zic că sînt oi și le bat (ciorile — oi?) pînă ce le omor, apoi le dau foc, și așa trece primăvara. Păzesc la porumb să nu-l fure ciorile”.

Ștefan Ioana scria: „Primăvara eu o duc bine. Mă mai joc cu mingea, îi mai ajut pe părinți, mai văd un film la televizor. Chiar ieri am văzut un film frumos rău, m-am speriat ce-am văzut în film. Îmi place primăvara pentru că ascult umblînd prin pădure cîntecele și se ia zăpada și se încăldurește. Rîurile se umflă, curg cu un debit mărit și duduie ca niște compresoare de la stație”.

Poate că Ștefan Ioana descoperise un secret al poeziei: ea nu compară zgomotul compresoarelor cu, să zicem, vuietul unui fluviu, ci — ca să sensibilizeze imaginea, ca să arate mai plastic cum duduie rîurile — le aseamănă pe ele cu compresoarele. Era o comparație făcută de un poet modern, familiarizat mai degrabă cu peisajul nou, industrial, decît cu elementele veșnice ale naturii.

Biolan Petru iubea primăvara, pentru că: „Pe dealuri încep să zburde mieușei și albi și negri, după mama lor. Primăvara, oamenii își fac case noi, își iau motocicletele, biciclete și aragaze. Cînd o să mă fac mare și o să ies pe leafă, o să-mi iau și eu o motocicletă”.

★

Dumitrescu, tînărul profesor de matematică, mi-a spus că se însoară. Era un băiat foarte bun și după ce l-am felicitat bucuros, l-am întrebat cine e fata.

— O strungăriță de la atelierul mecanic. N-o cunoști.

Am ridicat din sprîncene, admirativ:

— Bravo, domnule! O aduci la anul la seral.

Dumitrescu s-a enervat:

— Adineauri, Pop mă compătimea, acum, tu nu mai poți de admirație. Nu, domnule, n-o aduc la nici un fel de seral.

Mormăia.

— Cînd e vorba de teorii, sînteți grozavi. Dar vă mirați că iau o fată fără diplomă.

Avea dreptate: încă nu ne-am obișnuit, în atîția ani, cu lucrurile normale.

Aveam treabă la secția „gaze-compresoare“ a schelei : acolo lucrau câțiva elevi ai mei, pe care meșterul șef îi reținea mereu după orele de lucru, obligându-i să întârzie de la cursuri. L-am găsit pe meșter, ne-am certat și, în cele din urmă, am obținut ce doream. În semn de împăcare, l-a rugat pe Pascu, electricianul, elevul meu, să mă conducă prin secție.

Făcînd lungi ochiuri, am ajuns oboșiți, la poarta stației.

— Fumați, tovarășe profesor ?

— Nu.

— Dar un chibrit aveți ?

Mă scotocesc prin buzunare.

— Îmi pare rău : n-am nici chibrit.

— Bun. Atunci putem intra.

Pascu găsisese mijlocul cel mai delicat să evite controlul, altfel obligator la intrarea în stație. Liniște deplină. Nu se auzeau decît niște păsări îndepărtate și vîjîitul slab, uniform, al gazelor. Motoare nu se zăreau ; erau departe, ascunse, ca să fie înlăturat orice pericol de explozie. În instalațiile impunătoare, gazele se transformau, trecînd prin prefaceri succesive, în benzină ușoară. Ca orice mare dorință de zbor înăbușită, gazolina aceasta ascundea putere, primejdie, risc. Dar plecînd de aici, ajungea la aeroporturi, unde era folosită ca benzină ușoară pentru avioane ; astfel încît, în cele din urmă, vechea năzuință de a zbura își găsea totuși împlinirea.

Pascu mi-a arătat o găleată de gazolină și m-a îndemnat să vîr mîna înăuntru. L-am ascultat. Cînd mi-am scos mîna din lichidul fără culoare, am perceput deodată, surprinzător de acut, vîntul. Sensibilizată de atingerea cu gazolina, mîna simțea cu toți porii deschiși curenții, pînă atunci doar bănuți, ai primăverii.

A sunat sirena, pentru pauza de prînz. Pascu mîncă în sat, la aceeași gospodină care-mi gătea și mie ; astfel încît am plecat împreună. Pe lîngă noi a trecut un om tînăr, aducîndu-și vaca de la pășune. O vacă bălțată, un om grăbit mînînd-o din urmă, lucruri vechi de mii de ani. Da, dar nu mergea pe jos, ci, oricît ar părea de ciudat, cu motocicletă : pastorală mecanizată. Am rîs amîndoi, și motociclistul, amuzîndu-se și el, ne-a amenințat cu pumnul.

Anghel Marin, băiatul văduvei la care mîncam, nu prea învăța, iar explicațiile suplimentare pe care i le dădeam, le înțelegea anevoie. Într-o zi se dusese la cooperativă să cumpere bomboane acre, dar nu-și amintise cum li se spune :

— Ia dați-mi și mie niște... niște alimente.

Și Alimente îi rămăsese numele. „Ce mai faci, mă Alimente?“ „Iar nu ți-ai făcut lecțiile, vere Alimente !“.

În timp ce Pascu și cu mine stăteam la masă, Marin a venit cu o sticlută de cerneală, împrumutată de la un coleg care ședea prin vecini, și-a umplut stiloul și a vrut s-o ducă înapoi. Maică-sa nu l-a lăsat : i-a luat sticluta și a turnat în alta, goală, cîteva picături.

— N-o să bage nimeni de seamă.

Marin n-a înțeles în prima clipă ce face maică-sa. Pe urmă l-am văzut pîlînd și-a fugit. Femeia ne-a lăsat singuri și s-a dus după el. Cum, peste un sfert de oră, încă nu se întorsese, am plecat amîndoi.

Cu gândul că trebuie să trec neapărat diseară să văd ce-i cu băiatul, mă îndreptam, câteva ore mai târziu, spre școală. Pământul se uscaseră și mergeam cu bicicleta : roțile aveau un fișit prelung, liniștitor, pe care nu-l mai auzisem din toamnă. În fața școlii, bicicletele și motocicletele elevilor. În 1945, dacă nu mă înșel, Geo Dumitrescu scria versul : „Țanțoș ca un țăran pe bicicletă”. Există și o istorie a gestului cotidian. Ea consemnează că, la acea dată, figura unui țăran pe bicicletă putea să pară un lucru excepțional. Astăzi, am impresia că bicicleta este mai răspândită la sate, decât la oraș, unde există mai multe mijloace de locomotie. Motociclete și biciclete aveau nu numai elevii de la școală. Copiii unor colectivități veneau la școală parte cu bicicleta, parte cu mașina școlii petroliere, care trecea zilnic să-i ia de-acasă.

Biciclete și motociclete... În urmă cu câteva zile, Dode Marin din a V-a se rătăcise prin pădure. Asurziți de vâjiiul sevelor noi, plini de semnalele luminoase ale frunzelor abia răsărite, arborii înnebuniseră și, clătînindu-se confuz în mijlocul serii, îl împiedicaseră pe Dode să găsească drumul spre casă. Pădurea nu era atât de adâncă și existau destule drumuri care duceau spre oameni, dar se vede că pe Dode îl zăpăcise frica, pentru că nici o două zi, pînă târziu spre seară, nu se întorsese. Plecaseră părinții și oțtiva vecini să-l caute; reveniseră pe rînd, fără rezultat, cu aceeași întrebare înfrigurată în privire : „nu s-a întors cumva în lipsa noastră?” Apoi cineva a pomenit un cuvînt care plutea în aer, deși nu-l rostise nimeni pînă atunci : „lupul!” Am înțeles în clipa aceea că nu mai am dreptul să stau și să contemp lu fețele dezorientate ale celorlalți. Am încălecat pe bicicletă și peste un sfert de oră eram la nea Popescu. Știa de ce am venit.

— Nu s-a întors încă?

— Nu.

Nea Popescu a închis ochii (așa făcea cînd voia să cugete mai bine) și, încrunțat, și-a rostit gîndurile, pe măsură ce-i veneau :

— Lupi nu cred să fie. Nu sînt. Dar e frig. De cîte ore e în pădure?

— De vreo douăzeci.

— Prima noapte a trecut-o cu bine, asta-i sigur.

A deschis ochii și s-a uitat afară : se însera. S-a ridicat în picioare.

— Bine, tovarășe profesor, să vedem ce-i de făcut.

Peste trei ore, în fața administrației se aflau peste douăzeci de motociclete și vreo patruzeci de biciclete. Nea Popescu îi chemase pe muncitori. Au făcut un plan amănunțit, și-au împărțit pădurea (aveau și o hartă, cu care venise brigadierul silvic). La ora opt, într-un zgomot asurzitor, luminile farurilor s-au deplasat spre pădurea buimăcită. Peste două ore, un motociclist se întorcea cu Dode, nevătămat.

Bineînțeles, la cercetare participaseră și mulți elevi. Amintindu-mi, le priveam motocicletele și bicicletele, cuminiți, adunate în rastelul din fața școlii, în soarele stins de amurg ; mi se păreau și ele niște amănunte cu farmec ale zilei aceleia de primăvară.

Primăvara. Stancu Ion, elevul meu din clasa a VIII-a, o altă clasă a VIII-a cu elevi mai tineri decât cea de anul trecut și cu alte probleme, îmi spune că vrea să citească o poezie.

— Cine a scris-o?

— Eu.

O citește. Colegii aplaudă. Ii întreb :

— Voi ați scris vreodată poezii ?

— De mult, tovarășe profesor.

A răspuns Vișan.

— Când anume ?

— Pe când făceam armata.

Stoica :

— Pe atunci am scris și eu.

Borțan :

— Și eu.

— De-atunci n-ați mai scris ?

— Nu !

— Bine, dar cum se face că toți ați scris poezii, pe vremea când erați militari ?

M-a lămurit, didactic, Vădan :

— Oamenii mai mult în armată scriu poezii, că sînt departe de casă și-și amintesc. Nu știți ?

Nu știam.

Stoica trebuia să decline un substantiv și a ales „femeia“. L-a declinat în propozițiuni (Nominativ : Femeia este frumoasă ș.a.m.d.) și a dat exemple cam deplasate ; cîteva dintre cei mai tineri (tot primăvara ?) au început să chichitească. Peste cîteva minute, la un exemplu inofensiv : „rochia este lungă“, din nou zîmbete cu două înțeleșuri.

Enervat, am simțit că nu pot lăsa lucrurile să treacă fără nici o consecință. Am deschis dulapul cu cărți și am luat volumul de versuri al lui Arghezi.

Le-am citit, cu un fel de înverșunare, fără să-mi ridic ochii din carte : „Rada“, „Tinca“, „Fătălău“.

„Cu vreo cîteva tulleie,

Mă, tu semeni a femeie“...

I-am privit. Ascultau cu ochii larg deschiși, tulburați. Nici un zîmbet, nici o tresărire a obrazului. Le-am citit „Duhovniceasca“, apoi o poezie din ciclul „1907“. La sfîrșitul orei, cîteva m-au întrebat de unde pot face rost de carte. Stancu a adăugat :

— Să-i citesc și băiatului, să audă și el.

Nu glumea. Înțelesese poeziile așa cum trebuia să le înțeleagă. Gîndurile îndoielnice, dorința de glumă, se retrăseseră speriate din fața artei, lăsînd loc numai emoției și rațiunii. Și pur și simplu, elevilor mei nici nu le trecuse prin gînd că în poeziile citite ar putea fi ceva care să le stîrnească o reacție minoră.

Dalea Ioana din clasa a zecea venise la școală purtînd sub haina bărbătească, la care nu renunță niciodată, o bluză albă de mătase. Privea în toate părțile, roșind, deși cred că nimeni în afară de mine nu observase evenimentul.

Cea mai bună elevă din clasă avea 30 de ani și doi copii ; de soț era despărțită de mult, dar nimeni nu spunea despre ea vreun cuvînt în doi peri.

Venea seară de seară, ea, una dintre puținele femei sondor, cu aceeași salopetă gri și cu aceeași haină. Avea mișcările nu moi, ci blinde; tot ce făcea era luminat de blândețe și timiditate; felul cum ștergea tabla, mersul, vocea. Farmecul ei deosebit avea și o altă sursă: înțelegerea. Înțelegea lucrurile în profunzime, cu o inteligență precisă și fără șovăială. Înțelegea și surîdea — un suris înțelept, de femeie care cunoștea viața și știa cum să vină spre ea, dându-se și totuși mereu întrebătoare: undeva, pot exista primejdii. Era, hotărât, una din cele mai frumoase femei pe care le-am văzut.

Îmi amintesc că, o dată, Popescu M. Ion I mi-a vorbit admirativ despre ea.

— Îți place? I-am întrebat cu un zîmbet complice.

Nea Popescu m-a privit — sau mi s-a părut doar — cu milă:

— Dacă-i frumoasă! Dumneavoastră nu vă place?

— Ba da.

— Atunci?

Înțelesesem ce vroia să spună. (Atunci de ce zîmbești așa?) Și mi s-a făcut rușine. Dar în ziua aceea de primăvară, îmi plăcea să mă gândesc la Dalea.

Cînd pompele sondelor fac simultan o mișcare de aspirație, se consumă mai multă energie electrică și becurile din clase luminează ceva mai slab, o frîntură de secundă. Fenomenul, aproape imperceptibil, se petrece, la intervale egale, de cîteva ori pe minut. Școala ia energie electrică de la același transformator cu sondele cele mai apropiate. O clipă, fețele elevilor, ale sondorilor adică, se întunecă puțin, de parcă ar participa și ei la efortul sporit; se întunecă și paginile pe care elevii din a opta notează versuri din tragedia Antigonei. Apoi la sonde urmează o mișcare mai relaxată și lumina, în clasele pline, își dă întreaga putere. Dacă s-ar întîmpla ceva la sonde, cei de aci ar afla-o prin intermediul luminii; pulsația fără tulburare a becului spune că totul merge bine; sondorii pot învăța liniștiți.

Creon a vestit că odată cu Antigona va mai muri cineva; o va ierta? Lumina se dăruie întreagă. Dar Creon nu înțelege. Așa, mușchii se încordează, pompele sondelor trag cu întreaga lor putere; s-a întunecat: Antigona va muri. Dar iată, lumina e iarăși deplină. Antigona clamează: „Da, rostul vieții mele-i să iubesc“. Și cei de aici vin să-i audă numele după opt ore de muncă plină de concentrare. „Da, rostul vieții mele-i să iubesc“. Mîinile lor bărbătești, purtînd podoaba modernă a ceasului argintiu, se ridică spre dragostea Antigonei, dîndu-i un sens nou.

Începînd de la ora 9, în sala de festivități a schelei, va avea loc „Balul primăverii“. La frizerie așteaptă vreo zece persoane. Frizerul, un om de vreo 40 de ani, cu ochelari și figură de intelectual, meseriaș foarte bun, mi-a explicat odată pentru ce — deși familia lui locuiește în Găești — vine în fiecare luni dîmîneața să-și facă meseria tocmai aici, la atîția kilometri de oraș, și nu mai pleacă pînă sîmbătă la prînz:

— Am fost bolnav, tovarășe profesor, și am nevoie de liniște. Aici, la scheală, nu am de-a face decît cu muncitorii. Știți și dumneavoastră: sînt oameni

serioși, scandaluri nu se există să fie. O singură reclamație am avut în doi ani. A scris tovarășul Gheorghe, de la compresoare, elevul dumneavoastră, că l-am dat cu colonie după bărbierit. Avea dreptate omul, ceruse spirt și zicea c-o să ridă nevasta de el.

Frizeria se află într-o odaie din „baraca burlacilor“. Deși ne adunaserăm atîția, oamenii așteptau pe bancă tăcuți, încrucîșîndu-și pe genunchi mîinile cu unghii groase. Nici frizerul nu vorbea, și nici ceilalți. Omul făcea o treabă, deci trebuia să fie atent. Clienții îl înțelegeau și-i respectau munca. După fiecare tuns, frizerul mătura și își spăla mîinile cu spirt.

În drum spre sala de festivități am trecut pe la Leana și am aflat că l-a găsit pe Alimente, tocmai pe seară, după ce căutase disperată prin tot satul. Era ascuns în pătulul unui vecin, și se vedea că plînsese mult, pînă adormise.

Bal simplu : bănci nesigure pe marginile sălii, orchestra Nicu Belciug — tatăl și fiul vioriști, nepotul la acordeon — urcată pe o scenă improvizată din cîteva mese, cîntînd înainte de venirea publicului „ca să se mai încălzească aerul“. Dansatori mișcîndu-se neîndemînatici, în contratimp, unii dintre ei bătînd tactul cu degetele pe spinarea partenerii. Pulovere în dungi, alături de costume de 360 de lei metrul, purtate cu eleganță. Mulți elevi de-ai mei de la seral, cu cravatele legate stîngaci. Unii greoi, dansînd concentrați, cu frica permanentă să nu-și calce partenera. Alții traversînd sala cuceritori, cu mișcări sigure. Îmbulzeală la tombola cu multe farfurioare și cutii de chibrituri.

Cîteva sînt amețiți.

— Cîntă mai tare, țigane ! strigă cineva.

Priviri dezaprobatore. Un glas :

— Nu te credeam, mă, așa prost. Belciug are doi băieți la noi, la schelă...

La intrare se află un carnețel și o cutie. Oamenii intră, rup un bilet din carnețel, lasă trei lei în cutia plină de bani sau își iau singuri restul. Lîngă cutia cu bani nu se află nimeni care să supravegheze. Cei care vin sînt muncitori, sînt elevii mei : ei nu pot înșela pe nimeni și nimeni nu-i bănuiește.

De la bal am plecat destul de tîrziu, obosit. Era o seară cu lună și pietrișul presărat în fața sălii de festivități lumina alburii. Am coborît dealul abrupt, pe lîngă birourile administrației, apoi, lăsînd în urmă, cu silueta ei misterioasă, stația de forță, am luat-o în jos, pe șosea. Pămîntul, răscolit de șenile, nu se uscaser încă. Dar nu mi-a plăcut niciodată să calc ferindu-mă, și treceam înainte în linie dreaptă, fără să ocolesc băltoacele, sigur de avantajele cizmelor. Pîrfașul din vale sticlea și așa fi putut să-l trec, pășind din piatră în piatră ; nu eram însă sigur pe îndeminarea mea și-apoi apa era foarte mică, așa că l-am trecut direct. În felul ăsta mă obligam la încă o treabă pe care altfel așa fi putut s-o ocolesc din comoditate : trebuia să-mi curăț cizmele în următoarele minute, pentru că altminteri apele, pline de acizi și de sare, ca toate apele din preajma sondelor, mi le-ar fi distrus.

Eram mulțumit de ziua care trecuse : fusese plină de întîmplări. Îmi recușteam în mișcări, plăcuta oboseală de seară cu care mă obișnuisem. Curățatul

cizmelor, în curtea luminată de lună, simțind în spatele meu răsuflarea vițelului care, scăpat din grajd, venise să privească, nu era lipsit de un anumit farmec. Eliberat de iarnă ca de-o păclă nesigură, cerul lumina, plin de stele. Având de scris și eu o compunere despre primăvară, nu mă îndoiam că aș fi pomenit în primul rând despre curățatul cizmelor în liniștea amicală a curții.

Petrecusem o zi frumoasă, nu mă gândisem nici o clipă la ceea ce lăsam în urmă în București, și mi-a trecut prin cap gândul că ar trebui să închei acea zi cu hotărârea de-a nu mai pleca niciodată din C. Mă simțeam cinstit și sincer, de foarte multă vreme nimic și nimeni nu mă îndemnase să mint, și-am părăsit gândul acela cu un zîmbet. Nu aveam să rămân acolo toată viața, voiam să trăiesc și-n orașul meu, aveam de gând să cunosc și alte orașe, și gândurile acestea mi se păreau firești și frumoase. Dar priveam cu plăcere în seara de primăvară, satul ca un imens abecedar viu, în care același A punctat de becuri, lumina de zeci de ori din spatele caselor.

Elisabeta Bagriana

Aerodromuri

*Ca-ntotdeauna, și astăzi, mă bucur
să zbor,
să zbor,
să zbor,
(cu-adevărat
sau în gând).
Și-acest dor,
această sete de pasăre,
nu o pot stinge nicicând.
De-aceea, și astăzi, cu-aceeași fervoare
mă-atrag aerodromurile
nocturne, scîpitoare, —
cuiburi pestrițe-ale lumii,
din care păsări cu motor
intră în zbor
spre pretutindeni,
străbătînd uscatul și apele
pe nevăzute fire de aer
și se ridică
și se lasă
și iar se ridică, zburînd
peste micșoratul pămînt,
urmărite, la nesfîrșit,
de-atîtea tinere priviri
săgetînd spre zenit.
Cîtă apă a curs
din acea primăvară-anume,
furtunoasa primăvară-n care
am zburat, pentru-ntîia oară,
spre depărtata și ispititoarea lume!
Aripile mele flămînde de drumuri
au bătut multe aerodromuri*

Focuri străine le-au pîrjolit
și inima m-a durat de atîta iubit...
Dar cînd, după lungul meu zbor,
mă-ntorc la cei de-acasă,
covîrșită de dor,
pe cîmpia Sofiei, îmi apare
aerodromul cu ierburi unduitoare
și simt că-n inima mea
nicicînd nu s-a aflat
tremur mai curat —
și dragoste mai mare —
și mă plec și sărut
fiecare frunză,
fiecare fir al ierbii,
recunoscut.

Piscul

Sclipește-n soare mîndrul pisc
pe creasta muntelui temut.
Cel mai abrupt, mai plin de risc
urcuș al meu,
cu tine l-am făcut.

Uuia în fața-mi o vîltoare,
prăpastia se-ntuneca,
simțeam pe umăr mîna ta,
pe umărul meu,
cald sprijinitoare.

Dar iată nepoftita moarte.
Te-a smuls cu o cruzime rece
și de atuncea, mai departe,
în locul tău
stăruitoare, mă petrece.

Piscul e tot sus acum,
mai sclipitor și mai subțire,
Profilul tău, rămas în drum,
rămîne-adînc în inimă,
în amintire.

În romînește de NINA CASSIAN

Rafael Alberti

Testamentul Rozei *)

Bertei Singerman

De mine unii spun : roză pierdută
 „Ieri te-ai ivit și mâine vei muri.
 Pentru o zi, atît doar, ești născută ?
 În scurtă vreme vei pieri”.

E mâine azi, a și venit un mâine,
 tu, ieri născuto, ieri...

În galben m-am ivit, de primăvară.
 Putea fi alb, ori roșu ori carmin.
 O, amintiri.

— Tin, tin !
 — Ei, cine-i ?
 — E soarele.
 — Ce vrea ?
 — Să intre.
 — Poftească după cum e voia sa.
 Intrînd în piept, m-a desfoiat deodată
 Ce oră de amor !

Eu răsăream și mă trezeam în zori
 la nunta binecuvîntată.

Nu galbenă eram, o roză aurită,
 femeie, trup rotund al unei flori
 și-ndrăgostită.

— Tin, tin !
 — Ei, cine-i ?
 — Un colibri necunoscut.
 — Ce vrea ? Ce-mi cere ?
 — Un sărut.

¹⁾ Recitată la Festivalul din Spoleto (Italia Iunie—Iulie 1962), pe muzica lui Fr. Poulenc, iar la Buenos Aires de Bertha Singerman.

— Să-nceapă după cum e voia sa.
Ce dulce miere,
nectarul meu de roză-abia trezită,
de soare-ndrăgostită, și nuntită!
Și ce lumină — jar fără cenușă!
Îmi arde-n galben pielea de pe mine.
— Tin, tin.
— Ei, cine-i ?
— Briza jucăușă.
— Și ce dorește ea ?
— Un dans.
— Roză și briză, iată, vom dansa.

Sînt pasăre.
Petalele mi-s aripi.
Și zbor.

Sînt mare.
Caliciul e-o corabie.
Plutesc !

Sînt vis.
Și tu îmi iei mireasma.
Adorm.

Și iată noaptea. Vreau să fiu o stea !
O stea, în naltul cerului deschisă,
aprîns ca trandafirul scînteia,
nu galbenă, de aur pur...

— Tin, tin !

— Ei, cine-i ?

— Tremurătoare, o stea.

— Cu mine, spune-mi dar, ce vrea ?

— Să-ți plîngă, tremurînd, într-un fior

— Să între, după cum e voia sa.

Și plînsă, tremură, și plînsă greu,

și plînsul ei se împleti cu-al meu,

și soarele suind mă mistui.

„Ieri te-ai născut și mîine vei muri”.

E mîine azi. Și ieri abia erai.

Cum, numai pentru-o zi ești tu născută ?”

Acesta-i testamentul meu în mai,

roză pierdută.

Las
inima întreagă soarelui.

Las
mierea colibriului.

Las
vîntului aromă și fior.

Las
lacrimile stelelor. Și totuși zic :

Ce las în fond ? Nimic.

Dar nu mă plîngeți, o, nu plîngeți roza
ce s-a născut în zori și moare-n zori.
Adio deci... Mă poartă-acum văzduhul.
Ieri mă născui. Și azi iubesc. E soare.
Și vine colibriul. Mă înconjoară briza.
Alunecă o stea scînteietoare.
Și-apoi ? O altă roză aurie
se va trezi cînd soarele răsare.

Descindere

Ei vin din nou, pîndindu-te, stricîndu-ți
și somn și noapte, visul
de pace, mult dorit.
Aceiași sînt din totdeauna, -i știi,
de cînd ai spus, într-o zi neagră :- „Ajunge !
Eu cer atît, lumină”. Aceasta-i crima ta
— Poftiți dar, domnii mei. (Sînt mut și limba
e-ncremenită ;
cuvintele nu-mi umplu cerul gurii,
— și cum ar fi dorit ! — dar tac în fața voastră,
chiar dacă mi se-adună-acum scuipatul,
scuipatul gros, ce, slobozit deodată,
ar ține loc de glonț și ar izbi
de moarte, -n țintă... Înșă-acum...).

— Continuați deci, domnii mei... Acestea
mi-s cărțile... (Inima mea e-n toate, frămîntată ;
sînt versuri despre mare, nefericiții-mi îngerii,
sărmana-mi patrie însîngerată,
exilu-mi fără capăt...) — Celelalte ?
— Acelea, da acelea ! (Pericol ! Nu le-atingeți.
În fiecare slovă-i dinamită).

— Se pot lua... (Ei, dar acum
nici nu-și dau seama, n-a sosit momentul.
În noaptea asta nu scot o silabă.
Mi-am interzis cuvîntul și scuipatul).

— Luați scrisorile îngălbenite ? (Bine.)
— Mașina mea de scris ? (Deși le spun
că ea nu scrie singură...). Portretul ?
(Nu-i chipul căutat... Dar e-un poet
nefericit, teribil. Vedeți ? Un om frumos !
Dar ce știți voi ? De mult e mort poetul.
Să strig vreau. Mă rănește
dublul tăiș al limbii. Rupeți
și sfișiați și pielea de mobile, tăiați
pologurile, smulgeți și florile, sălbatic,
de pe balconul meu. Din gura neagră
a glastrelor adînci, de mult pustii,
ieși-vor doar furnicile și viermii).

— Și, domnilor, ce mai doriți ? (Tăcere.

Mi-am retezat azi limba... Între dinți
mi-o țin, căzută, ca o biată zdreanță
de fibre sîngerînde,
mișcîndu-se-ntr spume și vorbe... Aș putea
s-o vărs pe loc, ori s-o azvîrlu, sigur
că vă inundă ochii... Ce moment
mult așteptat, precis, să-și împlinească
obscura misiune,
profesia ei tristă și uniformizată!
Dar nu... Continuați). S-a terminat?
(Eu nu-s decît o carte.)
Să mergem, domnilor.

Înmormîntarea

Da, am murit. Așa-i.
Sînt mort. Sînt mort. Un mort definitiv,
rămas fără viață în acest pat sărman,
într-un spital modest, și într-un sat
pe care nici măcar nu-l știu.
Veni un medic,
și îmi dădu cîteva palme pe obraz,
îmi ridică o pleoapă,
un braț. Și după el,
în alb halat,
poate aceeași soră ce noaptea mă veghease.
îmi puse cruce brațele pe piept
și atingîndu-mi inima,
roști cu glas suav și dînd din cap:
— Nimic nu-i de făcut. Ni s-a sfîrșit.
E adevărul trist
Da, le-am murit. Și i-am lăsat pe toți,
atunci cînd... Vai, ce spun!
De ce vorbesc de „toți”, cînd n-am pe nimeni?
Mai bine spun: eu singur am murit,
cînd nimeni nu gîndea la somnul meu.
Era cam pe la cinci și jumătate,
ori poate către șase dimineața.
Cu mine ce-au de gînd?
Și ce grăbit e patul!
Un alt bolnav la fel de grav așteaptă.
Îmi zic: e-un mort de schimb. Și totuși
căldura mea e încă-n așternut.
Căldură? Nu, e gheață!
Un frig necunoscut
ce inima-l păstrează toată viața
doar pentru cea din urmă clipă.
Cu mine ce-au de gînd? Nu-i nimeni să mă caute.
Am auzit ce-au întreat. Și totuși...
De parte foarte... Dar aici, acum,

cine mă recunoaște, cînd vocea mi-a lipsit
să pot rosti măcar
un nume ; țara mea —
și anii mulți cît ochii-mi n-au zărit-o,
cît tăpile nu i-au călcat pămîntul ?
Ieri am intrat, tîrziu... Ba m-au adus,
eu n-aveam cunoștință. Iar acum
sicriul nevopsit îmi este casa
mobilă, fără geamuri, fără uși.
Aud că plouă... Ceru-i coperit.
Și printre pietre-s gropi în drum... Mă doare,
mi-e teamă că, la orice salt, căruța...
Dii, calule, dii, astăzi
mai ai de dimineață înc-un drum !
Mai ușurel, te rog !
Mi-e ultima plimbare. Nimeni, nimeni
nu vine-n urmă, nici măcar un ciine...
Căruța se oprește...
Trag la cîntar — nici cît o pasăre ;
mă iau pe umeri, fără să mă-njure.
Da, da, am și ajuns.
Urîte ziduri, triste, de ciment... Și nici un singur arbor,
măcar un chiparos ori un măceș.
Murdare gropi cu numere pe ele,
betege cruci de lemn,
ciulini uscați, urzici
între morminte, și nimic mai mult.
E ultimul popas, nimic la despărțire ?
Întotdeauna pe-acest drum părănții
ori alții cel puțin ne spun adio.
Desigur,
altfel ar fi fost departe...
E ultimul meu drum. Ce-aud ? E o părere ?
Ba nu ! Tăcere !

— Ascultați prieteni !
ne-aflăm aici în preajma
unui erou întors în patrie
de peste mare, din pămînt străin.
Ei, într-o zi... (Acum
n-aud ce spune. Ploaia
îi risipește vorbele... Ce spune ?)
Ostaș, luptă în peste
treizeci de bătălii,
pînă primi o rană adîncă-n piept...
Și patria și-o părăsi cu cinste,
cîntînd-o mai departe,
în simple cînturi, pline
de spuma mărilor,
de sunetele rîurilor verzi,
de vîntul dinspre munte...
Își părăsi cu cinste țara sa.

*Dar ia priviți ! Se-ntoarce
cu cinste, astăzi, mort...
Sînt mort. Aud. Sînt mort,
mort iremediabil. Și nimeni nu-i să-mi spună
un bun rămas. Doar biete cuvinte latinești
rostite de un popă însingurat în ploaie.
Nimeni nu-mi știe cîntecele. Nimeni
nu mi le va cunoaște, căci nu le-am scris vreodată.
Mi-au fost numai un zvon rămas în piept.
Și totuși azi vor răsări, știu sigur,
și dulci îmi vor înmuguri pe buze,
zburînd în larg azur,
pe cînd comuna groapă-mi-năbușă gitlejul,
și numele-mi-nghite-n veci de veci.*

Statuia

*Erai așa frumoasă că nu puteai vorbi
Viceinte Huidobro*

*Uitată de o lume,
trăiesc pe-această cale
pustie, mărginită de plopi și de mestecem,
în codru.
Statuie singuratică-a pădurii.
În juru-mi sînt araucarii nalți,
albaștrii cedri, pinii,
eucalipti și chiparoși, cazuarine...
Podoabă rătăcită în pădure,
pe marginea acestui drum stingher,
mor de singurătate,
înalță și robustă ridicînd
spre cer un braț cu dreapta, vai ce durere ! — lipsă...
Un coșuleț cu fructe țin în cealaltă mîndă,
prune și mere, vișine și piersici...
cărora mușchiul moale le-a dăruit verdeața,
o umedă culoare de fructe submarine.
Și lingă pedestal,
cresc printre mărăcini și spini atîtea ierburi
și arcu grațios al unui palmier
care se naște. Nu știu prea bine cine sînt,
Pomona, unii-mi spun.
Pușini mă văd trecînd. Aproape toți
mă ignorează ; totuși
eu sînt frumoasă, o femeie naltă
cu sîinii tari în vînt
și cu tunica largă descheiată
lăsînd să mi se vadă mulajul pulpelor,
sub falduri ondulat-armonioase.*

Aș vrea să pot vorbi, mi-ar place
măcar o dată când sosește toamna,
și desprinzându-mi tălpile de soclu,
să mă preumblu ascultînd sub pași
o muzică a frunzelor uscate.
Aș vrea să pot vorbi, cînta, și-aș vrea să umblu..
Dar... Liniște !-Aud pași... E cineva
naintea mea,
și mă privește fix.
Și chiar și mîna lipsă se-nfioara.
— Ce splendidă făptură,
și singură în acest loc ascuns,
fără s-o vadă nimeni !
Aș duce-o în grădina mea. Frumoasă
va străluci-n această primăvară,
sub nalți plopi și chiparoși umbroși,
pe frunte cu-o cunună de mireasă !
Atît a spus. Și noaptea
umplu frunzișul foșnitor în arbori.
Eu simt ceva în ochi..
Ori poate roua... Nu, sînt lacrim.
O laudă-a splendorii mi-aud înîția oară,
ce fericită sînt acum
în inutila mea singurătate.
Să fug, să fug, să fug, să merg orbește,
urmînd pe trecător în astă noapte,
chiar în această noapte-ntunecoasă !
Scăpa-voi oare ? Nu mă pîndește nimenea ?
Și tălpile mi se desprind de piatră..
Sar, sînt pe drum... Inaintez incet..
În urma mea e pedestalul gol..
Nu știu-ncotro pornesc. Înmiresmată, umbra..
De brațu-mi fără mîna
atîrn-o creangă. Faldurile-mi rupe
ghimpata sîrmă-n drum, și mărăcinii..
Și vaci mă urmăresc cu ochi aprinși.
Merg ca împinsă de un cîntec fericit,
orbește-ajung în mult doritul parc.
În cinstea mea, iluminări de arbori.
Fosforescenți sînt plopii și chiparoșii ard,
incendiînd cununile miresii.
Un pedestal floral, imaculat, m-așteaptă.
Dar nimeni în grădină. Casa-nchisă.
Îmi urc pe albe flori statura zveltă
și inima îmi tremură cu zorii.
Cînd se deschide poarta..
mă simt așa frumoasă, că nu mai pot vorbi !

În romînește de VERONICA PORUMBACU

Titu Maiorescu și pașoptismul

de Paul Cornea

I

Dezbaterea care s-a încins în ultimul timp în jurul lui Titu Maiorescu a stîrnit un interes considerabil. Inițiativa de a supune unei analize temeinice personalitatea prestigioasă, dar atît de controversată, a conducătorului Junimii, e cum nu se poate mai binevenită. Se simțea în adevăr nevoia de a clarifica rolul istoric al criticului, de a-i parcurge cu ochi avizați moștenirea, de a-i defini raporturile cu noi, constructorii socialismului, fără a face hagiografie, ca atîtia din istoricii literari de pe vremuri dar și fără a uza de incriminări expeditivă și nedemonstrate.

Miza discuției e însă, după noi, chiar mai importantă decît aceea de a rectifica niște interpretări abuzive și a combate pur și simplu erorile exegezei — erori adesea fundamentale fiindcă decurg

dintr-un punct de vedere inconciliabil cu marxismul. Maiorescu n-a fost autor de romane sau poezii ci un teoretician; și n-a fost un teoretician de rînd, ca atî-

ția scribi obscuri ce s-au agitat la suprafața vieții literare ci unul dintre cei mai însemnați exponenți ai gîndirii burgheze romînești; iar teoriile lui n-au îmbrățișat niște domenii ezoterice și n-au avut în vedere obiecte ale speculației pure, ci, dimpotrivă, au pretins să rezolve dileme de importanță vitală, ca de pildă: nașterea civilizației moderne

la noi prin contagiune ideologică sau ca urmare a necesității istorice obiective, orientarea social-utilitară sau numai estetică a artei, lupta pentru democratizarea structurii sociale sau pentru înghețarea relațiilor de clasă în varianta unui capitalism de tip prusac.

La toate acestea se mai adaugă faptul că viguroasa acțiune exercitată de Maiorescu asupra vieții publice nu a încetat odată cu stingerea sa din viață; chiar și după moarte el a continuat să tulbure și să neliniștească fiindcă posteritatea, departe de a-i acorda tihna unei retrageri muzeale, i-a dăruit privilegiul unui destin activ, de luptător necontentat chemat în arenă; Maiorescu a pierit dar maiorescianismul a continuat să subsiste și să prolifereze; pînă la 23 August 1944 numele criticului a fost adesea invocat iar chemarea „înapoi la Maiorescu” s-a auzit nu odată. Mai mult decît atît: în primii ani după eliberare pozițiile ideologice maioresciene au constituit adevărate metereze ale rezistenței față de socialism și astăzi încă, deși nimeni nu propovăduiește fătîș idealismul

subiectiv în sociologie sau autonomia esteticului în artă, ori de câte ori apar tendințe de a cocheta cu ideologia burgheză, dacă ne dăm osteneala de a scormoni prin cotloanele lor ascunse ca să aflăm de unde purced și pe ce temelie intelectuală se reazimă, avem nu odată surpriza de a descoperi un izvor subteran de obârșie maioresciană. O dovadă că polemica împotriva conducătorului Junimii nu e un război cu umbrele, ci o răfuială pe terenul concret al actualei lupte de opinii, o constituie articolul lui Liviu Rusu din „Viața românească“ nr. 5.

Dincolo de intențiile bune ale autorului, pe care nu le contestăm, acest articol, prin metoda demonstrației și concluziile la care ajunge, reprezintă o regretabilă manifestare de recrudescență a spiritului maiorescian — favorizată probabil de convingerea greșită, atât de frecvent denunțată totuși, că principiul coexistenței pașnice s-ar putea extinde și în domeniul ideologic.

În articolul său, Liviu Rusu nu-și pune nici un moment problema substratului de clasă al activității lui Maiorescu, separă în mod cu totul arbitrar pe critic și filozof de omul politic, relevă laturi pozitive incontestabile ale conducătorului Junimii (pe care de altfel nu credem să le mai tăgăduiască azi cineva), ocolind însă o abordare multilaterală și în esență a personalității sale. D-sa operează așezînd sub microscop cîte o propoziție izolată, în disprețul contextului și al sensului de ansamblu al activității criticului. Sau, ceea ce nu e mai puțin condamnable, lăsîndu-se înșelat de pure coincidențe terminologice, echivalează puncte cardinale antagoniste în geografia literară. Astfel, cu o lipsă de istoricitate care wimește, d-sa instituie o parțială analogie între Maiorescu și... Engels, deși doar simpla alăturare a acestor nume produce scînteii, ca a polilor de semn contrar!

În fond, tendința de căpetenie a lui Liviu Rusu e de a vida oceanul ce-l desparte pe Maiorescu de ideile noastre, de a-l spăla pe critic de petele lui veniale și a-l face membru în familia socialistă (ceea ce, fie spus în paranteză, e indezirabil de *ambele* părți). În ansamblul său, prin ceea ce, spune și mai ales prin ceea ce *omite* să spună, articolul reprezintă, indiferent de scopul urmărit de autor, o ilustrare a atitudinii apologetice față de moștenirea literară, nu singura manifestare de acest fel în cuprinsul istoriei noastre literare actuale, dar probabil, avînd în vedere locul deosebit ocupat de Maiorescu, una din cele mai dăunătoare.

Ni se va obiecta poate că Liviu Rusu a ajuns să exagereze din necesitatea dăuntrică a reacției la o serie de teze schematice, simplificatoare și negativiste, ale unui trecut apropiat. S-au formulat altădată judecăți simpliste, care negau rolul criticului acolo unde el era incontestabil, îi agravau erorile sau îl osîndeau pur și simplu, cu energie adjectivală.

Exagerările de-atunci ne par astăzi desuete; le dezaprobăm pentru că răstălmăcesc faptele și încalcă adevărul, întrebăm însă: pentru a corija o eroare trebuie să cădem în alta, de sens opus? Faptul că în 1954 C. I. Gulian a publicat un articol cuprinzînd o serie de opinii simplificatoare și insuficient argumentate despre Maiorescu îl justifică pe Liviu Rusu să răspundă apologetic în 1963? Unica alternativă la iconoclastism să fie idolatria?

De fapt, e bine să împrăștiăm memoria celor care suferă de amnezie: nu tot ce s-a spus deunăzi despre Maiorescu a fost greșit și nu toate criticile ce i s-au adus trebuie revizuite. În afara articolului lui C. I. Gulian, care are și merite (nu numai cusururi — cum reiese din rezumatul defectuos întocmit de Liviu Rusu) și în afara prețiosului articol al lui N. Tertulian „Caracterul reacționar al teoriei „autonomiei esteti-

cului¹⁾ (citat de Liviu Rusu dar neanalizat — de ce oare?) se cuvine să amintim aici remarcabila contribuție a mult regretatului nostru prieten, Barbu Cîmpina, a cărui moarte prematură a îndoliat știința istorică românească: „Critica lui 48“²⁾). Mai ales în articolele lui Barbu Cîmpina și Tertulian se găsesc elemente de justă situație și de exactă tălmăcire a unora dintre principalele aspecte ale operei lui Maiorescu. Evident, autorii nu se sfiesc să critice și să denunțe, fără nici o tresărire de pietate, esența reacționară a teoriilor conducătorului Junimii.

Evaluări lucide ale omului Maiorescu și operei nu datează însă numai din anii noștri. E cu atât mai mare meritul unor critici și istorici literari mai vechi că nu și-au pierdut sângele rece și în anii cînd spiritul rector al Junimii era omagiat cu adorație, organizîndu-i-se un veritabil cult, au știut să așeze lucrurile în proporțiile lor reale. Citească oricine paginile lui Ibrăileanu din „Note și impresii“ (1920) sau notele din Miscellanea „Viații Romînești“ din 1906—1907, citească excelentul capitol al lui G. Călinescu din „Istoria literaturii romîne“ (1940) și compare apoi cu dulcegeriile și chinuitele raționamente de reabilitare ale lui Liviu Rusu.

Poate nu e inutil, fiindcă am ajuns aici, să notăm că în istoriografia noastră literară se întîlnește uneori modalitatea formulării protocolare, a alternării farmaceutice între bine și rău. Au parte de acest dozaj, diplomatic distribuit, nu numai scriitorii contemporani, concetățeni cu criticul în aceeași lume îngustă și deci capabili să-și răzbune vanitatea rănită, dar și clasicii, intrați de mult în contact cu veșnicia, chiar și jumătate-clasicii sau sferto-clasicii, veleitarii la nemurire încă neconsacrați de vreun gir public. Delicatețea criticului, de a se abține de la un verdict de netă condamnare, întîmpină pînă și documentele ce probează o atitudine direct dezonorantă a eroului său. Grijă lui perpetuă e să-și adăpostească obiecțiile printre paranteze și eufemisme, să denumească erorile „limite“ și să se înconjoare de rezerve strategice. A spune, de exemplu, că Maiorescu a fost reacționar în politică, estetică și filozofie i se pare imprudent și sociologist vulgar. De aceea demonstrația, ca la Liviu Rusu, conchide tot timpul că „scriitorul X“ n-a fost chiar atât de... și nici atât de... că el a spus ce-i drept că... dar de fapt a crezut că... ș.a.m.d. Unde ajungem? La falsificarea adevărului. Și unde încă? La un fel de alexandrinism istorico-literar, la un limbaj critic castrat de vi-goarea afirmației sau negației, edulcorat de practicarea echivocului. Mai ajungem în fine — stranie dar legitimă consecință — la coborîrea interesului pentru personalitatea în discuție, la aplatizarea și mediocrizarea ei. Maiorescu — teoretician al gratuității artei trebuie combătut dar impune respect pentru că își pledează cauza cu talent și forță de expresie. Maiorescu — aflat în răsăpîntia drumurilor estetice, care împărtășește cu Engels oroarea pentru tezism — mai ales că, vorba lui Liviu Rusu, amîndoi „plecau de la Hegel“! — care ezită de fapt între artă pentru artă și artă cu tendință, nu interesează pe nimeni cum nu interesează eclecticul și nu devine stimabil prin aceasta. Reacționarul Maiorescu ne obligă să-l combatem, e un termen antagonist dar folositor dialecticii mersului înainte. „Progresistul“ Maiorescu e un hibrid născut în eprubetă, nu numai incompatibil cu personajul real dar și anodin în sfera propriu zisă a ideilor.

În rîndurile de mai jos ne propunem a aborda un aspect particular al ideologiei maioresciene: raporturile sale cu pașoptismul. Deși punctul de privire e special, ni se pare că el poate furniza o perspectivă valabilă asupra operei în întregul său. Căci ideile

1) „Viața romînească“, nr. 2. 1956

2) Idem. nr. 2 și 6, 1948.

doctrinarii mișcării ci pe transfugii ei, nu reprezintă tendințele centrale ale revoluției ci pletora elementelor de periferie. Și atunci se pune întrebarea: de ce blamează Maiorescu un întreg curent de renaștere națională și politică în numele unor laturi negative parazitare?

Dar procesul pe care conducătorul Junimii îl intenta pașoptismului mergea mai departe, la acușări mai grave. Nu era vorba doar de „naiva așternere pe hirtie a unui amalgam de idei nebuloase“, ci de răspunderea pentru introducerea la noi a formelor unei civilizații necorespunzătoare cu împrejurările concrete, de unde abisul dintre țara legală și țara reală, neadevărul ce caracterizează întreaga noastră viață publică.

Concepția lui Maiorescu e bine cunoscută și poate că nici o altă enunțare a sa n-a avut o mai întinsă difuzare și n-a dat într-o mai mare măsură discipolilor sentimentul că posedă piatra filozofică. Și totuși cercetătorul serios rămîne consternat nu atât de eroarea intrinsecă a teoriei, vădită tot mai limpede în decursul timpului, cât de puțina osteneală ce și-a dat-o criticul ca s-o fundamenteze științific. În formularea inițială din articolul „În contra direcției de astăzi în cultura romină“ (1868) ca și în expunerile ulterioare, ea e prezentată ca un adevăr incontestabil, dedus din câteva exemple, ce-i drept frapante, dar lipsite de valoare probatorie, cel puțin din cauza imprecizunii de terminologie și a echivocurilor de sens. „În aparență — scrie Maiorescu — după statistica formelor din afară, Romîni posed astăzi aproape întreaga civilizare occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituțiune“¹⁾. Dar toate acestea nu sînt decît „producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr“. În realitate instituțiile europene nu corespund situației noastre, civilizația occidentală din care ne-am împărțășit e o haină cu totul nepotrivită pentru trupul societății romînești încă nevindecat de gangrena fanariotismului. În toate compartimentele vieții publice, de la cele mai mari la cele mai mici, se învederează acest viciu radical al inadptării: de-asupra sînt semnele integrării în circuitul valorilor europene — dedesubt e viața încă rudimentară și împleticită a unui popor rămas în urmă. Și deoa-rece — ne spune Maiorescu — o cultură veritabilă nu rezidă în statistica publicațiilor și nici știința veritabilă nu ține de firma societăților savante și nici artele frumoase nu se reduc la numărul tablourilor spîzurate pe pereți iar existența drepturilor nu o probează înscrierea lor în paragrafe de constituție, reiese că impresia de a păși în rînd cu lumea modernă e o primejdioasă iluzie. De-aici obligația de a denunța această tristă stare de lucruri, de a spulbera impostura, de a reacționa energic împotriva neadevărului ce caracterizează spiritul public, de a suprima abisul dintre forme și fond.

Dar cine poartă vina acestei situații nenorocite? Desigur, pașoptiștii! Trimiși să învețe în școlile Apusului, după ce Țările Romîne, în primele decenii ale sec. XIX au început să se smulgă din starea de „barbarie orientală“ la care le condamnase dependența seculară de Poartă, ei s-au pus să importe fără discernămint aparențele culturii occidentale. „Nepregătiți, precum erau și sînt tinerii noștri, uimiți de fenomenele mărețe ale culturii moderne, ei se pătrunseseră numai de efecte, dar nu pătrunseră pînă la cauze, văzură numai formele de deasupra ale civilizațiunii, dar nu întrevăzură fundamentele istorice mai adînci, care au produs cu necesitate acele forme și fără a căror preexistență ele nici nu ar fi putut exista“²⁾. Și ce anume i-a îndemnat pe tinerii cu mințe scurtă să practice această imitație în stil mare, cu consecințe atît de funeste; de ce au ținut ei mortăș să aducă la noi toate formele sclipitoare ale vieții Europei moderne? Poate au făcut-o dintr-o „prețuire inteligentă“? Nu, răspunde Maiorescu. „Mobilul propriu nu a putut fi decît vanitatea descendenților lui Traian, vanitatea de a

¹⁾ Titu Maiorescu „Critice“, ed. II, București, 1915, p. 160.

²⁾ Titu Maiorescu — op. cit. p. 156.

arăta popoarelor străine cu orice preț, chiar cu disprețul adevărului, că le sîntem egali în nivelul civilizației¹⁾.

În aserțiunile sale e neîndoielnic că Maiorescu pleacă de la unele constatări exacte. E foarte adevărat că în societatea romînească a vremii existau numeroase aspecte detestabile: în viața publică domnea superficialitatea și falsul, instituțiile statului funcționau defectuos, împotriva rînduicelilor existente creștea tot mai mult valul nemulțumirilor populare, constituția enumera o serie de drepturi fictive, teatrele jucau un reper-toriu dubios, academia avea destui titulari incompetenți iar jurnalele excelau în min-ciuni. Impostura se lăfăia în plină lumină și datoria oamenilor onești era în adevăr de a o combate. Din acest punct de vedere tot ce a întreprins în mod *concret* Maiorescu pentru a aerisi atmosfera și a face salubru climatul intelectual, de la articolul „Limba romînă în jurnalele din Austria“ (1868) pînă la „Oratori, retori și limbuți“ (1902), a avut în genere o importanță pozitivă și merită salutat (deși, sub raport pur literar, critica lui fiind lipsită de putere analitică și de investigație psihologică — după cum a observat încă de mult Ibrăileanu — interesează în zilele noastre pe istoric dar și-a pierdut actualitatea²⁾.

De altfel, în privința atitudinii de condamnare a ridicolelor societății și a racilelor ei dureroase, Maiorescu n-a fost nici cel dintîi și nici cel mai eficace din mulțimea de luptători care a coborît în arenă. Îl precedaseră pașoptiștii, cu ascuțita critică a moravurilor iobăgiste din opera lui Bălcescu, fabulele lui Alexandrescu și poezia lui Bolliac, cu persiflarea nemiloasă a maimuțării străinătății în teatrul lui Alecsandri, în genere cu întreaga mișcare în spirit național, anti-cosmopolit și anti-feudal a „Daciei literare“. Iar alături de Maiorescu, lăsînd deoparte pleiada marilor creatori în frunte cu Eminescu și Caragiale, merită a aminti că prima publicație teoretică a mișcării socialiste, „Contemporanul“, a dezlănțuit campanii răsunătoare împotriva falselor valori universitare, pentru dezrădăcinarea din cultura vremii a deprinderilor troglodite și a pretențiilor fără acoperire. Prin urmare nu în faptul de a fi criticat și nici măcar în severitatea criticii stă răul.

Răul stă în interpretarea pe care o dă Maiorescu procesului de formare a civilizației romîne moderne. Explicația lui genetică e, ca valoare de adevăr științific, invers proporțională cu popularitatea de care s-a bucurat. E pur și simplu uimitor cum a fost cu puțință ca o teorie atît de labil fundamentată ca a formelor fără fond să exercite atîția ani o înrîurire aproape hipnotică în mediul nostru intelectual. La mijloc e probabil și predominanța orientării idealiste în sociologia burgheză și prestigiul memorabilei formulări maioresciene, în același timp de o mare simplitate și de o remarcabilă pregnanță stilistică; a contribuit desigur și „obscuritatea“ termenilor de referință, care a făcut ca „fiecare să împrumute... ideilor înțelesul propriilor sale nemulțumiri cotidiene“³⁾. Ibrăileanu avea de o mie de ori dreptate cînd susținea că „junimismul este mai mult o stare sufletească vagă, un sentiment, decît o teorie bine definită“⁴⁾.

Nu putem aci decît să notăm pe scurt, mai mult enunțativ, cîteva din principalele inadvertențe și erori ale teoriei.

În primul rînd constatăm că ea lasă într-o stare de nedeterminare totală însăși noțiunile cu care operează. Ce se înțelege prin „fond“: trăsăturile caracterului psihic al națiunii, totalitatea condițiilor materiale de existență sau stadiul dezvoltării instituțiilor și moravurilor, cristalizat în conceptul de tradiție? Termenul „formă“ pare mai clar în ciuda proteismului său: e vorba cînd de civilizația importată în generalitatea ei, cînd de teatru (fără actori), de academie (fără academicieni), de universitate (fără

1) Titu Maiorescu, idem, p. 156.

2) G. Ibrăileanu — „Note și impresii“, Iași, 1920, p. 144.

3) Barbu Cîmpina „Critica lui 48“ — „Viața romînească“ nr. 2, 1948, p. 224.

4) G. Ibrăileanu „Spiritul critic în cultura romînească“, Iași.

profesori), cînd de constituția însăși — se înțelege cea belgiană, care a servit ca sursă de inspirație legislatorilor noștri de la 1866 și nu de Regulamentul organic, care se vede, izvorît cum era din interesele aristocrației funciare, că reprezenta o formă organică articulată exact pe fondul corespunzător! Asupra discriminării instituite de Maiorescu între cei doi termeni și a raportului lor de corelație necesară, avem de observat că în planul istoric și nu în cel platonician, al esențelor și prototipurilor ideale, se naște o dilemă insolubilă și anume: ori forma e funcțional legată de un conținut și atunci ea nu poate fi transportată tale-quale; ori nu e legată și atunci criticul junimist n-are nici un temei să impute aducerea ei!

În ce privește esența însăși a teoriei, potrivit căreia civilizația romînă modernă e produsul imitației, trebuie spus că ea a pus în încurcătură chiar pe unii din apologeții lui Maiorescu, pe cei în orice caz dotați cu un minim spirit critic și cu o percepție normală a realității. Dîndu-și seama că e imposibil de negat atît *nevoia internă* care preexistă nașterii diferitelor instituții cît și *necesitatea istorică* a apariției lor, E. Lovinescu, de pildă, a născocit ipoteza sincronismului, un fel de fatalitate sociologică a adaptării națiunilor înapoiate la nivelul națiunilor avansate. Dar cuvîntul „sincronism“ e un eufemism întrebuintat ca să se ocolească analiza marxistă. Inutilă precauție! Analiza marxistă e verificată de logica istoriei înseși.

De fapt orice țară, pe o anumită treaptă a dezvoltării își însușește, pe baza raporturilor care o leagă de restul lumii, acele idei și experiențe instituționale ce concordă cu propriile ei nevoi și aspirații. Acest proces de inter-penetrație a culturilor, vechi cît societatea omenească, și-a accelerat ritmul și s-a extins la o sferă tot mai mare de valori odată cu instaurarea modului de producție capitalist. „Burghezia — se spune în „Manifestul partidului comunist“ — prin rapida perfecționare a tuturor uneltelor de producție, prin comunicațiile infinite înlesnite, antrenează în civilizație toate națiunile, pînă și pe cele mai barbare. Prețurile ieftine ale mărfurilor ei sînt artileria grea cu care doboară toate zidurile chinezești, cu care silește să capituleze chiar cea mai îndrîjită ură a barbarilor față de străini. Ea constrînge toate națiunile să-și însușească modul de producție al burgheziei, dacă nu vor să piară; ea le silește să introducă la ele însele așa-zisa civilizație, adică să devină burgheze. Într-un cuvînt, ea își creează o lume după chipul și asemănarea ei“¹.

Dar această lume „după chipul și asemănarea ei“ cuprinde, pentru o aceeași esență, o mare varietate de tipuri. Există o clasă burgheză dar *altă* burghezii, cîte națiuni. Deosebiri atrînd de condițiile dezvoltării istorice, de mediul geografic, de trăsăturile psihologiei etnice, etc., cu un cuvînt de factorii interni. Influențele nu se reduc deci la un export amorf de relații economice, idei și tipare mentale; în înțelesul propriu al termenului, ele consistă în receptarea unor modele străine, gîndite ca necesare — Societatea debitoare *selecționează*, mijlocit sau nemijlocit, ceea ce preia din afară, iar confruntarea cu datele realității locale, prin urmare viabilitatea sau lipsa de viabilitate a ideilor sau instituțiilor transplantate îi orientează noile adaptări. Vorbind geometric s-ar putea construi următoarea schemă: întîi apare nevoia, apoi o modalitate indigenă imperfectă, menită s-o satisfacă (deobicei o instituție veche care-și lărgeste funcția sau una nouă nelegiferată); urmează receptarea experienței străine, al cărei rol e de a corija, a amplifica, a cristaliza (dar niciodată de a plăsmui) datul local existent, scutind astfel societatea de energia consumată pentru a-și elabora prin forțe proprii organismul care-i lipsește; în fine, produsul rezultat intră în relații dialectice cu mediul înconjurător, tinzînd ca printr-un proces de prefaceri și ameliorări succesive, să realizeze o maximă conformitate cu tendința obiectivă a dezvoltării. Reiese deci, din toate acestea, că mecanismul introducerii formelor moderne de civilizație e necesar și nu accidental, e de

¹) Karl Marx-Friedrich Engels — „Opere“, vol. IV. p. 470.

terminat de factorii interni și nu de contagiunea străinătății, e de natură materială și nu spirituală.

Ce să mai spunem despre bizara opinie a lui Maiorescu referitoare la „vanitatea” tinerilor? Ea aparține mai de grabă domeniului anecdotic decât celui științific. Oare faptul că pașoptismul muntean a avut un caracter mult mai radical decât cel moldovenesc vine din cătmea mai mare de vanitate a muntenilor? Și în ce măsură vanitatea i-a făcut pe studenții români din Franța să se entuziasmeze la 1848 și să devoreze învățătura lui Michelet, Quinet, Mickiewicz și nu lecția contra-revoluționară a lui Joseph de Maistre, De Bonald, Auguste Comte? Am putea continua astfel dar e fără de folos pentru cititor.

În întregul său teoria formei fără fond nu e altceva decât o metaforă, ce-i drept deosebit de sugestivă și de generoasă în intuiții adiacente, dar totuși o metaforă, adică o manifestare a instinctului poetic și nu o deducție întemeiată pe examenul riguros al faptelor. Ea câștigă în prestigiu prin mirajul expresiei maioresciene, care asociază ținutei intelectuale, tonului incisiv și sigur pe sine, o frază de cea mai solidă arhitectură, turnată parcă într-un aliaj viril, unde nimic nu e de prisos și e imposibil de adăugat ceva. Valoarea incontestabilă a stilului nu vertebreează însă teoria, care rămâne precară. Maiorescu însuși, dacă s-ar fi ostenit să-și analizeze scrupulos exemplele ar fi observat că fiecare îl desminte: constituția de la 1866 e precedată de Regulamentul organic, deci nevoia unui pact fundamental se simțea; dacă modelul belgian, adoptat la 1866, e accidental, în schimb caracterul burghez al documentului constituțional respectiv e necesar: stipulațiunile democratice privind puterea prințului se explică prin teama liberalilor de a nu fi expuși cezarismului după înscăunarea noului domnitor etc. La fel, se poate demonstra că revendicarea unei academii e înscrisă în Gramatica lui Heliade de la 1828, că teatrul are vechi rădăcini în folclor iar înfiriparea sa de către Asachi și Heliade a reclamat concursul multor bunăvoințe — semn că ideea se nutrește din realitățile vremii... Dar Maiorescu plutea peste aceste mărunțisuri într-o zonă a generalității, dincolo de istoria propriu-zisă!

Și totuși pînă și în acele spații transcendente, unde rațiunea își contemplă propriile-i fantome, iar spiritul jonglează cu idei pure, eliberate de povara gravității, unde ne-am aștepta la dezinteresarea cea mai sublimă și la seninătatea cea mai netulburată, pînă și acolo se transportă urile pămîntești, pasiunile vindicative, cruzimile adversității mioape! Ar fi poate nejust să-i aducem lui Maiorescu învinuirea că a urmărit *conștient* să denigreze pașoptismul și să-i compromită pe fruntașii săi. Dar *semnificația obiectivă* a teoriei formelor fără fond e tocmai aceasta: a trece răspunderea pentru situația dezastruoasă a României moderne asupra pașoptiștilor întrucît ei au avut nefericita idee de a transplanta la noi formele strălucitoare ale civilizației apusene fără a fi chibzuit în prealabil dacă există sau nu condițiile necesare! A-i face pe pașoptiști vinovați de toate relele convenea de minune burgheziei care ajunsese la putere fără a fi revoluționat pînă la capăt relațiile de producție și acum, înainte de a fi avut vreme să strîngă averi și să huzurească, trebuia să contracareze deja primejdia ivirii proletariatului. Teoria maioresciană convenea mai bine încă moșierimii, care nu avea, ca liberalii, obligația unui minimum de pudoare față de înaintași și a unui scrupul de pură formă în raport cu nobilele principii de odinioară. Exact în momentul istoric al unor ascuțite contradicții de clasă, cînd coaliția burghezo-moșierească voia să arunce toată povara dezvoltării capitaliste pe spinarea păturilor sărace, fără a ceda nimic din privilegiile ei feudale, formele fără fond ofereau o explicație care scotea din cauză pe cei în adevăr responsabili și osîndea, în schimb, pe cei ce năzuseră la „dreptate și frăție”! Diversiunea ca toate diversiunile, se baza pe o escamotare abilă a cauzelor reale și opera cu atît mai eficace cu cît nu întîmpina o rezistență serioasă.

Construcția teoretică a lui Maiorescu avea și o altă însemnătate. Întrucât ea demonstra că țara noastră nu dispune de fundamentul istoric pe care să se poată altoi formele civilizației moderne, reieșea că poporul trebuie întâi „să se deprindă cu libertatea” și apoi s-o capete, că în toate privințele realizarea de reforme democratice trebuie sistată sau încetinită ca să nu se anticipe asupra posibilităților și nevoilor reale. Reacționarii din toate timpurile au folosit acest argument sofistic al „lipsei de pregătire” în scopul de a înfrîna lupta pentru progres social. Retrograzii noștri n-au făcut excepție și protocolul dezbaterilor din comisia proprietății de la 1848 o dovedește cu prisosință. Dar pînă la Maiorescu a lipsit lustrul teoretic al formulei, consacrarea unei autorități care s-o impună consimțămîntului public. Maiorescu i-a dăruit tocmai prestigiul absent și a făcut din ea principala armă de atac (sau de apărare) a celui mai îngust conservatorism. La 1874, de pildă, cerînd modificarea legii comunale în interesul proprietarilor mari, el se justifica spunînd că mulțimea nu e încă în stare de o atitudine independentă. Altă dată, preconizînd restrîngerea participării poporului la activitatea de legiferare, de administrație și justiție, a statului, afirma sentențios de la tribuna camerei că „acolo unde este mulțimea este de regulă și incapacitatea”. Încît, la Maiorescu, după cum se vede, dacă omul politic îi șoptea filozofului spre ce teritorii să-și îndrume pașii, și filozoful, la rîndul său, îl servea pe politicianul conservator cu idei și aforisme. Tocmai colaborarea lor excelentă a păzit tihna și olimpianismul criticului.

III

Pe terenul culturii, ca și pe terenul politicii, atitudinea lui Maiorescu față de pașoptism se definește prin aceleași prevenții, ingrătitudini și repudieri nemotivate. Ca să demonstreze neadevărul ce stăpînește „toate formele de manifestare a spiritului public” el instituie în articolul „În contra direcției de astăzi în cultura romînă” o legătură peste vreme între latiniști și epigonii lor, de talia Massim și Laurian, reducînd la neant contribuția pașoptistă, ca și cum ea n-ar fi existat. Prin „Istoria despre începutul Romînilor în Dacia” a lui Petru Maior (1812) — spune el — „demonstrarea romanității noastre începe cu o falsificare a istoriei”; prin *Lexiconul* de la Buda (1825) „știința noastră despre latinitatea cuvintelor romîne” începe cu o falsificare a etimologiei; prin „Tentamen criticum” al lui Cipariu (1840) „gramatica romînă începe cu o falsificare a filologiei”. Ori — continuă Maiorescu — „direcția falsă odată croită prin cele trei opere de la începutul culturii noastre moderne, inteligența romînă a înaintat cu ușurință pe calea deschisă și cu același neadevăr înlăuntru și cu același pretenție în afară s-au imitat și s-au falsificat toate formele civilizațiunii moderne”¹⁾. Surprinzătoare concluzie!

În realitate între Petru Maior și reprezentanții „direcției false” din vremea lui Maiorescu lucraseră pe tărîmul istoric Bălcescu și Kogălniceanu, fuseseră editate primele două volume ale „*Letopisetelor*”, apăruseră „*Magazinul istoric pentru Dacia*” și „*Arhiva romînească*”. Între *Lexiconul* de la Buda și articolul dela 1868 se tipărise „*Gramatica*” lui Heliade iar Alecu Russo, Alecsandri, C. Negruzzi dăduseră semnalul rezistenței împotriva latino-maniei și a aberației fabricării de sisteme lingvistice. Cu cea mai imperturbabilă nonșalanță Maiorescu omite din bilanțul înfăptuirilor culturale o etapă glorioasă a dezvoltării: perioada pașoptistă. Dar în felul acesta ceea ce ni se prezintă drept o sincopă a spiritului public se dovedește a fi o elipsă de cugetare a criticului.

Că avem a face cu un punct de vedere concertat și nu cu o scăpare de condei ne putem convinge examinînd și alte declarații similare. În „*Direcția nouă*” (1872) se

¹⁾ Titu Maiorescu, op. cit., I. 159—160.

spune: „Forma limbei românești în cei mai mulți scriitori ai ei era și este apăsată de stilul limbiștilor din Transilvania. Înfrurirea școalei transilvănene asupra stilului nostru a fost cu atât mai firească, cu cât tot începutul nostru de cultură — bun, rău, cum este — îl datorăm ei. Școalele (Lazăr, Laurianu), știința (Cipariu), jurnalele (Bariț și Mureșanu) au fost începute sau cel puțin susținute de ei, merit cunoscut și recunoscut al confracților noștri de peste Carpați“¹⁾. În acest scurt paragraf, erorile, nu de apreciere, ci — horribile dictu! — de informație onestă, se cumulează. E discutabil dacă „cei mai mulți“ scriitori ai epocii moderne au stat sub înfrurirea latinșiștilor dar e de-a dreptul fals că aceasta se aplică celor mai buni dintre ei. Lui Alexandrescu, Heliade (în primii ani), Negruzzi, Bolintineanu, Bălcescu, Alecsandri, Alecu Russo, Ion Ghica, creatorii veritabili ai vremii, care-i dau pașoptismului profilul, li se recunoaște în deobște meritul de a fi pus la temelia operei lor limba poporului și de a se fi călăuzit în materie de scris de un instinct artistic salutar. Cât privește restul citatului, artificii de calcul, cum zic matematicienii, e patent: din nou pașoptiști cad victimă vindicării maioresciene. Căci sînt menționați ca întemeietorii ai școalelor Lazăr și Laurian (?), dar trecuți cu vederea Asachi și Heliade! Drept cititor al științei e pomenit Cipariu dar sînt omiși Asachi, Kogălniceanu, Ghica, T. Stamați! Părinții jurnalismului au avut mai mult noroc: la o revizie ulterioară a textului, Maiorescu a adăugat o notă de subsol precizînd că Heliade și Asachi sînt „începătorii proprii ai ziaristiceii romîne“.

Iată o ultimă mărturie, consonantă cu cele anterioare, tinzînd să acrediteze impresia că între școala ardeleană și Junimea a existat un vid. La 1889, în articolul „Eminescu și poeziile lui“, criticul scria: „Pe la mijlocul secolului în care trăim, predomnea în limba și literatura romînă o tendință semi-erudită de latinizare, dar care aducea cu sine pericolul unei înștrăinări între popor și clasele lui culte. De la 1860 începe datează îndreptarea; ea începe cu Vasile Alecsandri care știe să deștepte gustul pentru poezia populară, se continuă și se îndeplinește cercetarea și înțelegerea condițiilor sub care se dezvoltă limba și scrierea unui popor“. Am mai spus-o: dacă avem în vedere nu statistica celor care zgîrîie hîrtia ci pe cei ce au ilustrat realmente condiția de scriitor, ne e greu să consimțim că tendința de latinizare „predomnea“. Cu totul greșită e însă cronologia. Așa-zisa „îndreptare“ nu datează de la 1860 ci de la 1840, cînd a apărut „Dacia literară“. Alecsandri n-a fost nici inițiatorul curentului de bun simț lingvistic, nici cel mai reprezentativ exponent al său. Acest din urmă merit se cuvine de bună seamă lui Alecu Russo, excelent polemist, spirit limpede și subtil, care s-a știut descurca din încălceala controverselor pedante și a argumentat convingător în „Romînia literară“ de la 1855, tocmai „condițiile sub care se dezvoltă limba și scrierea unui popor“.

Din exemplele pe care le-am înșirat mai sus se desprinde net, cum am văzut și înainte, o tendință de ponegrire a pașoptismului. Dincolo de orice proces de intenție, reținînd doar ceea ce e evident și controlabil, se cuvine a nota caracterul violent partizan al atitudinii lui Maiorescu. Pur și simplu criticul alunecă fără remușcare peste faptele care nu-i convin; dînd aparența că enunță adevăruri incontestabile, el propune de fapt niște premise false; cititorului i se sugerează, pe de o parte, gravitatea răului ce pîndea către jumătatea secolului organismul plăpînd al culturii naționale iar pe de altă parte dezarmarea de-atunci în fața primejdiei, lipsa oricărei rezistențe serioase; în felul acesta Maiorescu își valorifica implicit propriul aport: istoria începea cam odată cu intrarea junimiștilor în arenă. Sensul opoziției sale față de pașoptism nu se reduce însă la atât.

¹⁾ Titu Maiorescu, idem, p. 217.

În genere, orice școală sau curent literar, de îndată ce capătă conștiință de sine, simte nevoia să-și constituie o genealogie, să se autorizeze de la o tradiție, să-și descopere predecesori care să-i legitimeze nouțata. Căci cu cît contrariază mai mult, cu atît prezentul dorește mai intens să-și găsească rădăcini în trecut, chiar în cel mai îndepărtat. În strategia novatorilor, inclusiv a celor mai rebeli, intră totdeauna o aspirație secretă de continuitate, decît că ea se materializează uneori sărind peste epoci întregi, legînd pe ultimii veniți de strămoși obscuri, în vreme ce părinților adevărați li se aruncă blesteme. Romanticii germani au renegat raționalismul Aufklärung-ului, imediat anterior, dezgropînd în schimb goticul și cîntecul popular, mitologia nordică și alchimia. În Franța, primul val romantic apare ca o reacție împotriva spiritului luminilor și al clasicismului; el își caută precursorii în poeții Pleiadei, sărind peste două secole de disciplină a rațiunii și bun gust codificat în tratate rigide.

La noi, pînă la Junimea, mișcarea literară, atît cît s-a putut înfiripa, s-a dezvoltat gradual, fiecare generație și fiecare perioadă sporind cu noi achiziții tezaurul comun dar în direcția aceluiași linii de forță. Evoluția s-a săvîrșit într-un ritm viu, fără salturi spectaculoase, dominată de imensa ambiție a reducerii handicapului ce ne despărțea de națiunile civilizate ale Europei. Literatura pașoptistă, de pildă, nu ne evocă tabloul copiilor care se rup de părinți, ci, dimpotrivă, pe acela al familiei armonioase, cu generații ce se succed și nu se opun, ce colaborează și-și predau ale celeilalte ștafeta. Ea îmbină elemente luminate și romantice, dezvoltînd, fără sentimentul vreunei contrarietăți intime, directivele spirituale ale epocii precedente. Acționînd de pe aceleași poziții majore: originea romanică, afirmarea individualității naționale, critica fanarotismului, pașoptiștii vor adăuga moștenirii bagajul spiritual al epocii post-revoluționare, dominată de liberalism în politică și romantism în literatură.

Desigur că, de-a lungul perioadei 1780—1848, extinderea raporturilor bănești și a rînduieilor capitaliste, desprinderea de sub tutela otomană și avîntul culturii într-un cuvînt brusca irupție a Principatelor dunărene în Europa — au declanșat adînci transformări în viața socială și în psihologia indivizilor. Într-o singură generație s-a trecut de la anterior și papuci la frac și pălărie Gibus, de la az, buche și școala grecească la Michelet și Victor Hugo. Totuși nicăieri nu se observă, în direcția principală a fluxului literar, conștiința vreunei disensiuni grave cu trecutul.

Maiorescu și Junimea răstoarnă radical acest curs al lucrurilor. Continuitatea se înterupe și — ceea ce e cu deosebire demn de relevat — nu e recuzată doar legătura cu predecesorii imediați, care sînt pașoptiștii, ci e abandonată orice veleitate de încorporare la tradiție, la orice tradiție. Abia dacă junimiștii își găsesc un punct de reazim în poezia populară, dar cît de ineficace sub raportul derivării de conținuturi intelectuale, cît de nebulos și de puțin stringent sub raportul afinităților de sensibilitate și sens al existenței! Petru Maior, pe vremuri, în opera sa istoriografică, adusese, ca și ceilalți fruntași ai școlii ardelenice, un prinos de recunoștință cronicarilor. Bălcescu și Kogălniceanu i-au omagiat cu căldură pe ardeleni și pe Petru Maior. Hajdeu, pornind să nareze tragica viață a lui Ion Vodă cel Cumplit, se închina cu smerenie în fața chipului luminos al lui Bălcescu. Din contra, Titu Maiorescu apare în scenă fără a invoca vreun predecesor (menționarea lui Alecsandri nefiînd decît un gest diplomatic și o abilitate tactică). Pentru el cronicarii nu există: nici Budai-Deleanu, deși prima publicare a „Tiganiadei“ e din 1877; nici Anton Pann deși îl auzise odată cîntînd în tinerețe; el nu prețuiește poezia lui Heliade, nici proza lui Ion Ghica, nu cunoaște sau subapreciază valoarea studiilor istorice ale lui Bălcescu, a eseurilor lui Alecu Russo, a romanului lui N. Filimon; pentru el „Dacia literară“ n-a existat, nici „Romînia literară“, „Convorbirile“ fiind „singura revistă critică ce a avut-o Romînia“. Titu Maiorescu se întemeia pe Europa; în spațiul romînesc nu-și găsea nici mentori, nici aliați; istoria începea de la 1860, adică odată cu el.

„Direcția veche a bărbaților noștri publici — declară într-un loc pontificele Junimii — este mai mult îndreptată spre formele din afară; direcția nouă și jună caută mai întâi de toate fundamentul din lăuntru și unde nu-l are și pînă cînd încă nu-l are, disprețuiește forma din afară ca neadevărată și nedemnă¹⁾. A spune că „direcția veche“, adică Negruzzi, Kogălniceanu, Bălcescu, Russo etc. — căci ei au caracterizat-o și nu C. A. Rosetti, D. Brătianu, C. Aricescu sau C. Aristia, cum pare a crede Maiorescu — a spune deci că fruntașii pașoptismului alergau după „formele din afară“ în vreme ce șeful „noii direcții“, care făcuse o hecatombă din întreaga literatură anterioară, se consacra și dispune chiar de monopolul cercetării „fundamentului din lăuntru“, e de-a dreptul paradoxal. Dar cine a promovat inspirația națională în literatură, cine a denunțat întâi ridicolele imitații servile ale Apusului, cine a năzuit cu mai multă ardoare să descopere, prin istoriografie și folclor, osatura unei veritabile tradiții naționale, dacă nu pașoptismul?

Altundeva, punînd în opoziție cu „direcția veche“, trăsăturile definitorii ale literaturii tutelate de Junimea, Maiorescu afirmă că „noua direcție, în deosebire de cea veche și căzută, se caracterizează prin simțămîntul natural, prin adevăr, prin înțelegerea ideilor ce omenirea întreagă le datorește civilizației apusene și totodată prin păstrarea și chiar accentuarea elementului național“²⁾. Din nou pașoptismul e aici calomniat căci ar reieși că el încurajează sentimentele nefirești, artificialitatea, cosmopolitismul. Ori niciuna din aceste acuzații nu poate fi reținută. Mai mult, oricine examinează obiectiv lucrurile va constata că programul „Daciei literare“ concordă punct cu punct cu ceea ce Maiorescu pretinde a fi specificul noii „direcții“.

IV

Se pune întrebarea: care e explicația atît de violentului resentiment împotriva pașoptismului manifestat de Maiorescu în toate ocaziile, ca și, în genere, a negativismului său în raport cu cultura anterioară? Răspunsul implică o multitudine de aspecte fiindcă elementele ce determină o orientare ideologică alcătuiesc, ca totdeauna, un complex greu de descurcat. Începînd de la cele mărunte spre cele mari, nouă ni se pare că nu s-ar putea exclude din explicația globală impulsul unui anume arivism, a unei nevoi lăuntrice a criticului de a se ilustra și a deține poziții cheie.

În adevăr, pentru cine urmărește fără prejudecată manifestările tînărului Maiorescu în primii ani ai carierei, după fulgerătoarea izbîndă a doctoratului de la Giessen și a licenței în drept de la Paris, se desprinde net impresia unei avidități de parvenire. Fostul școlar de la Theresianum, atît de intens preocupat — după cum reiese din paginile jurnalului intim — să obțină note maxime și să fie recunoscut întîiul, aduce și în activitățile vîrstei adulte o incoercibilă ambiție de a triumfa, de a escalada treptele notorietății. Nu s-ar putea spune că împrejurările l-au defavorizat, e drept că și el a știut să le exploateze. Director al gimnaziului și internatului din Iași la 1862, al institutului vasilian la 1863, profesor de istorie universală la universitate în 1863 și rector în același an, Maiorescu găsește timp să țină prelecțiuni populare, solicitînd printr-un prospect prezența publicului feminin („...pentru ca ele să aibă un efect în societate trebuie să fie susținute prin doamne, adevăratul element social în timpul modern“³⁾). Concomitent, practică avocatura, întreține relații, croindu-și drum în înalta societate ieșeană, îi cunoaște pe Carp, Pogor, Th. Rosetti, cu care pune bazele Junimii, se apropie de viața politică. El dezertează biblioteca și acea „claustrațiune meditativă“ (G. Călinescu)

¹⁾ Ibidem, I, p. 199.

²⁾ Ibidem, I, p. 168.

³⁾ E. Lovinescu: „Titu Maiorescu, București, 1940. I, p. 127.

din singurătatea căreia răzbat operele de știință veritabilă, absorbit cu totul de grija succesului și veleitatea afirmării personale. Pe o pagină de jurnal, din 5/17 ianuarie 1866, notează despre o adunare a Junimii: „Eu am citit programul societății noastre; totul primit, și am stabilit și prelegerile populare — Dintr-asta va să iasă mult, dacă ceilalți au rîvnă — pentru cauză; dacă nu, în orice caz mult pentru mine“¹⁾. Într-o primă etapă, cel puțin, fricțiunile cu unii colegi, simpatiiile altora, atențiile puterii, îi influențează atitudinile. A fost suficientă o mică flaterie a lui Carol I pentru ca fostul raportor al comisiei plebiscitului lui Cuza, care privise cu suspiciune pe noul domnitor, să vireze cu 180°: „Dar totul deveni trandafiriu și gentil și foarte binefăcător prin deosebita distincție ce ni s-a făcut cu invitarea la Stînca“²⁾ (unde principele luase parte la un dîneu intim). Rămîne de văzut în ce măsură ciocnirile cu N. Ionescu, șeful unei dizidențe liberale ieșene, nu au pecetluit legăturile lui Maiorescu cu conservatorii și n-au înfrînit asupra orientării concepțiilor sale politice. Oricum, nu e greu de văzut că virulența polemică a articolelor tînărului critic, de la 1868, și absoluta sa determinare de a dărîma idoli, erau menite a atrage atenția asupra-i. Nu-și făcuse oare loc în conștiința lui ideea că trebuie să se delimiteze foarte zgomotos, pentru ca într-un mediu public obișnuit cu zarva, să-și consolideze candidatura la un rol de solist?

Mai plauzibilă apare o altă ipoteză: fiindcă Maiorescu s-a format în străinătate departe de atmosfera culturală a țării, aversiunile sale împotriva pașoptismului s-ar explica prin ignoranță. Un sîmbure de adevăr trebuie să fie aci, ar fi însă nejustificat să-l exagerăm. Faptul de a-și fi petrecut aiurea anii hotărîtori ai cristalizării sufletești, cînd se produce închegarea personalității și se conturează traseul evoluției intelectuale de mai tîrziu, nu poate fi deplin concludent. Și Kogălniceanu se formase departe de țară și Alecu Russo și Alecsandri. Totuși adolescentul Kogălniceanu se pasiona să afle tot ce se petrece acasă, cerînd continuu cărți și material documentar pentru alcătuirea unei istorii a Romînilor, în vreme ce tînărul învățăcel de la Theresianum, dotat cu aceeași scilpitoare inteligență și cu aceeași neistovită sete de a cunoaște, își umplea caietul de însemnări zilnice cu note, cînd prematur blazate, cînd depresive, cînd inocent ariviste — toate pătrunse în orice caz de egoismul cel mai cras. E aici evident o deosebire de fire dar e și una de psihologie de clasă și de epocă istorică.

Iată venit momentul de a pune punctul pe i. Între Kogălniceanu și Maiorescu e o diferență de numai 23 ani, însă ea valorează cît o lume pentru că despărțirea o realizează revoluția. Kogălniceanu a absorbit din copilărie, de la primele contacte cu mediul înconjurător, acea ferveoare, poate naivă dar stenică, a slujirii patriei și a încrederii în perspectiva unei rapide redresări. Fiul nenorocosului dascăl Maiorescu, luptător la 1848, care decretase, într-o memorabilă anticipare a formelor fără fond, că „totul e o mască fără creeri“³⁾ — devenise conștient din fragedă vîrstă de lipsa de răsplătire a meritului, vădită chiar cu exemplul tatălui său. Elanul constructiv al celui dintîi decurge dintr-o atmosferă de jubilație a deșteptării naționale, cînd forțele creatoare ce mijiseră la lumină, biruind o inerție seculară, se coalizau, exaltîndu-se reciproc în vederea unor acțiuni directe de reformă pe plan politic, social și cultural. Criticismul celui de-al doilea exprimă dezamăgirea urmînd trădării revoluției, amărăciunea ce succede momentului de prăbușire a iluziilor, acel stadiu de disoluție a conceptelor universale și de retranșare în cercul propriului eu, care marchează conștiința acută a contradicțiilor sociale, neputința de a găsi o soluție-impasului moral și politic.

¹⁾ Titu Maiorescu „Însemnări zilnice“, I, p. 121.

²⁾ Idem, p. 170.

³⁾ E. Lovinescu — op. cit., I, p. 10.

Aceste perspective deschise de istorie reprezentanților celor două generații s-au concretizat pentru unul și altul, în funcție, firește, și de formarea lor intelectuală. În ce-l privește pe Maiorescu, fundamentarea concepției sale despre lume are loc în perioada studiilor, la Viena și în Germania. Era o epocă de reflux a valului revoluționar în întreaga Europă, când prusacismul, exacerbat de victoria împotriva habsburgilor, ațîța spiritele ca un venin, iar „speculația filozofiei părăsise cabinetul de studii spre a-și ridica un templu la bursa de valori“. În universități stăpînea „eclectismul lipsit de idei“ profesat de „ideologii mărturisii ai burgheziei și ai statului existent“ și aceasta „în vremea cînd atît burghezia cît și statul se găseau în antagonism deschis față de clasa muncitoare“¹⁾. Hegelianismul se afla în soluție iar idealismul kantian forma fundalul tuturor speculațiilor și anume mai mult prin latura sa de apriorism raționalist decît prin aceea de empirism moderat.

Toată gîndirea lui Maiorescu se alimentează din surse idealiste și contra-revoluționare. Maeștrii săi sînt epigoni de-ai lui Hegel, adepți ai școlii istorice a dreptului și istorici ai restaurației, în mod concret Herbart în filozofie, Vischer și Schopenhauer în estetică, Buckle, Spencer, Auguste Comte, Savigny în sociologie și politică. Trăsătura comună a majorității acestor gînditori o constituie, pe deoparte, promovarea idealismului în ontologie și teoria cunoașterii, — pe de altă parte, postularea principiului evoluționist; de-acîi explicarea stării de drept ca un epifenomen al stării de fapt și contestarea revoluției ca o perturbare artificială și arbitrară a dezvoltării. E limpede că Maiorescu n-a fost un simplu receptacol pentru influențele străine, că el a prelucrat de sine stătător aceste idei de proveniență diversă, străduindu-se să le aplice realității romînești în funcție de datele ei specifice. Că a fost original sau nu, e după noi o problemă secundară. De altfel, originalitatea e un merit foarte rar în asemenea chestiuni unde de obicei ceea ce ne impresionează cu prospețimea noutății nu e decît o idee veche într-o înlănțuire încă necunoscută. Iar acest talent de a restructura materialul în constelații inedite Maiorescu îl poseda din plin.

Totuși succesul lui în mediul intelectual românesc nu se explică numai prin autoritatea personală, prin forța talentului și elevația stilului. În lipsa unor condiții prielnice de situație istorică și atmosferă morală, teoriile junimiste n-ar fi dobîndit niciodată o largă audiență. Iată deci un nou factor care, în interdependență cu ceilalți, devenind ca în orice dispozitiv complex de relații simultan efect și cauză, acționează în direcția constituirii profilului specific al gîndirii maioresciene.

Momentul apariției Junimii corespunde cu acea perioadă a istoriei europene — amintită de Lenin — în care „spiritul revoluționar al democrației burgheze era deja pe cale de a dispărea în timp ce spiritul revoluționar al proletariatului socialist încă nu ajunsese la maturitate“. În țara noastră, înfrîngerea revoluției de la 1848 a frînat dezvoltarea politică în sens democratic, a îngăduit alianța de clasă a moșierilor, industriașilor și comercianților, a stins elanul generos și romantic al tineretului intelectual, derivîndu-l spre căpătuire și arivism. În perioada care se întinde de la 1860 înainte, după ce într-o ultimă convulsivă, cu ocazia realizării unirii, pașoptismul își regăsisse energia, coeziunea și optimismul istoric al epocii de glorie, el se va destrăma ca ideologie și se va dezmembra ca organism politic. Cei mai mulți pașoptiști vor deveni liberali, maculîndu-se în exercițiul puterii, prefîndu-se la cele mai josnice subterfugii, asociindu-se cu rivalii lor de pînă ieri la stoarcerea resurselor bugetului și exploatarea mării mase a națiunii. Tărănimii, care suporta toate angaralele, i se rostesc panegirice, dar i se exasperează mizeria cu legea tocmelilor agricole. Telurile proclamate la

¹⁾ Friedrich Engels: „Ludwig Feuerbach și apusul filozofiei clasice germane“.

Izlaz sînt acum golite de conținut, fasificate și schimonosite; cuvintele sună la fel, dar ele denumesc o realitate din care n-a mai rămas nici o umbră de ideal. Toxinul revoluției, de care vorbea Caragiale, se topea în ceturile trecutului și numai toxicele miroșuri ale unei realități mercantile și dezonorante împînzeau aerul. Literatura își pierde suflul generos de altă dată, devine sceptică, se interiorizează, un aer de egoism îi străbate paginile, se închide marilor idealuri sociale, se umflă cu o materie bombastică, fluidă, dar fără densitate intelectuală și morală.

Această situație obiectivă se reflectă în ideologia lui Maiorescu și dincolo de nuanța individuală a cugetării și de unicitatea expresiei, ea stă la temelia și a altor opere zămislite în epocă. Au existat, se înțelege, și alte tipuri de a o oglindi, unele neasemuit mai profunde și cu un conținut omenesc extins pînă la universalitate — un exemplu e Eminescu; însă, dacă Maiorescu a avut succes și s-a impus, e fiindcă a reușit la rîndu-i să expliciteze, fie chiar și parțial, numai pe cîteva laturi și din unghiul restrîns al unei părți a intelectualității claselor dominante, dar în mod eficient, o serie de idei care pluteau obscur în aer.

V

Față de pașoptism Maiorescu se găsește la antipodi. Și totuși în cîteva privințe, fără a o mărturisi, el continuă pe calea deștelenită de înaintași. Astfel, împotriva latinștilor, în linia criticii unui Alecu Russo sau Negruzzi, pledează energic pentru principiul fonetismului în ortografie și al conservării acelor forme ale limbii vorbite pe care le consacră uzul obștesc. Pe Țăgașul atît de productiv ilustrat la 1848, al valorificării folclorului, el susține cu energie primordialitatea poeziei populare, ca sursă de inspirație și valoare estetică, ajungînd chiar, prin acea obstinație proprie capetelor sistematice, la un soi de sectarism folclorizant, care purta în germene semănătorismul și va deveni, după 1900, dăunător, ca orice exces. În fine, în primele sedimentări ale teoriei formelor fără fond, acolo unde conceptul se încheaga la treapta observațiilor critice, Maiorescu se așeza iarăși în plin pașoptism moldovenesc, biciuind ca și Kogălniceanu, Alecsandri sau Negruzzi, galomania, propensiunea cosmopolită pentru nou. Aceste apropieri nu sînt coincidențe, adică niște potriviri ale hazardului ci sînt dovada că, dincolo de șensurile limitate ale fiecărei perioade istorice, există în literatura noastră un substrat comun de valori pe care generațiile îl îmbogățesc mereu fără a-l obliga să se revizuiască la fiecare trei decenii. Mai e nevoie să spunem că acest substrat, ca și toate punctele menționate mai sus, traduce depășirea poziției aristocratice de grup, identificarea cu resorturile omenești cele mai adînci, acelea în speță care reprezintă poporul, adică ceea ce e peren în artă?

Deosebirile dintre ideologia lui Maiorescu și pașoptism sînt desigur cu mult mai spectaculoase decît trăsăturile comune. În calitate de reprezentant al unei clase care deține puterea și se baricadează împotriva revendicărilor maselor populare, Maiorescu preconizează o politică de înghețare a raporturilor feudale în agricultură, de restrîngere chiar și a ciuntitelor drepturi democratice acordate prin constituția de la 1866, de susținere necondiționată a monarhiei prusace. Prin teoria formelor fără fond el dă o bază doctrinară potrivnicilor liberalismului și aruncă răspunderea suferințelor țării exact pe umerii aceluia care făcuseră cel mai mult pentru fericirea ei.

Educat filozofic la școala criticismului kantian, conducătorul Junimii se plasează în absolut, judecînd pur fenomenologic, fără a se raporta la scara posibilităților reale. „Conceptul său despre *adevăr* și *frumos* postulează aceste valori ca absolute, ceea ce îi permite să le folosească cu intransigență în aprecierea stărilor din jurul său. Știința timpului rămîne pentru el neadevărată și poezia lui urîță, chiar dacă istoricește ele

n-ar fi putut să fie altfel" ¹⁾). Lipsa de istoricitate îi vicia judecățile căci, în fiecare caz, comparînd realitatea locală cu esența ei potențată, trebuia obligatoriu să conchidă că sîntem departe de perfecțiune și insignifianți în sfera valorilor. Făcînd tabula rasa de trecut nu avea posibilitatea să măsoare progresele înregistrate de prezent. Referînd mental operele noastre de creație la niște tipuri ideale el semnala existența unui deșert acolo unde, de fapt, începeau să se înalțe edificii trainice. Și totuși criticul distrugător avea uneori accese de indulgență uimitoare: cînd era vorba de partizani politici sau de cenaclu. Atunci găsea calități artistice la Bodnărescu sau Șerbănescu și era în stare să-l așeze pe un oarecare Cerchez lîngă Caragiale! Sub masca olimpianismului și a impersonalității Maiorescu ascundea o imensă vanitate, un spirit de senior căruia îi place clientela și un exclusivism de simpatie, incompatibil cu exercițiul criticii.

O radicală divergență de vederi e între pașoptiști și Maiorescu în problemele esteticii. Cei dintîi credeau în rostul utilitar și în finalitatea cetățenească a artei, Maiorescu în autonomia esteticului și separația rigidă între politică și literatură. Mai ales pentru aceste din urmă puncte a fost ridicat în slăvi șeful Junimii și mai ales din cauza lor e astăzi combătut. Dar problema e prea cunoscută pentru a insista.

Stilul uman al lui Maiorescu diferă iarăși, fundamental, de al pașoptiștilor. Aceștia erau entuziaști, generoși, sentimentali pînă la lacrimi, capabili să se jertfească unui ideal, fervenți și gravi sau indulgenți cu humor. Maiorescu e auster, sceptic, blazat, egoist, impunîndu-și o conduită studiată pînă la amănunt, reprimîndu-și spontaneitatea, așezînd distanță între el și alții. Față de tendința predilect romantică a celor mai mulți pașoptiști, Maiorescu aduce o stăpînire de sine, un echilibru al forțelor sufletești și o armonie ce par semnul unei structuri clasice. De fapt, după cum s-a aflat mai tîrziu, dedesubtul apelor calme se agitau vulcani submarini; personajul public, pe care-l cunoaștem, nu e expresia temperamentului ci a voinței lui de fier.

S-au comentat în fel și chip notațiile despre temperatura și cheltuielile zilnice din jurnalul intim. S-au găsit unii să le interpreteze pozitiv: interes pentru natură, etc. Ne-am putea imagina însă un Bălcescu procedînd la fel? Desigur că nu. Îi trebuia oricum criticului o bună doză de suficiență și o teribilă încredere în sine însuși ca să aibă răbdarea unor asemenea însemnări—piramidale! În cazul lui Eminescu, Maiorescu s-a purtat realmente corect, punînd în relațiile din anii de boală, delicatețe și tact. E o notă bună, totuși marile daruri ale criticului se situează în zona intelectului nu a inimii și aceasta o spunem nu pentru a-l difama ci pentru a caracteriza un fapt care se plasează dincolo de cîntarul binelui și răului. Avea o inteligență robustă, pătrunzătoare și sintetică, o minte ordonată și clară, mereu sub presiune, gata de a funcționa oricînd cu aceeași riguroasă exactitate. Față de pașoptiști, care au fost sau diletanți sau auto-didacți de geniu, avea avantajul unei culturi sistematice. Din păcate lecturile lui esențiale datează din tinerețe; de aceea a fost repede depășit de evoluția sensibilității artistice (n-a știut niciodată nimic de Baudelaire sau de romanul rus) și chiar de dezvoltarea științei în propriul domeniu de specialitate.

Maiorescu și-a iubit țara, — lucrul e indiscutabil. Dar ciocoește, de sus, fără încredere în capacitățile latente ale poporului, cu convingerea că sarcina de a face istoria revine unei elite restrînse. Patriotismului său îi repugna democrația. Fiindcă mai presus de orice se temea de mișcarea maselor el ar fi vrut să îndiguiască înfăptuirea progresului.

Cu entuziasm dar și cu multă inocență pașoptiștii angajaseră dialogul cu Europa; hipertrofierea spiritului critic l-a dus pe Maiorescu în extrema cealaltă, la diminuarea existentului și la amînarea perspectivei. Ne aflăm la 1872 în pragul epocii marilor

¹⁾ Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu — „Istoria literaturii romîne moderne”, București, 1944, p. 198.

clasici și el scria: „... mai întâi ceva liniște politică, dacă ne o va îngădui soarta: apoi îndreptare materială, cu aceasta — după câteva generații (subl. ns — P.C.) — și deșeptarea gustului pentru produceri estetice“. Ne aflam tot atunci în preajma afirmării pe scena românească a unei strălucite pleiade de actori și el spunea: „Zeci și zeci de ani vor trece înainte de a se putea compune o singură trupă de actori, care să merite acest nume“.

Iată, în fine, un ultim punct. Spre deosebire de pașoptiști care priveau cu pietate spre trecut dar trăiau cu gândul în viitor, Maiorescu exista în prezent și pentru prezent. Formă a egoismului, a acelui confort domestic în care criticului i-a plăcut totdeauna să trăiască sau, mai de grabă, modalitate a lucidității, retractilă, fiindcă experiența viselor blajine și trandafirii se năruise de atâtea ori? Oricum, într-o direcție măcar Maiorescu a fost obligat să anticipe: în relația sa cu socialismul. La 1859 și-a început cariera cu o conferință despre socialism în intenția de a demonstra, minus complimentele de tînăr bine crescut, că e vorba de o idee inaplicabilă în țara noastră. La 1892 el credea a dovedi lipsa de fundament pentru o mișcare de clasă a proletariatului la noi. Amănuntul cel mai picant însă și pe care nu-l știe toată lumea e următorul: spre sfîrșitul vieții, cînd mintea obosită se reculege înainte de ultima călătorie, Maiorescu îi încredința unui discipol, cu o mare satisfacție, că vechile lui îndoieli asupra materialismului istoric s-au adeverit și că falimentul socialismului e inevitabil. Nu știm cînd s-a petrecut această scenă fiindcă cel care ne-o relatează nu comunică data, dar ne amintim cînd a murit Maiorescu: în 1917, anul mării revoluții din Octombrie!

In anticamera comediilor lui Caragiale (1866-1879)

de V. Mîndra

Studiul operei marelui Caragiale ridică, firesc, unele întrebări cu privire la ceea ce am numi geneza prealabilă a scrierilor sale. Explozia acestui talent uluitor, nu poate fi, desigur, consemnată — simplist — ca un fenomen meteoric. Operele sale, teatrul în primul rînd (căci acesta deschide cronologic șirul afirmațiilor lui Caragiale în literatură) beneficiază nu numai de experiența trecutelor generații ci și de un proces natural de acumulare situat în imediata apropiere a gestației „Scrisorii pierdute”. Firește, esențial pentru creația caragialiană rămîne aportul remarcabil al dramaturgiei comice creată de Alecsandri cu rîvna și inspirația unui adevărat descălicat artistic. Nu putem fi decît încredințați că atît realizările de prim ordin ale autorului „Coanei Chirița” cît și vodevilistica sa minoră au explorat cu impetuozitate spațiul politico-social al unei epoci istorice date, fixînd elementele unei tipologii dramatice și creînd uneltele necesare literaturii noastre naționale și pe tărîmul comediei politice. Dar teatrul comic al lui Alecsandri circumscrie pe de o parte o perioadă istorică încheiată în orice caz la 1866 iar pe de altă parte o modalitate dramatică care în ritmul impetuos de dezvoltare a literaturii noastre a fost relativ repede depășită. Situat la începuturile genului, acest repertoriu modela intriga pe firul subțiratic al „qui-pro-quo”ului farsei ușoare, personajele fiind urmărite mai ales într-o lumină burlescă. Comedia „Boieri și Ciocoi”, deși terminată în 1874, ne apare ca un „mare final” de o grandoare certă a unui program satiric mai vechi cuprinzînd în unghiul vederii sale epoca pașoptistă și preliminariile ei.

„Vioara dramatică” a lui Alecsandri include elemente ale anilor care preced Unirea și chiar zîmbitoare consemnări ale „maniilor” politicianiste din anii domniei lui Cuza (cañonetele despre „Clevetici”, „Napoiilă”, „Gură Cască”, „Haimana” sau pieseta „Millo Director”). Aportul acestor opere de pionierat este considerabil dar de aici pînă la comediele politice ale lui Caragiale, drumul este apreciabil. Teatrul lui Alecsandri fusese dominat de o înțelegere limitată a „comediei de moravuri”, în care personajele figurau liniar poziții străvezii într-un tîntar lipsit de nuanțe. După cum se știe Alecsandri însuși remarcase lipsa de adîncime a observației în teatrul său anterior anului 1865, și — cu toate meritele piesei „Boieri și Ciocoi” — ne vine greu să credem că dorința sa de a „scrie ceva mai serios, mai literar” a fost cu

adevărat atinsă în sfera comediei satirice. Faptul că poetul de la Mircești nu scrie după 1874 proiectată să piasă despre „Ciocoi din zilele noastre” și se întoarce, cu o grațioasă vultură spre drama romantică, poate fi tălmăcită ca o înțelegere nemărturisită a rolului său istoric și — implicit — a limitelor care-l despărțeau de cerințele unui teatru de o profundă observație realistă. Urmind intuiției artistice, Alecsandri a preferat să adauge operei sale un capitol care se conjuga firesc cu întregul ansamblu, păstrind o rezervă demnă în ceea ce privește dramaturgia satirică unde nu-și mai putea potrivi preferințele cu noile exigențe. Nu este nicicum vorba de a ne îndoi cumva de capacitatea creatoare a autorului „Pastelurilor”, ci de a releva o nepotrivire de ordin istoric a unui autor de o altă formație și cu o altă sensibilitate, în această privință deosebit și de unii scriitori din aceeași generație, cu atât mai mult de cei aparținând vîrstelor tinere.

Putem, totuși, să considerăm că între momentul Alecsandri în comediografia politică și momentul Caragiale nu se petrece nici o mișcare care să facă mai lină și mai firească trecerea spre o analiză satirico-dramatică de tip nou? În această privință s-ar cuveni să sprijinim un răspuns negativ, plecînd — în primul rînd — de la vasta operă de șefnire a instrumentelor satirei în presa umoristică a vremii. În publicațiile lui Orășanu, Ghedem, Hașdeu, paralel cu baastul trivialității și al stridențelor antiartistice s-a dezvoltat calea pamfletului politic și a dialogului comic cu implicații caracterologice. Presa și libreturile spectacolelor de revistă au deschis; de asemenea, drum trecerii evenimentului politic concret în imagini satirice cu largi semnificații.

Stringerea faptelor cotidiene ale cetății în sinteze literare pătrunzătoare a dat astfel un ajutor extrem de însemnat evoluției comediei politice către realizările realismului critic, descătuseate de convențiile lirico-sentimentale ale vechilor farse. Primii autori care au recepționat în operele lor ecouri ale acestui militanțism satiric publicistic păstrînd pe un plan superior interesul viu pentru problemele la ordinea zilei, nu se disting printr-o forță artistică ieșită din comun. Ei se găsesc (și este firesc să fie așa) chiar printre emulii bardului de la Mircești, pe care urmîndu-l admirativ îl corectează timid și poate involuntar, sub influența unui climat social evoluat și a unei sensibilități artistice modificate. Nici unul dintre acești autori nu depășește apele creației minore, dar anunță — parțial și intermitent — o cotitură tulburătoare. Desprînși din suita carului triumfal al autorului „Chirițelor”, acești discipoli neliniștiți se apropie vădit de cortegiul altui învingător și anume printre lictorii care-i deschid drumul.

Paralel cu ultimele creații ale teatrului comic alecsandrinian, apar astfel — mereu mai decis — încercări ale altor scriitori de a supune comentariului satirico-teatral „monstruoasa coaliție” constituită. Lupta dintre „bonjuriști” și boierii „ruginiți” devenise în 1874 într-o asemenea măsură imagine a trecutului încît pe drept cuvînt unele comentarii din epocă au considerat comedia „Boieri și Ciocoi” ca o piesă de evocare istorică. Critica moravurilor din perioada „convenției” pe care o operează multe dintre canțonetele lui Alecsandri diferă — la rîndul ei — simțitor de trecerea hotărîită la analiza unei orînduirii politice care a închis orice poartă către progres. Caruselul celor două facțiuni politice fripturiste și corupția „constituțională” fusese doar prefigurată de Clevetici și Napoila. Din clipa intrării în vigoare a oribilului pact născut în noaptea de trădare de la 16 februarie 1866, burghezia și moșierimea depășiseră formele naive și întrucitva idilice ale demagogismului de după Unire.

Este interesant de urmărit modul în care zimbetul vechilor canțonete și compoziția lejeră a vodevilurilor cu țepi satirice sînt părăsite pentru o tonalitate agravantă, în care elementul concret predomină și ironia bonomă devine sarcasm. Chiar

intr-un gen încetățenit la noi de Alecsandri („cînticelul comic“) și în vreme ce mai apăreau ultimele bucăți de acest fel ale marelui poet, distingem în anii ce urmează detronării lui Cuza apariții distonante. Păstrînd formele proprii modelelor de prestigiu pe care în linii mari le urmează, aceste „cîntecele“ și în primul rînd cele ale lui Ioan Ianov (1836—1903) atrag atenția printr-un rictus amar de o gravitate inedită. Un pas încă timid îl înregistrează „cîntecelul“ „*Rugină Șmichirescu Aiegătoru*“, publicat în 1868, în revista „Convorbiri literare“. Textul nu mai are mișcarea alertă a antecedentelor genului la noi și cu toate că nu lipsesc pasajele rimate cupietul muzical cedează vădit pasul monologului dramatic. Preocuparea centrală a autorului (și această observație este valabilă pentru toate monoloagele lui Ianov) pare a nu mai fi fixarea unei „fete“, a unui personaj pitoresc. Coloratura vorbiturului se estompează trecînd interesul asupra discutării problemelor politice la ordinea zilei. Acestea gravitează toate în jurul „sistemului constituțional“ cu o ușoară tentă paseistă, urmînd incapacității scriitorului de a sublinia altminteri caracterul corupt al societății timpului. Punctul de vedere conservator al lui Ianov frînează astfel critica, în cadrul căreia — de altminteri — cele două partide sînt în egală măsură supuse aluziilor sarcastice.

Trei ani mai tîrziu (1871) autorul lui „*Rugină Șmichirescu*“ va dovedi caracterul încă viu al predilecției sale pentru satira monologată, cucerind notorietatea prin „cîntecelul“ „*Von Kalikenberg*“. Primele versuri ale acestei canțonete au făcut, după cum se știe, epocă:

„Ich Herr von Kalikenberg
 Tocmai din Berlin alerg
 Mit hohe protection
 Für grosse concession

referindu-se, ex abrupto, la atunci deosebit de actuala afacere Strussberg. Caracterul acesta de pamflet violent atestă încă odată despărțirea treptată a canțonetei comice de modelul clasic al „caracterelor“. Eroul monologului îndeplinește pe calea declarațiilor cinice mai ales funcția de interpus al autorului. Nu personajul comic este încriminat în primul rînd, ci regimul politic care-l suportă și pe care Kalikenberg îl demască cu falsă inocență. Afacerile cele mai veroase sînt posibile deoarece, ne spune monologul, este de ajuns să dai „*eine bucațichi mamalichi*“ celor din „*Cammer und Senat*“ pentru ca aceștia „*să merși la votu, wie ein deutsches regiment*“. Critica vizează astfel miezul corupt al vieții politice, și indirect chiar pe Carol, I, protectorul tranzacțiilor oneroase cu străinătatea. Pe linia discuției politice ne aflăm, evident, mai departe de conturul satiric extrem de larg și de aceea lipsit de precizia delimitării din „cîntecele“ anilor precedenți. Bineînțeles expresia artistică și, prin urmare, eficiența polemicii întreprinse se află cantonată în zona unei mediocrități atenuante, determinată nu numai de înzestrarea literară modestă a lui Ioan Ianov dar și de viziunea politică limitată a acestuia. Curajul nu-i lipsește însă acestui junimist ciudat, cu simpatii declarate pentru Franța radicală. După atacul indirect la coroană, în același an 1871, el aruncă o săgeată în direcția clerului rapace, adresînd lăcomiei „*proistoșilor*“ rechizitoriul, comic și nu prea, din monologul „*Eclisiarhul Colivărescu*“. Și de data aceasta obiectivul declarat al satirei se va lărgi cu dese referiri la viața politică a tandemului liberalo-conservator, dar va avea mai ales în vedere principiul laicizării. Mai explicită este dezbaterea problemelor politice în monologul „*Advocatul Corciocărescu*“. Față de Clevetici, eroul lui Ianov (prezentat desigur cu o mai redusă strălucire polemică) are avantajul unui limbaj mai direct, angajîndu-se nu atît în elaborarea unui autoportret demascator, cît în

redactarea unei diatribe la adresa societății timpului, ușor de distins sub avalanșa de cuvinte a acestui personaj locvace. Ceva din tactica avocătească a lui Farfuridi transpare în metoda pledoariilor lui Corciocărescu care în procesele de „înaltă trădare” împrășcă într-un adevărat torent cuvintele „patrie, drepturi încălcate, libertate, fraternitate, egalitate, constituție, revoluție, baricade” pentru ca apoi după ce-i înduioșează pe jurați, pînă la lacrimi, „ostenit, galben de trudă iar nu de frică”, după utilizarea mai mult sau mai puțin liberă a unor izvoare ilustre, să zică „de la sine fără să fi împrumutat de la nime: Domnu'le președinte, am zis!”. Monologul scris la puțină vreme după achitarea lui Candiano-Popescu în urma pledoariilor răsunătoare ale lui Fleva și Grădișteanu era de o actualitate intensă și anunța, desigur, gloria avocaților caragialești. Întreaga „canțonetă” se prezintă ca o disecție rece a unor racile, fără aura de amuzament destinat a bucăților lui Alecsandri dar și fără suculența creațiilor maestrului. Pasajele versificate nu mai par scrise pentru a fi cîntate, lipsindu-le nu numai indicația ariei pe care vor fi transpuse dar și sprinteneala textului destinat muzicii ușoare. O depărtare mai depîn marcată față de modelele urmate la început o evidențiază monologul „Stosachi” (1873) închinat criticii cartofiorilor ca specie parazită prăsită în ambianța morală a „sistemului constituțional”. De data aceasta avem de a face cu un antecedent limpede al moftangiului caragialian, cu un Mitică volubil și amoral care precește o aforistică pretențioasă și comică prin maniera sa bombastică („Domnilor! timpul este aur după cum zice *Englezul*”). Anticipînd asupra personajelor din „Momente”, Ianov utilizează în „Stosachi” și o tehnică modificată a monologului în care sînt introduse și *acțiunile narate* atît de frecvente mai apoi în piesele lui Caragiale. Relatarea însuflețită a unor acțiuni anterioare poate fi întîlnită și în unele (puține) dintre canțonetele lui Alecsandri, dar aci povestirea este, cel mai adesea, invocată ca simplu agrement, mișcarea personajelor în acțiunea narată necăpătînd funcția primordială de precizare a unor tipuri și nici de participare efectivă la crearea atmosferei specifice conflictului. Cînd Chirița evocă în canțoneta despre călătoria la Paris întîmplarea hazlie cu pierderea lui Guliță într-o gară austriacă nu se realizează vreo lărgire a investigației realiste. Într-o măsură, procură sau accentuează noi detalii pentru reliefaarea Chiriței ca tip o altă narație din aceeași bucată, și anume intermediul amoros cu falsul baron von Kleine Schwabe. Tocmai în acest sens, al utilizării acțiunilor colaterale ca mijloc de amplificare a observației realiste pot fi citate mai multe pasaje din monologurile lui I. Ianov. Într-un context social și cultural evoluat emulul lui Alecsandri se profilează mereu mai precis ca apropiat generației autorului „Scrisorii pierdute”. Iată un citat caracteristic pentru rivna descriției împrejurărilor tipice în această nouă preocupare caracterologică care înfățișează o netă depășare din sfera „fiziologii”or” clasiciste în ambianța reconstituirilor balzaciene: „*Cu libera mea profesiune în buzunar, cum înserează o pornesc la partidă; mă duc la o casă și dacé dela poartă văd luminățile stinse, fac stînga împrejur și cu pas grabnic mă duc la alta... Ajungînd după (imitînd) bună sara, plecăciune, ce mai faceți? foarte mulțumesc, o dăm oleacă și pe politică după obicei: că se vorbește despre dizolvarea camerei, că au să vie ceilalți în locul istorlalți, că datoria flotantă pe o parte se plătește și pe alta crește, pare că-i antereul lui Arvinte. Unii, zic da, alții ba, după cum le vine la socoteală...*” Ne aflăm într-o „atmosferă încărcată” extrem de apropiată de disputele în jurul „lacune”or” și ale dobînzilor băncii „Diskonto”. Fără a depăși tărîmul contribuțiilor modeste, monologurile lui Ioan Ianov grefate pe obiectivele criticii „Belgiei Orientului” cu simulacrul său de constituție, semnalizează probleme și obsesii noi, derivate din anomaliele constitutive ale regimului „monstruoasei coaliții”. Alături de alte producții dramatice ale epocii, aceste „cîntecele” comico adună piese de dosar pentru marile opere de analiză din anii următori. Vorbînd

despre „boierii își noi” care „au făcut bună stăricică în numele poporului suveran” viciatul Stosachi din ultima cântonetă a lui Ianov trimitea bezele la care avea să răspundă, numai peste șase ani, studintele în drept Rică Venturiano.

În chiar anul premierii „Noptii furtunoase” (1879) apărea într-o formă revizuită și îmbunătățită o piesă într-un act, editată — în prima formă — cu zece ani înainte (1869)¹⁾. Este vorba de „Influența morală” de George Sion (1821—1892), re-scrisă sub un nou titlu: „Candidat și deputat”. Autorul aparținea prin vîrstă și prin activitate generației revoluției de la 1848, la care luase parte în Moldova, nu fără consecințe pentru propria sa carieră. Înclinat mai ales către o stăruitoare activitate cărturărească, deși era un autodidact, Sion va face cu o gravitate nestînjinită de avaturile unei existențe agitate, o solidă operă de pionierat cultural și literar. Dacă acest poet moldovean, care și-a avut publicul său, ar fi rămas numai cu meritele redactorului „Revistei Carpaților” (1860—61) și încă numele său n-ar fi putut fi uitat. Cum să explicăm interesul pentru teatrul al acestui activ traducător din clasicii francezi, altfel decît prin continuitatea unei înțelegeri în sens pașoptist a scenei ca loc de răspîndire a învățaturii? Spirit profesoral închinat firesc către opera de educație, Sion n-a dat teatrului decît puține lucrări²⁾ și toate cu program instructiv. Pînă la 1879 în afară de comedia sa politică, în cele două forme succesive, el a mai scris o piesă (și aceea scurtă) de avînt patriotic („La Plevna”). Cele două lucrări dramatice au fost premiate de Academie, după raportul entuziast al altui pașoptist, Ion Ghica, și de către un for care-l primise ca membru încă din 1868. Referindu-se în raportul său la „Candidat și Deputat”, Ghica nu putea să nu sublinieze că piesa „biciuiește cu limbă de foc manoperele și corupțiunea electorală care se practică prea adesea în țările constituționale”.³⁾ Evitarea diplomatică de către raportor a unei indicări mai exacte a obiectivului criticii, trebuie înțeleasă ca o eufemistică academică de circumstanță, într-un for ostil literaturii cu program politic. Comedia lui Sion, minus finalul său conciliant, acordă puține menajamente acțiunii demascatoare pe care o întreprinde. Păstrînd din formația sa mai veche, o predilecție supărătoare pentru convențiile teatrului în versuri, autorul „Suvenerurilor contemporane” intervine nu mai puțin cu asprime în bîlciul alegerilor pseudo-democratice, pornind și critica tocmai de la „independența” sa declarată, care-i acorda o poziție egală față de cele două partide de guvernămînt.

Poetul se vroia desigur un „Aristofante al Romîniei”, așa cum îl numise pe Alecsandri în dedicația la „Influența morală”. Obiecția recenzentului din 1869 de la „Convorbirile literare” (M. D. Cornea, căruia i se pare blamantă apropierea bardului de la Mîrcești de Aristofan pe care-l califică drept „mediocru, trivial, obscen”⁴⁾ este legată intrucitva de obiecțiile — puține — pe care același critic improvizat i le aducea lui Sion și care pleacă de la inexistente „imagini triviale”. Adevărul este că într-o versificație stăruitoare dar fără savoare autorul „Influenței morale” se învrednicea, cu puterile sale modeste, să intre mai adînc în dedesubturile politicii antipopulare. Într-un prolog programatic tipărit în fruntea versiunii din 1879, autorul avea să înfățișeze ca sprijinitor al operei sale pe un reprezentant al țăranilor. Sion respingea net o posibilă distincție între conservatori și liberali, susținînd intrarea în parlament a unor deputați săteni în numele unei consecvențe pașoptiste, radicalizată încă de ostilitatea vădită a poetului față de regimul coaliției anti-populare. Este regretabil că poziția de atac a autorului come-

1) În manuscrisul păstrat în colecțiile B.A.R.P.R. și datat Dec. 1868, această versiune poartă un alt titlu („Negru pe alb”) pe care autorul l-a schimbat tipîrindu-și piesa în anul următor.

2) Piesa „Femeia lui Socrate”, menționată ca originală în repertoriul Teatrului Național din București, pe stagiunea 1886—87 este — de fapt — o traducere după Theodore de Banville.

3) An. Acad. Rom. — Seria II, Tom II, Secțiunea I, p. 343—351.

4) Convorbiri literare, III, 3, p. 40.

diei „Candidat și deputat” nu se menține cu fermitate pînă la capăt (negativii fiind pedepsiți convențional). Introducerea ca „raisonneur” a unui boier de țară, Pesimescu, ostil politicii ca atare, reduce simțitor ascuțimea criticii. Oricum „Candidat și deputat” este prima noastră comedie politică realistă închinată societății burghezo-moșierești constituite, și în cele mai bune laturi ale sale se ostenește a face cale marelui scriitor satiric pe care Sion nu l-a simpatizat și nu l-a înțeles.

Personajul cel mai izbutit din „Candidat și deputat”, demagogul Cimbru, ține încă, într-o mare măsură, de o tradiție tipologică mai veche. Sion n-a creat un caracter realist ferm ci mai curînd o figură cu funcție fixă în tradiție clasică, acționînd aici în plan discursiv. Care este, totuși, progresul pe care acest personaj îl înregistrează față de antecedentele genului? Ceeace-l apropie pe Cimbru de zona autenticității este tocmai faptul că, liniaritatea sa caracterologică este derivată nu dintr-o categorie umană eternă ci din trăsătura reprezentativă a unui tip social propriu actualității epocii. Astfel modelul clasic este urmat în formă și modificat (cu forțe modeste) în conținut, într-o mutație pe care o va efectua la un alt nivel, Caragiale. Cimbru se va mișca, așa dar, într-o singură direcție desvăluindu-și o unică fațetă și anume amoralitatea sa crasă, înlăturarea oricăror urme de scrupule, adoptarea fățișă a dictonului machiavelic pe care Cațavencu i-l trecea liberalului Gambetta. Personajul este un om al timpurilor „constituționale” care vede în mercantilizarea existenței o ambianță favorabilă afirmării personale. Cimbru ne apare astfel ca un Titircă cinic, mai tînăr și mai mobil. Lichea ca și Dandanache, el folosește banii primiți dela coana Zinca și destinați susținerii candidaturii lui Optimescu, în favoarea propriei sale candidaturi. O asemenea canalie încusită era destinată unei cariere sigure în climatul epocii, încît arestarea sa în final de către procuror ne apare cu totul nefirească și subliniază barierele strîmte pe care Sion le ridică în fața unei incursiuni critice pornită cu un avînt remarcabil.

Obsesiile verbale ale demagogiei curente în lupta pentru putere se disting în piesă ca elemente prevestitoare ale limbajului caragialesc. „*Patria, legalitatea, publica opinione*” iată marotele coanei Zinca, femeie ambițioasă care sublimează toate veleitățile Chirței lui Alecsandri, într-una singură: dorința de a fi soția unui înalt demnitar. Dar în vreme ce stăpîna dela Bîrzoieni rîvnea la titlul mărunt de „isprăvniceasă”, Zinca vrea să-și facă bărbatul deputat și tratează probleme de politică cu o competență și cu un cinism ieșite din comun. „Diplomația” sa, în ciuda eșecurilor repetate, indică o extremă luciditate:

„O politică atuncea e mai bine nemerită

Cînd o faci mai încurcată, cînd o ții mai încălcită...”

Materialul de observație a acestei lumi strîmte, concentrată spasmodic în jurul scaunului de deputat este bogat și adeseori inedit, dar — din păcate — nu se concretizează în crearea unor tipuri de o deplină autenticitate caracterologică. Nuanțele decisive în cristalizarea unei tipologii variate lipsesc, personajele se disimulează schematic, dar imagini și ecouri verbale ale epocii de după 1866 sosesc și se strecoară în versurile lăbărtate ale uscatului Sion. Astfel aflăm că alegerile le fac „șarlatani de meserie”, „pamfletari fără credință”. Optimescu așteaptă deputăția pentru a face „gură mare” agitînd ca nade noțiunile demonetizate de falsul democratism al vremii. El va apăra mincinos „*Patria, patriotismul, constituționalismul, publice libertăți, ale lumii bunătăți*”. Miniștrii „*cari jură legile să essecute. / În alegeri își bat capul să le calce pe ntrecute*”. Natura aberantă a „constituțiunei” devenită element obsesiv este indicată într-o frază de pură esență motologică: „*Specula tolerată chiar de constituțiune*”, proclamă sentențios primarul Cimbru.

Intenția comediei este de a face operă educativă, dar într-un sens rigid, didacticist și limitat. Pesimescu, purtătorul de cuvânt al autorului ține cu naivitate predici menite să-i convertească pe ambițioasa Zinca și pe placidul ei soț Optimescu, la onestitate. Cu aerul său doct, cu o putere de pătrundere diluată prin ineficiența concluziilor, Sion pare să distingă în tabloul trist al farsei electorale un obiectiv ce i se pare a fi de prim ordin: *influența „morală”* exercitată asupra alegătorilor de către autorități. Sistemul ingerințelor și al corupției dezlănțuite, pe care dealtminteri piesa îl surprinde în câteva ipostaze vii, este repudiat chiar dacă în perspectiva unei puerile pedagogii sociale. Peste imaginile grăitoare ale falsității democratismului „constituțional” se suprapune ideea prostului exemplu pe care „frunțașii țării” îl dau celor mici. Sion surprinde un proces real, acela al pervertirii clientelei politice a celor două partide prin răspîndirea imoralității de sus în jos. Cimbriu, acest Catavencu embrionar rostește limpede un asemenea adevăr:

*Cînd cei mari, frunțașii țării fac la ilegalități
Corupînd spiritul public, călcînd legi și libertăți
Și cu tot cinismul încă se mindresc cu al lor nume
Și nepedepsiți aspiră a domni mereu pe lume
Apoi noi, plevușca țării să fim mai conștiințioși?*

Din păcate acest proces care atrage în jurul tranzacțiilor politice oneroase, elemente ale micii și marii burghezii este înfățișat într-un contrast fals cu înălțimea de cuget a boierimii de țară (Pesimescu). Punctul de vedere în executarea criticii este așadar al unui mizantrop care visînd la o armonie socială utopică asistă cu amărăciune la transformarea politicii într-o „*pirghie de egoism*” și la împărțirea țării „*in partizi și coterii*”. Față de tiradele muștrătoare ale lui Pesimescu, varianta din 1879 („Candidat și deputat”) adaugă în prolog o opinie mai fermă, conținută în intervențiile unui *țaran*, invocat aci ca apărător al piesei lui Sion.

În această ultimă formă a comediei, ambianța morală devine în mai mare măsură proprie epocii descrise, precizînd trăsături și gesturi sau schițînd tipuri dintre cele zămislite în atmosfera ultimelor decenii ale secolului 19. Îmbinînd zelul pașoptist cu rezerva unui apolitic cu predilecții conservatoare, Sion înfățișează un tablou critic deosebit față de etapa batjocorii lui „Clevetici” sau „Gură-Cască”. Regretul abia mărturisit pentru un trecut nematerializat nu indică, de fapt, un punct de vedere paseist. Fără a regreta domniile tiranice la dărîmarea cărora a participat, bătrînul Sion asistă cu tristețe la mercantilizarea conștiințelor într-o orînduire pe care o vede ca încă o treaptă spre infern. De aceea el pare a privi cu oroare tot ceea ce ține de lozincile politicianilor înșelători, chiar și — de pildă — emanciparea femeilor, cerință ce i se pare a strica o stare de lucruri cuviincioasă. Contrazicerea dintre schema comediei clasice (aci luată în aspectul ei exterior) și reflecțarea, cu prioritate, a unor aspecte de o nemijlocită actualitate dă piesei lui Sion un aspect bizar, accentuat de versul său plat și anevoios, menținut cu sila într-o metrică perimată. Este un efort tragic în această încercare de a spune adevărul despre societatea vremii cu restricțiile ideologice vădite ale unui conservatorism care se dăchisește și pe plan literar într-o halnă desuetă și, în orice caz, de împrumut. Oricum în comedia versificată acid de acest academician fără diplome, dincolo de prejudecăți și în ciuda debitului lent al ideafiei artistice se pune încă un jalon în direcția tranziției către monumentală operă a autorului „Scrisorii pierdute”.

Trecînd peste alte asemenea jaloane ante-caragiariene, care într-o cercetare mai amplă nu vor putea fi neglijate,¹⁾ ne oprim cu o firească emoție în fața singurei creații dramatice de un real interes a atât de fecundului Iacob Negruzzi. Scrisă și reprezentată pentru prima oară în 1878, „O alegere la Senat” diferă substanțial de celelalte încercări teatrale ale redactorului „Convorbirilor literare”. Autor de „proverburî” sentimentale, de opere comice (în afară de „Hatmanul Baltag”, I. N. a scris singur în acest gen „Beizadea Epaminonda”) sau de librete vauiviste, colaboratorul lui Caragiale la „Hatmanul Baltag” avea să se apropie cu „O alegere la Senat” de vîna realistă a celor mai bune dintre „Copiile de pe natură” a căror valoare literară a fost pe nedrept uitată în atîtea rînduri.

Comedia „O alegere la Senat” se înscrie extrem de clar în faza de trecere dela farsa comico-sentimentală cu implicații de critică socială în tradiția lui Augier (pe care Alecsandri l-a admirat îndelung) la satira incisivă realistă, vădită aci mai ales în cîteva portrete morale bazate pe surprinderea automatismelor unei existențe sociale aberante. Piesa păstrează încă elemente de îndulcire a realității prin reținerea unor edecuri ale vechilor formule. Moșierul de origină răzășească onest și cavalier (Mirtescu) legat printr-o idilă livrescă de suava și palida Zulnia, încurcă nefiresc desfășurarea intrigiîi politice, evoluînd — de fapt — în afara conflictului propriuzis. Inconsecvențe destule întunecă efortul caracterologic în realizarea citorva personaje centrale. Arivistul Leon Teoveanu care ne apare în cîteva izbucniri de demagogism patriotic și de avînt amoros gongoric ca un Venturiano cu blazon nobiliar, alunecă în cele din urmă în categoria negativilor inabili din arsenalul farselor lui Labiche. Prefectul județului prins într-o secvență extrem de acidă, ca un as al matrapazlicurilor electorale se dedublează nefiresc în final, renăscînd într-o postură generoasă care-i acordă circumstanțele atenuante ale unei compōrtări după bunele maniere.

Iacob Negruzzi posedă o capacitate neîndoielnică de a fixa tipuri și împrejurări tipice, aparținînd epocii în care Zaharia Trahanache trăiește frătește cu Fănică Tipătescu, bizuindu-se pe zelul „scrofulos” al lui Pristanda ca și pe votul năuc al Cetățeanului Turmentat. În bucățile de proză și în piesa „O alegere la Senat” întîlnim aspecte edificatoare ale spectacolului mimetic înscenat după libretul de operetă al unei constituții mistificatoare. Deși încă tributară sugestiilor vodevilistice sau infiltrațiilor diluante ale melodramei, piesa lui Iacob Negruzzi nu se mai mulțumește, în paginile sale cele mai bune, să urmeze modele ale unor etape depășite. „O alegere la Senat” reprezintă prin numeroase scene vii și cîteva profiluri sesizante, o încercare de a aborda problematica unui regim politic care deși se născuse nu de mult, eșise la lumina zilei cu toate trăsăturile bătrîneții și decrepitudinii. Directorul „Convorbirilor literare”, profesor universitar cu solide studii în Germania antiliberală și cu un temperament permeabil la influențele unei energii fascinante cum a fost cea a lui T. Maiorescu, și-a desfășurat punctul de vedere critic în unghiul limitat pe care-l deschidea dezbaterilor sociale teoria rigidă a „formelor fără fond”. Autorul „copiilor de pe natură” ni se înfățișează, astfel, ca un cenzor al moravurilor lipsit de perspectiva înțelegerii procesului istoric la care asistă. Ceeace acordă unora dintre scrierile sale o rîvnă demascatoare de o reală ardență este repulsia fiului lui Costache Negruzzi față de peisajul moral al societății burghezo-moșierești care îngropase în noaptea detronării lui Cuza ultimele vestigii ale idealurilor pașoptiste. Contrafacerea sufletelor, golirea de conținutul inițial al tuturor conceptelor

1) Un loc aparte îl ocupă, în această ordine de idei, comedia „Trei crai de la Răsărit” de B. P. Hașdeu, care vede lumina rampei în aceeași stagiune cu „O noapte furtunoasă”. A urmări modul particular în care, după o reductibilă activitate de polemist, B. P. Hașdeu a găsit noi soluții în construcția comediei noastre moderne este o sarcină asupra căreia ne propunem să insistăm cu un alt prilej.

etico-sociale („libertatea de gândire”, „patriotism”, „democratism”) etc., atingerea pragului de sus al procesului de dezumanizare a vieții publice, avea să-l îndrepte pe Iacob Negruzzi (ca și pe alți contemporani ai săi) către arme cu un alt ascuțiș. Vechile unele ale ironizării „ciocoiilor” și „franțuzitelor” nu se mai potriveau atacării enormei farse politice patronată de „pactul fundamentale”. Cu o viziune a lucrurilor redusă de cadrul strîmt și, în ultimă analiză, retrograd al antiliberalismului junimist, talentul modest al laboriosului Jacques nu s-a putut ridica la perspectiva de ansamblu a operei genialului său colaborator la „Hatmanul Baltag”. Chemarea sa indiscutabilă de moralist și puterea de observație l-au ajutat însă să semnalizeze eficient anumite pericole și — printre stăruințele vechilor ticuri dramaturgice — să găsească bune soluții literare pentru creionarea unor ipochimeni politici de extracție morfologică.

„O alegere la Senat” se relevă astfel, atît prin substratul de adîncă gravitate a incursiunii satirice, cît și prin mijloacele de expresie pe care caută a le adecva acestei tonalități inedite în dramaturgia noastră comică, la aceea dată. Incluzînd în piesa sa imagini ale deformării esenței umane prin practica disimulării neîntrerupte, I. Negruzzi se îndreaptă firesc spre caricatura grotescă ale cărei contururi groase le însoțește cu un limbaj stereotipizat prin uzură electorală și devenit ridicol prin distanța mereu mai mare dintre ceea ce numește și ceea ce reprezintă în realitate.

Personajele cele mai realizate se definesc tocmai printr-un ansamblu de ticuri și obsesii, profilîndu-se comic ca expresii ale unei lumi în care ipocrizia a devenit o a doua natură. Dintre acestea se desprinde, mai ales, figura avocatului Dudulea, prefigurare impresionantă a lui Nae Cațavencu.

Pornit pe chiverniseală, Dudulea percepe la intrarea în casa sa o taxă de un franc tuturor vizitatorilor, recomandîndu-și astfel dintr-odată cinismul mercantil pe care-l însoțește, dezinvolt, cu tirade sfiorătoare. Limbajul lui Dudulea, străbătut de cîteva idei fixe și concentrat în jurul marotelor politicianismului este rezultatul unui proces de tipizare cu totul remarcabil. Nu mai este vorba de demagogia naivă, cusută cu ață albă, a subprefectului Răzvrătescu din „Rusaliele”, ci de o logoree vicleană, cu subînțelesuri care ascund amenințări de șantaj, derivate dintr-o rapacitate dezgustătoare. Lupta pentru putere se desfășoară în „O alegere la Senat” dincolo de orice orgoliu nobil. Fiecare dintre participanți încearcă să smulgă o bucată de friptură și nu se sfiește s-o facă deoarece veleitățile etice sînt aproape cu desăvîrșire absente. În această lume care nu cunoaște posibilitatea compromiterii morale, cuvintele au și început să se desprindă de sensul lor inițial transformîndu-se în formule convenționale de intimidare reciprocă. „Vorbesc în numele opiniunii publice” clamează teatral Dudulea. „Prefectul va trebui să plece capul înaintea voinței națiunii” proclamă același, trecîndu-și cu seninătate poftele pe seama națiunii întregi. Discursuri de răsuneț din parlamentul monstruoasei coaliții inspiră neconținut izbucnirile retorice ale întrepridului Dudulea, al cărui repertoriu oratoric impresionează tocmai fiindcă selectează artistic fraze cu deosebire reprezentative pentru ridicolul mascaradei. Iată cîteva asemenea perle, în care hiperbola dusă pînă la absurd (deoarece limitele rușinii au dispărut) atinge pragul unei demențe hilariante în curat stil caragialesc: „un bărbat care lără cel mai mic interes este gata să se jertzească pentru țară, care a zis toldeaua, care zice și acum: să pier eu, dar țara să fie salvată”!; guvernul „falsifică expresia națiunii” (?!); „cel mai elementar simțămînt de rușine a dispărut din membrii acestui guvern”.

Gogorițele obsesive care aveau să fie receptate în universul satiric caragialesc se ivesc în piesa lui Iacob Negruzzi anunțîndu-și insistența suspectă. „Pactul fundamental”, „Tronul și Națiunea”, „Opiniunea publică”, revin stăruitor și iritant

în perorațiile acelor personaje care se mențin consecvent în linia satirei caricaturale. Onomastica eroilor satirizați atrage încăodată atenția asupra tranziției dela critica exterioară a unor categorii văzute în efigii generice (v. în Alecsandri nume ca: Pungescu, Napoia, Hîrzobeanu, Lipicescu) la crearea unei diversități de tipuri nuanțate, diferențiate prin surprinderea mai fină a elementelor ce compun populația pestriță a universului moftangilor. Pe avocatul chilipirgiu cu aptitudini de agent electoral îl va cheama *Dudulea*, nume cu puternică rezonanță de mahală suburbană care indică ascendența burgheză a respectivului implicînd prin terminația numelui și o notă de trivializare. Un alegător care se află încă la tejghea frămîntînd veleități de ridicare socială și care va părăsi corabia la primele semne de naufragiu, se cheamă *Cașcaloni*, prescurtare savuroasă a lui *Cașcavaloni*, realizată cu o bună intuiție a particularizării unei trăsături de caracter dominante („îfigerea la cașcaval”). Caragiale nu va face altfel mai tîrziu cînd îi va boteza, de pildă, pe Farfuridi și Brînzovenescu.

Comedia lui Iacob Negruzzi în care după cum am văzut, efectele edulcorării compromis în cele din urmă linia satirei, se distinge totuși atît prin contribuțiile sale certe la studiul caracterologic al politicaștrilor, cît și prin captarea unor momente extrem de expresive, momente care aruncă o lumină crudă asupra mecanismului alegerilor din România de după 1866. Astfel, într-o construcție dramaturgică indecisă, întrucîtva hibridă, se disting pasaje de veritabil realism critic, rezultante ale unui proces de selecție inspirat. Pot fi astfel reținute scena numărării prealabile a voturilor de către partizanii candidatului Păltinaș, discursul lui Dudulea, tribulațiile necinstite ale prefectului surprinse în discuția acestuia cu subprefectul Gospodin. Mai cu seamă aci, în acest sector al polemicei acidulate nu se poate trece peste vădita asemănare între anume situații din „O alegere la Senat” și altele, din „Scrisoarea pierdută”.

Nu este vorba de a stabili cumva existența unui categoric proces de transplantare în capodopera marelui Caragiale a unor pagini din lucrarea scrisă cu șase ani mai devreme de modestul Jacques Negruzzi. Similitudinea unor scene aparținînd celor două comedii închinată, una și cealaltă, alegerii unui „reprezentant al națiunii” în virtutea aceleiași Constituții formale, indică însă buna direcție în care și-a condus investigațiile inegalul autor al „Alegerii la Senat”. Prezența unor momente paralele cu asemănări izbitoare o întîlnim tocmai în fixarea unor imagini reprezentative ale farsei electorale. Instantaneele similare se apropie astfel, prin demascarea cu unelte perfecționate a acelorași practici proprii regimului politic supus disecției. Cităm spre exemplu din „O alegere la Senat” scena revizuirii voturilor probabile de către statul major al candidatului la scaunul de senator, pentru a se observa paralela cu momentul care deschide actul II al „Scrisorii pierdute”:

DUDULEA : *Să cercetăm încăodată lista. S-o puricăm cum s-ar zice.*

(Dudulea și Leon aduc o masă în mijlocul casei. Toți se grupează în jur. Dudulea întinde o listă).

DUDULEA : *Sînt peste tot patruzeci și doi de votanți, din care doi absenți, trei bolnavi și unul care nu vine niciodată.*

LEON : *Treizecișase.*

DUDULEA : *Majoritatea-i de nouăsprezece. Am împărțit alegătorii în trei categorii, în siguri, probabili și posibili. Siguri sînt zece...” ș.a.m.d.*

Pe listă cei „siguri” au fost însemnați cu o cruce, iar consilierii politici ai lui Păltinaș, în frunte cu Zoica, ambițioasa sa mamă, se sfătuiesc cum să-i cîștige pe cei „hesiguri”. Paralela cu discuția condusă de Trahanache în casa lui Tipătescu se impune firesc și invită la meditație.

Să amintim o altă întâlnire cu „Scrisoarea pierdută” a comediei lui Iacob Negruzzi. Ne aflăm în cabinetul prefectului Petrașcu unde asistăm mai întâi la aceeași numărătoare a glasurilor (de data aceasta pentru candidatul partidei adverse), cu aceleași măsuri de captare a bunăvoinței („Samsoniu... să i se mărească pensia... Buhalof are două voturi... deci...” ș.a.m.d.). În continuarea acestei scene ni se înfățișează o încercare a lui Dudulea de a obține prin șantaj de la prefect slujba de avocat public, pe care Cațavencu mai pretențios avea s-o refuze în discuția sa cu Tipătescu. Respins, șantagistul va izbucni într-o diatribă cu mult piper liberal într-un stil cațavencian nerafinat încă, zgomotos fără a fi casant: *„Dacă veți urma cu sistema presiunilor și violențelor, vă voi denunța opiniei publice... voiți să călcați libertatea poporului în picioare! Poporul va aila cum violați prerogativele sale cele mai sacre înscrise în pactul său fundamental”*. Supralicitarea demagogică conține o evidentă amenințare cu arma teribilă a presei, căci bineînțeles violentul Dudulea este directorul proprietar al ziarului local „Salvarea patriei”. Pătrunzind mai adînc decît înaintașii săi în fiziologia vieții politice contemporane, Iacob Negruzzi a deschis evident drum către mișcări și atitudini care aveau să revină într-o lumină mai decisă și cu altă vervă demascatoare în opera tînarului scriitor care se făcuse tocmai cunoscut cu traducerea în versuri a „Romei învinse”.

LECTURA comediei „O alegere la Senat”, procură, între altele, și prilejul de a urmări soarta tristă a unor intuiții remarcabile care nu se pot dezvoltă într-o lumină săracă, alimentată de un potențial artistic redus. Observator ascuțit, cu o vădită aplicație spre colecționarea unor imagini generalizante, Iacob Negruzzi nu se descurcă în chimia mai complicată a compunerii unor caractere puternice și nu știe să creeze în arhitectura conflictului liniile firești de dezvoltare a unor intenții satirice lăudabile. Așa, de pildă, apariția alegătorului Gavrilaş Simconovici, pare să anunțe un tip care reunește slugărnicia versatilă a lui Pristanda cu deruta Cetățeanului turmentat. Simconovici care are „o casă de copii” și căruia Iancu Păltinaș îi *„dă casă și masă”* nu vrea să se strice nici cu prefectul pentru a nu-și pierde locul în „comitet”. El este gata să voteze pentru susținătorul său material dar nu vrea nici să înfrunte autoritățile guvernamentale. *„Negreșit... negreșit..., mai ales dacă și prefectul...”*, iată fraza care-l califică în primele acte pe acest client fără opinii al caruseului electoral. Dar ducînd spre un final artificios întregul conflict, Negruzzi anulează brusc valențele satirice ale personajului Simconovici, transformîndu-l în victimă inocentă a abominabilului Teoveanu. Acesta din urmă, cum am mai văzut, după ce rostește fraze înflorate cu accente de filistinism zgomotos, îmbracă, la rîndul său, hainele strimte ale intrigantului de salon și se exclude din cîmpul satirei. Inconsecvența autorului este cauzată de lipsa vădită a unui suflet creator care să-i permită trecerea dela imaginile disparate ale unor „côpii de pe natură” vii, la o viziune de ansamblu a mecanismului economico-social, insuficiență optică provocată totodată de mizeria filozofică a propriilor sale concepții. Din intervențiile searbede ale „pozitivului” Mirtescu (care reprezintă desigur punctul de vedere al autorului) se detașează un sentiment de oroare față de „schimbări”, o dorință marcată de obținere a „stabilității”. Mirtescu, și prin urmare Negruzzi nu-și fac iluzii cu privire la meritele conservatorilor, dar cred că liberalii sînt „poate mai răi” și ține enorm ca „temelia statului” să nu se „zgomodie pentru ambiția cîtorva”. Este aci o recunoaștere a futilității luptelor dintre „albi” și „roșii”, dar nu mai puțin o decisă chemare la păstrarea unei ordini rele, pentru a nu săpa cumva

conceptul de ordine și a nu deschide calea „către anarhie”. Cumințenia retrogradă a moșierului Mirtescu, temător de „zguduiți și exagerațiuni”, avea să devină la Caragiale tema principală în ridiculizarea conservativului Farfuridi. Drumul de la Mirtescu la Farfuridi descrie plastic decalajul de gândire și de adâncime a observației dintre cei doi coautori ai „Hatmanului Baltag”. Cu o strălucire artistică inegalată, Caragiale avea să se ridice la o perspectivă net radicală, infinit superioară prietenului său de la Academie. Totuși geneza „Scrisorii pierdute” nu poate omite procesul de acumulare literară săvârșit de operele care au consemnat satiric primul deceniu al pactului cu emblemă constituțională dintre burghezie și moșierime. Ion Luca Caragiale avea să primească moștenirea operei comice a bătrînului Alecsandri după ce mesajul acestuia străbătuse cu adăugirile de rigoare, scrierile unor condeie neastîmpărate care au aruncat luciri vii între anii 1866—1878 și care astăzi ni se par, în mod natural, a fi modeste și documentare.

Mihai Beniuc : „Pe coardele timpului”

de Matei Călinescu

Pilonul meditativ care constituie caracteristica unanim recunoscută de către critică a ultimelor volume ale lui Mihai Beniuc („Cu un ceas mai devreme”, „Materia și visele”, „Culorile toamnei”) se prelungește și în „Pe coardele timpului”. Semnificația unei atari orientări, definirea principalelor coordonate în cadrul cărora se desfășoară reflexiile lirice ale poetului, examinarea citorva din atitudinile sale specifice în raport cu marile categorii filozofice au făcut obiectul unor comentarii anterioare pe marginea volumelor amintite. S-a vorbit, astfel, despre însemnătatea pe care-o dobîndește în această etapă de creație a lui Mihai Beniuc dialogul cu timpul (retrospecția istorică și proiecția patetică în viitorul comunist), despre sensurile pe care le capătă concepte ca materie, natură, despre dialectica vieții și morții, despre viziunea asupra destinului individual și social al omului contemporan etc., făcîndu-se delimitări utile, stabilindu-se jaloane pentru o discuție analitică. Într-o ordine generală, problemele pe care le ridică poezia lui Mihai Beniuc din ultimii ani au fost așa dar atinse, rămînînd ca dezbaterea critică să înregistreze acum, cu precădere, aspectele concret artistice, particularitățile și nuanțele care, în întreșerea lor complexă, conferă mesajului filozofic al poetului originalitate și profunzime, o specială putere de iradiație. „Pe coardele timpului” oferă un bun prilej pentru o asemenea încercare căci aflăm concentrate, în recenta culegere, toate tendințele care au justificat aprecierea că universul poetic al lui Mihai Beniuc, dela „Cu un ceas mai devreme” încoace, și-a îmbogățit cuprinsul.

Prin ce calități se distinge meditația lirică a lui Beniuc? Pentru a răspunde acestei întrebări nu sînt lipsite de utilitate referirile la cîteva din fazele anterioare de dezvoltare a speciei discutate. E un fapt de istorie literară cunoscut că, în literaturile moderne, romantismul înseamnă pentru ceea ce numim poezia filozofică o epocă de bogată înflorire. Apare acum tipul poetului meditativ, pierdut în infinit ramificate labirinturi ale reflecției, căutînd cu ardoare să dezlege supremele enigme ale firii, extrăgînd constatări nu odată amare din considerarea unei lumi guvernate de legi implacabile și aspre. Într-o perioadă în care cultul iluminist al rațiunii e înlocuit cu acela al intuiției, al forțelor inconștiente și al oniricului, asocierea dintre

poezie și filozofie traduce, cu o perfectă consecvență, unele dintre principiile gândirii romantice: liric devine acum un mijloc de cunoaștere mai sigur decît silogistica abstractă și sterilă, creația poetică îl apropie pe om, în mai mare măsură decît exercitarea mecanică a rațiunii, de adevărurile ultime ale existenței. Un Friedrich Schlegel spunea, de pildă, că „Poetul are puține de învățat de la filozof, în schimb filozoful, multe de la poet”. Indiferent de justificările ei în ordine teoretică, prin extensiunea pe care a căpătat-o, ca și prin adîncimea experiențelor artistice pe care le-a prilejuit, lirica filozofică romantică se constituie, în evoluția poeziei, ca unul din momentele fecunde. Ca specie literară, poezia filozofică e mult mai veche decît romantismul: antichitatea greco-latină o cunoaște și mulți dintre gînditori (Parmenide, Pitagora etc.) își exprimă concepțiile sub forma poeziei. Din această categorie face parte și faimosul „De rerum naturae” al lui Lucretius. Poezia filozofică — sub forma ei didactică — e practică pe o scară largă în perioada clasicismului și iluminismului. Avem însă de-a face în aceste cazuri mai mult cu idei generale versificate, specificul liric fiind neglijat. Contribuția momentului romantic, de care e imposibil să faci abstracție în cercetarea orientărilor mai noi în poezia filozofică, o formează descoperirea valențelor de sentiment ale ideilor. Un concept poate fi generator de poezie doar în măsura în care devine o atitudine. Alegorismul uscat al poeziei filozofice clasice și iluministe, stilul expozitiv-didactic sînt înlocuite, în meditația romantică, cu marile simboluri care realizează o fuziune între ideea și un fond simpatetic, participativ. Tonul, impersonal la un filozof-poet iluminist ca Voltaire, capătă acum inflexiuni confesionale, accente patetice, mărturisind frămîntările unui eu poetic ireductibil.

Meditația lirică a străbătut în literatura noastră, de la Eminescu încôace, un interesant proces de diferențiere, atingînd în poezia nouă una din etapele ei cele mai semnificative. Într-adevăr, dacă ne îndreptăm atenția asupra coordonatelor largi în care am putea înscrie fenomenul poetic actual, va trebui să recunoaștem că una dintre cele mai importante o formează preocuparea de a exprima liric un univers și un patos filozofic. O astfel de împrejurare își află explicația firească în marelui rol pe care-l îndeplinește, în opera de construire a socialismului, ideologia marxist-leninistă, ale cărei principii beneficiază de o răspîndire necunoscută de vreo altă doctrină din istoria gîndirii omenești. Artistul epocii socialiste, de o luciditate mereu activă, a cărei eficiență o asigură cunoașterea filozofiei marxiste și adeziunea la aceasta, nu se va lipsi în efortul de creație de forța propulsoare a ideii, nu-și va refuza accesul în domeniul reflexivității, ci, dimpotrivă, va tinde să exprime, în felul său particular, un proces istoric de o complexitate infinită ca acela al inserției gîndirii umane asupra realului. Păstrînd din meditația romantică voința de raportare cosmică, năzuința spre esențe, uneori directitatea tonului, lirica de idei realist-socialistă ilustrează o atitudine a eului poetic care, dacă își are germenii în opera unora dintre romantici (mă gîndesc, de pildă, la un Shelley, la un Victor Hugo), devine abia acum un fenomen estetic larg-reprezentativ: e o atitudine pe care aș denumi-o a *optimismului patetic*. Ea implică o negare a pasivității contemplative (care adesea face loc fatalismului), indicînd postura unui om în permanentă efervescență, căutare, sfidînd orice inerție, avid de cunoaștere și de a transforma în acțiune datele acestei cunoașteri; postura unui om mereu capabil de a se transforma, de a se autodomina și depăși, al cărui optimism fundamental e rezultatul unei confruntări vii cu lumea și al sentimentului libertății (ca necesitate înțeleasă).

O astfel de atitudine a eului liric o exprimă, cu o pregnanță și originalitate care se cer examinate mai îndeaproape, meditațiile lui Mihai Beniuc. Scriind odată despre poet îl numeam, ca temperament artistic, un romantic polemic. Există într-adevăr în versurile lui Beniuc, alături de expresia unor puternice elanuri afective (du-

cînd la variate forme ale identificării lirice, semn de intensă participare), mărturii numeroase ale violenței distructive, îndreptată împotriva falselor valori, a manifestărilor vechiului, a restricțiilor convenționale etc. O asemenea înclinație polemică (firească la un poet militant) o înregistrăm nu numai la nivelul tendințelor declarate, ci ea determină în bună măsură și regimul stilistic al poeziei lui Beniuc, ceea ce e o dovadă de organicitate artistică. Meditația lirică împletește și ea tensiunea romantică, zborul imaginației în cosmos și în istorie, cu aspra încrîncenare a celui ce știe a sfișia mirajele ademenitoare, sprijinindu-se pe valorile lui trainice, pămîntești. Cum s-a mai observat, Beniuc scrie despre cer cu orgoliul (polemic) al celui care se știe bine înfipt în sol, iubindu-și condiția terestră. Păstrînd din romantism ardoarea, *tilanismul* (problemă care s-ar cuveni discutată mai amănunțit), poetul răs-toarnă adeseori convenții romantice, sau romanțioase, distruge cu voluptate vechi clișee „nobile”. N-ar fi lipsită de interes, în sensul celor spuse pînă acum, o încercare de a reconstitui din mărturiile aflate în „Pe coardele timpului”, elementele artei poetice a lui Mihai Beniuc, subiect de altfel mai vechi al meditațiilor sale. „Eu din opincă face-oi călimară, /Și-o pană din custură. bunăoară”, mărturisește el, „Apoi găsi-voi undeva cerneală /Să trag o dungă peste ce-i spoială”. („Meșterii”). Astfel transpuse metaforic, uneltele scrisului sînt purtătoarele unor calități cu o valoare polemică față de reprezentările care le însoțesc tradițional. Altădată, într-o meditație cu adînci rezonanțe asupra actului poetic („Mătăni roșii”), Beniuc, mînios la gîndul că pana sa n-ar fi în stare decît să scrie cronică, chiar eroică, a trecutului, o amenință: „...tu, pana mea, doar atît de poți /Te-mplint în masă ca pe-un topor într-un butuc/ Și de o altă treabă mai bună mă apuc”. Dar pana se metamorfozează în „clonț” din care curg „mărgele de sînge”, „boabe de mărgean”, simbolicele „mătăni roșii”. Ambianța în care poetul se simte „acasă” e aceea a combus-tiilor vulcanice, erupția lavei avînd menirea de a nega moartea, perisabilitatea, prin păstrarea veșnică a tiparului făpturilor :

*Aceasta-mi este casa, vulcan cu poarta-n viri,
Ce-n preajma lui nu rabdă ca să se facă stîrv
Făpturile, ci-ntr-una le tot carbonizează,
Păstrîndu-le tiparul, așa precum visează
Poetul, să rămîină eternă forma pură,
Pe care s-a strivească nici timpul nu se-ndură.*

Se precizează totodată semnificația mătăniilor „din stîncă de coral” (de remarcat preferința poetului pentru substanțe dure, rezistente la eroziune):

*Iar de crater alături, pe buza lui fierbinte,
Tot stau să-nșir la stele de purpur, înainte,
Să fac din ele poate o cale, nu de lapte,
Cu pulberea de aur în azuria noapte,
Ci una cum nu-i alta, din stîncă de coral,
În care bate negru al cosmosului val!”*

— E de reținut, pe linia celor discutate, și remarcabila proiecție a procesului artistic într-o mitică făurire. A fi poet, sugerează Beniuc, implică pe plan moral forța fierarului care lovește cu ciocanul în fierul roșu, virilitatea aspră (nu e aici subînțeles un protest împotriva esteticii „calofile”, a sensibilității exangue și limfatice?). „Ca taurul în clește fieru-n foc, /Așa mi-o țin eu inima și-o joc/ Fierbinte toată și scinteietoare, / Pe nicovala vîrstei viitoare. / În lacrimi am muiat-o cite-odată / Să se

călească bine, ca o spadă; /Cu flori am stăruit s-ompodobesc/ Și-am pus ici colo
cîte-un arabesc" („Inima cîntătoare"). Contactul cu frumosul nu e la Beniuc produ-
cător de suave extazuri, ci are mai degrabă ceva de coliziune, de șoc violent. Căci
frumosul este de duritatea pietrei și cunoașterea lui apare ca o experiență vie, telu-
rică, presupunînd concretul trăitului: „M-am izbit cu capul de frumos, / Frumosu-i
mai tare ca stîncă/ Și mi-a sîngerat fruntea. /Sîngele curge șiroaie pe față/ Și-n
ochi. / Mă uit, / Dar nu mai văd de sînge nimic. / Pipăi frumosul, / E cald și e umed,
/Sîngele meu i-a dat căldura vieții". Totodată, această inițiere dureroasă înseamnă
— după cum reiese din versurile citate — și o modificare a obiectului cunoașterii
în sensul umanizării lui (frumosul inert capătă „căldura vieții"). Poetului i-e hără-
zită condiția de neliniștit titan, în permanentă luptă cu stîhiile dezlănțuite, pentru
a apăra o lume a ordinii și fecundității senine. În peisajul simbolic al unei violente
furtuni, cu potoape vuitoare și largi zig-zaguri de fulgere, el se împotrivește dirz hao-
sului elementar. Reprezentările lirice au un caracter hiperbolic și totodată saturat
de concret (chinul frigului, de pildă, sugerează o comparație specifică: „Și trigu-ți
intră ca un cui/ În trup prin haina udă"). „Vrăjitorul" — poetul — se măsoară cu
trăznetele și cu viforul:

*Dar tu cu trăznetele ai
Pesemne azi de furcă,
Le prinzi și-n vînt cu ele dai
În păr cînd ți se-ncurcă*

*Apuci un arbor speriat
Să n-o pornească razna
Și lupți cu viforul turbat,
Și mare-ți este cazna.*

*Străine, spune cine ești
Și cui slujești anume
Că norilor te-mpotrivești
Cînd vor să darne-o lume ?*

*Am înțeles, tu ești poet,
Și ține-te de treabă
Tu farmece ai berechet
Hai, dă-le drumu-n grabă !*

E limpede, cred, din aceste cîteva mărturii culese despre actul creator și
menirea lui, în ce măsură ideea se convertește, la Beniuc, în atitudine, în trăire
dinamică. Stilul meditației beniuciene e tăios, nervos, nu evită expresia familiară,
uneori cu nuanță umoristică, nu evită formele interrogative sau exclamative, —
monolgul poetic dobîndește astfel un fel de francheță pregnantă — nu e străin,
chiar, de un anume retorism — semn al liricii adresate. Substanța reflexivă a mul-
tora dintre poemele cuprinse în „Pe coardele timpului" e concentrată în simboluri.
O astfel de poezie nu poate fi explicitată printr-o simplă operație rațională (cum
se întîmplă cu alegoria), meritul ei fiind acela de a stimula un flux mai larg de
emotivitate intelectuală și de a-l introduce în lumea de valori a poetului, în dialec-
tica vie a gândirii lui artistice.

Principalele subiecte ale meditației lui Beniuc în noul volum sînt, în afara
artei, timpul, moartea și posibilitatea omului de a le domina prin muncă creatoare,
prin aspirație și luptă, prin trăirea pleneră a unor fundamentale experiențe umane:

solidaritatea în numele telului comunist, prietenia, dragostea. Poetul reconstituie, confruntat cu aceste probleme, un întreg itinerar spiritual, cu complexități și meandre, cu momente dificile și încrîncenări, dar și cu iluminarea unor certitudini finale, cucerite printr-o înțelegere superioară a lumii, din perspectiva neabătutei voințe revoluționare, printr-o alianță pe care artistul o încheie cu viitorul. Dezbaterea patetică pe care-o exprimă meditațiile sale respiră un aer de adîncă sinceritate. Beniuc izbuteste să depășească — și acesta e, în fond, sensul confesiunii sale poetice — condiția dilematică, atingînd pragul unor soluții etice, care beneficiază de o justificare în ordinea trăitului, deci nu sînt niște recomandări abstracte, ci niște experiențe comunicate. Poezia lui Beniuc are, cum s-a mai observat, nu numai dimensiunea căutării înfrîgurate, ci și pe aceea a împlinirii senine și a înțelepciunii. Primul termen al dezbaterii de care vorbeam îl constituie sentimentul spontan, firesc, de anxietate în fața dispariției biologice. Cu acuitatea senzorială care-l caracterizează, Beniuc are o intuiție a momentului ultim de o remarcabilă forță sugestiv-concretă. O trăsătură interesantă a unor astfel de poeme este exprimarea lirică a senzațiilor de durere fizică, de tensiune, ca în „Șuvoi“, pe care o transcriu în întregime: „*Mîinile-n dureri înmănușate / Le pui pe lucruri și lucrurile plîng, / În zale de frig și amorțeață. / Picioarele ating cu pasul pămîntul / Pămîntul se clatină / Și umblă să fugă de sub picioare. / Platoșa pieptului / E-mpietlîtă din junghiuri, / Scutul pe braț strînge ca menghina, / Coiful / E căptușit cu spuză, / Ochii țes păienjenis dinspre lume / Și s-aude, s-aude / Ca apele mari care vin / Tulburi și grele din munte, / Repede, repede, / Timpul*”. Analiza va descoperi aici o ipostază particulară a temei beniuciene a luptătorului. Cel care aude șuvoiul turbure și repede al timpului, cel care, cu ochii împăienjeniți, e-nfășurat în dureri și junghiuri este simbolicul ostaș, reprezentare adeseori înfilnită la poet (platoșa, scutul, coiful, — de remarcat însă că acum, confruntat cu experiența morții, ostașul nu mai are decît arme de apărare, nu și de atac). Intr-un plan adînc, chiar o poezie ca aceasta, derivată dintr-o intuiție a morții ca fapt pur biologic, exprimă o dragoste de viață, o viziune în cadrul căreia viața e valoarea supremă. Anxietatea în fața dispariției iminente, dorul de dăinuire sînt teme poetice ale tuturor timpurilor. Totuși reprezentările artistice, substanța lor intimă, diferă, cum e și firesc, de la epocă la epocă și de la poet la poet. Anxietatea de care vorbeam se împletește, adeseori, aparent paradoxal, cu o nostalgie a stingerii (s-ar putea cita numeroase mărturii romantice în acest sens). Constat totuși că, în lirica universală, reacția cea mai adînc dramatică, cea mai tulburătoare față de ideea morții, o reprezintă marii îndrăgostiți de viață. Un François Villon, de pildă, trăiește prin toate fibrele lui, cu o intensitate tragică, așteptarea morții, nu ca pe o abstracție, ci ca pe o realitate care se infiltrează în trup, care-i străbate dureros carnea. Pentru Villon, poet care anunță zorii Renașterii, disprețul creștin față de corporalitate, față de viața pămîntească a dispărut, și-n strigătul lui de revoltă împotriva morții, identificăm o atitudine a vitalității proaspete și puternice. Ceva din această percepție villoniană a morții ca durere fizică, destrămarea a simțurilor, există și la Beniuc. Moartea e agresiune asupra trupului, ea rupe și mușcă ca o fiară, pătrunde ca un frig, devastează. În „Așteptarea“, poezie dintre cele mai semnificative pentru gîndirea poetică a lui Beniuc, se vorbește despre moarte ca despre „...o așteptare mare / Ce seamănă cu umbra. / E cînd în față, cînd în spate / Ți se adună la picioare / Se pregătește să te-apeuce de ceață. / Stă, te lasă, / Apoi se ia după tine. / O uși citeodată / Și-ncepe să picure lin, / Cu ploaia ei rece / La tine pe creier. / Te scuturi și fuge. / Odată, cînd n-ai să iei seama / Ți-aruncă deasupra o plasă / De care deznădăjduite se rup / Toate săgețile luminii”. Sentimentul morții ca frustrare și devastare se exprimă altădată, în „Vecina“,

prin intermediul unui simbol de tip folcloric: „Vecina mea, cam umbli prin grădină /La mine, rupi un măr necopt, o floare /Ba și cu coasa tragi în iarba plină/ De licurici în calda mea-nserare. / Vecino, crezi tu că se cade oare / Să-mi zmulgi un par din gard, ori o găină/ S-o iei cu ou cu tot de pe cuibare ?/ Nu-s urme, dar mi-ești singura vecină...” Una dintre poeziile care, probabil, va stârni numeroase comentarii este „Strigi”, în care implacabila trecere a timpului, resimțită cu o acuitate dureroasă, operează în sufletul poetului o dedublare. Într-o tonalitate care amintește, prin unele accente ale ei, de Arghezi (ecouri argheziene se întâlnesc și în alte poezii, dar totdeauna integrate întim personalității artistice a lui Beniuc), e transcris aici un dialog interior care reia, situându-l într-o perspectivă nouă, vechiul motiv romantic al dublului. Timpul subiectiv, cu punctul lui final inevitabil, afectează unitatea internă a individului, dă naștere unor patetice sfîșieri și zbateri.

Am zăbovit pînă acum doar asupra primului termen al amplei dezbateri pe tema morții în care se angajează poetul. E treapta reacției imediate, spontane — cum o numeam — comunicată prin simboluri agonistice. Chiar în ipostaza aceasta, am încercat să arăt, Beniuc e un liric al vieții, al corporalului și terestruului, pentru care mirajele lumii de dincolo sînt niște simple mînciuni puerile, consolări ineficiente. Însuflețit de crezul unui umanism activ, poetul va afla — și nu prin cine știe ce revelație, sau bruscă iluminare, ci printr-un efort a cărui istorie o transcrie autentic, emoționant — soluția dilemelor trăite de individ față în față cu limitele destinului său biologic. Soluția e depășirea condiției individuale, prin luptă, prin creație, prin muncă, prin participare adîncă la toate valorile vieții, prin Eros (în sensul larg pe care-l dădea acestei forțe un Lucrețiu). Cînd se ridică deasupra individualului, conștiința repurtează o victorie asupra morții. Aș cita aici poezia intitulată „Eternul”, în care, la început, e înfățișată starea de izolare neputincioasă a omului, ca individ, în fața neantului. Metafora pe care se axează strofele inițiale își extrage elementele din celebra povestire despre un condamnat la moarte a lui Edgar Poe — „Puțul și pendulul”: „Și iarăși rece, sură ca zidul închisorii, / În jurul nostru seara de toamnă udă strînge/ Cupola ei ca-n puțul lui Edgar Poe. Cocorii, /Ori în celulă-alături vecinu-i care plînge ? /Știu, la picioare-i groapa cea fără fund, iar sus /Spre inimă lăsîndu-și greu limba-i ca o coasă /E timpul ce te scade cu fiecare puls./ Sări jos! Dar funia setei de viață nu te lasă...”. Ieșirea din acest impas e posibilă printr-un sentiment al solidarității active: „Nu aștepta corăbii cu pînze purpurii, /Nici să străbată spațiul fantome-astronave/ De n-au fost plăsmuite de mintea celor vii, / Cu-nmădieri de brațe și tari, dar și suave. / Căci ei veghează noaptea, munciră și pîndiră /Prielnica suflare de vînt, să-și iele zborul./ Auzi cum nou în cosmos avîntul lor respiră ?/ Cei vechi acestei forțe i-au spus deschis: Amorul”. În meditația sa asupra timpului și morții, poetul ajunge astfel la stadiul înalt în care triumfă conștiința vieții. „Moartea n-are putere” spune Beniuc (în „Nu moare nimic”), „Ea-i lipsă, nu prezență. /Cum un sărut pe buzele iubitei /Nu moare, /Cum strîngerea de mînă prietenească/ Nu moare /Cum cîmpul înflorit în zorii zilei /Nu moare, / Nu moare nici omul”...

Trăită dramatic și soluționată în sensul optimismului patetic de care vorbeam mai înainte (pe această linie ar trebui amintite: „Veșnicile renașteri”, „Zbor”, „Nu-nțirzia”, „Submarin cosmic”, „Herb”), ideea morții devine uneori obiect al unei potemici deschise, violente. În contextul întregului volum, o asemenea atitudine capătă și ea un relief estetic puternic conturat și original. Poetul se exprimă cu un fel de voluptate anticalofilă într-un limbaj bolovănos:

*De-aş fi schilod, beteag, bubos ca Iov,
N-aş zice: Vino, moarte, de mă cară.
Iar de-o să vină ultimul meu oi,
Apoi să fie-n plină primăvară!*

*Nu frunzele să-mi cadă pe mormint,
Ci viscol de petale să mă-ngroape,
Şi-n loc de bocet să răsune-un cânt
Şi şoapte de iubire pe aproape.*

*Zadarnic ride sec bătrina ţarcă —
Eu am să-i cânt şi lui Charon în barcă.*

(„De-ar fi s-adorm”)

Poet al luminii, al focului cu mari pâlpiiri şi al soarelui („Eu, soarelui poetul i-am fost anume parcă” spune el în „Răsărit”, după o descripție cu efecte de grotesc a nopții care „rinjește”, cu un cer „ciupit de vărsat” stelar și o lună ca o „gură strîmbă”), Beniuc are idealul iubirii tumultuoase, cu vaste proiecții („Cîntec de dragoste”), găsind în Eros un sprijin temeinic în strădania de afirmare a vieții. Tema dragostei, bogat ilustrată dintotdeauna la Beniuc, dobîndește în ultimele cărți ale poetului cîteva noi valențe. Aflăm, firește, și mărturia spontană, directă, a sentimentului încărcat cu o tainică electricitate, a pătimașei combustii, a regretelor și amintirilor pustiitoare (ca în „Scrisoare” sau în splendida „Despărțire”), dar, cu o anume insistență gravă, motivul erotic se interferează cu acela al morții (ca în „Strip-tease”) și al timpului ireversibil, constituind una din coordonatele meditației lirice beniuciene, un argument în complicata dezbatere interioară.

Cele spuse pînă acum permit, cred, desprinderea cîtorva concluzii privitoare la tipul de poezie reflexivă a lui Mihai Beniuc. Dacă poetul nu-și interzice să cugete uneori în termenii filozofiei, denumînd categorii, fenomene morale, etc., și punîndu-le în relație, cazul cel mai frecvent rămîne acela al meditației simbolice, bogată în implicații. Reflexivitatea nu intră în contradicție cu fondul eruptiv romantic al poeziei lui Beniuc, ci fuzionează cu el. De aceea, un concept rigid didactic al „liricii de idei” nu și-ar găsi în acest caz o aplicare. Totuși, ce ne determină să afirmăm că Beniuc scrie în ultimii ani, adeseori, meditații lirice? Faptul că e sensibilă la poet voința de a comunica nu atît niște atitudini sentimentale, cît niște *experiențe*, rezultate ale unor trăiri artistice, filtrate și decantate.

Deși unul din cele mai semnificative volume din bogata operă poetică a lui Mihai Beniuc, „Pe coardele timpului” nu e scutit de unele inegalități. Sînt poezii ca „Uite-un pumn de țărîină”, „Să nu mai fie”, „Din cenușa fierbinte” etc. care nu se ridică peste un anume nivel convențional, și care ar fi putut să lipsească din sumarul cărții. Nu totdeauna poetul izutește să realizeze acea fuziune intimă între idee și simbolul liric, care conferă unei poezii ceea ce numim organicitate artistică. Unele versuri, unele imagini din „Mai trebuie”, de pildă, introduc cîte o notă stridentă care scade din efectul estetic al unei poezii de generoasă inspirație. Poetul scrie: „Mînge din inima mea / Făcui pentru mîinile voastre, / S-o izbiți cu picioarele... sau: „Ochii / Mi i-am scos din orbite / Și i-am pus în orbitele voastre / Să vedeți

viitorul", dar aici concretul ostentativ al gesturilor nu se convertește în semnificație poetică. Aș face și observația că tipul de poezie sentențioasă reprezentată prin cele câteva catrene din volum (și de la care s-a autorizat afirmația că Beniuc ar fi un liric „gnomic”) nu-l duce pe poet la rezultate notabile: „Niciodată bocelul nu-nfringe / Decît pe-o clipită: numai hora. / Nimenea de-apurarea nu plînge, / Fericirea-i dreptul tuturor”.

Dincolo însă de asemenea rezerve, „Pe coardele timpului” rămîne o carte de autentică poezie majoră, un document liric greu de semnificații asupra confruntărilor interioare ale omului contemporan, care-și făurește, luptînd pentru viitorul comunist, un nou cod de valori morale, o nouă viziune asupra lumii, o nouă filozofie a vieții.

Aurel Mihale: „Fuga”

de B. Elvin

Dragomir Jiga se află la sfîrșitul anului 1942 undeva pe întinderea stepelor dintre Don și Volga. Frontul hitlerist se prăbușește. Pe mulți, pe foarte mulți moartea îi găsește încelestați, cu pumnii strînși, strigînd, nici ei nu știu, pe cine.

E iarnă și în tranșeele în care se adăpostește Dragomir Jiga oamenii tremură în hainele subțiri, cutremurați de vecinătatea imediată a morții. Cu frunțile palide, cu privirea ca un fum s-au predat singurătății și desperării. Deasupra lor ciorile zboară luptîndu-se cu vîntul care le întoarce cu burțile în sus, croncănind hămesite și repezindu-se asupra prăzii.

Zilelor și nopților de încelestare le urmează o tăcere înfrigurată la marginea căreia se aude surd și răscolitor vuietul războiului care continuă.

Dincolo de obișnuitul schimb de focuri și de liniștea aparentă care-i ia locul, dincolo de micile și neînsemnatele operații de luptă zilnice, dincolo de ritualul sărac, dar totuși atît de singeros, al unei zile în care „nu-i nimic nou de semnalat” — undeva foarte aproape se pregătesc evenimentele cruciale. Iar oamenii știu prea bine cît este de amăgitoare neclintirea acestor ceasuri, iar fiecare clipă e o treaptă ce-i coboară mai adînc în întuneric, tot așa cum înțeleg acum prea limpede că fiecare metru pe care l-au străbătut i-a îndepărtat mai mult de viață. Tranșeele par a fi prizonierele contorsionate ale imensității, iar calmul părelnic acela al unei armate înmormîntate. Cu simțurile la pîndă, cu mintea în alarmă, se așteaptă iremediabilul. La început știrile de pe front nu spun prea multe. Apoi veștile sosesc unele după celelalte. Sovieticii au pornit ofensiva, frontul a fost rupt, sute de mii de oameni se află încercuiți, nemții au fugit lăsînd descoperite flancurile armatei romîne. Ofițerii se ascund de ostași, la posturile de comandă domnește dezorientarea, firele telefonice au fost tăiate. Mai mult ca niciodată un suflu de revoltă împotriva războiului — acest dușman real și comun al tuturor soldaților — îi apropie pe unii de ceilalți și-i îndeamnă să se întrebe cum ar putea să se desprindă din acest val de demență și de absurd care i-a purtat aruncîndu-i care încotro, într-o tranșee sau sub o movilă de pămînt, dar pe toți pe un pămînt străin. Pîinea pe care o împart acum ostașii între ei nu este încă pîinea fraternității, dar este aceea a suferinței comune. În ceasul acesta învălmășit unii se predau, iar cei mai mulți fug înapoi înfruntînd frigul, foamea și întinderea nesfîrșită a stepei. Nu e o luptă mai puțin tragică decît aceea de pe front. Lupta cu imensitatea glacială. Oamenii își tîrăsc

picioarele. încălțate în opinci sparte și legate cu sîrmă roșie de telefon, sleiți de puteri și vineți de frig pe un drum marcat de semnele dezastrului. Căci din visele sîngeroase de glorie și din trufia bestială a fasciștilor au rămas amestecate laolaltă în zapada imaculată, ca un fel de marcaj sinistru, numai scheletele invadatorilor, carcasa de fier a mașinilor de război și ruina așezărilor omenești. Sînt singurele indicii umane în pustiu de gheață și de viscole.

Mii de ostași caută să se adăpostească în sate cu zidurile arse, torturați de foame, dormind un somn scurt și chinuit, dar oricum mai puțin 'nspăimîntător decît coșmarul pe care-l trăiesc și care se aumește „retragere“.

Uneori un ridicol sinistru se insinuează în întîmplări. Așa, de pildă, o grupă de artiștii urmărită pas cu pas de tancuri sovietice, care îi fugăresc fără să-i ucidă, nimește într-un depozit nemțesc de alimente și acolo se dedă la o adevărată orgie. „Pînă și la cai am dat pesmete, biscuiți și zahăr cu gălețile.. ba unii le-au dat și licoare de asta dumnezeiască să bea... le desfăceau gurile cu degetele și le turnau cu sticlele pe gît... Și caii nechezau întăritați, și-și tremurau burțile umflute și se lingeau pe bot cu limba de un cot.“ Dimineața sovieticii îi ajung din urmă, trag o rafală în depozit deasupra lor și goana se reia de la capăt.

Această retragere este însă înainte de orice un itinerar de meditație (de-a lungul căruia ostașii chibzuiesc o dată și încă o dată la drama vieților sacrificate fără nici un folos, la zădărnicia ororilor măcelului) trezind conștiințele la răspunderea față de propriul lor destin. În rînduri frînte, făpturi omenești care fug de un mormînt fără nume, hărțuite deopotrivă de avangarda trupelor sovietice, de dorul celor aflați departe pe meleagurile natale și de întrebări stăruitoare cu privire la sensul prezenței lor în acel război fără sens, văd cu dezgust și furie cum ofițerii au fugit înainte cu mașinile, cum nemții reteză cu baionetele mîinile celor ce în disperare caută să se agațe de autocamioanele lor, cum pîrjolesc totul în urma lor.

Unul dintre acești ostași este Dragomir Jiga, un țăran sărac din cîmpia Dunării, care a intrat în război, fără iluzii și fără resemnare, cu decizia neabătută de a face totul pentru a se reîntoarce cît mai curînd acasă. Ordinul de a pleca pe front l-a găsit în momentul în care izbutise în fine s-o aducă pe Cristina — împotriva voinței tatălui ei — în casa sa, împiedcînd astfel căsătoria fetei cu feciorul chiaburului Țucaliu. Împrejurările febrile ale mobilizării nu-i dau însă răgazul să-și întemeieze un cămin, iar Jiga, odată ajuns în liniile de luptă, nu are alt gînd decît să se reîntoarcă. Groaza frontului e pentru el de o mie de ori mai suportabilă decît groaza de a nu-și mai vedea femeia. Felul său de a gîndi este specific micului proprietar de pămînt, egoist și ostil spiritului de solidaritate socială. Convins că singura cale de a reveni în sat — măcar pentru cîteva zile — este aceea de a se supune fără cîrcnire ordinelor superiorilor, Jiga nu pregetă nici un efort și nici o oboseală :

„În față — își spune el — sînt rușii cu bombardamentul... în spate alde Dabija și Stoica și Ciupagea, comandamentele și jandarmii, curțile martiale și plutoanele de execuție... și două mii de kilometri de pămînt străin, o iarnă cumplită cu viscole și ger... iar în dreapta și în stînga nemții... nici nu poți să răsufli de ei... Nu e nimic de făcut. Poate numai Dabija să se îndure și să-mi dea o permisie, cum mi-a promis...“

Cu energia speranței și cu vitejia încrîncenării el se aruncă în misiunile cele mai dificile. „Mie nu mi-e frică de nimeni... — își explică Jiga punctul de vedere — ...Vreau numai să mă întorc acasă și pentru asta îl împușc și pe Dumnezeu“... Spre uluirea camarazilor de arme, care nu-i înțeleg resorturile sufletești, Jiga își întoarce pistolul mitralieră împotriva lor cînd ei încearcă să fugă, sau — reprezentare concretă a absurdității poziției sale — se încăpățîncează să transporte o sanie cu muniții, îndărăt spre front, sub tirul artileriei în timp ce mii de oameni bîntuiți de spaimă aleargă în sens invers, umblînd orbește înainte și lăsînd să treacă peste el larma retragerii și privirea îngro-

zită a oamenilor. Așadar, Jiga nu este un martir care-și pleacă resemnat capul, un mucenic care se lasă în voia sorții și nici un luptător zdrobit de greutatea războiului, sau un laș, ci un caracter de o nemaipomenită tenacitate, rob al unei iluzii care-l împinge în situațiile cele mai imposibile. Credința că eroismul său va fi recunoscut și răsplătit cu o permisie nu face decât să pună pe acțiunile sale pecetea zădărnicii și a dezridiziorului, fiind departe de a-i oferi o ieșire. Drama lui Jiga are un nume: mentalitatea individualistă, speranța vană că se va putea smulge de unul singur dintr-un război pe care nu l-a dorit niciodată, dar pe care-l împlinește cu o sîrguință dementă în nădejdea că astfel se va putea smulge din cercul lui de foc și de suferință. Această situație paradoxală, în care revolta obscură se exprimă sub forma obedienței zeloase, nu poate însă dura. Căci în timp ce Jiga își conduce grupa prin stepă el e martorul unor fapte care-i schimbă cu brutalitate atitudinea. Unul din aceste momente este înfîlnirea cu ofițerii Dabija și Stoica — (amîndoi perfect teferi și-au bandajat capetele pentru a trece drept răniți); alt moment este întoarcerea armelor împotriva nemților (care vor ca românii să țină mai departe frontul pentru a-și asigura ei retragerea); al treilea este o seară petrecută într-o casă de țărani sovietici cu care fugarii împart laolaltă puținul lor. Procesul moral traversat de Jiga este accelerat de moartea fratelui său, căruia nu are nici cum să-i sape un mormînt, căci vîntul umple vertiginos cu zăpadă groapa, iar atunci cînd încearcă să arunce la o parte omătul viscolul i-l spulberă de pe lopată parcă pentru a-i arăta cît sînt de vane toate strădaniile sale.

Cînd sergentul Dragomir Jiga ajunge la centrul de regrupare de la Debolțevo, el nu mai poate accepta umilinta și la cea dintîi jîgnire se răzvrătește. Îndrîjirea adunată de-a lungul calvarului izbucnește aprig. Cravașat de maiorul Ciupagea pentru refuzul de a-i executa un ordin stupid, Jiga ridică pistolul împotriva ofițerului. Din această clipă pentru Jiga nu mai există decât o singură soluție: dezertarea, fuga în țară. Nu e de fapt un gînd nou. Căci omul acesta a plecat de acasă cu intenția fermă de a reveni cît mai curînd în sat și nici o clipă nu a existat altceva decât această hotărîre inflexibilă. Drumul spre țară înseamnă în viața lui Jiga un nou șir de primejdii și de suferințe, din care va ieși însă biruitor. Iată însă că ajuns în satul său, lângă Cristina, Jiga înțelege dintr-o dată că zadarnic a străbătut mii de kilometri, înfruntînd primejdii, că de prisos s-a zbatut tot timpul. Revenirea în sat nu înseamnă o izbăvire, primejdiile sînt mai mari aici ca oriunde cîtă vreme războiul continuă. Strădania sa încăpățînată de a se reîntoarce acasă, a fost o strădanie inutilă, a fost un fapt de deznădejde care nu rezolvă nimic, nu schimbă nimic și nu răscumpără nimic. Un blestem al neputinței l-a urmărit pas cu pas. Această tragedie cu infinite aspecte care este războiul îl învață pe Jiga că de oricîtă energie ar da dovadă un om, marile calamități nu pot fi înfrînte decît laolaltă.

Dacă am stăruit atît asupra subiectului cărții este fiindcă originalitatea romanului se datorează în bună măsură însăși istoriei dramatice a lui Dragomir Jiga și profundelor ei sensuri. În „Fuga”, Aurel Mihale a intuit pe drept cuvînt substanța unei cronici, care prin intermediul unui singur erou este în măsură să cuprindă și să exprime problemele de conștiință și experiențele morale a mii de ostași aflați pe pragul revoltei împotriva războiului nedrept. Este o excelentă idee artistică. N-aș vrea să se creadă însă de aici că meritul autorului este numai acela de a fi descoperit un subiect cu care talentul său a putut încheia un fericit acord. (În paranteză fie zis — socotim că primul semn după care putem identifica o vocație este acela al temelor și al subiectelor asupra cărora se apleacă. Căci talentul călăuzește un autor spre o anume narațiune și există relații foarte strînse între chemarea sa artistică și faptele povestite, relații ascunse în fibra cea mai adîncă a talentului său). Valoarea romanului stă în autenticitatea severă cu care reconstituie psihologia unui erou ce se confundă cu a multor altor ostași romîni din 1943, în realismul sobru cu care recompune atmosfera frontului, în observarea sus-

ținută a mișcărilor de masă, mai totdeauna intuite cu o desăvârșită exactitate. Dacă romanul, care nu numără mai mult de cinci sute de pagini, ne dă totuși sentimentul unei vaste construcții epice nu este numai fiindcă laolaltă cu eroii lui străbatem mari spații și asistăm la lupta lor cu frigul, cu foamea, cu focul, cu moartea — ci mai cu seamă pentru că în toată această bătălie fiecare gând și fiecare act tâlmăcește mișcărilor unui suflet colectiv în căutarea unei clarificări și a unei soluții. Dealtminteri însăși modalitatea narațiunii ne îndeamnă să vedem în Jiga un exponent al acestui suflet colectiv pe care autorul îl descrie în liniile lui generale și în comportarea sa directă, evitând analiza minuțioasă a cauzelor și efectelor psihologice provocate de diverse întâmplări.

Cît privește celelalte personaje ale romanului ele apar și dispar din acțiune indeplinind o funcție artistică asemănătoare, și anume conturarea unui tablou al diverselor atitudini ale ostașilor și ofițerilor, evocarea nuanțată a celor mai deosebite poziții care s-au afirmat față de războiul antonescian. De aceea, în ciuda faptului că portretele personajelor secundare sînt adesea sumare, ele se rețin. Marin Vanghele, Turturică, Sfetesciu, colonelul Boteanu, Ciupagea, plutonierul major, rămîn în memoria noastră tocmai prin faptul că reprezintă — cum spuneam — atitudini în fața vieții și a morții.

Carta aceasta, care debutează prin a-l arăta pe Dumitru Jiga neclintit, sub bombardamentul artileriei, și se încheie prin a-l prezenta pe Dumitru Jiga îndoindu-se de dreptatea poziției sale, sub rafalele unor întrebări de conștiință, se desfășoară într-un ritm accelerat, într-o, aproape permanentă, tensiune. (În „Fuga“ există un singur moment în care încordarea scade, iar articulațiile dintre un episod și celălalt se dovedesc artificiale și lipsite de soliditate. Momentul care se petrece la Odesa, dealtfel necesar evoluției ideologice a eroului, rămîne din păcate convențional și departe de a avea vigoarea realistă a altor pagini și de aceea în ciuda evenimentelor spectaculoase relatate aici, oamenii și întâmplările n-au contur, n-au pregnanță). Eroii sînt siliți de împrejurări la decizii subite, la adaptări tragice, la acțiuni fulgerătoare, iar ceea ce este grav, ceea ce este dramatic este că această situație excepțională a devenit mecanica invariabilă a sute de mii de vieți aflate mereu într-un moment culminant și de răscruce. Pe orice om fiecare din aceste situații ar trebui să-l împietrească pentru totdeauna de emoție, „marcîndu-l“ definitiv, dar eroii cărții nu au răgazul să-și revină dintr-o încleștare, căci alta îi ia imediat locul. Iar viteza cu care trec dintr-o situație limită în altă situație limită sfîrșește prin a sugera o impresie de mașină infernală și absurdă, care este războiul. Este una din impresiile cele mai puternice care se desprinde din roman și care lasă o urmă durabilă în amintirea noastră.

Ceea ce a scris Aurel Mihaile în „Fuga“, acest remarcabil roman care reușește să fie convingător fără să fie retoric și izbutește să fie patetic fără să fie grandilocvent, rămîne definitiv cîștigat în literatura noastră despre cel de al doilea război mondial.

Trei schițe critice *)

de Nicolae Manolescu

Înd vine vorba de universul poeziei, evocarea contribuției lui G. Călinescu e aproape obligatorie. Într-un studiu publicat în „Jurnalul literar“ (I, 1948) G. Călinescu sugera admirabil, alunecând între rigoare subtilă și paradox, proprietățile tărâmului interior al operei lirice. Preocuparea pentru universul poetic, la G. Călinescu, nu mi se pare întâmplătoare: ea e o componentă a metodei sale critice. Căci, descriind universuri, criticul re-crează dintr-un unghi interior opera, însă analitic. Pentru mulți operația re-compunerii emoției este oțioasă. Critica, zic aceștia, se cade să descompună emoția (găsind articulațiile operei, s-o destrame piesă cu piesă ca pe un mecanism de ceasornic). Nu e greu să se vadă că științific nu înseamnă pentru aceștia cunoașterea legilor obiective ale artei (ca formă a cunoaștinței sociale care reflectă o anumită realitate) — ceea ce ar fi adevărat — ci considerarea operei de artă particulare drept produs al unui meșteșug. Pentru că numai un mecanism compus după anumite reguli se poate descompune, urmând în sens invers aceste reguli. Însă admițând fantezia creatoare care suflă vibrația victiții în arterele operei (perfectă altfel, poate, dar moartă), trebuie să constatăm că dincolo de toată șurubăria există un sîmbure, un element catalizator. Această împrejurare dă criticilor iluzia de a face ei înșiși creație. Circumscrișă (izvoare, motive, circulație, adică istorie) opera trebuie, măcar o clipă, contemplată din interior, în lumina universului ei particular.

Pledînd pentru analizarea universului poetic nu pledez pentru un anumit tip de critică, ci pentru concret, pentru emoție, pentru *specific*. Ceea ce urmează nu e o „ilustrare“ a propozițiilor teoretice de mai sus. Obiectul articolului erau de fapt aceste schițe critice. Am parcurs în întregime opera poeților respectivi, propunîndu-mi o privire de ansamblu. Am discutat la poeții respectivi producția recentă din presa literară.

Neașteptată la Alexandru Andrițoiu, poet din vocație, producînd spontan și muzical, e plăcerea de a parodia, de a încerca toate modalitățile cu ironică rezervă, de a imita, însă cu conștiința secretă a artificiei. În poezia mai veche,

sentimentală și idilică, găsim de exemplu evocată, în stilul lui St. O. Iosif, casa natală: „Casă de-un veac și mai bine, / Iancu-a privit către tine, — / tu ți-ai deschis, spre cărare / geamuri cu flori și cu soare / ca să ascuți cum răsună /

*) Al. Andrițoiu; Cezar Baltag; Nichița Stănescu.

buciumul nostru-o furtună, / pentru po-
porul sărac. / Casă mai bine de-un veac".
Poetul își scrie „cu apă tare-n fier“ un
arbore genealogic, țărănesc și revoluțio-
nar, pronunțând aceleași nume ca și Be-
niuc : Doja, Horia, Iancu (arbore genea-
logic). Altundeva, o iubire pierdută, are,
coșbucian cauze sociale : „*Pleșcuța, sat
de munte, sat mărunț / te adumbresc și
azi, bătrâni, salcîmii / și-ți săgetează cum-
păna fîntînii / spre cerul toamnei rece și
cărunt // În asta de după făget; / citeam
povești cu-o fată, lingă sobă, / dar taică-
său a dat-o după-un poșă, / nu după-un
terchea berchea de poet*". În fine e încercată
actualizarea unor specii demodate
(madrigalul, cantilena) cu aceeași dispo-
ziție pentru parodie.

În fond Andrițoiu e un sentimental care
se cenzurează, ca Topîrceanu. Peste pri-
mul impuls, peste efuziunea sinceră, nai-
vă, stîngace, intervine nota ironică. Poe-
tul e impresionat de soarta unui luptă-
tor : „*În ierburi moi, în fînul mătășos, /
mi l-au culcat cu mitraliera, răii / și
el, rănit, mi se stîngea frumos*“ însă aici
intervine frîna livrescă : „*ca la Rimbaud
în „Adormitul văii*“. Într-un pastel gra-
țios emoția, autentică, sucombă în răceală
și înțepeneli artificiale : „*O cărare ca un
șarpe-n / zări, spre nicăerea suie. / În
sieriul unui carpen / bate-o zburătoare
cui // Au domnit pe-aici pe-aproape /
numai firul și absintul. / În zadar aceste
ape / își glumesc spre cer argintul. / Dar
din deal, o carieră / albă, parcă de lu-
mină / dăruiește pentru eră / cubi de
marmură velină. // Și-n amiezi incandes-
cente, / cînd tăcerea cîntă-n toate / de
pe socluri, monumente / rid peste singu-
rătate*“ („Natură moartă“).

Legate prin sentimentul convenției, exi-
stă de fapt în poezia lui Andrițoiu două
fețe : pe deoparte un aer popular, cu note
folclorizante și oralități, pe de altă parte
ispita unor specii rafinate, subtile (madri-
galul, cantilena) a amănuntului livresc,
stilizat.

În poezia cetățenească socială și patrio-
tică, în satire, poetul e un rapsod care

vorbește în numele poporului și împru-
mută toate zicerile tipice. Modalitățile
predilecte sînt balada eroică și doina
(fiind imitat mai ales Coșbuc). Ca și la
V. Tulbure, această latură a creației lui
Andrițoiu are reale virtuți agitatorice și
educative. E o poezie festivă. Iritant e
însă, la lectură, idilismul din mai toate
aceste compuneri. Un paznic al colectivei
se visează vizitat de fantoma unui haiduc
„*cu pistoale șase și cuțite zece*“ mirat
de a nu mai întilni boieri; un țăran, de-
sigur colectivist, concede altuia a fi lu-
crat mai bine și deci a avea mai mult,
dar lasă să se-nțealegă că nu va rămîne
mereu mai prejos ; în spital tot un ță-
ran se vede, într-un coșmar, „*cosind cu
coasa moșii*“, dar grație îngrijirilor se li-
niștește : „*Țăranu-și bea, cumînte, docto-
ria, / visînd că trece, fluierînd, cîmpia*“.

În pasteluri, în schimb, Andrițoiu e
mai evident ironic. Natura e reținută sub
aspect pictural. Funicularul e „*un fae-
ton frumos cu minereu*“ (epitetul e carac-
teristic) care lasă pe ponoare și pe iz-
voare o umbră ușoară. În locul pădurii
și al apelor sălbatice — cascada vuitoare,
izvorul ropoțitor sub frunze putrede — se
cîntă parcul, lacul înghețat, lebedele : „*Pe
lacu-acesta lopătam prin stele / și lunecam
pe ape și pe cer, — / spărgeam azuru-n
mîi de peruzele, — / și-n fîndări albe
pînza de tăceri // O lebădă privea spre
noi, mirată / cu umbra albă răsturnată-n
lac / Dintr-o mireasmă lină și-afumată /
zbura, peste tăceri, un pîțpalac. // Acum
în apă poți lovi ca-n toacă, / cu ea odată
cerul a-nghețat. / Parcă și astrele-s cu
promoroacă / iar lebăda parcă a răposat*“
(„Pastel de iarnă“). Bărăganul, departe
de a-i da emoția vastității, îi provoacă în-
cîntări plastice („Ningea alb în Bărăgan“).
Din mare, poetul vede ieșind „*un trunchi
frumos și alb de Afrodită*“ („Marină“).
Percepția puțină, antichitățile, livrescul,
amintesc pe Duiliu Zamfirescu. Ca și
acesta, Andrițoiu laudă armonia, limpe-
zimea senină :

O ! Clasicile limpezi de mări
îmi inundau etatea creatoare.

Și-am dat tristeții o vacanță mare
cu perspective lungi de depărtări.
O! Clasicile limpezi de mări...

(„Reverie“)

Unele poezii sînt totuși foarte sugestive,
ca de exemplu această „Autumnală“ :

Globul gustos, printre ramure, frunza-și
arată.

Ard în hambare știuleții ca facle latine.
Fiece toamnă

e-o primăvară bogată

în rodul vărsat dinspre tine-n spre mine,
dinspre mine-n spre tine.

Iată și muntele-n zări cu contur de

Centaur

timpul e giuvaergiu de gutui și de miere.
Fiece toamnă

e-o primăvară de aur

un braț o alungă, dar cellalt, tainic o
cere

Bucata remarcabilă a genului, cu îndepărtate ecouri din goetheana „*Kennst du das Land*“, e „Cîntec“, plină de imaginație coloristică și cu o muzică perfectă :

Din sud, de la Crimeea tolănită
între amiezi de-argint și-amurguri roșii,
foșnesc mereu : chemare și ispită,
cipreșii, chiparoșii, chiparoșii.

Unde din Trapezund și mai departe,
cu daruri mari, veneau pe mări, trimișii,
mă-asteaptă să-i citească ca într-o carte,
cipreșii, chiparoșii, chiparoșii.

La Sud, la Sud, unde pe albe nave
dau slavă stelele Armatei Roșii,
m-asteaptă-n golful liniștilor grave
cipreșii, chiparoșii, chiparoșii.

În fine, în erotică, poetul își propune să facă actuale madrigaluri, cantilene, reluînd tot preocupări mai vechi, ca de pildă acel „Cîntec despre oglinzi“ din volumul „Dragoste și ură“. Într-un Madrigal desuetudinea e grațios parodiată : „Mîna dumneavoastră ce se-agită / a salut, cu o batistă fină / e ca o fîntină ce, uimită, / a sărit, din luturi, spre lumină / Spuneți-mi, vă rog, ce meșter faur / îndrăgind nespus culoarea-albastră. /

a tăiat cu foarfecă de aur / de pe cer, eșarfa dumneavoastră ? // Treceți pe sub arborii din parcuri, / frunza sună lin, cum sună clapa, / treceți peste punți înscrise-n arcuiri, / și, uimită, strălucește apa. // Iar cînd am purces pe-aceeași cale, / vizitatori și plini de taine, ambii / ca lumina zilei prin cristale / mi-au trecut prin suflet, tineri, iambii // Cînd cu Aurora față-n față / stau zîbind luminii la fereastră, / mă salută-n orice dimineată, / de pe cer, eșarfa dumneavoastră“. Poetul are plăcerea de a face statuete, unele delicate ca aceasta : „Și soldurile-ți joacă / Sub salcîmi / conturul li-l zăresc din depărtare / de parcă-ai duce-n mîini / către fîntîni / două ulcioare. / La fiecare sold cite-un ulcior / tu duci mereu cu tine fieuinde / care de-aproape-i patimă — / și-i dor / cînd depărtarea leneșă te-ascunde“. Materiile sînt suave și exotice (poetul sculptează în lemn ușor de măslin), iar gesturile au hieratism pictural : „Ți-aș face un cămin cu căpriori / din trunchiuri scumpe de măslin, / cu poartă, / din lemn ușor adus de plutitori / de prin păduri ce plîng pe-o altă hartă. / Iar din cămin, cînd, stăruind în sus, / carafa saltă gîtul ca girafa, / în cinstea ta aș sta pe gînduri dus / sorbind carafa“. Sînt și poezii mai profunde („Creion“, „Dialectică“). Aici desenul e grațios, dar ideea e adîncă : „Nu vezi ? Indrăgostiții / la stele sfaturi cer. / Ești tînără-tulpină / -ntre pămînt și cer. // Și s-ar putea ca mîine / prin univers să zbori, / să-ți pierd din mîna trupul, / cum toamna pierde flori. // Iar mîna să-mi rămînă / doar cu-amintirea lui / ca struna într-un cîntec / ce-a fost cîndva și nu-i“.

La Andrițoiu, poet cu intuiții plastice și muzicale, toate aceste calități devin repede cusururi cînd, părăsind concretul, poetul se hazardează în idei generale. E chiar curios cum, încercînd o poezie a marilor simboluri, dar neputîndu-și adapta respirația plastică, Andrițoiu pierde orice tact estetic. Drumul, infernal al deținuților comuniști spre Doftana, „era de marmură și oglinzi“, lanțul „de-azur ușor“ iar verigile „păreau că-s rezoluții / pur-

cese din prezent spre viitor". Marea forță morală a comuniștilor nu se poate exprima astfel (zorii „le aruncau în cale trandafiri“ iar greii saboți „lăsau în urmă urme ca de stea“). Același convenționalism iritant găsim în câteva poezii recente despre sat. Un colectivist își citește într-o carte viitorul, editat „în tipografii stelare / cu litere din căile lactee“, înțelepciunile îi poposesc pe umăr (!) ca mari „păsări paradisiace“ și pînă și luna „îl privea cu stimă, / printr-o fereastră sudică și nouă“ (semn că colectivistul și-a clădit casă nouă). Un poet talentat ca Andrițoiu ar trebui să evite a da asemenea probe de îngăduință față de propriul talent !

★

Cele mai bune poezii ale lui Cezar Baltag sînt niște meditații de-o suavă gravitate asupra naturii miraculoase (poetul e un iubitor al regretelor), asupra iubirii, asupra vîrstei și răspunderilor morale ale tînarului comunist.

Volumul de debut, de acum doi ani, al poetului, era un manifest arzător de tinerete. Poetul intuia universului un miez de foc, pilpîitor în plante și în oameni, semn de exuberanță: „Egal cu focu-n arderi, copacilor asemeni, / Cînd brațe lungi cu gesturi extatice întind / Să pipăie-n frunzișe și crengi de arbori gemeni / Amiaza coborîta aproape, mă aprind“. Pe cerul poeziei lui juvenile se rostogolesc sori imenși și grei, pădurile ardeau în mari incendii vegetale:

*In anii mei cei tineri curg sori imenși și
grei
Ca-n douăzeci de albi virile și fecunde
Mi-alunecă-n artere neprețuit ulei,
Ci valul lor de aur și foc să mă inunde.*

*Au ars mesteceni palizi într-un fuior de
lapte,
Au ars mesteceni tineri căzînd uciși în
lut;
Pădurile-amintiri s-au mistuit în noapte
În cel mai vast incendiu din cîte s-au
văzut.*

Falsă era în aceste prime poezii simulația unor mari atitudini romantice: „Pe înălțimi răsfrînte, deasupra zării, / Privirea ațintindu-mi-o în văi, / Imi fluturai a părului înaltă / Coroană despletită de văpăi / Se aplecau nainte-mi munți și arbori“, etc... sau gestul vulcanic, despicînd cremenea ca un suvoi de lavă: „Să imboldești vidarea cu pîntenii, mereu / Cu-alentă îndîrjire, fără-ndoieli deșarte / Căci drumul rupt în cremeni, oricît ar fi de greu, / Noi știm să îl împingem mai departe“.

Baltag a evoluat de la primul volum, dezamăgitor azi în multe privințe (grandilocvență, abstracții), deși anunțînd un talent deosebit, către o poezie mai personală și care arată excelente dispoziții meditative. Nota particulară ar fi o jubilară calmă la valorile vitale. Într-o *Confesiune* poetul însuși declară a privi zilnic lumea „calm, gînditor, iubindu-i înfățișările / vrednice de dragoste, într-adevăr“. Lumea are coajă, ca arborii, în care timpul înscrie inele, poetul auzind seve ascunse. Sîngele lui e „luminos“, avînd proprietățile fotosintetice ale plantelor, trupul „înflorește“. Iubirea e un „arbore ciudat / cu flori albastre, carnivore“. Toamna emoțiile urcă în „rotundul meu obraz moldav / ca sevele în arbori“. Poezia, în fine, e viață promisă în „cochilia cîte unui cuvînt“, așa cum în ghindă „stegarul nerăsărit / începe să-și miște veacurile“. Încă în câteva din cele mai profunde poezii de debut („Crengile“, „În ajunul culesului“) era intuit procesul obscur de absorbire a soarelui în vegetale:

*Crengile strîng în vinele lor soarele,
își ung cu el mădularele,
îl dospesc în sîngele lor vegetal,
îl adună în inima tare a lemnului
luncîndu-l în albi de somn fluidic și pur,
în tuburi lemnoase de orgă vie.*

fierberea amețitoare a vinului în strugurii necopti :

*Strugurii dorm ca niște păsări
îngrămădite în cuibul moale și verde al
grădinii,*

frunzele dorm amețite de fierbințeala
vinului.

care-are să vină.

Dorm toate gîngăniile pămîntului...

Doar undeva

sub pielița fină-a broboanelor de sudoare,

a vîntului, pămîntului și apei,

se zbate ceva amețitor și cald,

ca sîngele fecioarelor istovite.

Mîine fecioarele vinului

vor dansa împrejurul luminii

și trandafirii-și vor deschide petalele

în ritmul dansului lor.

Acum, poetul înregistrează uimit truda colosală a naturii de a ivi viață: „Gîndurile înmoptară... / Înimă te las să pleci / călătoare într-o frunză / pe nervurile poteci. // Te arată și pulsează / lîngă vadul sevelor / unde-o nimfă vegetală / își afundă un picior // (...) Cîtă trudă minerală / Și ce cosmic apogeu / În acest tărîm de-o vară / ce-l străbate pasul meu!“ („Călătorie într-o frunză“) sau suportă dulcele supliciu al confundării cu vegetația pămîntului: „Mă aplec să îmbrățișez pămîntul, și pletele / îmi curg peste ierburi topîndu-se / de-a lungul potecilor. / Și pînzele ploii de iulie / se-aștern pe harta trupului meu / înflorindu-mă“ („Confesiune“). Erotica toată e sub acest semn „naturist“, să zic, adică de împărțire a soartei vegetale. Se cîntă nuntirea nocturnă a zăpezilor („Din balconul iubitei“). Poetul are presimțirea împlinirii și evocă nostalgic adolescența pură :

Eram prea tînăr și tăcut
și te visam aproape zilnic...
de-atunci, în anotîmpuri, ritmic,
te-am regăsit și te-am pierdut.

Ureau să am optsprezece ani
și să iubesc întîia oară
aceiași umeri diafani
robînd un asfințit de vară
evaporat aproape-n ani.

(Romanță fără sfîrșit)

Extraordinară e, pe urmă, poezia iubirii mature, cînd, solstițiul trecînd în zbor, iubirea arde „pe miriștile verii“ și înfloreste din nou poezia realizării și a jindului perpetuu :

Fie să nu știu altă zi
să fiu de Dimbovița smuls
și mult purtat spre miazăzi
de nu te-am fost iubit mai mult
decît pot oamenii iubi.

Tu ești un astru plutitor
spre care tot alerg, și nu vin
căci mersul mi-e amăgitor
Mie-mi fu dat destin de fluviu
și brațe de înotător.

Mie-mi fu dat destin de fluviu...

Tu ești un astru plutitor...

(„Romanță fără sfîrșit“ III).

Tema împlinirii trece în câteva meditații („Îndemn la cunoaștere“, „Portret în schimbare“, „Împlinire“, „Confesiune“, „Argeș, 1963“), unele în modalitate gnomică, închinat rostului în lumea socialistă a insului. Expresie tipică ia tema în „Împlinire“ : „Era freamăt, erau valuri și acum / doar atracția pămîntului o simt / cum o simte floarea, cu o oră / înainte de-ai cădea petalele. // Nu îmi cere să alung tăceri / astăzi sînt departe de cuvînte, / printre strigătele neroslite / trec cu arcul buzelor închis // Uite zorii. Timpul coace-n noi / clița fericirii arzătoare / Vara crește. Ceru-și mulă zilnic / ora răsăritului de soare“... Ieșit din valuri, din freamăt, adică din prefacerile tinerești, poetul se simte solicitat de eforturi noi. O idee poetică inedită exprimă această alunecare în timp în „Argeș, 1963“. Poetul își compară destinul cu acela al apei, care, captate de oameni în vederea ridicării unei hidrocentrale, se învolbură în turbine, producînd generos lumină : „Odată cu Argeșul, mîinile oamenilor, / copilăria mea o captează, / Și iată, viața mea iar își învolbură vîrstele / anii res-

piră din nou din oglinda memoriei, / bă-
 tăile inimii lăsate în urmă roti-vor /
 turbinele zvelte ale istoriei. / Peste șei de
 coline și tăvi de podișuri sculptate-n /
 aramă, de riuri și iazuri, primăveri și ză-
 pezi, / peste văi deschizînd orizontul sub
 linia căruia / alte orașe și coame de dea-
 luri visezi, / peste lacuri alpine în care
 tu soare, te năruî, / de-asupra căroră zil-
 nic te-aprinzi și te-stingi / eu îmi ridic,
 îmbrășișind viitorul / brațele mele puter-
 nice ca două lozinci". Maturitatea, vârsta
 creatoare, se sugerează în frumoașa poe-
 zie „Portret în schimbare“, nu poate fi de-
 cît arzătoare, vibrantă de tinerete. Și iată
 cum, în evoluția liricii lui Baltag, suges-
 tiile volumului de debut se integrează
 acum în noi structuri. Pe cerul acestui
 tărîm miraculos de rodnicie, de împlinire,
 de calm creator, strălucește un soare de
 o cuceritoare tinerete :

*Se umple de culori pămîntul !
 Izbînda coacerii e-n toi
 Eu văd în fiecare silabă,
 un golf al soarelui din noi*

*Priviți prieteni : mi se-așterne
 pe buze veșnicul suris,
 un cor de frunze foșnitoare
 ni se strecoară în auz.*

*E-o toamnă calmă, devotată
 acestui tînăr orizont.
 Arde pe cerul pasiunii
 cheia profilului meu blond.*

★

Nichita Stănescu a făcut de la început
 poezie cu acel aer decis, cu acel timbru
 personal și ireductibil, pe care nu le
 au decît talentele foarte originale (poet-
 ul, deși tînăr, are de pe acum imitatori),
 dar care pot deveni tot așa de ușor și
 cusururi. E chiar curios cum s-a văzut
 numădecît mai ales această dificultate,
 cînd firesc era să se observe că pentru
 a se autopastîșa un poet trebuie, mai
 întîi, să fi spus ceva. Întrebarea ar fi
 așa dar aceasta : ce experiență sufletească

comunică poezia lui Nichita Stănescu ?
 cît de adîncă este această experiență ?

Tipică mi se pare deocamdată la Ni-
 chita Stănescu poezia unei anumite vârste
 critice. Poetul, adolescent în creștere,
 își simte fiecare mușchi, mîinile, zvîcni-
 rea părului, trupul aburînd, își ascultă
 dansul globulelor în artere „ca niște dia-
 voli roșii“ și are, mai ales, senzații or-
 ganice. Membrele au pulsație de viață
 independentă, degetele sînt „diafane“, din
 ochi răsar „frunze albastre“ care îngăl-
 benesc și cad. Poetul exclamă chiar : „O
 tu, carne a mea visătoare / o, voi, fos-
 forescentelor oase!“ El evocă olfactiv
 „un soare de pe vremea / covrigilor cu
 susan“ aromitur „ca șortul mamei“ și niște
 bătaî închipuite cu „vestitul cavaler Ba-
 yard“ în care se acoperea de „răni plă-
 cute“. Alergarea apoi prin bălării și pie-
 tre, urcarea pe un zid „înalt pîn'la cer“
 sînt expresia aceleiași frenezii organice :

*...dîng-dang, și fugeam, chîuînd,
 filfîind, aburînd,
 cuprins de mirare
 Dîng-dang, de o mare mirare,
 că niciuna din răni nu mă doare.*

Caracteristică e iarăși senzația contac-
 tului cu materiile dure, solide, poetul
 visînd (sentimentul e de nesiguranță) că
 trece cu piciorul prin gheață și cu cotul
 prin trunchiul copacilor : „Pîn'la ge-
 nunchi mi s-ar fi scufundat piciorul /
 dacă-aș fi vrut să calc peste gheață /
 pînă la cot mi-ar fi intrat mîna / de-aș
 fi voit să mă sprijin mai bine, / de
 trunchiul bradului de lîngă mine“. De-a
 dreptul fantastică e apoi alunecarea în
 adîncul pămîntului printr-un con tăiat cu
 trupul : „Astfel ajungeam în fundul pă-
 mîntului / tîind, cu trupul, un con de
 vulcan. / Stelele, capete fără trunchi, /
 mă iubeau, lunecînd simultan, / pe-o
 secundă cît ora, pe-o oră de-un an“.

Aceste senzații organice sînt împinse
 și asupra universului înconjurător. Aerul
 are densități materiale, lovindu-se, mîn-
 ghietor sau dureros de trup, sprijinin-
 du-se de priviri sau apăsînd pe „dulcile

timpane". Secunda, adică timpul, are „fiiță auzită”, stelele sînt „capete fără truburi”. Poezii memorabile sînt „Cîntec de dimineață” și „Pentru că înot și zbor în sus”. Prima e un frumos cîntec al închegării. Poetul iese din imperiul somnului cu mișcătoare „ceruri mov și ceruri albastre”.

*Mai rămîn mirat, și-o ațipire
duce rînd pe rînd, din trupul meu,
ba o mînă, ba un ochi subțire
într-o liniște fără culori, mereu.
Dar mă strigi, lumină, și-n timpane
glasul ca la geamul înghețat irumpe
se ivesc mirate, diafane,
capete — și ochi și tîmple.*

*Sar din somn prea repede și prea grăbil
stînd aproape fără trăsături
pînă cînd mă dibuie, m-a și găsit,
masca-năieii tale dulci făpturi.*

Senzațiile sînt fragmentare pînă cînd explozia sentimentelor (închegarea unui conținut sufletesc) evocă iarăși o realitate continuă :

*Și-mi încerc, din nou, puterea-ntreagă
cerurile mov și cerurile-albastre
rînd pe rînd, de ele însele mă leagă
cînd cu toatele și cînd sihastru,
cu-un odgon de nevăzut, în care,
se prefac iar, rînd pe rînd,
sentimentele din mine-n revărsare,
colorînd, arzînd, strigînd.*

Cealaltă poezie conține o sugestie a dezvoltării și a continuității. Se poate înțelege aici foarte bine și tehnica poetului care e un metaforic. Însă metafora conține la el, deobicei o curioasă tensiune între termeni, luați din domenii nu rareori fără legătură. Impresia e șocantă. Dezvoltarea, spune poetul, e înot și zbor în sus. Din urmă vin amintirile „ca niște bule de aer”, „globuri străvezii și globuri reci / luminate și întunecate”. Trupul despică o materie densă și vie :

*Cînd fac mișcarea înotului
înapoia mea se revărsă ondulînd*

*oceanul cu pești,
dar înoată din mine doar tălpile,
gleznele*

*Cînd gestul aripei îl fac
se prăbușesc înapoia mea
cascade de aer, amestecate cu vulturi.
dar numai palmile-mi sînt în zbor
numai linia vieții.*

Trupul e prezent, fruntea viitor, într-o dialectică subtilă :

*...și fruntea mea se află mereu
în cea ce va fi
iar trupul, în ceea ce există.*

Nichita Stănescu e un poet cu mare înclinație spre idee, în definitiv un abstract, încercînd chiar să traducă emoții muzicale („Muzica”, „Fugă-n re minor, de Bach”¹⁾). Meditativ, N. Stănescu își transcrie emoțiile cu o mare sete de concret. Ideile, abstracțiile capătă materialitate, se mișcă-n spațiu, se ciocnesc producînd flăcări. Umbra e foșnitoare, visurile cresc din frunte „ca dintr-un cîmp” niște plante mătăsoase. O privire e exprimată astfel : „Eu te priveam ore-n șir, / pînă cînd privirile mele / dădeau frunze albastre, / pînă cînd vîntul mi le smulgea, / ori cădeau ele singure, îngălbenite, la pămînt”. („Portret de adolescent”). Cum metafora are totdeauna la Nichita Stănescu un termen foarte abstract sau exprimabil decît figurat, tensiunea se explică. A spune despre o tîmplă că e „împodobită cu speranțe / ca pieile roșii de pene” ori despre timp că e des „ca o sprînceană de bărbat” înscamnă a face însă percepția imposibilă. Manierismul începe cînd poetul, supralicitîndu-și facultatea asociativă, produce imagini forțate,

¹⁾ Rămîn sceptic la o astfel de poezie, cu toate că un talentat poet ne-a dat niște corespondențe ale muzicii lui Enescu, mă gîndesc la Vasile Nicolescu, iar Nichita Stănescu însuși găsește uneori imagini grațioase, cu această „Fugă” de Bach : „O, voi, sunete / grăvide / de frumusețe / Trec căprioare străvezii / fugărite / prin codrul tuburilor mari de orgă”.

oarecum jucându-se cu vorbele. O poezie („Sufletul se rotea”) ar voi să evoce calamitatea războaielor și aspirația omului spre înlăturarea lor. Umanitatea, adică, își plînge cu un ochi morții inutile iar cu altul rîde speranțelor: „Sufletul se împărțea în globuri, cum se împarte / coloana de apă-ndoită la vîrf spre bazine. / Era un glob de pace, un glob de război, / un glob al visării, și unul de chinuri”. Odată descoperită regula jocului, poetul urmează în aceeași manieră, neizbutind decît să facă și mai evidentă fabricația. Poezia devine în aceste cazuri exercițiu curat de virtuozitate.

Cu dispozitivele pe care le are pentru reflecție, era de așteptat ca Nichita Stănescu să se apropie de marile teme ale epocii. Un poem recent, „Dreptul la timp”, e o promisiune. În primul rînd, poetul găsește de la început tonul potrivit pentru o întreprindere care depășește simțitor, ca ampoare, tot ce a mai scris pînă acum. Expresia e mai directă și are pe alocuri o vibrație remarcabilă. Chiar dacă emoția nu circulă cu aceeași intensitate prin tot poemul, unele pasaje rămîind discursive, „Dreptul la timp” e o meditație interesantă asupra istoriei contemporane și asupra valorilor morale descătuseate de revoluția socialistă. Poetul evocă „Curenturatul Februarie, de luptă”, leagăn al noii epoci istorice. Aerul e legendar :

*Pînă și pietrele-au dat rod în ziua-aceea
cînd iarna sta-n zenit, la cerul țării
și-n coaja orelor rotunde,
bătu sfărîmător pasărea Phoenix.*

*Și aerul se-adăuga întruna,
ca luciul mat al gerului învins,
ca gheața unei mări, care strivește-n
trupu-i
uscatele la suprafață mortăciuni*

Depășind repede o anumită alură care amintește poemele epice ale altui tînăr

poet, Ion Gheorghe (cel mai înzestrat, se pare, din generația sa pentru lirica amplă), Nichita Stănescu dezvoltă o idee artistică surprinzătoare: pruncul țîpîndu-și spre cer, în Februarie 1933, „dreptul la timp” e de fapt comunismul, epoca deschisă de sacrificiul grivițenilor. Sînt surprinse cu intuiție sigură precipitarea secundelor, a timpului, evoluția inexorabilă a istoriei care a rodit în Februarie. „I se păru femeii deodată / că fiul ei aleargă scînteind / către marile roți dințate / ale anotîmpurilor / și că-și imprimă umbletul în ele, / biciuindu-le, / și roțile se unesc din înțepnire, / cu șuier înalt, / și iarna-și aruncă trupurile înfrigurate, / în carcasa de frunze, a primăverii, / și primăvara și-azvîrle copacii-nfiorați / pe marea umflată a verii / și soarele verii, alunecînd, izbește, / și doboară fructele toamnei. / Și toamna intră cu prora ei de spărgător de gheață / în miezul alb al iernii / și-l despică, și-l sfîșie / și-l frînge, și-l rupe”.

Halucinantă e imaginea dezagregării lumii vechi, ieșirea din amotînire a istoriei: „Cum era-n înțepnire / soarele, uitat pe-un cer / al mirărilor și-al spaimei / deodată nemîșcarea / se surpă, smulgînd cu ea / coaja cerului, și-o rupse / prăvălindu-o-n orizonturi. / / Și căzu pe vechea țară / masca soarelui desprinsă, / și drugi grei de grea lumină / izbucniră-n jos privind / ca nisipul gros în steampuri / repetat și cu arsură / zoiul, mîzga și cocleala / și rugina, smîrcul, bezna”.

Poetul își simte destinul legat indisolubil de istoria căreia-i închină această „încercare a mea de cîntec, tinerească” :

*Și eu m-am născut tot în treizeci și trei,
odată cu maturizarea alor mei,
Odată cu primul semn clar, al unui timp
mai bun,
Ridicîndu-se atunci, împlinindu-se acum.*

Două poete :

Constanța Buzea : „De pe pământ”

Victoria Ana Tăușan : „Cadențe”

de Mihail Petroveanu

Cum este de așteptat, există între recentele promovate în colecția „Lucefărului” puncte de contact. Interferențele, de psihologie feminină în cazul debutantelor noastre, oferă puține repere. În patrimoniul comun intră un aliaj încă șovăitor de îndrăzneli și reticente, o ambiție, riscînd naivitatea, de a se mărturisi pînă la capăt, o febrilitate și o devoțiune nedrămuțată în iubire. Notabil este că aceleași impulsuri acționează diferențiat. Temperamentul, factor decisiv la epoca primelor intonații, silința către modelarea unei siluete personale, mijloacele preferate, nestructurate dar prevestitoare pentru limbajul artistic de mîine, își spun cuvîntul, o dată cu prima treaptă a confesiunii lirice, cu expunerea autobiografică.

Copilăria și asalturile adolescenței nu mai alcătuiesc, ca la valul precedent de poeți (Nichita Stănescu, Cezar Baltag), un depozit deschis de coșmaruri și interdicții, un izvor de nostalgie după o fericire care, refuzată în vechea orînduire și însîngerată în război, se proiectează în idealul „Comunei”. Totuși, ecouri ale ace-

lorăși adversități se prelungesc în incursiunile fetelor în micul lor capital de amintiri. Năvala bombardamentelor, exodurile forțate, zilele scurse în privațiuni, în geamătul deznădejdirilor materne, apasă în primul rînd memoria Victoriei Tăușan. Retrospectiva propriu-zisă, elementul de reconstituire istorică are o țesătură fragilă. O regie timidă, redusă la indicații uzuale, nu poate dezvolta acea crispă, acea sufocație specifică, și nici dezlănțuirile de mîini de la rădăcina ființei terorizate :

*Balaurul se alungea, semănînd mereu
prăpăd și genune
din șapte capete și solzii de aur.*

(Flacăra galbenă)

*Ne întîmpină o casă rețezată, fără
acoperiș, fără geamuri.
Noaptea își piaptănă pletele
în arsele plopii ramuri*

Vibrația vine din altă parte. Din alarmele unei gingășii care, nesustrase adevărului brutal de vreme ce o umbrește mîhnirea,

amortizează vitregiile în reverii sub seară și printre plopii curții, la adăpostul brațelor mamei (al cărei portret e pictat cu tandreța icoanelor pe glajă) și îndărătul pozițiilor vag-enigmatice, cultivate atât cât lacul să se încrețească, atât cât echilibrul de bază să se tulbure fără să se involbure. Din joaca „de-a misterul” în jurul propriilor dureri, un mister prietenos și ferit de gravele anxietăți, din pașii întîrziți la marginea realului, în zarea unde atîrnă încă un fir de iluzie, copilul de asemenea structură, în fond sănătoasă, scoate o tristețe îmblînzită. E felul său de a conjura răul. Ce emit astfel de semnale, fugare dar mișcătoare, tresărind uneori într-o strofă ori într-un vers stingher? Imploările unor speranțe sfioase în restabilirea legăturilor spontane și ocratoare cu natura :

*Lîngă scrumul de mobile,
ghemuită de frig,
nu pot visa că alerg ori mă scald,
vreau numai luna să coboare mai jos.
să-mi fie mai cald.*

Convulsiile, cumpbite pînă la pierderea minții, de nedeslușit însă în mimica lor blajină :

*Cine putea să spună că
Ana lui Petre-i ne bună?
Într-o noapte, au plîns-o vecinii,
aflînd-o cu fața spre lună.*

Lamentația pe care o stîrnește dispariția tovarășelor de joacă, nu se știe încotro și cum, poate în moarte; zădărnicia interperlărilor către natură, prețul plătit în schimbul lectiei de inițiere în suferință :

*Pînă la zece, trebuia să clădim odată
o casă, un pod, un palat...
Cine nu isprăvea
trecea lîngă perete la numărăta.
...Dintre toți, în curte, am rămas numai
eu.*

*Cuprindeam cu brațele plopu: Știi,
poate-i zărești, cum ești înalt,*

pe ceilalți copii...

Cine să numere? Cum să mă joc?...

*Nici un răspuns nu primeam
din palidul ram.*

Coborau peste mîinile mele,

încolcîte pe ploș.

apele vîntului, reci...

Și astfel, în casă numai cu mama.

am învățat să număr pînă la zece.

Jocul de cuburi merită detașat de celelalte poezii ale reminiscenței. Trecerea resemnată de la inocență la mugurele înțelegerii se efectuează cu surdină, într-un semiton egal și elegiac; pretextul aritmetic mijlocitor aparține în adevăr ingeniozităților ingenuie, jocului infantil; cadența internă are, în frîngerile de ritm dictate de schimbările de planuri, și în suspensiile în indefinit, lunecarea melancolică a evocării. În litania vîrstei, s-a găsit tactul timpului în curgere și fisura imperceptibilă din sigiliul trecutului, strecurînd stropul amar. Mai mult nu se poate și nu e de dorit. A scotoci cu dinadinsul după drame pretinse, într-un bagaj cu amintiri fatal puține și de loc seismice, înseamnă a încălca limitele autenticului și, pe deasupra, a cădea prea devreme în manierism. Cine, cum se întîmplă tinerilor seduși de romantismul cicatricelor, psalmodiază motivul copilăriei prădate, a fraților mai mari, mimează tot pe niște tineri, e adevărat sinceri cu ei și pronunțați în poezie, totuși în plină formație. Victoria Ana Tăușan a intuit parcă primejdia, observînd :

*Dar anii tineri, oricît se apleacă,
vechi încăperi să cuprindă.
nu-i încăpe tînda de amintiri săracă.
dau cu capul de grindă.*

Aviz generației care uită că n-are ce... uita, trecutul ei confundîndu-se cu trecutul recent al socialismului !

Reconstituirea trecutului nu o încurcă pe Constanța Buzea, liberă de complexul adolescenței martire. Poeta pare bucuroasă de a fi închis în urma ei o

etapă ne semnificativă liric pentru ea. Violentelor istoricii înregistrate în surdina ca un zvon :

*Parcă vorbeam cu o stea
și prea era caldă și îndepărtată
ca un frate pierdut, ca un tată.
plecat pe front*

li se substituie, o dată cu conștiința confuză a eului, chemările la cunoașterea realității (Fapt subliniat și de prefața lui Mihai Dragomir). Lumea din afară i se impune cu autoritatea cu care o îmbrățișa cândva, pentru prima oară în lirica noastră feminină, Magda Isanos, cea pretimpuriu dispărută.

Intrarea în viață, amestecul printre cei ce muncesc, participarea la întreprinderile creatoare ale generației sale („Santierul“), polarizează voința de afirmare, nedispușă la nostalgii :

*Sînt pregătită de drum.
Dor. n-o să-mi fie de-acasă.*

Stările interioare, încă neseperate de tumultul biologic, ori împletite cu emoțiile colective proprii primelor contacte cu peisajul și țara în construcție, sînt împărțite cu o insistență provocatoare, cu o vehemență care, nu o dată ostentativă, căutată, autentică o sensibilitate acută la frumusețe, la bucuria de a fi. Tortura dorului macină făptura, o preface într-un desert a cărui sete de împlinire o măsoară torentul plînsului în pernă :

*Plînge în visuri, și se mută
sufletul în lemnul dulce.
mîna aspră îl usucă.
buza arsă-l bea.*

Imperativele ființei, năruind reprezentările naive, aparențele liniștitoare, iluziile copilăriei, exasperează simțurile pînă la nevoia de risipire în văzduhul unanim :

*Fetele cresc,
sînt dintr-o dată lumina,*

*părul li se desface în ea.
ca într-o mare meduzele limpezi...*

*Fetele cresc.
sînt, alergînd strînse-n vârtejul de vînt,
văzduhul prin care trec oamenii...*

În pădure, se aspiră o ameteală amară, de coajă. Dintre simțuri, activ nu este însă cel olfactic, ci văzul care percepe culorile net, decupate una cît una, și în materialitatea, în ponderabilul lor, pus în evidență mai ales vara cînd, încărcate de pastă, „coapte“ am spune, ele sînt gata de explozie ca un fruct. Parcul este un incendiu verde, apa e un dens abur albastru, pînă și noaptea, cerul e încins la roșu. Fiert în soare, aerul țipă, iarba aruncă săgeți, iar pietrele din fundul minei se topesc. În general, sub pulsația severilor, materia se încordează, se dilată, se multiplică. Roadele, vegetația, arborii înmagazinează o concentrație de forță care le imprimă un fel de contururi dure și o dinamică capabilă să halucineze tiparele. Dacă „umbra roșie secara și parcă împletește piraie“, „șorumbul se scoală în picioare de vînt și căldură“ — ceea ce e abia o personificare, un animism încă rudimentar — în fundul pădurii se văd „câii roșii / vibrînd în hamuri lucii“. Scenele de muncă exercită o atracție de aceeași natură. Fermentează vitalitatea și imaginația. Minerul comunică o încredere deplină, căci brațul lui, înfășurînd pămîntul pe dedesubt, sapă cărbunele și sprîjină muntele. Tăietorii scapără stelele de lemn cu o izbitură. Pescarii din „Început de toamnă“ — tabloul care, cum observa și Eugen Simion, depășește descriptivul, se profilează cu gesturi de giganti misterioși în truda lor solemnă, tăcută, biruitoare :

*Și pescarii vin alergînd,
cu bărbile răstignite pe piept,
vin prin apa pînă la brîu.
să le prindă și să le înșiruie.
vin înfășurați în năvoade*

Cu o astfel de dotă sensitivă și o exigență dublă de receptare și expansiune, talentul Constanței Buzea nu e de mirare

să triumfe în deocamdată singura experiență răscolitoare, în dragostea filtrată liric. Modelul tutelar al Magdei Isanos, mai curînd decît al Mariei Banuș din „*Tara fetelor*“, continuă să acționeze. La Magda Isanos, intrarea bărbatului în odaie speria focul ; pentru Constanța Buzea, ea îl stîrnește, împrăștiind umbrele. Dincolo însă de influențe, alegă, fierbinte, o inspirație personală, aptă să potențeze sentimentele în viziuni. Remarcabil este din acest unghi, poemul „*Somnul iubitului*“. Nevoia de stăpînire a întregii vieți a celui drag e atît de completă, încît planurile — diurnul și nocturnul — făpturile aieva și replicile lor de vis — se confundă :

*Așteaptă-mă, de ce nu mă aștepți ?
Voi crește de sub mare
corali, și roind în sus, de sînge.
Și respirînd cu tîmplele-n nisipuri,
voi răscula-mpotriva ta adîncul,
ca să-ți trăiești în vise naufragiul.*

Elanul comuniunii este însă adesea biciuit, gonit din urmă pentru a-și lua zborul. În căutarea ineditului, se obține uneori numai **bizarul** :

*Un aer bate fără căutare,
de la salcîmi, de la vreo vie strînsă.*

Cuvîntul se încurcă în obscuritatea ideii :

*Ce oameni fără gînduri au sărit
aceste frînghii tari cu struguri roșii ?*

(Intenția era probabil de a deplînge nesocotirea apelurilor vieții). În numele trăirii organice a ideilor diriguitoare, se hipostaziază forțat abstracțiuni în genul Ninei Cassian :

*Sînt vie,
și fiecare idee a ta
percepe pușin respirația,
în care mă cufund să te contemplan.*

În sfîrșit, în încercările de poezie a cotidianului, a vieții intime, de echivalare a valorilor „de rînd“ cu cele nobile, rezultatul e uneori trudnic și pretențios :

*Eu frig carne și între noi e viscolul.
M-am tot gîndit la porcul pe care tu l-ai
tăiat.*

Elaborațiile artificiale și enunțurile sibilinice, pseudomeditațiile acuză goluri de inspirație, carențe de substanță. Responsabil e unghiul de vedere al poetei. Senzația nu poate îndeplini oficiul gîndirii și afectului. Consecința inevitabilă a hipertrofiei rolului ei este relativa restrîngere a orizontului social, imposibilitatea cuprinderii largi a marilor pasiuni contemporane. Plenitudinea, de care vorbea Eugen Simion e o năzuință către care Constanța Buzea se îndreaptă. Ardoarea ei de sol în așteptarea mesajelor generoase, tensiune care-și așteaptă încă obiectul, girează încrederea noastră.

Dacă Constanța Buzea are „actualitatea senzației“, putem spune, nu pentru un simplu joc de cuvinte, că Victoria Ana Tăușan are „sentimentul actualității“. Între simțirea ei și lume acordul se naște dintr-o dată. Construită sistematic, cu grijă pentru fiecare inițiativă, realitatea se cristalizează într-o ambianță calmă. Procesul apare un edificiu urcînd spre cer, într-un fascicol de raze

„*Acolo, unde mistria luminii nu mai ajunge, pe spirale închipuie de scări*“, le gat în piesele sale prin „*poduri suspendate*“. Navigarea în incintele siderale, simbolizînd triumful erei socialiste, consacră ceea ce poeta numește „*armonioasa mișcare*“, caracteristică întregii vieți. Universul tradițional, cîmpul și luna, munții și pădurile, acompaniază orientarea simfonică a reconstrucției sociale, cu aportul său de farmec blînd, de rumori tăcute. Nimic nu strică angrenajul în care casele, fabricile, tractoarele, se îmbină orchestral și într-un prelungit andante : „*Depărtările s-au supus tractoarelor. Toate. / S-au răsucit cu brazele calm, uniform. / Învăluite-n luceferi, de aceea poate, / roșile seară de seară, adorm.*

În feerie, personajele fabuloase sînt la locul lor. Intrarea în palatul zeiței lunii, pătrunderea în cosmos, alungă delicat pe

fosta stăpînă a mirajelor ignoranței. Însă prezența omului în cosmos menține deschise sursele de vrajă, de frumusețe sonoră :

*Aflîndu-i tainele mari,
zeița pieri, prăbușindu-se peste văile sale.
Luna trece pe boltă
purtînd-o agale...
În dreptul ferestrelor mele
e-un cîntec fluid,
lovind în timpane de sticlă
cu stele...*

Pe partitură, fiecare notă e transcrisă exact, măsurile sînt conform intențiilor. Motivele sînt transparente, rezonanța e clară. Cusurul compoziției stă în liniștea excesivă, în armonia ei corectă, prea cuminte, transformînd un melos grav și tumultuos, într-o muzică „cantabilă”, convențională. Lipsește înțelegerea dialectică a armoniei, a contrariilor aflate în luptă, în ciocnire, în cadrul unității. Mai aproape de o viziune mai robustă este ciclul de dragoste, neconstituit ca atare în volum. Sentimentul se desfășoară în împletire, cu o atitudine etică discretă, fără gesticulație, însă cu ipostaze diverse, în echilibrul lui. Se consumă nostalgia iubirii defuncte, fața se mîhnește la trecerea de undă a unui vis rețezat, de adolescență :

*Mă cheamă cîte-odată cascadele cu stele,
mirajele spre care încă nu pot pleca...
Paharul din care, iubite, și tu ai băut,
pe masa plină de gînduri.*

*Cerul în tavan desfăcut
și revărsat în jos pe scînduri.*

Momentele de dezacord, de singurătate, dezarmează sensibilitatea care reacționează cu o mirare de copil :

*Stă brațul pe genunchi, încremenit —
nu mă mai joc și nici nu-l pot atinge.*

Deprimările sînt efemere, căci echilibrul se reface repede, poeta ritmîndu-și impulsunile după normele unei înțelepciuni chiar afișate :

*Chiar de-ți grăbești venirea poate c-un
ceas sau două,
iubesc această vreme și cursu-i înțelept,
ea cheile-ncercîndu-și, ne-a dat o casă
nouă,
de dragoste și cîntec în care te aștept.*

Înțelepciune bizuită pe încrederea în puterea de dăruire, în virtutea regeneratoare a dragostei, garantată, la rîndul ei, de identitatea de perspectivă și acțiune. O liniște totuși prematură, domolind exuberanțele și netezind reliefurile lirismului. Delicateța nu e incompatibilă cu expresivitatea, după cum consonanța spontană cu mulțimea nu exclude, ci reclamă intensitatea emoției.

Dacă la Victoria Ana Tăușan, vioara cioplită din „molizii cu rezonanță”, cum spune ea, scoate sunete uneori timide, acelaș instrument, năvalnic în mîinile Constantei Buzea, își așteaptă totuși încă partitura pentru concert.

Artă și existențialism

de Vladimir Streinu

Ca să învingă timpul, sculptorii și arhitecții sînt ajutați decisiv de rezistența materiei folosite. Marmura, granitul sau piatra simplă le garantează într-un fel supraviețuirea operei. Chiar lutul ars aduce din adînc de milenii păpuși buzate și simboluri ale perpetuării, mici monstrozități cultice, care n-au avut nevoie de frumusețe ca să ajungă pînă la noi. Frumusețea Venerei cyrenaice sau a unei coloane corintiene e un prisos al marmurii. Ceilalți artiști însă lucrează în materiale caduce. Cuvîntul, sunetul și culoarea sînt valori oricum schimbătoare dacă nu perimabile. Ca să poată ieși din clipa care le naște, ele se află în nevoia de un liant al friabilității lor. Numai „împietrîrea“, un anumit fel de împietrire, le asigură durata. Iar singurul fixativ al naturii lor este frumusețea. Valoarea estetică nu prisosește așa dar, ca în sculptură sau arhitectură, supraviețuirii unei ode, a unei sonate sau a unui nud, ci o constituie în chip necesar. Și cum poezii își scot arta proprie din materialul vorbit, în deosebi ei ne întrețin despre însușirea de eternitate a frumuseții.

În dialog subînțeles cu Lollius, asupra prevalenței faptei poetice față de fapta războinică, Horațiu își îndeamnă interlocutorul să nuc readă cumva că ritmurile, cu care îl celebrează, ar avea inconsistența unui fapt de arme; cuvintele și ritmurile, pe care el "cel născut pe malurile cîntătorului Aufid", le sună cu o artă necunoscută lumii, legîndu-le de coardele lirii, nu vor pieri niciodată; isprăvi nenumărate se fac încă, asemănătoare în totul acelor ale lui Hector sau Deiphob și s-au făcut de cînd e lumea, numai că, fără un Homer care să le spună tuturor vremurilor, rămîn necunoscute; eroii „neplîși“ de un „poet sacru“ merg anonim și de grabă „în noaptea eternă“.

Conștiința de a învinge timpul prin frumusețe se exprimă la Horațiu stăruitor. În oda celebră către Maecena, poetul își înștiințează protectorul că și-a terminat opera, „monument mai trainic decît arama și mai înalt decît semeția regală a piramidelor“, pe care nici ploaia corodentă, nici viscolul, nici șirul anilor inumerabili sau goana secolelor nu vor putea să-l surpe; încît, ca om, el nu va muri „în întregime“, supraviețuind „în bună parte“, parcei Labitina.

Cu acelaș sentiment de sine, scrie Ovidiu epilogul la "metamorfoze". El crede de asemeni că a încheiat o operă, pe care n-o vor nimici „nici mînia lui Jupiter, nici focul, nici spada, nici lacoma bătrînețe“; vină, cînd vrea, „acea zi care, avînd putere numai asupra corpului, să pună o margine spațiului încert“ al vieții; în-

potriva morții, „partea mai bună” din el îl va susține „în veci deasupra înaltelor astre” și numele nu i se va șterge niciodată; „oriunde se așterne puterea romană peste pământuri supuse, voi fi citit cu glas tare poporului și, dacă se iau de bune presimțirile poezilor, voi trăi prin faimă în vecii vecilor”.

Virgiliu lasă altora să-i glorifice puterea de a-și supune timpul prin artă. Contemporani sau din milenii următoare, poezii îi deosebesc mereu chipul nemuritor. La plecarea lui spre Attica, Horațiu îi urează călătorie fericită; știindu-l fondator în eternitate al Romei, îl simte ca „jumătate a sufletului” său și-i pune corabia, care duce această „comoară scumpă”, în paza zeilor și a unei zodii prielnice. Iar după aproape o mie cinci sute de ani, Dante îi numește opera „fluviu de cuvinte” nepieritoare; și, ca să-și asigure trecerea prin infern sub experimentata lui conducere, pune pe Beatrice, în graiul ei („in sua favella”) de pură entitate a iubirii, să i se adreseze cu vorbe care îi privesc tot nemurirea de poet; ea îi zice „suflete generos..., a cărui glorie dăinuie încă pe lume și va dăinui cât lumea în veac”, îl roagă să ajute cu al său „cuvânt frumos” („parola ornată”) pe cel ce stă să rătăcească, îl știe că poate ajuta, fiindcă a auzit de el „în cer”, unde, ajunsă din nou „în fața domnului”, chiar se va lăuda că-l cunoaște.

Cei mai numeroși poeți însă, în privința sentimentului de eternitate, urmează pe Horațiu și Ovidiu, nu pe Virgiliu. Ei își exprimă deschis certitudinea supraviețuirii prin puterea de a pietrifica timpul. Shakespeare spune că frumusețea ființei iubite e o primăvară trecătoare, dar el o preface într-una care nu se va mai vesteji; punându-i-o în „versuri eterne” („eternal lines”), nici moartea nu se va mai lăuda cu întunericul ei, în care totul piere; „cât timp vor putea oamenii să respire sau ochii să vadă”, atât va trăi sonetul „scris de el” și sonetul acesta îi „dă viață nesfârșită”.

El reia de la liricii latini imaginea operei-monument; de mai multe ori însă, reia numai ideea de monument, ca s-o arate mai efemeră decât opera sa. Un sonet începe chiar cu versurile: „Nici marmura, nici auritele monumente princiare nu vor trăi peste acest poem, dar tu vei străluci mai luminos... ca neplînsa piatră, murdărită de vremea pîngăritoare”; și continuă: în timp ce războiul, cu puterea lui de distrugere, va da peste cap statui și va smulge din temelii zidiri mărețe, nici spada lui Marte și nici focul cotropitor al războiului nu vor nimici via aducere aminte despre tine; vei înfrunța moartea și orice altă putere a uitării; cîntecul meu de laudă pentru tine „va găsi încă loc chiar în ochii întregii posterități, care duce această lume la judecata de apoi”, încît, pînă atunci, „tu vei trăi în acest sonet...”:

Not marble, nor the gilded monuments
Of princes, shall outlive this powerful rhyme;
But you shall shine more bright in these contents
Than unswept stone, besmeared with sluttish time.
When wasteful war shall statues overturn
And broils root out the work of masonry,
Nor Mars his sword nor war's quick fire shall burn
The living record of your memory.
'Gainst death and all oblivious enmity
Shall you pace forth; your praise shall still find room
Even in the eyes of all posterity
That wear this world out to the ending doom.
So, till the judgement that yourself arise,
You lives in this and dwell in lover's eyes.

E de observat că la Shakespeare, ca și la clasicii care profesează certitudinea eternității, ideea vine cu un fel de ingenuitate : adevărul ei o transmite cititorului fără rezistențe. Poeții de mai târziu însă, plini de aceeași conștiință, sînt parcă mai plini de sentimentul diferenței față de ceilalți oameni decît de faptul însuși al nemuririi ; imodestia le trădează orgoliul romantic. Byron, Goethe însuși și, bineînțeles Victor Hugo adesea dilată personalist ideea. Chiar stilul mai reținut al lui A. de Vigny se dovedește destul de cedant : apare orgoliul conștiinței de poet. Vigny aparține unei genealogii de cavaleri medievali ; nu-și trage neamul de-a dreptul din vitejii „fără frică și fără pată”, dar sînt fapte cunoscute de vitejie în trecutul familiei. Și totuși acei eroi au pierit anonimi. Poetul descinde în adevăr din ei ; de îndată însă ce el și-a înfipt pana în blazonul lor, rememorîndu-i în versuri, îi face pe ei să descindă din el. Strămoșii au lunecat toți în uitare, poetul „rămîne” și, mîndrindu-se cu trăinicia lui neîntreruptă, vede Franța, cu fiecă vîrstă a ei, admirîndu-i veșnic evocările :

Si j'écris leur histoire, ils descendront de moi.

Je reste. Et je soutiens encor dans les hauteurs.

L'Idéal du poète et des graves penseurs,

J'éprouve sa durée en vingt ans de silence

Et toujours, d'âge en âge, encour je vois la France

Contempler mes tableaux et leur jeter des fleurs.

Nu urmează însă că toți romanticii hectorizează. Sînt printre ei unii, în deosebi cei nutriți cu „umanioare”, care se mențin strict la simboluri uranice. Așa este Hölderlin. El imaginează lumea incoruptibilă a lui Hyperion, lume de genii, plutind neturburată „sus în lumină”, deasupra lumii trecătoare ; aceste spirite dau muguri și înfloresc etern, clipind din „fericiți ochi, în liniștita veșnică limpezime”. La Edgar Pöe, Hyperion se numește Israfel : e numele după coran al luceafărului. El semnifică valorile nemuritoare și e invocat anume ca să dea relief ideii că omul muritor creează imortalitatea : astfel ”o notă mai impulsivă” a lirii ar putea să apară pe cer, sub formă de astru. Altundeva, același Pöe ascultă pe Oinos și Agathos convorbînd despre „puterea cuvintelor”. Convorbitorii sînt spirite de foști muritori, care lasă „în stînga, armonia puternică a pleiadelor” și trec peste „pajiștea înstelată”, în culori diferite. În cele din urmă, Oinos observă : „Dar de ce plîngi, Agathos, — și de ce... ? și s-au înmuat aripile tocmai cînd deasupra acestei frumoase stele, care e cea mai verde și totuși cea mai cumplită din toate cîte am înțîlnit în zborul nostru ? Florile ei strălucitoare par un vis de basm, iar sălbaticii vulcani — pasiuni ale unei inimi răscolite”. Agathos : „Nu par. *Sînt !* Acestei stele singuratică, sînt trei secole de atunci, cu mîinile împreunate și ochii înlăcrimați, la picioarele iubitei mele, eu i-am proferat nașterea din cîteva cuvinte pătimașe. Florile ei strălucitoare sînt cele mai scumpe din toate visurile mele nerealizate și vulcanii gemători sînt patimile celei mai răscolite și nedescărcate «inimi» omenești”. Alături de Hölderlin și Pöe, Eminescu trăiește tot în lumea lui Hyperion și, repetat, el afirmă puterea de eternitate a artei și a poeziei. Ca să se mîngîie de neîmplinirea erotică, poetul spune femeii iubite că, neînțelegîndu-l, ea a pierdut prilejul să devină operă de artă ; dacă nu și-ar fi pierdut astfel nemurirea, „în calea timpilor ce vin, o stea s-ar fi aprins” și ar fi trăit „în veci de veci” ca marmurile antice. Altădată, cu dezvoltări de anecdotă și lărgirea semnificației, el creează mitul estetic al Luceafărului. Privitor la frumusețea artistică, modernii ajung la aceleași metafore ale durabilității. Baudelaire, părintele lor, își declară versurile

„împletite în aur (métal pur)” și „constelate savant cu rime de cristal”; Frumusețea e și pentru el „un vis de piatră”, care „tronează în azur ca sfinx neînțeles”, privind lumea muritoare cu „ochi mari”, în care ard „lumini eterne”. Gîndul tuturor poezilor, fie clasici, romantici sau moderni, referitor la trîncia peste timp a artei lor, se află în versul lui John Keats : „un lucru de artă e o bucurie fără moarte (A thing of beauty is a joy for ever)”.

Arta este așa dar eternă. Tacit sau expres, ideea aceasta susține entuziasmul poezilor ca și construcțiile esteticienilor ; e o certitudine fundamentală. Oricît am fi asistat, între cele două războaie mondiale, la descompunerea ultimă a idealului clasic de artă, se putea crede totuși că artiștii nu vor renunța la ea și că esteticienii nu vor înceta s-o desfacă în consecințe teoretice. Nici apariția dadaismului, a suprarealismului și a formelor nihiliste de abstracționism, care au în comun principiul anti-artei, n-a reușit să-i retragă creditul de certitudine fundamentală. Rămasă deasupra valurilor nimicirii ca o stîncă mai înaltă a unui masiv scufundat, ideea duratei prin artă s-a consolidat îndeosebi prin estetica marxist-leninistă. Căci contemporan dezagregării idealului clasic, s-a constituit teoria, după care noile realități socialiste sînt transmise prin reflectare artistică unui viitor cît mai depărtat. Marx, Engels, Lenin și după ei Gorki, Lunacearski și Gramsci — deși în feluri deosebite — implică în estetica lor ideea de eternitate a artei veritabile.

Dar se profesează în occident, după cum se știe, filozofia existențialismului ; e forma cea mai actuală a discreditului, care se aruncă gîndirii sistematice. Această concepție problematizează existența chiar în realitățile ei neproblematică și, în fapt, toate afirmațiile îi sînt tot atîtea cochetării cu neantul. La asemenea concluzii duce eseul *L'Art est temporel* (Diogenes, nr. 36, Oct.-Dec. 1961) de Zygmunt Adamczewski. Autorul întreprinde un fel de neantificare a artei. Că „arta este eternă” se poate zice, arată el, dacă plecăm de la plăcerea oamenilor pentru frumusețe sau de la identitatea dintre geniul creator și gustul amatorului ; această identitate mai cu seamă se află la baza dispoziției artiștilor și publicului lor de a împărtăși între ei aceleași satisfacții estetice, putînd astfel să susțină împreună „o conversație spirituală de la egal la egal de-a lungul secolelor”. Numai că afirmațiile acestea sînt false. Și, ca să le dovedească inconsistența, Zygmunt Adamczewski, ca existențialist ortodox, reasează arta în timp, (timpul înțeles subiectivist, relativist, antiobiectiv), timpul singur îngăduindu-ne să gnosticizăm totul. „Teza noastră este, spune el, că orice artă omenească trece prin trei faze esențiale : creație, experiență, istorie”. Artistul, în timpul elaborării, se află sub nevoia de a face ceva, care nu se află nicăieri. Obiectul, pe care tinde să-l realizeze, ca să devină *al său*, nu este deocamdată decît un *obiect-necesar-să-fie*. Stăruința și lupta împotriva tuturor rezistențelor materiei (piatră, culoare, cuvînt) ajunge la realizarea unei anumite forme : piatra devine imagine, pagina se umple de semne. Ce e această formă ? „Ceva de elaborat, de refăcut, de înălțat, de perfecționat”. Nu e încă un obiect, ci numai simplă „ob-jecție a eforturilor” artistului. Prin corectări de tot felul, el merge apoi gradual la ceea ce ținea ; obiectul înșfîrșit e gata. Pentru artist, de acum înainte, nu mai e vorba de „obiectul-necesar-să-fie”. Intimitatea nu creația s-a încheiat, deoarece artistul a devenit din „creator în lucru” simplu „membru al publicului”. Și eseistul precizează încăodată : „Creația artistică privește exclusiv „obiecte-necesar-să-fie”. Cînd o astfel de entitate nu mai e în joc, creația s-a terminat”. E vorba deci de scurtul prezent psihologic al creatorului, pe care îl trăiește numai el în durata creației, foarte efemeră și deosebită chiar de aceea a desăvîrșirii și deosebită cu atît mai mult de aceea a comentării ei. Acesta e timpul creatorului, cînd e posibil să se vorbească de artă ca o realitate.

Am putea prea bine să nu ne mai interesăm de faza numită experiență și nici de cea zisă istorie. De îndată ce valoarea estetică se consumă atât de rapid, aproape instantaneu, experimentarea prin amatori și istoricizarea prin arheologi devin iluzii pedante. Totuși, să urmărim gândul eseistului. Faza amatorului de artă, simplu sau specializat, pune pe oameni în situația de a contempla un obiect (reprezentatie teatrală, carte citită) expus vederii lor. Obiectul li se propune, le excită imaginația, se zbate în percepții senzoriale străine, le cedează într-un fel, pentru ca ei să și-l apropie după puteri. Ei fac prin urmare o experiență, al cărei timp este un prezent continuu. Arta li se expune, li se propune, li se impune, iar ei mai întâi se opun și apoi se compun într-un prezent psihologic tot atât de efemer ca și durata creației. Cât privește frumusețea din muzee, „lucrurile... cer o re-membrare, o re-colecție, trebuie re-chemate pentru a le scăpa de uitare... sau chiar de absență“. Muzeele nu pot exista fără operația istorică, prin care obiectul de artă trebuie făcut din nou prezent, trebuie reînviat. Așa dar istoricul încearcă „să înțeleagă ceea ce a fost un obiect expus și prezent pentru alți oameni, într-un trecut îndepărtat... să intrunească elementele care permit a se ști cum, unde și pentru ce acest obiect are prezent pentru ei și ce anume vroia el să fie în spiritul creatorului“, adică „să amintească ceea ce a fost mai întâi în creație și apoi în experiență“. Dar cîți pot reprezenta lucrurile „care au fost ca și cum ar mai fi încă? Și în definitiv, e cu puțință așa ceva? Ceea ce pot puținii, care pot, e să vadă această artă, numai aproximativ, fiindcă ei aparțin prezentului și de aceea o concep doar cum poate fi actual concepută, nimeni nefiind „atît de naiv să creadă că o judecă din același punct de vedere ca aceia, pentru care era o artă prezentă“. Esența artei unei epoci vechi „s-a evaporat“ de-a binelea și pentru totdeauna.

Ideea lui Adamezcwski conține în toate felurile convingerea că arta e o formă temporală și provine mărturisit din „temporalitatea existenței omenești“, prin care se întemeiază filozofia lui Heidegger. În analiză existențialistă, conceptul de artă se pulverizează în valori de timp psihologic: opera reputată ca eternă e în momentul cînd de fapt nu există încă („obiect-necesar-să-fie“), iar după aceea devine moment de *expoziție și propoziție* din partea autorului, moment de *dispoziție și opoziție* din partea amatorului și, în cele din urmă, moment de *impoziție și compoziție*, din partea amîndorura. Dar ce anume expune și propune artistul pentru ca amatorul să se dispună și să se opună, ce își împun unul altuia și cum se compun*) în ultimul moment, dacă arta nu există decît în durata creației? În orice caz, concluzia pentru eseist e una singură: identitatea dintre geniul creator și gustul amatorului, identitate care implică aceleași satisfacții estetice la artiști și la publicul lor, prin ele putînd să întrețină „o conversație spirituală de la egal la egal de-a lungul secolelor“, e deceptivă. Iluzia se naște din faptul că arta nu există decît pentru artistul creator și încă chiar pentru el numai în cuprinsul unui prezent psihologic efemer. Analiza temporală pulverizează și, în realitate, neantifică ideea de artă. Raționamentul de sprijin transpare scheletic ca într-o radiografie: dat fiind (de Heidegger) că „existența omenească e temporală“, faptele omenești nu pot fi decît temporale, arta e un fapt omenesc, deci „arta e temporală“, cum se și intitulează eseul lui Adamczewski. Corect în formă, silogismul folosit este inadecuat la realitatea pe care o are în vedere: e prin urmare un fals raționament de

* Petrecerea filologică a existențialismului ajunge la unele nuanțe temporale, curate jocuri de cuvinte, ca *prezent și prezența prezentului, trecut și paseitatea trecutului, viitor și furturitatea viitorului*, ne mai vorbind de *arta prezentă și arta prezentului, arta trecută și arta trecutului, arta viitoare și arta viitorului*.

tipul *error fundamentalis*. Cum însă existențialismul se nutrește din sentimentul agonie al vieții, sofismul îndestulează plăcerea de profeții negre : „Arta lui Eschile și a lui Fidias este aceeași ca a noastră — ce afirmație prezumțioasă ! Va exista totdeauna artă — ce optimism imprudent ! Și dacă totuși arta ar fi înăbușită de necesitățile unei lumi ostile, în scurt timp ? Operele de artă sînt nepieritoare — aici șovăim : e naivitate sau rea credință ? Ce facem cu cele care au pierit ? Vicime ale criticii sau ale unui dușman mai rău : ignoranța, mai rău încă : violența, mult mai rău : fanatismul !“. Catastrofa e sigură și iminentă. E drept că ignoranța, violența și fanatismul islamic n-au ajuns să nimicească arta care, ca izvoarele obstruate ieșind lateral dintre alte pietre, a reapărut sub forma arabescului ; dar existențialismul, ca să se afirme, are nevoie de perspective dramatice, de probleme insolubile, de sofismele morții și mai cu seamă de plăcerile extincției universale. Logica și istoria nu-i sînt de folos.

Încît ce mai rămîne din certitudinea poezilor și a esteticienilor că „arta este eternă“ ? Plăcerea pe care o manifestă oamenii tuturor epocilor față de valoarea estetică ? Ce e această plăcere ? Este ea pe de-a întregul curată plăcere ? „E fals, găsește Adamczewski, că frumusețea pe care o descoperim în operele de artă ar fi cu totul pozitivă, fără contraparte negativă, că nu s-ar plăti în nici un fel, că ar putea fi definită ca plăcere pură. Această concepție nu e aplicabilă la nici una din fazele artei. Cine se dedă autentic experienței de artă, trebuie să plătească în diverse împrejurări și în diverse feluri : prin eforturi ca să atingă armonia, prin invidia pe care o resimte în privința artistului, prin regretul de a dispune de atît de puține răzuri...“. Întrerupem citatul cu întrebările : de ce armonie e vorba, dacă arta rămîne prezumabilă numai în durata creației ? este ea transmisibilă ? de ce invidie și nu recunoștință față de artist, în cazul că armonia ni se transmite ? ce răzuri sînt de regretat, cînd arta se alterează atît de grav în experiența amatorilor ? și, în definitiv, de ce atîta complicație psihologică în jurul unui obiect, care nu există decît cînd artistul doar îl întrevede ? Dar să continuăm citatul, fiindcă vom asista la recăderea în sofismele morții ca la un scurt circuit de gîndire : plăcerea amatorului se plătește în deosebi „prin suferința profundă pe care i-o pricinuieste revelarea caracterului fugitiv al propriei sale existențe. Ca istoric, el încearcă un sentiment de pierdere față de ceea ce se îndepărtează ; el suferă cu Faust de imposibilitatea de a prelungi momentul de frumusețe, el resimte o neliniște speriată la ideea că viitorul nu va egala prezentul. Cu aceste sentimente se amestecă o anumită cruzime privitor la artist, a cărui muncă grea o imaginează ca și eforturile violente asupra lui însuși de a atinge inaccesibilul și de a-și scoate din el obiectul propriu“. La subtila tortură, se adaugă „suferința cauzată de pasiunea lui pentru acest obiect (pasiune care, pentru el ca și pentru Kierkegaard, trăiește prin tensiunea și incertitudinea ei)..., de asemenea conștiința că perlele sînt rodul suferinții“. Arta provoacă însă mai cu seamă suferința temporalității ei ; ea duce pe om la „a suferi trecerea timpului“, a face „experiența timpului“, „a suferi de această condiție a existenței omenesti“. „Experiența intimă a frumuseții“ atacă plăcerea de artă prin deschiderea „orizonturilor tragice ale umanității“. Trecem ușor peste frivolitatea estetistă a suferinții, pe care autorul o cultivă în analizele sale ; ușor, dar nu fără s-o numim, fiindcă se observă dintr-odată la el preocuparea mai atentă de toaleta disperării decît de idei ; eseistul știe și nu uită niciodată că literatura vag ideologică a neantului e teribil de cochetă. Fără puțin aer de victimă filozofică, gînditorul existențialist n-are profunzime. Încît, lăsîndu-l să-și compună fizionomia cea mai de succes (dresurile se numesc : eșec, ratare, caducitate, condamnare, neliniște, spaimă, catastrofă, agonie, disperare), reținem că arta e suferință în creație și tot suferință în comentarea ei, că suferința aceasta e urmarea

temporalității, pe care o conține, și că, neputînd fi eternă, arta dezvoltă în om conștiința morții proprii. Unde e cauza morbidă a acestei concepții? Sentimentul morții nu poate fi în discuție, fiindcă *siquid*, cum spune Ovidiu, *habent veri vatum praesagia*, chiar conștiința vremelniciei generează sentimentul de eternitate prin artă. Fiind muritori și știindu-se muritori, oamenii își transferă sentimentul limitării în timp într-o lume de valori, a căror durabilitate le vindecă suferința de moarte. S-ar putea zice și dovedi că, alături de arte, sistemele filozofice, gîndirea social-politică și civilizația însăși sînt manifestări ale aceluiași sentiment. Puterea efemerității omului de a se converti în contrariul ei, în certitudinea duratei, arată că sentimentul morții e o cauză creatoare. Dacă ar fi fost nemuritori oamenii s-ar fi îndeletnicit cu valori sau amuzamente efemere. De aceea zeilor le-a plăcut totdeauna să se joace cu oamenii și de-a oamenii, le-a plăcut să-și umple vidul atemporal cu formele temporalității; dezabuzăți de veșnicia cerului, ei au înclinat spre vremelnicia terestră. Zeus se uită mai puțin legitim la Hera, decît ilegal la Io, la Ledda, la Europa. Conștiința morții nu este așa dar un sentiment maladiv. Cauza morbidă a concepției existențialiste despre artă trebuie căutată mai curînd în lumea care îi constituie mediul prielnic; burghezia a pierdut interesul de valorile eterne. Mai sînt însă și alți oameni pe lume: aceștia, deși știu că sînt muritori sau tocmai pentru aceea, cultivă ideea de eternitate în formele culturii și ale civilizației. Cu sentimentul de a învinge timpul, sentiment care apropie pe Fidias de Brîncuș, ei susțin în cultură o artă răscumpărătoare, iar în civilizație construiesc hidrocentrale, cum cu sute și sute de ani înainte se construiau catedrale și acum mii de ani piramide. E legea omului să construiască. Și nu numai a omului. Căci, de un număr incalculabil de milenii, acei infuzori oceanici numiți corali, deși uciși de adîncimea apelor, de unde își ridică așezările pe cîte un pisc de munte submarin, deși uciși de lumina soarelui de deasupra, pînă unde ajung, și deopotrivă măcinați în coaste de dușmănia valurilor, își edifică totuși pentru eternitate arhitecturile.

Lingvistică substanțială și lingvistică relațională

de **Henri Wald**

Sub presiunea crescândă a neopozitivismului din ce în ce mai mulți lingviști burghezi așează, în vremea din urmă, între expresiile „lingvistică substanțială” și „lingvistică relațională” nu conjuncția „și”, ci disjuncția „sau”.

Ei vorbesc despre lingvistica substanțială ca despre o fază definitiv depășită a lingvisticii, numind-o „tradițională”, iar despre lingvistica relațională ca despre faza „modernă”, a lingvisticii, intitulând-o „structurală” și „matematică” și socotind-o singura științifică.

Faptul că lingvistica substanțială a apărut mai devreme, iar cea relațională mai târziu, este prezentat de către lingviștii neopozitiviști ca o negare a vechiului de către nou. Văzind doar contradicția dintre „substanță” și „relație”, dintre „esență” și „structură”, dintre „calitate” și „cantitate”, lingviștii neopozitiviști optează pentru relație, structură și cantitate.

„Limbajul este înainte de toate un sistem auditiv de simboluri”¹⁾, scrie Ed. Sapir. În concepția lui Louis Hjelmslev, substanța se dizolvă în întregime în sistemul de relații. Pentru el „...atît obiectul analizat, cît și părțile lui componente există ca atare numai în virtutea raporturilor de dependență care le leagă; obiectul în totalitatea lui poate fi definit numai ca o sumă a acestor raporturi...”²⁾. Hjelmslev opune tezei metafizice a relatorilor fără relații teza tot atît de metafizică a relațiilor fără relate. „A postula — insistă el — existența unor obiecte care să fie altceva decît expresia unor raporturi înseamnă a admite o axiomă inutilă și deci a formula o ipoteză metafizică care nu are ce căuta în știința limbii”³⁾.

În concepția lingviștilor burghezi, lingvistica „modernă” fie că e „structuralistă”, fie că e „matematică”, se înfățișează ca o metafizică a raporturilor fără suporturi. „Doctrina structuralistă — a precizat recent E. Benveniste — propovăduiește

1) Ed. Sapir, *Le langage*, Payot, 1953, p. 24.

2) Louis Hjelmslev, *Prolegomena to a theory of language*, Indiana University Publications, 1953, p. 24.

3) *Ibidem*, p. 25.

predominanța sistemului asupra elementelor, vizează să desprindă structura sistemului prin mijlocirea relațiilor dintre elemente..."¹⁾).

Se ajunge astfel la negarea esenței limbajului. Pentru un lingvist neopozitivist, limbajul nu mai este un complex sonor articulat care fixează și comunică formele logice și extralogice în care se cristalizează reflectarea însușirilor și a raporturilor generale din realitatea obiectivă, precum și atitudinea subiectului față de ele. Pentru el limbajul este o structură verbală cu ajutorul căreia subiectul își organizează experiențele sale neverbale. Limbajul este astfel oprit „dincoace” de adevăr și fals. Roland Barthes socotește că: „...limbajul este tocmai această structură al cărei scop... este de a neutraliza adevărul și falsul...”²⁾. După el, „...vorba nu e nici un instrument, nici un vehicul: e o structură...”³⁾.

Însă întrebarea căreia trebuie să i se răspundă este următoarea: ce anume determină, în ultima vreme, această tendință „de a abandona pe cât este posibil orice reprezentare intuitivă a obiectelor teoriei, de a desemna aceste obiecte prin simboluri și de a defini existentele studiate doar prin relațiile pe care le susțin între ele?”⁴⁾ după cum se exprimă Roger Martin. De ce este preferată „structura” în dauna „esenței”?; de ce se opresc acești cercetători la relații și nu încearcă să pătrundă pînă la substanță?; de ce reduc ei calitatea la cantitate?

Pe scurt, răspunsul este acesta: deoarece contestă existența obiectivă a însușirilor și a raporturilor generale!

Cauzele care determină atitudinea acestor cercetători, scepticismul lor față de tot ceea ce este general în lucruri și procese, sint atât gnoseologice, cît și social-politice.

Într-adevăr, cunoașterea generalului din lucruri și procese este imposibilă fără cunoașterea, în prealabil, a diverselor manifestări individuale ale generalului. Individualul este primordial față de general atît în procesul transformării lucrurilor, cît și în procesul cunoașterii lor. Lumea nu poate fi cunoscută dacă se proiectează asupra ei lumina slabă a unor concepte în care se cristalizează nu cunoașterea generalului, ci iluzia lui. Lucrurile pot fi cunoscute numai în lumina unor concepte în care se condensează cunoașterea propriului lor general, a celui general ale cărui manifestări individuale sînt.

Este deci legitimă rezerva față de acele teorii care vorbesc despre un adevăr neverificabil experimental, în ultimă instanță. Asemenea teorii se referă la un general iluzoriu și nu la unul real.

Lupta medievală a nominalismului împotriva realismului a fost justă tocmai pentru că era purtată împotriva unei concepții care predica supunerea cunoașterii în fața unui general fictiv. Însă lupta nominalismului contemporan împotriva oricărei concepții care admite existența reală a generalului este profund nejustă, deoarece se opune, în primul rînd, materialismului dialectic, care a descoperit cele mai generale însușiri și raporturi ale realității. Cei ce contestă verificabilitatea experimentală a legilor formulate de materialismul dialectic nu-și dau seama, datorită modului lor metafizic de a aborda problema, că orice experiment le verifică. O lege filozofică, tocmai fiindcă este de extremă generalitate, nu se verifică printr-un experiment propriu, ci prin nenumărate experimente care verifică legile speciale ale diverselor științe particulare.

Faptul că întotdeauna cunoașterea lucrurilor trebuie să înceapă cu reflectarea individualului nu este suficient pentru a explica atitudinea negativă a pozi-

1) E. Benveniste, „Structure” en linguistique, în „Sens et usages du terme structure”, Hague, 1962, p. 39.

2) Roland Barthes, Ecrivains et écrivains, în „Arguments”, 1960, nr. 3, p. 42.

3) Ibidem, p. 12.

4) Roger Martin, Les idées actuelles sur la structure de la pensée logique, în „Notion de structure...”, Paris, Albin Michel, 1957, p. 3.

tiștiilor față de căutarea generalului. Fără acțiunea cauzelor social-politice, prudența firească în munca de cercetare a generalului nu s-ar fi transformat într-o interdicție doctrinală cu privire la căutarea generalului.

Interzicerea oricărei referiri la însușirile generale ale lucrurilor are rădăcini adinci în situația de clasă a burgheziei contemporane. Generalul este extensiunea esențialului. Generalul înseamnă, în același timp, viitorul necesar. Generalul este acela de care este obligată să țină seamă orice intervenție în mersul lucrurilor, în care se frînge orice acțiune fantezistă. Antipatia ideologilor burgheziei contemporane față de însușirile generale ale lucrurilor este deci firească. O clasă socială fără viitor este permanent incomodată de legile generale care îl indică. Metodologia neo-pozitivistă este comandată de conflictul dintre interesele burgheziei și dezvoltarea necesară a societății contemporane.

Dialectica realității infirmă însă metafizica „anti-metafizică” a neopozitiviștilor. Lucrurile care alcătuiesc lumea au, pe de o parte, nenumărate însușiri, iar, pe de altă parte, intră unele cu altele în diverse relații. Deopotrivă de reale, sînt și însușirile și relațiile. Nici însușirile nu sînt reductibile la relații și nici relațiile nu sînt reductibile la însușiri. Marx a precizat, nu o singură dată că „proprietățile unui lucru nu se nasc din raportul său cu alte lucruri, ci se evidențiază doar în acest raport...”¹⁾ Însușirile și relațiile alcătuiesc o unitate dialectică, în interiorul căreia însușirile sînt primordiale, iar relațiile sînt secundare. Primordialitatea însușirilor față de relații nu este numai ontologică, ci și gnoseologică. În drumul ei spre însușirile esențiale și deci generale, cunoașterea reflectă, la nivelul sensibilității, mai întii însușirile individuale și apoi relațiile individuale. Este adevărat că însușirile generale ale unui lucru se manifestă mai pregnant prin relațiile lui individuale cu celelalte lucruri decît prin însușirile lui individuale. Mai ales relațiile dintre părțile întregului sînt acelea care evidențiază mai deplin esența unui lucru. Prin structura individuală a unui lucru, generalul este mult mai divulgat decît prin însușirile individuale ale aceluia lucru.

Drumul cunoașterii nu poate fi mai puțin dialectic decît obiectul cunoașterii. Traectoria cunoașterii nu-i o linie dreaptă ci un veșnic zig-zag. Cunoașterea se desfășoară de la oglindirea însușirilor individuale la oglindirea relațiilor individuale, de la reflectarea însușirilor generale la reflectarea relațiilor generale, de la dezvoltarea unor însușiri și relații generale de gradul I — la dezvoltarea unor însușiri și relații generale de gradul II și așa mai departe. Este de reținut faptul deosebit de important că procesul cunoașterii nu poate trece de la oglindirea unor însușiri individuale la reflectarea unor însușiri generale de diferite grade fără să reflecte mereu relațiile de pe treapta inferioară.

Neo-pozitivismul denaturează tabloul lumii nu prin faptul că se ocupă de relații, ci pentru că nu vede unitatea dialectică dintre relații și însușirile pe care aceste relații le evidențiază. Izolarea neo-pozitivistă a individualului de general duce în mod firesc la dizolvarea individualului în fluxul senzorial care, de fapt doar îl oglindește și nu mai îngăduie gîndirii decît să detecteze relațiile relativ constante de coexistență și de succesiune dintre nenumăratele senzații. Cine contestă individualului faptul că este modul de manifestare a generalului, smulge individualul din obiect și îl aruncă în subiect, iar relațiile pe care încarcă să le stabilească nu pot fi mai puțin subiective decît însușirile relatelor lor. Idealismul subiectiv al neo-pozitivismului constă în faptul că rupînd individualul de general și reducîndu-l la un complex de senzații, subiectivizează și relațiile, pe care le absolutizează în dauna însușirilor. Tot în idealismul subiectiv al neo-pozitiviștilor nau-

1) K. Marx, Capitalul, Ed. P.M.R., p. 88.

fragiază și aceia care absolutizează relațiile în daua însușirilor, oprind astfel cunoașterea la mijlocul drumului care leagă subiectul de obiect, deși nu neagă că relațiile sînt reale. De altfel, izolarea relațiilor de însușirile pe care le au relatele împiedică pătrunderea gândirii dincolo de înregistrarea relațiilor individuale, cel mult asemănătoare și relativ constante, deoarece gradul de generalitate al relațiilor rezidă în gradul de generalitate a însușirilor pe care le posedă relatele.

Neo-pozitivismul îl obligă pe lingvist să se limiteze la descrierea relațiilor fără referire la substanță ¹⁾, să arate, „ce sînt relatele numai descriind raporturile dintre părțile lor și părțile părților lor” ²⁾.

Împotriva neo-pozitivismului din lingvistică au făcut front comun cei mai de seamă lingviști din țara noastră.

Referindu-se la „criza” în care frica de teorie generală a neo-pozitivismului menține lingvistica, acad. Iorgu Iordan scrie: „Pentru înlăturarea ei avem la dispoziție doctrina marxistă potrivit căreia limba, ca expresie a gândirii și ca produs al vieții umane colective, trebuie studiată în strînsă legătură cu aceste două conținuturi ale ei” ³⁾. Tendinței neo-pozitiviste de a transforma lingvistica într-o „știință a naturii” i se opune, în lucrările sale, acad. Al. Graur. „Pentru marxism... — scrie el — baza teoretică a lingvisticii este înțelegerea limbii ca fenomen social, așa cum au formulat-o clasicii marxism-leninismului” ⁴⁾.

Sînt și lingviști de formație structuralistă care, în vremea din urmă, simt nevoia să depășească interdicțiile neo-pozitiviste și să se apropie de probleme de conținut. Pornind de la observația că în romantism predomină metafora, iar în realism predominantă este metonimia, că, „în cîntecele lirice ruse, de pildă, construcțiile metaforice sînt acelea care predomină, în vreme ce în epopeea eroică procedeul metonimic este preponderent” ⁵⁾, Roman Jakobson ajunge la următoarea concluzie: „Un discurs se poate desfășura de-a lungul a două linii semantice deosebite: un subiect (topic) atrage după sine un altul fie prin similitudine, fie prin contiguitate. Cel mai bine ar fi, fără îndoială, să se vorbească de proces metaforic în primul caz și de proces metonimic în cel de-al doilea, din pricină că ele își găsesc expresia lor cea mai condensată, unul în metaforă, celălalt în metonimie” ⁶⁾.

Deși constată, apelînd la ajutorul fiziologiei, că regresivitatea graduaă a sistemului fonologic la afazici — care arată, sub formă inversă, ordinea achizițiilor fonologice la copil — atrage după sine o inflație de omonime și o sărăcire a vocabularului, deși nu-i scapă din vedere nici faptul că „metafora devine imposibilă în tulburarea similarității și metonimia în tulburarea contiguității” ⁷⁾, totuși Roman Jakobson, nefăcînd apel la teoria materialist-dialectică a cunoașterii, nu poate da o explicație satisfăcătoare acestor fenomene lingvistice. Numai înțelegerea unității dialectice dintre sensibilitate și intelect în procesul cunoașterii, în general, și în procesul cunoașterii artistice, în special, poate lămurii aceste fenomene de limbă.

Într-adevăr metafora se bazează pe însușiri asemănătoare, în vreme ce metonimia se sprijină pe relații de contiguitate. Metafora se adresează, cu precădere,

1) L. Hjelmslev, Structural analysis of language, în „Studia linguistica”, nr. 2, 1947, p. 75.

2) Ibidem, p. 75, citat de Al. Graur și L. Wald în Scurtă istorie a lingvisticii. Ed. științifică, 1961, p. 112.

3) Iorgu Iordan, Lingvistica romanică, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 512.

4) Al. Graur, Studii de lingvistică generală, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 512.

5) Roman Jakobson, Deux aspects du langage et deux types d'aphasies, în „Les Temps modernes”, nr. 188, Janvier, 1962, p. 875.

6) Ibidem, p. 874.

7) Ibidem, p. 874.

sensibilității, iar metonimia solicită în mult mai mare măsură asociațiile intelectului" ¹⁾.

Însușirile fiind primordiale față de relații, metaforele sînt și ele primordiale față de metonimii, iar „regresivitatea graduală a sistemului fonologic la afazici” trebuie să arate pierderea, mai întîi, a metonimiilor și apoi a metaforelor. Achizițiile intelectului sînt mai recente decît achizițiile sensibilității și se degradează, deci, mai repede.

La noi în țară, cu ajutorul dialecticii materialiste, acad. Al. Rosetti, reconsiderîndu-și unele puncte de vedere mai vechi, de inspirație structuralistă, cu privire la expresivitatea cuvintelor, precizează: „Pentru ca un cuvînt să fie expresiv, în afară de faptul că el trebuie să conțină sunete cu valoare expresivă, este absolut necesar ca sensul cuvîntului să corespundă sunetelor care îl desemnează, cu alte cuvinte, ca forma să corespundă conținutului, pentru a elibera valoarea expresivă latentă în sunete” ²⁾.

Luptînd, pe bună dreptate, împotriva atitudinii nihiliste față de lingvistica structurală și matematică, unii cercetători marxști nu sesizează chiar întotdeauna pînă unde s-a infiltrat neo-pozitivismul în diferitele compartimente ale lingvisticii și încep să pledeze nu numai pentru valoarea metodologică a analizelor structurale și matematice, ci și pentru dreptul de a exista al structuralismului și pan-matematismului, ceea ce este deosebit de dăunător dezvoltării lingvisticii. Structuralismul și pan-matematismul nu înseamnă analiză structurală și matematică, ci absolutizarea structurii în paguba însușirilor și hipertrofierea metodei analitice în detrimentul metodei inductive.

Lingvistul sovietic S. K. Saumian, neglijînd faptul că analiza structurii este subordonată inducției care duce la desvăluirea însușirilor generale, este de părere că „ocupîndu-se de sunete și sensuri, lingvistica tradițională are de-a face cu esențe de primul grad” ³⁾, în vreme ce „lingvistica structurală, ocupîndu-se de elementele relaționale al căror substrat sînt sunetele și sensurile, are de-a face cu esențe de gradul al doilea” ⁴⁾.

Numai că relațiile nu pot fi niciodată esențe; ele pot fi însă de un anumit grad de esențialitate, care depinde de gradul de esențialitate pe care îl au însușirile relatelor. Ceea ce îi scapă cu totul din vedere lingvistului sovietic este faptul că analiza relațiilor esențiale de gradul al doilea este menită să ducă la desvăluirea unor esențe de gradul al treilea. Ca dovadă că el se oprește, în mod structuralist, la analiza relațiilor și nu mai vede însușirile mai adînci către care îl poartă această analiză, stă afirmația pe care o face pe aceeași pagină: „Astfel, — scrie el — știința contemporană a limbii este un complex ierarhic de discipline, la temelia cărora se află lingvistica structurală” ⁵⁾.

După părerea mea, și afirmația făcută de prof. Ion Coteanu, potrivit căreia „nici considerarea obiectelor ca mănunchiuri de relații nu înseamnă în sine o eroare neo-pozitivistă” ⁶⁾, depășește, în direcția structuralismului, intențiile evidente ale autorului de a acorda lingvisticii structurale locul care i se cuvine pe drept

1) Istoria limbilor atestă faptul că oamenii au descoperit mult mai tîrziu relațiile dintre lucruri decît însușirile lucrurilor. „În cele mai multe idiome, afară de grupul indo-european, prepozițiile sînt de origină nominală, fiind curat substantive: *pe* înseamnă în realitate „cap”, *după* „ultimul”, *înainte* „întîiul”, *sus*, „cer”, *jos*, „pămînt” etc. (Lazăr Șăineanu, Raporturile între gramatica și logică, Buc. 1891, p. 121.

2) Al. Rosetti, Studii lingvistice, Ed. Acad. R.P.R., 1955, p. 8.

3) S. K. Saumian, Ideile filozofice ale lui V. I. Lenin și dezvoltarea lingvisticii contemporane în „Limba română”, nr. 5, 1962, p. 506.

4) Ibidem.

5) Ibidem.

6) I. Coteanu, *Cîteva probleme ale lingvisticii structurale*, în Limba română, nr. 2, 1963, p. 123.

cuvînt. Este adevărat că transformarea însușirilor duce la schimbarea relațiilor, dar niciodată însușirile nu se dizolvă în relații. Relativă este unitatea dialectică dintre însușiri și relații; contradicția dialectică dintre ele este însă absolută.

În știința limbii, studierea relațiilor este fără îndoială necesară, dar nu este și suficientă. Procesul comunicării nu se poate realiza fără invarianța relativă a raportului dintre un anumit înțeles și un anumit complex sonor.

Pornind de la ideea justă că sensul lingvistic se definește prin „acest raport invariant de corespondență între un segment al fluxului sonor și o anumită semnificație”¹⁾, Em. Vasiliu arată, pe drept cuvînt, că „pentru a constata dacă două segmente ale expresiei sînt asociate sau nu de același segment de conținut, se folosește proba comutării”²⁾, care „constă în operația de substituție a unui segment printr-altul și din operația de verificare a faptului dacă substituția din planul expresiei antrenează în mod necesar o substituție în planul conținutului”³⁾. Dacă sînt necomutabile, adică schimbarea expresiei nu atrage după sine schimbarea înțelesului, atunci cele două segmente ale fluxului sonor interschimbate sînt identice; dacă sînt însă comutabile, atunci ele sînt deosebite.

De pildă, în propozițiile „un copil mănîncă un măr” și „un copil mănîncă insuficient”, segmentul sonor „mănîncă” din prima și din cea de a doua propoziție sînt identice, deoarece necomutabile, în vreme ce complexul fonic „dar” din propoziția „vrea, dar nu poate” nu este identic cu acela din propoziția „un dar face plăcere oricui”, deoarece sînt comutabile, primul fiind conjuncție, iar al doilea, substantiv.

De asemenea, pentru a decide dacă segmentul „t” din cuvîntul „ține” reprezintă un singur fonem sau succesiunea a două foneme („t” și „s”), analiza structurală este deosebit de bine venită. Se constată astfel că înainte de un i final nesilabic nu poate apărea nici „s” și nici „t”, ci numai grupul „ts”. Deci „t” este un singur fonem și nu o succesiune de foneme⁴⁾.

Analiza structurală se oprește însă la constatarea acestor invariante, amintind cel mult că aceste invariante sînt necesare procesului de comunicare. Însă limba nu poate fi înțeleasă pînă la capăt dacă nu se arată că fundamentul acestor invariante nu rezidă în nevoia socială a comunicării, ci în existența reală a identității însușirilor generale vizate de nucleul conceptual al cuvîntelor invariante. Invarianța nu este altceva decît dimensiunea temporală a generalității. Ea se constituie în comunicarea socială, dar își are fundamentul în lumea lucrurilor. Dealtfel, sincronic este numai mecanismul limbii; formarea limbii este diacronică.

Reducerea limbii la funcția ei de comunicare și a părților de vorbire la raportul de mutare reciprocă dintre ele, șterge orice deosebire calitativă dintre limbă și celelalte mijloace de comunicare create pe baza ei. Între limbă și celelalte mijloace de comunicare nu mai rămîne decît o deosebire pur cantitativă: limba este în stare să creeze mult mai multe semne.

Nici între vorbirea omenească și strigătele animalelor nu mai este o deosebire calitativă, după părerea behavioriștilor. În concepția lor, limba cade de la nivelul celui de al doilea sistem de semnalizare la nivelul primului sistem de semnalizare. Deosebirea dintre vorbirea omenească și zgomotele pe care le pot emite ciinii, de pildă, este, după părerea lui Louis Bloomfield, doar cantitativă: în vreme ce ciinii pot lătra, mirii sau schelălăi, omul este în stare să tînită o variație de sunete mai vastă.

1) Em. Vasiliu, Metode de analiză în lingvistica modernă, în *Limba română*, nr. 6, 1960, p. 21.

2) *Idem*.

3) *Ibidem*, p. 24.

4) A se vedea *ibidem*, p. 29.

Oprirea asupra aspectelor relaționale și cantitative nu numai că înjumătățește cunoașterea lucrurilor, dar o și lasă, totodată, să alunece spre metafizică și idealism, fie și prin intermediul materialismului mecanicist.

În această privință este deosebit de importantă părerea unui matematician lingvist. „Prin „matematizare” — scrie S. Marcus — nu trebuie să se înțeleagă „pan-matematism”, un act prin care matematica își subordonează celelalte științe, le remorchează golindu-le de preocupările lor specifice. Prin matematizarea unei științe se înțelege separarea și descrierea adecvată a aspectelor cantitative, formale, relaționale, structurale, ale științei respective”¹⁾. Convins de faptul că în gândirea omului de știință cunoașterea cantității trebuie să se desfășoare în vederea cunoașterii calității, S. Marcus continuă: „În orice caz, lingvistica matematică nu va putea epuiza fenomenul lingvistic, dar va fi deosebit de eficace într-un anumit sector, acela al aspectelor cantitative și formale”²⁾. A opri cunoașterea științifică asupra aspectelor cantitative și formale ale lucrurilor înseamnă a întrerupe mersul dialectic al gândirii științifice care, după cum remarcă cu profundă justete lingvistul sovietic L. O. Reznikov „înaintează de la cunoașterea comprehensivă la sisteme de semne formale și, înapoi, de la sistemele de semne formale la cunoașterea comprehensivă, pe un fundament nou, superior (în conformitate cu legea negării negației)”³⁾.

Karl Marx spunea că știința atinge perfecțiunea numai atunci când reușește să folosească matematica. Însă a folosi matematica nu înseamnă a reduce legile științifice numai la aspectul lor formulabil matematic, ci a înainta cu ajutorul matematicii către cunoașterea unor esențe din ce în ce mai adânci.

1) S. Marcus, *Unele semnificații ale lingvisticii matematice*, în *Limba română*, nr. 3, 1960, p. 6.

2) *Ibidem*, p. 13.

3) L. O. Reznikov, *Despre rolul semnelor în procesul cunoașterii* în „*Voprosi filosofii*”, nr. 8, 1961, p. 140.

LA CINCIZECI DE ANI DE LA MOARTEA LUI ST. O. IOSIF

După ce s-a internat singur la Spitalul Colțea, simțindu-se rău, Șt. O. Iosif s-a stins din viață a doua zi, dimineața, în urma unei congestii cerebrale — la 5 iulie st. n. 1913. Era în vîrstă de 38 de ani (neîmpliniți). Aflînd de această nenorocire, el însuși internat la spitalul Pantelimon, într-o cameră de la etaj, Ilarie Chendi și-a făcut singur seama, sfărîmîndu-și țeasta de pavajul curții. Astfel s-a încheiat ciclul tragic a două existențe de scriitori, înfrățiți definitiv în moarte și vecini de loc de veci la cimitir, după ce viața literară, cu fluctuațiile ei neprevăzute, nu pierduse ocazia de a-i și desbina.

În cadrul politicii culturale socialiste față de moștenirea literară, i s-a acordat dreptate deplină, alături de atîția alții, și sfiosului Șt. O. Iosif, temperament dezarmat, învins înainte de luptă, năpădit de mîhniri și melancolii cu sau fără pricină, însă șlefuitor migălos al unor versuri de viguroasă factură clasică. Iar cu prilejul recentului semicentenar, iconografia lui destul de săracă s-a îmbogățit cu o splendidă fotografie de tinerețe, unde nu se strecoară stigmatul tristeții în ochii mari, exoftalmici. Tînărul de circa douăzeci de ani arată avînt în portul mîndru al capului și încredere în viață. Obiectivul fotografului a reușit să-l smulgă din apele stătătoare ale unei subiectivități pretimpuriu depresive și să-i potențeze tonusul vital către înălțimile năzuințelor secrete. De altfel, nu trebuie exagerat cînd se vorbește de absența energiei morale în opera lui Iosif și de talentul său minor. Ambele nu apar reale decît puse față în față cu dinamismul clocotitor al unui Octavian Goga, poetul prin definiție militant și profet, sau cu optimismul robust al lui George Coșbuc. Mai drept este a-l situa ca o verigă de argint între acești doi plenari reprezentanți ai vigoriei morale ardelenesti, neuitînd însă nici un moment că Șt. O. Iosif a fost și rămîne un autentic poet și un reprezentant de seamă al liricii noastre, la răsucruce de veacuri.

Născut dintr-o familie de cărturari, tînărul Ștefan-Octavian a trecut munții încă de pe băncile școlii, începîndu-și studiile medii la Brașov și Sibiu și isprăvindu-și-le la București. Dintr-o scrisoare semnată Virginiu Șt. Iosif și datată Sinaia 9 iulie 1937, culegem prețioase precizări de ordin familial și onomastic: „Ștefan Iosif, tatăl poetului, a fost profesor, și director, timp de peste 25 ani, al tuturor școalelor romîne din Brașov, pe vremea sa întrunite sub o unică direcție. A fost un intelectual de seamă, scriitor de nuvele și autor de cărți, cu studii la Viena și Lipsca. Era cunoscut ca un erudit profesor de limbi clasice. Ca director al școalelor din Brașov, a organizat aceste școale, dezvoltîndu-le, într-o vreme

cînd mijloacele materiale erau mai puține (...) Să explic acum deducția greșită ce se face, din semnătura poetului — pe urma căroră tatăl lui Iosif a primit acum alt pronume (Onisifor!) Poetul semna St. O. Iosif, fiindcă avea două pronume: unul prin botez ortodox (Ștefan) și altul pus de tată-so, Octavian, pentru a nu putea fi maghiarizat, nici cît timp ar fi fost în școală. Numele de Ștefan cuprindea și pe al bătrînelului și atunci poetul și-a zis: Ștefan Octavian Iosif. Moșul lui St. O. Iosif a fost protopop la Cohalm (originar din Draos, jud. Odorhei) — ascendent de pe tată. De pe mamă, iarăși, moșul a fost popă în Vingard pe Mureș, și acest poet era renumit ca improvizator de versuri (cîntece pentru morți, nunți, etc.). Vărul părintelui lui Iosif a fost protopopul Popescu (Ioan, n. n. 1832—1882!) de la Sibiu, renumit profesor și intelectual de seamă. Deci ascendenți culți și un rol de seamă în viața romînească a Ardealului“. Omițîndu-l numai pe Gavril Munteanu, primul profesor și director al aceleiași școli romîne din Brașov (după ce funcționase ca profesor și în țară, la Sf. Sava, apoi la Buzău și Râmnic, ca să moară ca membru al Academiei Romîne, în 1869), Virginiu St. Iosif pare a confirma și îndepărtata obîrșie a familiei: „În ce privește originea macedoneană, lucrul e verosimil, căci așa spune tradiția“. Dacă tradiția nu greșește, obîrșia macedoneană explică elementul voluntar și energetic al spiței, pînă ce destinul turbure al poetului a frînt momentan linia ascendentă, măcar pe planul izbutirilor sociale. Întrucît în țară, poetul nu s-a putut menține nici ca umil custode de muzeu, în jocul orb al rotativei guvernamentale burgheze! Pe umerii-i șubrezi, a susținut însă, ani de zile de la apariție, în pragul noului veac revista „Sămănătorul“, cu care s-a identificat pînă la capăt. S-a afirmat greșit că St. O. Iosif și-ar fi însușit liric cel mai apriat, formula noului curent. La apariția revistei (2 decembrie 1901), poetul își conturase fizionomia și publicase două culegeri, „Versuri“ (Sfetea, 1897) și „Patriarhale“ (Steinberg, 1901), dar mai avea materiale neadunate în volum (Poezii, 1901—1902, Socec, 1902). Pe de altă parte, traducătorul își câștigase o mare faimă cu tălmăcirile, îndeosebi din Petöffi și Heine, poetul inimii lui, căruia-i transpusesse inegalabil duișia, dacă nu și sarcasmul demonic. Însăși formula paseismului, sub aspectul vieții „patriarhale“, figura chiar în titlatura celei mai populare dintre culegerile lui de versuri. De altfel, înainte de a fi o eroare, slăvirea globală a trecutului, cu toate mizeriile lui, în parte recunoscute de poet, ia la Iosif caracterul unui protest împotriva alcătuirii sociale înicve și mai ales contra destinului vitreg al creatorilor în orînduirea trecută. Epitetul „patriarhal“ apare așadar frecvent în poezia de tînerete a lui St. O. Iosif, spre a defini climatul fericirii de altădată, așa cum romantismul și-l fixase, cu aceeași lipsă de spirit critic, în beznele Evului Mediu. Ca și în poezia marilor doi numiți înaintași, satul ardelenesc se reflectă, fără precisă intenție monografică, în versurile cizelate ale începătorului, care a avut norocul să beneficieze de experiența măestriei stilistice a lui Vlahuță, la „Viața“, și apoi a lui Caragiale, la secretariatul „Epocei literare“ (1897). O notă de realism, temperată de duișie, individualizează viziunea iosifiană a satului transilvan, din care nu lipsesc intervenția brutală a feodalilor maghiari și execuțiile patrioților romîni. (*O mamă, Viața*, 19 noiembrie 1895). Dar și profetismul își face o dată loc, în această privire ageră asupra viitorului:

„Fantastic norii se-nveșmîntă, / Străpunși de suliți lungi de aur / Și ca-ntr-un lac de sînge crește / Întreaga zare-n spre coclaur.

„Semn de război!... Un glas de buciurn / Din văi, mă face să mă speriu... / Visam, Austrie, că-n flăcări / Se darmă vechiul tău imperiu...“ (XI, *Icoane din Carpați*, în *Credințe*, 1905).

Nu putem trece peste cele două condensate catrene, fără să remarcăm puterea de concentrare artistică a poetului, care din sugestia sîngerie a unui apus de soare, deduce printr-un „vis“, mai curînd realizat decît se așteptau mulți, prăbușirea hibridei împărății duale, chesaro-crăiești, ca urmare a unei conflagrații uriașe. Poetul știa să facă scurt, deși nu era lipsit de „sufly“.

Stabilit în țară, așadar, ca elev și bucurîndu-se de prietenii trainice, grație cărora avea să i se îngăduie și o neuitată călătorie în Apus, poetul și-a cîștigat de timpuriu un nume și numai astfel se explică faptul de a fi putut rămîne „proprietarul“ *Sămănătorului*, la un an abia de la înființare, cînd directorii mai fără voie ai periodicului dorit de bine intenționatul Spiru C. Haret, — G. Coșbuc și Al. Vlahuță, — n-au știut cum să se elibereze de acea prea grea sarcină. Se pare că G. Coșbuc s-ar cam fi simțit deposedat, dar n-a făcut nici un gest de autoritate ca să se impună în fruntea revistei rămase fără cîrmaci, și care și l-a găsit în autoritarismul furtunos al lui N. Iorga. Dar și cînd acesta s-a supărat (în timpul Expoziției din 1906) și și-a înaintat demisia, fără a se gîndi o clipă că ea ar putea fi primită, ca să fie înlocuit printr-un comitet, bucuros de scuturarea jugului, St. O. Iosif a rămas de rapt stîlpul de susținere al revistei, truditorul redacțional cvasi-unic. Spre deosebire de Eminescu, care n-a rezistat la frecușul mașinării ziaristice, poetul „Patriarhalelor“ nu și-a uzat nervii, știind printr-un tact desăvîrșit, să împace diversitatea opiniilor și a temperamentelor. Era capabil așadar de muncă brută, de birocrațism îndulcit de spiritul său tovărășesc. Tot la „Sămănătorul“ s-au săvîrșit cele două mari acte decisive din viața sa intimă: prietenia literară cu rafinatul Dimitrie Anghel și dragostea pentru viitoarea lui soție, ea însăși scribentă, din care avea să rezulte o copilă, Corina, ucisă în toamna anului 1916 de schizele unui dirijabil zeppelin, și o răsunătoare dramă familială, în folosul vremelnic al celor doi necredincioși. Ecoul pierderii femeii iubite, cu mari ochi albaștri, cîntați și în fericire și în nenorocire, s-a materializat în cîteva poeme de autentic țipăt al inimii și de meșteșugită strunire a versurilor, mult admirate în ceasul lor, dar astăzi veștejite. Astfel s-a rupt și o colaborare care a dat mai cu seamă prilejul ivirii simbiotice a unui poet nou, A. Mirea, cu neîntrecute cronici rimate, în paginile „Vieții romînești“, după ce aceeași formulă de lucru, în care rolul lui Iosif pare a nu fi depășit secretariatul, dăduse strălucita comedie de salon „Cometa“ și alte numeroase pagini de proză pline de culoare, precum și nenumărate traduceri în versuri și proză, din Verlaine, Ibsen, Halm, Dumas-tatăl, Banville și La Fontaine. O singură dată, în „Legenda funi-geilor“, personalitatea romantică a lui Iosif covîrșise fantezia mai modernă a lui Dimitrie Anghel. Tot în coloanele „Vieții romînești“ au apărut cîteva din cele mai gustate elegii ale nemîngîiatului poet, adresate aceleiași absente, devenită soția lui Anghel. Ca să-i dovedească culpabilele propriile aptitudini formaliste, Iosif se întrecea în muzicalitate și bogăție de rime cu seducătorul poet al *Fantaziilor*, ca și cum prețul întrecerii ar fi fost recuperarea fericirii conjugale pierdute.

Poet de variate mijloace, cu tot renumele lui postum negativ, St. O. Iosif a excelat desigur în balada haiducească de inspirație populară. Seria este bogată și se jalonează cu cîteva titluri memorabile: *Doi voinici* (1896), *Haiducul* (1900), *Cîntec vechi* (1900), *Novăceștii* (1901), *Pintea* (1901), *Cîntec* (1902), *Gruia* (1903), *La fereastra spre livadă* (1903), *Somnul lui Corbea* (1907). Această biruință literară — învierea unui gen popular pierdut — se cuvine cu atît mai răsPICat relevantă, cu cît se face prea mult caz de neizbînda lui Iosif, cu ocazia comemorării celor patru sute de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, cînd, tot din inițiativa lui Spiru C. Haret, poetul a fost îmbiat să-și încerce nervul epic în pomenirea marelui erou național. Poemul comandat, *Din zile mari*, n-a corespuns așteptărilor, dar

bilanțul rămîne pozitiv, la recitarea baladelor amintite. Lor li se adaugă în mod firesc, din ciclul „Icoane din Carpați“ (în *Credințe*, 1905), minunatul fragment VI, *Doina*, cu neuitatul început: „Se tînguiesc/tălăngi pe căi,/Și neguri cresc/Din negre văi,/Plutind pe munți.../La Făgădău/La Vadul-Rău,/Sus, la răsăruci,/Vin trei haiduci/Pe cai mărunți...“ Nu se întîmplă nimic în această memorabilă poemă, nimic în afară de trecerea haiducilor, care doinesc, deșteptînd ecourile, în depărtări nesfîrșite; nu se întîmplă nimic, pentru conformarea la condițiile genului epic, care cere o narație, dar epică este atmosfera însăși a doinei, dintre cele mai tonice din literatura noastră. Am văzut că din aceeași serie face parte și scurtul poem profetic al prăbușirii imperiului habsburgic, prezentat ca o reverie, un vis. În poezie totul este posibil, cu condiția talentului, iar acela al lui Iosif era mai multiplu și felurit decît l-au etichetat bilanțurile istoriei literare din trecut. O asemenea „doină“ și astfel de noi cîntece bătrînești n-ar fi fost firești la un poet de formație modernă, adică prin ruptură de tezaurul folcloric. St. O. Iosif și-a mărturisit atașamentul, — în poemul cu caracter de manifest literar, cam impropriu intitulat „*Cînd seara-n ceasuri de singurătate...*“ (în prima formă, sonet, 1904), — față de „povești străbune, cîntece uitate“, mereu „izvor de nouă poezie“, cu tandreță numit „o, drăgălașă muză populară“, el însuși socotindu-se „un copil cuminte al naturii“. Intuiția nu era greșită. Din același sentiment de consonanță s-au ivit în poezia lui St. O. Iosif o serie de foarte frumoase pasteluri, cadrul natural fiind pentru poetul fără voie citadinizat, un adevărat paradis regăsit. Neprogramatic, ca tumultuosul, dar și calculatul Goga, St. O. Iosif nu blestemă Parisul, vizitat dimpreună cu colecționarul Virgil Cioflec, dar nu se simte bine în marea metropolă, preferîndu-i atmosfera de vechi burg bavarez a Nürnbengului, unde familiaritatea cu străvechile pietre îi dau iluzia realității reîncarnării și a vieții anterioare. Reținem din puținele poeme pariziene sonetul cu titlul „*În atelier*“ (dedicat, dar nu expres, edulcoratului pictor Kimon Loghi, prețuit și de D. Anghel!), unde, pe cînd artistul zugrăvea povești orientale, poetul îl întreținea, vorbind de „vremi patriarhale“. O serie exceleptă de „Pasteluri“ din prima tinerețe (în *Viața*, 1894—1895), înfățișează satul sub arșița secetei, cu sunetul tînguitor al talangei, cu jocul paparudelor, cu trecerea șatrelor, cu iarmarocul, cu viziunea oarecum grigoresciană a carului cu boi, legănîndu-se ușor (în timp ce cîntecul vechi al cărăușului îl face pe poetul patriot să se întrebe: „*Va răsări cîndva și steaua/Acestui neam nenorocit?...*“), cu trecerea unui voinic pribeag, călare pe murg, dar cu fața întoarsă spre Ardeal, configurîndu-l simbolic, și cu căderea serii și întonarea doinei de jale de către călărașii cu schimboli. Cele șapte fragmente din *Pasteluri* contribuie suficient la schițarea profilului moral al poetului, în acest moment de evoluție literară hotărîtor. Poet al satului, dar și al provinciei natale, cu aspirațiile ei firești către libertate, „pastelizat“ în sensul plastic al cuvîntului, cu penel discret, muiat în albastru, în pulbere de aur și în cenușiu de colb, dar cu desenul precis conturat, St. O. Iosif și-a găsit instrumentul într-un vers limpede, echilibrat, ferit de sonorități găunoase, ca ale majorității contemporanilor. Deși este stăpînit de melancolie, nu și-o speculează ca pletora posteminescienilor și unul din principalele-i merite este de a nu li se fi încadrat nici un moment, situîndu-se din capul locului în filiera lui Coșbuc, afit ca atmosferă morală, cît și ca factură de vers și strofă, cu o notă personală netăgăduită. El nu l-a așteptat pe maestru să-și definească într-un îrziu atitudinea față de popor, ca să găsească, în sonetul *Cronicarii* (1901), lapidarul vers:

„Și sufăr și mă bucur cu poporul“.

Patriotismul, nu de firmă, nici de program, ci de structură morală autentică, axat de iubitorul de cîntece neșovin, pe preferința simțită pentru doină, și-a găsit expresia în interesantul poem *De cîntece Parisu-i plin...*

„De cîntece Parisu-i plin/Ca marea de sirene,/Și nu mai pleacă cei ce vin/Pe țărnul mîndrei Sene.

„La Napoli, grădinele/Nu știu ce e zăpada,/Și-n golfuri mandolinele/Îngîna Serenada.

„Suspina țitera-n Tirol/Cînd în tăcerea sfîntă,/Vreun orb moșneag în capul gol/Pe prispă stă și cîntă.

„Zănatec țipăt de viori/E-n veselele cearde,/Cîntarea asta-ți dă fiori/Și tremură și arde.

„Dar creadă cine cum o vrea,/Cum crede să-și aleagă:/Nu-s doine ca în țara mea/Pe lumea asta-ntreagă!“ (1901).

Mihail Sadoveanu, întii în revista „Însemnări literare“ (1919), apoi în „Anii de ucenicie“, și-a amintit de zguduirea cu care prietenul său mai vîrstnic ascultase doina spusă și cîntată de un lăutar la București, și patosul cu care taciturnul Iosif, ieșindu-și din fire, făcuse apologia ei. Cu factorul indefinisabil al talentului, prin legătura permanentă cu poezia anonimă și dragostea pentru cei mulți, precum și prin încrederea în destinul poporului român, cîntecul de factură clasică și de tinută artistică și-a găsit expresia durabilă.

ȘERBAN CIOCULESCU

MARGINALII LA DISCUȚIILE DIN REVISTELE LITERARE

Continuînd tradiția inaugurată anul trecut la Cluj, a întîlnirilor în jurul mesei rotunde, „Gazeta literară“ și „Tribuna“ au organizat, de data asta la București, o discuție pe tema „Moduri de reflectare a realității în proză și criteriile criticii“. Ce atitudine să adopte critica în fața modalităților înregistrate? Ce modalități trebuie respinse și care aprobate? Unor asemenea întrebări, care ar rezulta în mod necesar dintr-o asemenea temă de discuție nu li se pot găsi răspunsuri fără ca inițial să se definească limpede procesul actual prin care trece romanul, nuvela, schița, fără ca să se denumească modalitățile existente și depăși vechile împărțiri. Participanții la discuția din „Gazeta literară“ s-au ocupat mai puțin de felul în care sînt comentate în presă operele contemporane, cit au încercat a vedea ce modalități sînt folosite astăzi, dacă ele corespund sau nu specificului temperamental al scriitorului în cauză, etc. Dar și aici între planul generalităților emise și planul concret al discuțiilor a existat o ruptură fiindcă participanții nu au re-luat și amplificat acele discuții existente în germene în analiza unor cărți cum sînt „Risipitorii“, „Aceste zile și aceste nopți“, „Terra di Siena“, „Strada Lux“ etc. care au suscitat aprecieri opuse în diferite articole. „Masa rotundă“ nu a dus de fapt la o confruntare a argumentelor, cum propunea inițial un participant (S. Damian) în cuvîntul său introductiv. Intervenții mai substanțiale pe tema criteriilor după care de obicei se fac în critica literară clasificările, sistematizarea direcțiilor și formulelor noi care se pot distinge în proza noastră actuală, au avut Ov. S. Crohmălniceanu, Matei Călinescu, Eugen Simion, Petre Sălcudeanu și G. Dimisianu.

Ov. S. Crohmălniceanu a vorbit astfel de „riscul de a face scriitorului împu-tări în afara finalității operei sale“, de a cere ce el nu poate, nu-și propune și nu trebuie să dea. Dar de fapt, tocmai în aceasta constă dificultatea judecății de va-

loare, în definirea specificității obiectului cercetat. Că lucrurile stau așa, o dovedește tocmai dezbaterea din „Gazeta literară“ unde de pildă discuția s-a încilcit tocmai în problema definirii personalității artistice, în speță mai ales a personalității tînărului prozator clujan D. R. Popescu. Ov. S. Crohmălniceanu și-a întemeiat argumentarea pornind mai cu seamă de la tipologia lui D. R. Popescu, adică urmărind să vadă ce aspecte ale lumii din jur rețin cu precădere atenția prozatorului, ajungînd la concluzia că D. R. Popescu este înclinat să studieze pe excentricii mediului rural, văzînd lumea săteler sub regimul unei acute diferențe psihologice. Înfațurarea excentricității rurale nu este făcută la modul sumbru sau de dragul pitorescului ci „jubilativ“, cu simpatie; căci, afirmă Crohmălniceanu, „o anumită toleranță față de excentricitate este semnul ridicării vieții sociale la o treaptă superioară de civilizație“. După Matei Călinescu, această descoperire a psihologiilor excentrice cu ciudățeni nu este nouă în literatura noastră. Ea își are punctul de pornire chiar în Caragiale și apoi este reluată, firește, cu alt temperament artistic și utilizată în alte sensuri, de Pavel Dan, Marin Preda și chiar de alți prozatori tineri (Nicolae Velea, Fănuș Neagu, Sorin Titel). După Matei Călinescu, ceea ce ar fi original pentru D. R. Popescu este o anumită poeticitate și un anumit caracter oral al operei. Dar de fapt s-ar putea spune că nici aceste caracteristici nu sînt proprii exclusiv lui D. R. Popescu ci că ne găsim din punct de vedere istoric-literar în fața unor particularități caracteristice prozei noastre în ansamblul ei și în tradiția ei. Ceea ce pare deci o „diferență specifică“ este în realitate „un gen proxim“, o trăsătură comună. Lăsînd la o parte alte definiții (I. Oarcășu: „originalitatea prozei lui D. R. Popescu trebuie căutată în profunzimea vieții sufletești a unor personaje complexe“), merită reținută intervenția lui Petre Sălcudeanu care semnalează faptul că ciudățenia unor tipuri din proza lui D. R. Popescu trece în decursul acțiunii printr-un proces de delimitare și transformare; și, de asemenea, înregistrată temerea exprimată de Al. Căprariu: ce s-ar întîmpla dacă D. R. Popescu ar mai da două-trei cărți în aceeași manieră?, temere la care se poate răspunde — așa cum s-a mai spus — că un scriitor bun este în stare să-și depășească întotdeauna descoperirile atunci cînd limitarea la ele îl împinge la manierism. O altă linie a discuției — anume dacă analiza psihologică poate sau nu să folosească metafora sugestivă — nu a dus — după cît se pare — la nici un rezultat.

Dacă discuția din „Gazeta literară“ s-a concentrat în jurul prozei lui D. R. Popescu, discuția organizată de revista „Luceafărul“ s-a redus în cele din urmă la proza lui Nicolae Țic și în speță la ultimul său roman „Un vals pentru Maricica“, restul fiind o simplă înșiruire de nume. S. Damian remarcă la Nicolae Țic ca tendință stilistică o anume uscăciune și sobrietate în relatare, refractară sentimentalismului. Însă unanimitatea participanților la discuție — inclusiv Damian — a ajuns totuși la concluzia că de la o carte la alta, evoluția lui Nicolae Țic nu este relevabilă. Dealtfel, în discuția din „Luceafărul“ nu s-a semnalat, propriu zis divergențe de opinii. Pricina constă în caracterul puțin reprezentativ al mesei rotunde nu în ceea ce privește valoarea participanților ci a tendințelor reflectate. Colocviul „Luceafărului“ intitulat „Critica literară și actualitatea“ nu a fost propriu zis o discuție despre „unele probleme actuale arzătoare ale criticii“ (I. D. Bălan) ci o convorbire cu caracter limitat (I. D. Bălan, Valeriu Rîpeanu, Dumitru Solomon și S. Damian) fără o agendă precisă a discuției. În ciuda introducerii promițătoare, observațiile participanților sînt în mare măsură disparate și pe linii paralele care se întîlnesc la infinit (Merită semnalate observațiile lui V. Rîpeanu despre contribuția tinerilor critici la analiza fenomenului literar actual).

Inițiativa organizării unor discuții în jurul „mesei rotunde“ pe marginea unor probleme actuale ale dezvoltării prozei și criticii a fost dictată în perioada cea mai

recentă de dorința elucidării unora dintre aspectele revelatoare și caracteristice ale activității literare. „Materia“ care formează obiectul ultimelor discuții din „Gazeta literară“ și „Luceafărul“ o constituie în primul rînd bogata producție a prozatorilor noștri. Dar între problemele în discuție și scopul discuției apare o contradicție. Într-adevăr, în desfășurarea lor, discuțiile s-au axat pe creația cîte unui singur prozator — D. R. Popescu la „Gazeta literară“, Nicolae Țic la „Luceafărul“. Tentativa de a scoate la iveală unele probleme cu caracter mai general, care se desprind din analiza creației recente a prozatorilor noștri, s-a restrîns pînă în cele din urmă la definirea naturii succeselor sau eșecurilor acestui unic prozator, ceea ce în nici un caz nu poate fi considerat revelator pentru ansamblul literaturii noastre. Dealtfel, discuția din „Luceafărul“ care a avut ca obiect „critica în actualitate“ nici nu a luat în considerație diferitele cronici care s-au scris pe marginea ultimului volum al lui Nicolae Țic, cronici care ar fi reflectat ciocnirea de opinii într-o formă mai cristalizată și ar fi putut constitui o bază de discuție.

După părerea noastră, discuțiile din revistele literare sînt acum mai utile decît oricînd. Ele ar trebui să aibă o mai mare continuitate, să fie axate pe probleme de interes general.

O experiență pozitivă în această direcție o constituie fără îndoială discuțiile de la recenta Plenară lărgită a Comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor în legătură cu reflectarea luptei dintre nou și vechi în literatură. Referatul a constituit acolo o excelentă bază de discuție și un bun exemplu de critică publicistică, de analiză a creației literare în confruntarea cu realitatea, în implicațiile ei sociologice și filozofice, analiza operelor s-a îmbinat cu sondarea posibilităților de lărgire a tematicii literaturii, de orientare a creatorilor spre temele esențiale. Referatul și discuțiile publicate în „Gazeta literară“ constituie astfel un bun exemplu de urmat, mai ales în cadrul colocviilor și „meselor rotunde“ unde se cere o mai directă confruntare a opiniilor și un schimb consistent de idei pe teme fundamentale ale dezvoltării literaturii.

R. T.

INTENȚIILE CRITICULUI

Există un procedeu critic destul de lesnicios dar riscant, pe care unii critici, din exces de zel îl pun în aplicare atunci cînd vor să așere cu orice preț o carte slabă aparținînd unui autor talentat.

Ce face deci criticul în asemenea situație? Adună obiecțiile principale, care s-au adus lucrării sau autorului în cauză și le prezintă, nici mai mult nici mai puțin, drept calități, aducînd drept unic argument... intenția autorului.

De pildă, dacă cineva a reproșat caricaturizarea de către autor a unuia dintre personaje, mergînd pînă la parodie, criticul care ține cu tot dinadînsul să supraliciteze obiectul său, descoperă imediat în neizbinzi trăsături inedite ale talentului autorului.

Cam așa procedează Eugen Luca în „Contemporanul“ (16 Aug. 1963). El răstoarnă imaginea pe care cititorul și-o formase din lectura cronicilor anterioare și caută a ne convinge că eroul cărții lui N. Țic — „Un vals pentru Maricica“ — Motronea, este „parodiat pînă la caricatură“ de autor dintr-un sentiment de... simpatie.

Criticul recunoaște, ca și alți conștrați pe care nu pare a-i contrazice, că Ilie Motroneu e un candid, care nu vede realitatea în toată complexitatea ei, că viziunea lui despre viață e livrescă și simplificatoare, că se exprimă lozincard, că „gîndește în formule și vorbește în clișee“, cu tovarășii, cu iubita, cu soarele, dar că Motronea rămîne,

cu toate acestea, un personaj izbutit. De ce? Pentru că E. Luca crede a citi perfect în intenția autorului care și-ar fi propus ca, prin parodie caricaturală, „să demonteze, piesă cu piesă mecanismul dereglat al unei astfel de gândiri (ca a lui Motronea, n. n.) și al expresiei sale verbale — lozincăria goală“.

O altă obiecție adusă cărții, aceea că situațiile dificile, create lui Motronea prin mașinațiile foarte vizibile ale unui personaj ca *Ūrban*, care se vrea demonic dar se desconspiră cu prea multă ușurință, e respinsă ca neavenită, criticul apelând din nou la intenția autorului de a fi vrut să creeze niște personaje bufe. Reproșul de a nu fi făcut din *Ūrban* un personaj cu adevărat machiavelic, afirmă E. Luca — „pare îndreptățit“. Dar nu e îndreptățit totuși pentru că în intenția autorului ar fi stat din nou caricaturizarea. *Ūrban* nu e „demonic“ cum s-au... înșelat unii critici, ci un personaj care „se vrea și se crede demonic“, deși în realitate este doar „caricatura jalnică a unui tip machiavelic“. Să ne lămurim: este sau nu este *Ūrban* un intrigant autentic? Nu este, zice criticul, dar asta nu e rău deoarece de un *Ūrban* — intrigant autentic — n-ar fi fost nevoie în carte, pentru că... atunci Motronea ar fi devenit numai un candid neinteresant dar nu un adevărat nălărău, cum e în realitate, și autorul nu l-ar mai fi putut condamna, nu și-ar fi putut desfășura nestingherit și valorifica „calitățile umoristice nebănuite“, noua fațetă a personalității sale“, etc.

Deci, recunoscând că Motronea e caricaturizat de autor pînă la parodie, că *Ūrban* care ar fi trebuit să constituie un punct de rezistență al intrigii nu este un veritabil intrigant, ci un *Tartuffe* nereușit, se poate totuși susține valoarea intrinsecă, neștirbită a unei cărți, cu condiția să-l situăm pe autor în tagma umoriștilor, iar parodierea să devină procedeu esențial. Toate bune, dar ce ne facem cu celelalte situații, personaje care par serioase și sînt tratate realist — inclusiv *Priboi* și chiar *Ūrban* și *Motronea*, în alte ipostaze ale lor?

Se pare că și aici există o soluție: invocarea intenției autorului ori de cîte ori e nevoie!...

Procedul criticului e cam străveziu și, în orice caz, cititorul exigent nu se mulțumește numai cu intențiile... criticului ci mai vrea și argumente.

N. G.

POEȚI ȘI CITITORI

Este netăgăduit că în ultimul timp revista „Gazeta literară“ a făcut progrese deosebite, nu numai în grija și bunul gust al prezentării, al paginației, al ilustrării care o face mai atrăgătoare, dar și în conținut, în valoarea colaboratorilor și a colaborării (ceea ce uneori nu este tot una).

Totuși am releva în revistă, cu obiectivitate și tovarășește, un mic cusur. Acela de a fi introdus ca pe o inovație în sectorul criticii, recenzia telegrafică. Probabil că a fost inițiată din dorința de a cuprinde sub ochiul criticii toate operele literare apărute în cursul săptămîinii. Dorință laudabilă, dar tot atît de irealizabilă. Cărți apar multe și, dintre ele, sînt destule care merită să fie relevate. Și apoi, menționarea lor nu se poate limita în chip util numai la o simplă semnalare. Aceasta se poate realiza aproximativ cu același efect într-o rubrică bibliografică, — pur și simplu. În sfîrșit, cronică literară, recenzia de dimensiuni normale și recenzia „telegrafică“ tind prin aceeași ierarhie, care nu e numai de dimensiuni, să stabilească aprioric trei categorii de valoare a cărților, după un criteriu care fiind preconceptuat, nu poate fi de multe ori lără greș.

Aceste neajunsuri nu au o contrapondere. Recenzia-fulger nu poate cuprinde, prin însăși natura ei, decât afirmații, argumentarea rămânând, în general, oarecum intimă. Ea nu poate fi de nici un folos nici pentru autor, nici pentru cititori.

Am vroi să mai facem astăzi o observație care ni se pare fondată. Această observație nu pune în discuție valoarea cuprinsului gazetei, ci modalitatea redusă, zgrițită cu care răspunde rostului ei, o anumită comportare necorespunzătoare față de poeți.

De câteva luni „Gazeta literară” obișnuiește să publice, în domeniul poeziei, o singură pagină semnată de un singur poet, ales pe sprinceană și, cei mulți o poezie de Tudor Arghezi sau Mihai Beniuc.

Evident, gazeta nu poate publica pe lângă pagina oferită în deobște unui poet consacrat, unuia singur, și alți 6—7 poeți cu câte 2—3 poezii. Ar însemna să se numească atunci ca colega ei din Bruxelles „Journal des poètes”.

Și astfel, zeci de poeți sînt lipsiți de o „piață de desfacere” pentru opera lor, de un contact mai permanent cu cititorii, de o verificare mai constantă a progresei lor și evoluției lor. De la un volum la altul, trec 2—3 ani, și cititorii pot să-i uite pe autorii lor, atunci cînd ar fi foarte bucuroși să-i citească mai des. Între un poet și cititorii săi se stabilește un fluid, un anume climat care facilitează comuniunea, înțelegerea, apropierea. Aceasta se menține numai printr-un contact susținut.

Ce să facă poeții care nu mai sînt atît de tineri pentru ca să fie luați sub aripa ocrotitoare a „Lucaferului” și să fie îndrumați de tov. Niculaie Stoian? Unde să publice pentru ca să nu devie anonimi și să facă o figură de veșnic începători?

Ceea ce spun are și o importanță cu implicații psihologice. Poetul are nevoie, pentru confirmarea încrederii în sine, pentru amorul său propriu de poet (ceea ce nu-i neglijabil) de a publica, de a se verifica astfel. Ce-i de făcut?!

Și apoi, pe de altă parte, consacarea unei pagini întregi de poezie unui singur poet nu e totdeauna în avantajul poetului respectiv, ale cărui lacune pot deveni mai vizibile. Nu e nici în avantajul cititorilor, care preferă o variație de coarde. O pagină întreagă din poezia unui singur poet cere un efort pentru a fi citită. Nici volumele de poezie, oricît de bune, nu se citesc, așa, dint-o suflare, de la început pînă la sfîrșit. Lectura poeziei cere cititorului fie un temperament deosebit fie o preferință, ca și o anumită dispoziție care, în genere, nu-i de lungă durată. nu-i cit... o pagină.

Omul care citește pagina consacrată de Gazeta literară unui poet cunoscut sau avînd o îndelungă activitate literară, îi cunoaște bine profilul din culegerile de poeme. Pagina de revistă nu aduce nimic nou din acest punct de vedere.

Pe de altă parte amatorul de poezie nu este lidel poetului decît printr-un contact mai susținut, care să i-l apropie. Se dezvoltă tacit, între ei, un sentiment care seamănă cu prietenia ideală, bazată pe apreciere, pe stimă. Dar... și prietenii care nu se văd decît odată în an, se uită.

Așa se face că de la un timp nu mai știm nimic despre o serie întreagă de poeți. Parcă nu ar mai scrie. Să credem una ca asta? Iar dacă scriu, ce fac cu poeziile? Le citesc între prieteni?! Nu-i asta menirea lor?

Am scris aceste rînduri pentru a pune o întrebare: cum e mai bine să se procedeze?! După părerea noastră, prea mult... strică!

D. B.

E e măsură ce sezonul estival se consumă, emisiunile pentru micul ecran înregistrează, vizibil, o marcată predilecție pentru improvizații. Sintem mereu puși în situația să descoperim că ceea ce era programat la o anumită oră se transmite la o altă, mult mai târziu, sau, pur și simplu, a ieșit din transmisie. (Vezi actul II din „Cavalerul rozelor”; mozaicul de scurt-metraje din 19 iulie, difuzat cu peste 40 de minute întârziere, etc., etc., ca să nu mai vorbim de filmul „Primăvară obișnuită”, premiat de UNIATEC pentru efectele de culoare în procedeul macrofilmării și care, prin specificul său tehnicolor, s-a dovedit total impropriu televiziunii).

Așadar, ce se întâmplă? În primul rînd o scădere a exigenței, manifestată, cum am spus-o din capul locului, prin soluții de minimă rezistență. Apoi, prin inițiative, teoretic meritorii, dar practic neduse la capăt, care sfîrșesc prin a rata efectul scontat în direcția îmbunătățirii și diversificării calitative a emisiunilor. De pildă, transmisiunile de pe litoral... Cîte nu se puteau face! Dar, deși cu o experiență cîștigată de la „Variatății”, redactorii și regizorii concertelor de muzică ușoară din Mamaia, Eforie sau Constanța se mulțumesc să facă legătura cu terasa cîte unui restaurant și să transmită (nu odată, cu multă nepricepere în fixarea în cadru a interpretilor) ce cîntă cei cîțiva soliști. E foarte puțin.

În cîteva rînduri, Ileana Costin a atras atenția în „Contemporanul” asupra necesității de a însoți aceste programe muzicale de un comentariu antrenant. Nici vorbă de așa ceva, pînă la ora de față. Am mai observat că dacă nu s-a dat satisfacție cererii exprimate prin presă, nu s-a răspuns nici rugămînții telespectatorilor în ce privește acuratețea sonorului, acesta rămînînd adesea sub nivelul unor înregistrări pregătite din vreme. În ce privește conținutul emisiunilor muzicale există obiecția, după noi întemeiată, că soliștii se mențin la un repertoriu în parte învechit. Și în această direcție există multiple posibilități care, valorificate în sensul unei lărgiri a cercului de colaboratori și al atragerii de nume noi, talentate, ar fi dus la evitarea acelei blazări pe care cîțiva „consacrați” nici nu încearcă s-o ascundă.

*
* * *

Dintre puținele, foarte puținele satisfacții prilejuite în această perioadă de vacanță, să cităm medalioanele lui Valentin Lipatti consacrate lui Maupassant și Delacroix. Ton cald, notații evocatoare, frază scurtă, nervoasă, suplă, aprecieri de valoare exacte, au servit din plin creionării portretelor vii, ale celor două personalități. La exemplificarea artei de povestitor și nuvelist a lui Maupassant, o contribuție valoroasă a adus și apariția lui St. Mihăilescu-Brăila în rolul tragic al lui moș Milon. Actorul a colorat dramatica poveste a țăranelui patriot cu cîteva accente profund mișcătoare. Cealaltă scenetă, „În familie”, a rămas însă la nivelul grotescului. Sridențele și șarja abuzivă au transformat un text satiric sobru, într-o parodie penibilă (în treacăt fie spus rezultate similare a cules regia și în cazul vodevilului „Eu și luna” de Gh. Dumbrăveanu, supralicitînd resursele genului pînă la anularea lor). Inerția manifestată de către redacție, atît de des în ultima perioadă, a făcut ca texte și prezentări scrise cu căldură să ajungă la public ca niște conferințe anodine. Este, între altele, și cazul medalionului scris de Dimu Săraru despre Hemingway cu receptivitate la timbrul particular al literaturii de robustă poezie și de înalt umanism al marelui epic american. Săraca ilustrare a textului acuză o lipsă de

efort supărătoare, cu atât mai mult cu cât folosirea diapozitivelor și a montajului ar fi acoperit satisfăcător latura documentară.

Îngrijit realizată ni s-a părut frumoasă emisiune consacrată lui Massenet. Ținuta interpretării muzicale (s-au cântat arii din „Werther”) datorează mult remarcabilei forme vocale în care s-a prezentat tenorul Ion Buzea, o mare speranță a muzicii noastre de operă. Tânărul solist clujean a dovedit o solidă cunoaștere a partiturii și un joc de scenă pe cât de sobru pe atât de expresiv.

*
* *
*

În încheiere un cuvânt despre ampla excursie în universul personajelor lui G. B. Shaw proiectată și realizată de M. Radnev și Radu Miron. Încercarea de a-l prezenta pe celebrul dramaturg irlandez prin câteva scene din piesele sale cele mai importante promitea mult. Dezamăgirea încercată provine, probabil, din faptul că nici regia, nici actorii n-au izbutit să valorifice verva mușcătoare a omului de teatru. O explicație ar fi fărâmițarea exemplelor în scene și replici rupte din context; sau, poate, rostirea plată a replicelor, fără vibrația ironică, cursivă și cotidiană în firescul ei pe care o implică neincetat scrisul lui Shaw. Unii dintre actori ni s-au adresat cu șovăiri provocate de o stăpânire aproximativă a rolurilor, alții s-au prezentat oboșiți și alături de rol, în sfârșit au fost și dintre aceia care nu și-au priceput de fel personajul (de pildă, Dina Mihalcea, în d-na Warren). Concluzia: o emisiune insuficient pregătită, care nu și-a atins ținta: popularizarea creației unuia dintre cei mai mari dramaturgi ai veacului nostru

H. Z.

CULOAREA ÎN ARHITECTURA

Din ultimii ani, arhitecții din R.P.R. au început să folosească din plin policromia ca modalitate plastică atât în fațade cât și în interioare. Nu este vorba de o modă nouă: se reia firul unui uz artistic milenar, cîtăva vreme întrerupt. Sînt cunoscute aplicațiile coloristice din antichitatea greacă și egipteană iar mai tîrziu abundența de mozaicuri și de marmore de felurite nuanțe din stilul bizantin, ca și tonalitățile vii ale ceramicii Arabilor. După perioada Renașterii, însemnătatea arhitectonică a culorii scade, cu excepția Orientului unde s-a menținut întotdeauna. La vechile edificii românești, interesante efecte decorative oferă roșul cărămizilor aparente alături de piatra sau de tencuiala zugrăvită.

În arhitectura contemporană, lipsită de ornamentații în relief, policromia aduce cu sine vioiciune și dinamism, imprimă o notă emoțională trăsăturilor ei simple. Subliniind structura clădirii, divizînd optic fațadele, culorile accentuează ritmul compoziției arhitecturale, îmbogățesc expresivitatea acestora și-i măresc meritele plastice. Față de repetarea elementelor constructive prefabricate și de uniformitatea imobilelor-tip în serie, estetica urbană depinde tot mai mult de aportul coloristic. Renunțîndu-se la nuanțele șterse obișnuite în trecutul apropiat, combinațiile cromatice înveselesc strada, creînd binevenite diferențieri în tabloul citadin.

Dar acum culoarea nu mai e considerată doar ca adaos decorativ. Efectele ei psiho-fiziologice îi conferă o deosebită valoare umană și socială, ceea ce explică

larga ei întrebuințare la reconstrucția și dezvoltarea orașelor din U.R.S.S. și din țările de democrație populară.

În lumea vizibilă totul este colorat. Nuanțele obiectelor nu pot fi disociate de forma lor; culoarea se percepe însă cu înțietate, instinctiv, pe când sesizarea forme și proporțiilor se leagă de raționament.

Începînd cu Newton, numeroși oameni de știință au aprofundat studiul culorilor. Pînă la urmă s-a dovedit că ele sînt o sursă de energie radiantă, puțîndu-se măsura lungimea radiațiilor și cantitatea emisă. De asemenea au fost determinate anumite legi ale armonizării culorilor. Cercetîndu-se înrîurirea lor directă asupra dispoziției sufletești și asupra tuturor activităților omului, ele au devenit element funcțional: în întreprinderi, policromia e aptă a reduce încordarea nervoasă și oboseala, mărește productivitatea muncii; acasă și în instituțiile social-culturale, ea creează o ambianță favorabilă destinderii, sănătății, intelectului.

Urbanismul modern pune problema colorării unor ansambluri foarte mari, cuprinse dintr-o singură privire. Odinioară edificiile erau concepute izolat, rareori în legătură cu piețe sau porțiuni de stradă. Actualmente o schemă coloristică prestabilită ajută la închegarea plastică a complexelor edilitare și la acordul lor cromatic cu vecinătatea, cu cadrul natural sau peisajul amenajat de mina omului.

La cvartaluri de locuit sau combinate industriale, la orice ansamblu sportiv, sanitar sau de învățămînt, alegerea și armonizarea culorilor nu se fac intuitiv ca în pictură, cu criterii individuale după cum nu există formule de combinații cromatice aplicabile oriunde. Urmează să fie luate în considerație latitudinea geografică, clima, pozițiile naturale, destinația clădirilor, rațiuni economice, sociale și psihologice iar din punct de vedere tehnic, felul și textura materialelor de finisaj exterior.

La o construcție separată, ceea ce determină ritmul coloristic sînt nuanțele părților ei alcătuitoare pe cînd în urbanism acesta derivă din raportul tonalităților de fond ale diferitelor corpuri de clădiri.

O combinație reușită de culori, potrivit scopului propus, prezintă în Capitală noua piață din jurul *Palatului Republicii*. Masa considerabilă a sălii de spectacole a fost aparent ușurată prin panourile de mozaic bleu din fațadele ei laterale. O nuanță înrudită s-a utilizat la blocurile de locuit din dreptul intrării în sală. Clădirile din prelungirea Hotelului Athénée-Palace continuă tonalitatea verzuic dominantă la acesta din urmă; un ton identic revine în partea opusă a pieții, lîngă biserica Kretulescu. Blocul-turn și cel alăturat sînt tratate în bleu și gris. Alte două blocuri au nuanța de galben deschis. O fișie orizontală verde, de coronament, la nivelul ultimelor etaje leagă coloristic majoritatea fațadelor. Nuanțele sînt pastelate. Accentele mai puternice, de animație, provin de la geamurile în culori vii, din parapetele balcoanelor precum și de la stururile venețiene, cu strălucirea lor metalică. Totul se înscrie fericit în verdele vegetației plantate în piață, care îndeplinește rol de unificare, potolind contrastele.

La ansambluri desfășurate linear, pe lungimi kilometrice, cum sînt de pildă cele din București pe marile artere reconstruite sau la complexul hotelier înșirat pe istmul de la *Mamaia*, există o progresiune de imagini ce se perindă treptat

înaintea ochilor. În priveliștea panoramică, distanța estompează aspectul clădirilor îndepărtate. Aceasta permite o paletă mai liberă, o gamă extinsă de tonuri calde și reci. Fragmentarea compoziției întregi limitează necesitatea unei tranziții cromatice doar la grupări de clădiri vizibile laolaltă, de aproape.

O experiență originală bazată pe gradarea valorilor la nuanțe analoge și nu pe contraste a fost încercată cu ani în urmă la o expoziție internațională. Acolo, pavilioanele situate pe câteva alei pornind dintr-un scuar central, aveau tonalități progresive ale aceleiași culori. Astfel, pe o alee se puteau vedea fațade de un galben tot mai închis; pe alta, pavilioanele erau albastrui, de la bleu pînă la ultra-marin etc. Dar ceea ce stîrnește curiozitatea vizitatorilor expoziției nu este indicat pe străzile unui oraș.

În general, fațadele contemporane nu au o culoare unică; ele oferă un joc de nuanțe, adesea complimentare, în stare să trezească interesul vizual. Mai mult decît culorile, contează relațiile dintre ele. Nuanțele principale din fațade se cer de intensitate mijlocie; spre a nu obosi ochii, tonurile pure, tari, stimulante sînt rezervate unor suprafețe mai mici, unor părți de detaliu (stîlpi, cornișe, balcoane, balustrade).

Armonizarea rațională a culorilor e bazată de cîtva timp pe legi științifice. Deși nu se poate spune că s-a ajuns la o armonie tot atît de definită ca în muzică, principiile stabilite formează un îndreptar folositor la îndemîna proiectanților, fără a constitui un substituit pentru gustul lor artistic.

În arhitectură, elementele cromatice cele mai durabile au fost totdeauna pietrele și marmorele colorate. Stratul subțire de vopsea aplicat pe materiale de construcție suportă greu intemperii. Totuși, la ruinele monumentelor antichității, în vechea Chaldee și în Egipt, s-au păstrat după mii de ani urme de culori pe piatră sau stuc. Elenii acopereau cu motive decorative, în roșu, albastru, negru și auriu chiar un material atît de prețios ca marmora de Pentelic, la edificiile de pe Acropole.

Cărămida aparentă rămîne un material de finisaj exterior la fel de important azi ca și în toate epocile trecute. Mai mult decît în fațadele blocurilor de locuit sau la clădirile publice, ea e folosită la construcții industriale. Efecte frapante iau naștere din contrastul atelierelor roșiatice cu marile ferestre străvezii și verdele peluzelor înconjurătoare ca de exemplu la *Uzinele 23 August* din Capitală. Alteori, coloritul cărămizilor aparține unei game de tonuri gălbui, valorificate cîteodată printr-o glazură lucioasă. Astfel de cărămizi de nuanță caldă îmbracă ansamblul de locuințe, cu marele bloc-turn în mijloc, ridicat acum cîtiva ani în București, în *piața Splaiului*.

Astăzi industria chimică produce o serie nesfîrșită de coloranți sintetici de încorporat în mortarul tencuielilor sau în piesele constructive executate din materiale plastice sau ceramice; numeroase alte substanțe pigmentate tot mai rezistente se fabrică acum pentru aplicarea pe beton, lemn și metale.

Policromia exterioară satisface simțămîntul frumosului și contribuie la educarea estetică a maselor. Dar cromatismul străzii acționează momentan asupra trecătorilor, pe cînd în întreprinderi, instituții și locuințe influența coloritului interior se acumulează prin permanență. Ținîndu-se seama de timpul îndelungat

petrecut în locul de muncă, la amenajarea acestuia dispar treptat cenușiul, nuanțele neutre, palide sau întunecate și spoiala obișnuită. Spre a se spori condițiile de vizibilitate, confortul și dispoziția sufletească a lucrătorilor, pereții abelierelor, plafoanele și pardoseșile acestora capătă acum colorit vesel și variat, tot așa ca și mașinile, instalațiile și echipamentul accesoriu. Rezultă o creștere a productivității, reducându-se totodată accidentele de muncă și împuținându-se reburile și deșeurile. Cercetătorii au stabilit că la alegerea și asocierea culorilor în zugrăveli și vopsitorie nu pot fi ignorate vârsta și sexul celor ce muncesc.

În R.P.R. numeroase sînt întreprinderile industriale unde s-au aplicat principiile coloristice noi, fără un spor de investiții. Chiar acolo unde predomină automatismul, unde procesul tehnologic cere un personal foarte redus se recurge la policromie cum este cazul cu Sala turbinelor și Camera de comandă de la *Centrala hidro-electrică U. I. Lenin* de la Bicz.

De efectele favorabile ale coloritului funcțional beneficiază de asemenea și munca intelectuală în birourile tehnice și administrative. Cît privește învățămîntul, stațiile speciale de experimentare a culorilor au stabilit cu precizie care sînt nuanțele care înmîuresc activitățile cerebrale, afectînd capacitatea de asimilare a cunoștințelor, raționamentul și memoria. Tonalitățile slabe, odihnitoare recomandate sînt folosite în multe clase, săli de cursuri și conferințe și în bibliotecile publice din țară.

În locuințe, zugrăveli în nuanțe diferind de la un perete la altul al camerei dau impresia de mai mult spațiu; plafoane verzui sau azurii fac ca încăperile să pară mai înalte. Astfel de iluzii optice nu trebuie subestimate.

În fiecare perioadă au existat combinații caracteristice de culori precum și unele nuanțe predominante ca de pildă roșul tipic al decorațiilor murale de la *Pompei*. Coloritul arhitectonic de azi se deosebește prin varietatea lui, ineditul și calitățile tehnice ale substanțelor pigmentate dar mai ales prin utilizarea controlată științific a acestora, latura decorativă fiind dublată de o condiționare psiho-fiziologică. În urbanism o problemă de seamă rămîne obținerea unei coeziuni în diversitate, la compozițiile spațiale multicolore, realizarea unui acord, a unei armonii pe o bază comună, pe de o parte între nuanțele clădirilor și pe de alta, între acestea și mediul înconjurător.

arh. JEAN MONDA

CUI PRODEST ?

I prefață îndeplinește funcții multiple, fiind un instrument util cititorului. Ea comunică odată cu datele biografice adevăruri necesare și puncte de vedere noi în legătură cu o operă. Uneori însă — prin nivelul scăzut al realizării — prefața așezată la începutul cărții se dovedește efectiv inutilă, rezultatul exclusiv al unui act de inerție. Un exemplu între altele îl oferă prefața la volumul recent apărut la Editura Tineretului, „I. Ehrenburg — Viața lui Gracchus Babeuf“. Cărtea lui Ehrenburg este o evocare cu mijloace literare a vieții de luptă și a operei revoluționarului francez, amintind — ca modalitate — de ceea ce la noi se publică în colecția „Oameni de seamă“.

Cititorul s-ar fi așteptat la cîteva pagini care să lărgească aria de investigație a cărții, la o privire comparată între această evocare și altele asemănătoare datorate altor autori, la integrarea ei în preocupările lui Ehrenburg privind istoria de luptă contemporană a poporului francez etc. În nici un caz nu se aștepta

la o prefață care să fie, de fapt, o succintă rezumare, aridă și pauperă, a lucrării lui Ehrenburg. Dar, așa s-a întâmplat. În timp ce cartea lui Ehrenburg evocă literar viața revoluționarului francez pe fondul epocii, prefața o repovestește în câteva uscate pagini de manual, jignind bunul gust al cititorului prin alăturarea celor două texte. Prefațatoarea (Cristina Boica) alternează înșiruirea profesională a datelor cu caracterizarea banală și uscată. Propozițiile înserate sînt din fondul comun al frazelor banale, cu topica răsturnată și cuvîntul demonetizat. Nu lipsește „firul roșu al cărții“, „tabloul zguduitor al acestei societăți“, „tabloul zguduitor al populației muncitoare din Paris“, „tabloul copilăriei și tinereții lui Babeuf“, „spectacolul contrarevoluției“ etc.; apoi „maestru în redarea atmosferei“, „măiestria cu care autorul a știut...“, „pornind de la această idee de bază el demască...“, ba chiar și cacofonii de felul „că cauza sa și a...“. Cînd se încearcă o apreciere generalizatoare asupra lucrării, propoziția sună așa: „El (Ehrenburg — n.n.) ne învață să cunoaștem eroii populari ai acelei epoci și totodată acea clasă care, pentru interesele ei josnice și egoiste a organizat în tinerețe (?) căderea și uciderea lui Robespierre și a altor eroi populari și, cu aproape 150 de ani mai tîrziu, căderea Parisului“ (redactor de carte Linica Manu). Din nou: de ce era nevoie de această „prefață“ ternă, uscată și agramată în fruntea unei lucrări de netăgăduită valoare literară?

I. N.

POEȚI NORDICI *)

o ezie pecetluită în peisaj de verbațiile unor lumini trecătoare și mai ales de noaptea statornică a gerului senin, răscolită năpraznic de vifornite, lirica nordului ne dezvăluie sub calota de gheață o variată lume lăuntrică, vibrantă și generoasă, reprezentată de poeți puternic ancorați în realitate.

La "— 50 C", Arvo Turtianen, poet finlandez, descoperă materialitatea sensibilă a incandescențelor frigului.

„În nopțile de ianuar /dintii stelelor/ mestecau ronțâind/ piinea gerului“.

Fică de pădurar din Laponia, Katri Vala, prezentată drept una dintre figurile centrale ale liricii finlandeze contemporane, cîntă și ea semînțele unui cer noptatic de iarnă :

„...crește ovăzul argintat al stelelor/ ovăzul rar al cîmpului înghețat./ Cine va înșăfa secera tăioasă a lunii ?”

Peisajul ireal bîntuie gîndul cu fantasmе uriașe.

Marea poetă suedeză Karin Boye (1900—1941), vede cum : „Imaginea de ceață a lucrurilor își dizolvă formele în fluviul de lumină cosmică“.

*) Traduceri de Veronica Porumbacu și Tașcu Gheorghiu, 1962, Editura pentru literatura universală — cu un cuvînt înainte de Veronica Porumbacu, cu bibliografie și note biografice (Danemarca, Finlanda, poeți de limbă suedeză, Islanda, Norvegia și Suedia, 120 autori).

Lume de întinderi nesfîrșite, care generează poeți frămîntați de probleme sociale, dar cu atît mai legați de căminul lor, de țara cu veri scurte, năvalnice. Urmașii vikingilor știu să se bucure de viață, să ridă hohotitor. În risul lor selipește și amenințarea bărbătească. "Tovarăși, frumoasă e viața", afirmă poetul Olavi Siipainen și continuă : „copiii sînt sănătoși și li-i foame, femeile noastre — frumoase și tinere/in noi și-n femeile noastre așteaptă copiii noștri, ștregarii — vremea nașterii lor — ei micii tirani și marii judecători ai faptelor noastre./Să ridem, tovarăși. Să iubim, tovarăși./S-aruncăm în cele patru vînturi sămînța risului proaspăt, a viitorului —/bucuria copiilor noștri ce se vor naște“.

Un ris imens, sănătos, nestăvilit imm al vieții, străbate poemul :

„Rideți, tovarăși. Să ridem cu toții, spre răsărit, spre miazăzi, spre miază-noapte./Să aruncăm risul nostru de-a rostogolul prin lume : iarna e-n țândări“. Un ris „cu toți dinții de aur” le este rezervat și paștrilor. Sinistru, prelungit în urlet, acest ris de rău augur demască cinismul exploataștrilor. Contrastul este remarcabil, de mare forță sugestivă, iar inefabilul a fost salvat în versiunea Veronicăi Porumbacu.

Tema copilului revine cu o semnificativă frecvență. Unele stihuri se întipăresc în memorie ca o sentință : „Leagănul copilului — cel mai bogat dintre

b. țații lumii — odihnește o mică nemărginire“ (poetul militant finlandez Uno Kailas, 1901—1933). Femeia este slăvită, într-o puritate oarecum vegetală, înglobată marilor daruri și mistere ale firii, bărbatul cîntat în vigoarea sa nativă, cu care înfringe natura aprigă.

Mulți dintre poeții militanți au luptat cu arma în mîină împotriva cotropitorilor fasciști, au cunoscut exilul, lagărul sau au căzut luptînd, de aceea afirmația poetei finlandeze, Karin Alm: „turnul meu de observație este celula“, dobindește o rezonanță gravă, convingătoare.

Un patriotism autentic, adinc, răzbate în versurile poetului norvegian Nordahl Grieg (1902—1943), care și-a găsit moartea pe front, într-un raid aerian împotriva Berlinului:

„Marea de plumb, inspumată, bate în țărml de stîncă./Izbirea din veac repetată/încă, și încă, și încă../aceasta-i Norvegia !“.

Strigătul său răsună jubilant:

„Atotpierzător — îmi păstrez țara mea !“

Cu aceeași vehemență declară și Arnulf Overland, scriitorul norvegian internat de hitleriști în lagărul de concentrare la Sachsenhausen:

„Cu miinile scufunzi vapoare./dar țara n-o scufunzi, nu moare“.

Distrugerile ireparabile ale războiului sint evocate flureros de poetul suedez Ture Nerman:

„Cea mai frumoasă cîntare, de dragoste inspirată, nu s-a tipărit nicodată./Ea a rămas în Montmartre, uitată./ne-nțeleasă, ca o stare cețoasă de vis/în camera săracă și înghețată/a unui student din Paris“.

Pe cimpul de luptă se naște simbolul frăției internaționale, a luptătorilor pentru o cauză dreaptă. Poetul suedez Ruben Nilsson, fiu de țimplar, el însuși fost meseriaș, pină în pragul virstii de patruzeci de ani, apoi pictor și compozitor, punindu-și versurile pe muzi-

că, trasează astfel portretul soldatului necunoscut:

„Brațul meu stîng era al unui evreu de pe Rin—/dar acum nimic nu mai are însemnătate/...Un picior am din Praga, un braț de la Mannheim, un altul din vechiul Berlin./Sint Soldatul Necunoscut, precum mi se spune...“

O sobră dar nestăvilită putere caracterizează protestul social al poetului suedez autodidact Harry Martinson primit ca membru al Academiei Suedeze. Poezia „Cablul“ ar trebui citată în întregime, pentru modul de îmbinare a mesajului social cu sugestia poetică. Întru totul remarcabilă ni se înfățișează opera lirică a lui Artur Lundkvist, poet suedez progresist, laureat al Premiului internațional Lenin (1959). În versiunea cuprinzătorului poem „Poetul“, Tașcu Gheorghiu își relevă varietatea mijloacelor sale de transpunere: „El vine ca un copil, cu o creangă de afin în mină./Descoperă roșia lumină a serii în oglindă/Ascultă strigătele fetelor care-și simt propriul sînge curgîndu-le în vine./Vede cum suflă în apă calul înainte de bea. Și vede cum mîna înnegrește cireșii./Poetul caută munca nimănu cunoscută, sarcina pe care nimeni n-o vrea/...Știe că undeva îl așteaptă ceva. Ceva care nu-și găsește locul în case. Ceva care fuge în peisaj mai invizibil ca fumul“.

La fel de izbutit este poemul „Măiacovski“, de același autor, în tălmăcirea poetei Veronica Porumbacu: „El: poezia în marș în cizme,/prin noroaie, prin zăpezi,/prin gloanțe, prin palate părăsite:/poezie cu un pui de pisoi în buzunarul de la piept/cu limba afară ca o petală de răsura“. Să-mi fie îngăduite însă o remarcă — două de filolog. Nefiind vorba de un augmentativ, ca în expresiile: un pui de ger, un pui de bătaie, etc., ci pur și simplu de un pui de pisică, cuvîntul propriu era pisoi, (pisica face pui, nu pisoiul!). Puțin corectă îmi apare și forma bisată: „Un boboc ce nu înfloare“, în

„Cîntec“ de Nils Ferbin, — licență nejustificată în context de exigența rimei.

Personalitatea lirică predominantă a culegerii pare a fi poetul academician suedez Pär Lagerkist, fiu de muncitor, în versurile căruia spaima gîtuitoare ridică un zguduitor protest social: „Și să presari, tu, soare galbene paie,/pe pămînt, pentru toți, pentru noi, istoviții,-nghețații.../Eu mă voi așterne să cînt./Dulce e miinilor mele palide, reci fiecă pai“.

Efortul traducătorilor de a înfățișa distinct individualitatea creatoare a unui număr de 120 de poeți este desigur dintre cele mai meritorii. În mod obișnuit, valoarea unei tălmăciri se deduce din confruntarea cu textul, iar înțelegerea acestuia este legată de frecventarea îndelungată a unei literaturi, cu tradițiile și specificul ei. În

lipsa acestor condiții primordiale, nou-tatea figurației, sunetul de nemaiîntîlnit, textura intimă a fiecărei poezii, sînt elementele exigibile. Am recunoscut, în paginile antologiei, sensibilitatea ductilă a Veronicăi Porumbacu, experiența lui Tașcu Gheorghiu, atente la păstrarea prospețimii și elanului originalului. În limita noțiunilor disponibile, substanța fiecărui poem depinde de încărcătura proprie. Impresia finală este însă „rotundă“, impunătoare. Poezia Nordului arde ca gheața. Antologia împlinește un gol de multă vreme resimțit la noi, contribuind la o amănunțită informare a cititorilor noștri, dornici de cunoștințe multilaterale. Ea oferă de asemenea poezilor tineri un prilej de confruntare cu problemele pe care le ridică viața și frămîntările sociale la orice meridiane.

ȘERBAN CIOCULESCU

OSCAR WALTER CISEK : „PÎRJOLUL“ *)

Răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan a preocupat nu odată pe scriitorii care au evocat trecutul de luptă al poporului. Figurile eroice ale celor trei conducători ai iobagilor ardeleni, eroismul țărănilor neînarmați în bătăliile cu grofii au făcut din acest eveniment unul din fenomenele istorice cele mai pasionante pentru creatorul interesat de soarta țărănimii. Înainte de a publica „Răscoala“, Rebreanu s-a îndreptat către sfîrșitul veacului XVIII, încercînd să fixeze în „Crăișorul“ trăsăturile statuare ale săteanului din Albac. Mihai Beniuc a închinat ridicării țărănimii ardeleni amplul poem „Chivără roșie“. Iar printre lucrările de tinerețe ale lui Eusebiu Camilar, se înscrisie drama „Focurile“, scrisă în colaborare cu Magda Isanos, în care ard năzuințele și dorurile răsculaților din Transilvania.

*) Ed. pt. lit., 1963

În ultimii ani, prozatorul român de limbă germană O. W. Cisek a întreprins o nouă evocare a răscoalei. El nu și-a propus să se oprească asupra cîtorva episoade importante, cum, în mod evident trebuia să procedeze autorul în drama „Focurile“, sau să urmărească în linii mari biografia unuia din fruntașii mișcării. Cu toate că cele două volume ale romanului său „Pîrjolul“ poartă drept subtitlu: primul numele lui Crișan, iar al doilea pe cel al lui Horia, se remarcă de la început intenția de a construi o largă frescă a răscoalei care, pornind de la prezentarea amănunțită a epocii, caută să releve fluxul ascendent al revoltei, de la izbucnirea și pînă la reprimarea ei. În prima parte a lucrării scriitorul dă glas cauzelor răscoalei, purtîndu-ne, împreună cu răzvrățiții, pe meleagurile ardeleni unde domnește, din ce în ce mai întunecată, mizeria și dăznădejdea. Introducîndu-ne în realitățile

vremii, prin existența unor personaje ca îndirjitul Marcu Giurgiu sau Ion, fiul lui Crișan, care lucrează în minele de aur de la Roșia Montană, sau ciobănașul Ilie, autorul ne face cunoscută starea majorității oamenilor din popor fie ei păstori, pădurari, lucrători, mici meseriași, supuși aceleiași nemiloase exploatări. Aceste existențe felurite și în același timp similare prin nivelul de trai și aspirațiile personajelor, lărgesc cuprinderea romanului exprimând profunzimea și întinderea durerii maselor populare. Prozatorul reușește să demonstreze, prin paralelismul dintre viața lui Horia, Cloșca și Crișan și a celorlalți săteni, contopirea lor cu năzuințele celor mulți, ai căror exponenți devin. Dar romanul, mai ales în ce privește personalitatea lui Horia, reliefează totodată însușirile lui deosebite de conducător. În „Pirjolul“ nu găsim nimic din tendințele romantice de a înfățișa oamenii și situațiile, care se fac simțite atât în „Crăișorul“ cât și în „Focurile“. O. W. Cisek își portretizează cu multă sobrietate eroul. El părăsește filonul lui Rebreaanu, care pomenește de o idilică înclinație a Rafaelei, o tânără castelană, pentru țaranul român. Impresia, lăsată într-o oarecare măsură de „Crăișorul“, că dragostea cu fiica grofului ar fi contribuit la luminarea culturală a lui Horia, și că renunțarea la această nesăbuită dragoste ar fi avut un rol în călăuzirea protestului său social, e cu totul abandonată de O. W. Cisek. Respectul cu care eroul e înconjurat pretutindeni, convingerea cu care îi sînt ascultate sfaturile, se datoresc încrederei și speranțelor puse în acțiunea întreprinsă de el. Această prețuire, el a cucerit-o încetul cu încetul dăruindu-se total, fără rezerve, cauzei pe care o apără și care-i conferă superioritatea față de ceilalți. Cu subtilitate, scriitorul sugerează complexitatea figurii lui Horia ori de câte ori acesta apare, limpezind gândurile oamenilor, deschizându-le perspective îmbucurătoare. În

spatele puținelor cuvinte rostite de dînsul, se deslușește deosebita concentrare asupra problemei care îl frămîntă și căreia îi subordonează toate sentimentele și ideile. Mintea lui lucrează neîntrerupt pentru țelul eliberării țărănimii, fără să-și îngăduie nici un fel de răgaz, nici un fel de altă preocupare; de aceea, de îndată ce vorbesc cu el, ceilalți încetează să se mai gîndească la invențările sau chivernisirile personale. Insoțindu-l pe drumul spre Viena, Marcu Giurgiu se scutură de patima pentru nevasta tatălui său, lainicul Ion Dobrescu din Clopotiva se dezbară de păcatele unei naturi nestăpînite. Toți vor să pună, ca și Horia, ceea ce au mai bun în slujba dreptei cauze pe care vor s-o servească. Astfel, necazurile individuale, înfruntările fiecăruia în parte cu asupritorii săi, ating treapta revendicărilor colective și puterea de a lupta pentru un program general. Conducătorul trezește în cei pe care îi înfîlnește dorința nu numai de a se devota trup și suflet țărilor țărănimii oprimate, dar de a găsi și calea pe care s-o slujească cu cît mai mult folos. Horia constituie, datorită faptului că întruchipează cu claritate năzuința către aceste țeluri, un model de comportare, recunoscut atât de impulsivul Crișan cît și de ursuzul Cloșca, care, însă, în momentele grave, reușesc să se ridice pînă la calmul și curajul tovarășului lor. Ceea ce scriitorul pune în lumină e capacitatea politică a iobagului din Albac. Horia își îndeplinește cu succes misiunea la curtea lui Iosif II, însă intuiește, în ciuda asigurărilor și hîrtiilor de atestare cu privire la măsurile luate împotriva nobililor din Transilvania, că țaranii vor trebui să recurgă la alte mijloace pentru a-și dobîndi drepturile. Dar dacă O.W. Cisek conturează cu pricepere însușirile personajelor sale principale, el nu le atribuie niciodată o poziție depășind neveridic timpul în care trăiesc. Mentalitatea celor mai înaintați dintre răzvrățiții ardeleni e istoric determi-

nată de epoca în care s-au născut și se manifestă în limitele acesteia. Relevând importanța afirmării protestului social împotriva exploatării și măreția revoltei oarecum organizate a țăranilor în cadrul procesului de aservire din ce în ce mai completă a iobăgimii, scriitorul subliniază însă și caracterul mărginit al răscoalei din pricina particularităților țăranimii în condițiile sociale de atunci. În acest sens, reconstituirea minuțioasă a diverselor medii și aspecte din perioada evocată fixează cu precizie momentul istoric al mișcării.

Desfășurarea acțiunii, care se oprește atent asupra amănuntului, se încheagă cu mult discernământ în jurul problemei principale, a asupririi țăranilor, arătând raportul cauză-efect dintre aceasta și ceilalți factori de revoltă din conștiința țăranilor răsculați: apărarea naționalității și păstrarea religiei ortodoxe.

În „Pîrjolul“ nu există acele influențe naționaliste care au răzbătut în prezentarea mai veche a mișcărilor țăărănești transilvănene. O. W. Cisek atrage atenția asupra dezbinării naționale pe care au căutat să o mențină în Ardeal reprezentanții imperiului habsburgic. Prin nașterea și întărirea prieteniei dintre Ion și doi mineri maghiari, scriitorul demonstrează însă necesitatea și putința unirii între cei de aceeași condiție socială sau cu aceeași aspirații, indiferent de naționalitatea lor, așa cum adesea se întâmplă în ciclurile istorice sadoveniene. Deși evenimentele sînt privite prin prizma țăranimii răsculate, narațiua obiectivă a romanului permite conturarea personajelor istorice ale vremii printr-o analiză nuanțată, multilaterală, a trăsăturilor lor. Astfel Iosif al II-lea își dezvăluie caracteristicile și punctele de vedere reale, poziția sa față de evenimentele timpului. În primul volum autorul luminează încercările împăratului de a contracara, prin reforme, nobilimea maghiară dar, expri-

mînd unele tendințe democratice ale monarhului, el redă și firea sa capricioasă, livrescă, incapabilă să realizeze o ierarhie în atitudinile progresiste profesate. Sub modestia și bunăvoința aparentă a lui Iosif al II-lea, se simte setea de prestigiu a autocratului feudal în luptă cu reputația predecesorilor săi, setea de putere care dacă îi dictează la început un număr de promisiuni, îl împinge ulterior spre o serie de măsuri sălbatec-represive cînd se impune, înspăimîntătoare pentru el, forța maselor.

Compoziția romanului „Pîrjolul“ se apropie de procedeele de construcție din opera lui Mihail Sadoveanu, scriitor deosebit de îndrăgit de O. W. Cisek, care a și fost de altfel un fidel traducător în limba germană a multor pagini ale maestrului. Realitățile satului ardelean ne sînt transmise ca în „Zodia Cancerului“, prin intermediul impresiilor unui călător căruia i se dezvăluie această lume, într-o neîntreruptă succesiune. Dar spre deosebire de abatele de Marenne, fugarul moldovean Neagu e înfrățit, prin traiul dus pînă atunci, cu țăranimea din Transilvania. Locurile pribegiei ca și oamenii pe care îi întîlnește în drum sînt în cea mai mare parte noi pentru el, însă el pare să le recunoască fiindcă, pretutindeni, suferințele clăcașului asuprit sînt aceleași. Prin participarea lui la acțiuni, Neagu aduce în roman și prospețimea de impresii a primului contact cu satul ardelean al acelor vremuri, și intima identificare cu viața acestuia. Minuția în documentare și grija pentru detaliu nu devin, la Cisek, pedanterie oboșitoare ci, datorită acestei prospețimi în descriție și mai ales forței picturale remarcabile, atît în portretele fizice ale eroilor cit și în zugrăvirea interioarelor și peisajelor, curiozitatea cititorului este mereu stimulată. Meritul sugerării vii a atmosferei și culorii locale din romanele și nuvelele lui Cisek a fost în nenumărate rînduri apreciat de critica noastră și

de literați de peste hotare. Unii chiar au rămas încântați în fața locurilor puțin cunoscute înfățișate de scriitor ca în fața unei naturi exotice. Cisek însă nu a descris în „Tătăroaica“, „Fluviul fără sfârșit“, „În fața porților“, etc. viața citorva populații și colectivității de pe întinsul patriei ca tătării, lipovenii, localnicii din Maramureș și din Delta Dunării, în căutare de pitoresc. Noul său roman „Pirjolul“ e un jalon al amplificării epice sale prin înfățișarea luptelor sociale ale poporului, prin descrierea marilor mișcări țărănești.

Romanul istoric nu are numai menirea să noteze faptele și interpretarea istorică a experienței trecutului. El extrage din această experiență, convingându-ne prin puterea artei, învățămintele pe care istoria le oferă actualității. Din acest punct de vedere

reconstituirea Spaniei feudale din „Goya“ al lui Feuchtwanger a însemnat o combatere a obscurantismului dictaturii fasciste, iar „Un om între oameni“ de Camil Petrescu a adus, în noile condiții ale societății socialiste, un omagiu intransigenții revoluționare a lui N. Bălcescu. Oscar Walter Cisek, în „Pirjolul“, merge pe linia sadoveiană a epopeii poporului român, scoțind în evidență minunatele lui însușiri morale.

Factura clasică a prozei scriitorului de limbă germană îl făcea pe Thomas Mann să afirme despre nuvela „Tătăroaica“, publicată în 1928, care a primit Premiul Kleist : „O lucrare frumoasă, solidă, care fără prețiozități și contorsiuni, mijloace calm stăpînite și demne, duce la bun sfârșit tot ceea ce urmărește“.

SANDA RADIAN

VASILE NICOLESCU : „POEME“ *)

A tunci cînd își întitulează două cicluri *Clamavi* și *Clavecin*, Vasile Nicolescu se definește involuntar ca interpretul liric al șoaptei și al strigătelor armonioase. Invocația patetică stă alături de fulgurația emoției convertită deseori în confesiune. Acuratețea versului, în măsura catrenului clasic sau frecvența unor elemente livresci, de cultură mai exact, plasticitatea și muzicalitatea exterioară au făcut pe unii cronicari (I. Oarcășu, N. Manolescu) ispitiți de clasificări și filiații cu orice pret, să vadă în V. Nicolescu dacă nu un rafinat miniaturist, măcar un descendent al lui Leconte de Lisle. Ambii critici au încercat să modeleze presupunerile pe citate, care aveau însă și calitatea de a precede răspunsul polemic. Apropierea de limbajul hieratic al stampelor exotice nu e mai puțin hazardată de cît aceea de ornamentație

academizantă din poezia parnasienilor. Gustul pentru eticheta facilă denaturează în cronica lui I. Oarcășu specificul poeziei lui V. Nicolescu, în care vibrează un temperament însetat de spații, de lumină, poetul dorindu-se „un fulger ce despică norii, unde se abat / peste respirația și visele oamenilor“.

În poemul *Vase comunicante* interferența reflecțiilor și a gesturilor izvorăște dintr-un acut simț al responsabilității etice și sociale. Fără divagații retorice, menținîndu-se mereu în planul ideii inițiale poemul marchează o evoluție interesantă, alternanța întrebărilor cu răspunsurile alcătuiind un dialog al cărui mesaj reprezintă pledoaria pentru împlinirea idealului de progres. Poetul stigmatizează impostura și fariseismul afirmînd ca o condiție esențială sinceritatea absolută, expresie morală a poetului cetățean. Poemul „Vase comunicante“ conturează o gîndire matură și posibilitatea de asimilare a

*) E.P.L., 1963.

problemelor caracteristice epocii noastre. Sint în acest poem toate indiciile diversității limbajului, imaginea întregindu-se firesc în substanța conceptuală. Poetul este un lucid care iubește examenul de conștiință. Un exemplu îl constituie poemul care dă și titlul primului ciclu din volum, *În adîncul oglinzii*. După tabloul halucinant care urcă din amintirea războiului urmează replica energică a certitudinii, a încrederii nefărmurite în energia umană, capabilă să evite asemenea catastrofe.

Poetul este o natură delicată, care ajunge la accente de o mare suavitate dar nu este mai puțin adevărat că structura temperamentului febril o identificăm adesea ca în acest final: „O cum mi-aș zidi inima între aceste minuni, / cu singele meu să hrănesc / coloanele lor, terasele / de pe care oamenii văd soarele, / înainte de păsări și munți / cînd răsare, / și să le apăr / trezind / elementele toate, / dacă vreodată moartea / ar șuiera ne bună / peste visele noastre!”

Aceeași senzație de participare afectivă la problemele epocii noastre o întâlnim în *Meditație, Răspunderi, Dacă și stelele*, V. Nicolescu împlinindu-și aspirația estetică exprimată în *Despre poezie*:

Vreau poezia roșie ca vinul
și singele cînd arde-n luptători,
ca mierea veche,—amară ca pelinul,
Ca silexul cu foc de meteori.

În *Clamavi* sint cîteva poeme anti-războinice remarcabile, tulburătoare acte de acuzare a ororilor fasciste. Lipsa de umanitate e sugerată prin cîteva elemente în poemul „Expoziție în crematoriu”, iar catrenul:

Cerul plîngînd și-ascundea chipul
în nori de cenușă.
Lîngă viermi ațipeam, în imperiul
humii.

Culoar de spaime, adolescența mea a
trecut prin cea mai neagră noapte
a lumii!

dezvăluie retina sensibilă a copilăriei pe care s-au întipărit imagini de coșmar. Ca un răspuns la acest tablou întunecat, ciclul *Aruncătorul de aștri* cuprinde cîteva imnuri dedicate marilor înfăptuiri ale gîndirii umane, se inspiră din acele descoperiri în slujba științei pașnice, dedicată cuceririlor cosmice și marilor construcții socialiste.

Spuneam că Vasile Nicolescu poate transcrie cu finețe emoția intimă, ca în majoritatea poemelor din ciclul *Clavacin*. Crinul este un simbol al mindriei de a rămîne pur, liliac, chiar atunci cînd există încercări deșarte de a macula frumusețea desăvîrșită:

Suavă cupă de lumină
înalță către stele crinul.
Și cast, cu floarea lui alpină
sporește nopților seninul

O viespe din nămol ivită
mătasea cîrnii îi străpunge.
Din carnea crinului rănită
nu cade nici un strop de sînge.

Am citat integral poemul „Mindrie” comentat fără nici un temei de Nicolae Manolescu drept un exemplu de glacialitate parnasiană. Aceeași delicată ferveare o găsim în confesiunea erotică, sau în transcrierea de impresii naturiste care dau ciclului o coloratură aparte, un timbru cald de emotivitate. Sint trăsăturile de temperament care explică de ce Vasile Nicolescu s-a îndreptat către Federico Garcia Lorca și Robert Desnos din care înserează interpretări relevabile.

Ciclul *Arcadă* sporește cu cîteva accente orientarea poetului către temele majore ale actualității, conștiința că ceea ce imprimă vigoare versului său este încrederea în îndemmurile partidu-

lui clasei muncitoare. Există pe alocuri o tendință către artificiu și cizelură exagerată, care însă nu poate situa poetul în rindul miniaturiştilor și cu atât mai puțin al celor solicitați de cadrul rece al inspirației parnasiene. Mai există și

o gesticulație inutilă pe care cu mijloacele sale o poate struni, V. Nicolescu fiind în primul rînd un poet al emoției valorificate de rațiune, de o gândire echilibrată.

LIVIU CALIN

GEORGE DEMETRU PAN : „UMANITAS“ *)

 eși de peste trei decenii George Demetru Pan luptă pe baricada ideilor înaintate cu armele poeziei, abia acum îndrăznește să înfățișeze cititorilor săi, mai vechi și mai noi, prima lui selecție de versuri, intitulată „Umanitas“. Gestul este elocvent pentru modestia acestui poet care, și-a spus hotărîtul în anii întunecați ai fascismului.

Dar nu modestia este trăsătura definitivă a acestui poet. Dragostea și respectul profund pentru ființa umană sînt principalele coordonate ale poeziei sale, formate la înalta școală artistică a lui Tonitza și Sahia, evocați cu o virilă nostalgie de către cîntăreț, într-o „Artă poetică“. George Demetru Pan își vrea întreaga lui poezie o luadă a umanului, a rațiunii și a inimii omenestii. Pentru ca elogiul să fie convingător, trebuie însoțit de o diatribă îndreptată împotriva inumanului : „Cîntînd înțelepciunea și matca ei, iubirea /, de mii de ani în luptă-s cu ura și minciuna“. Poetul se visează un nou Ariel, „pe măsura vremii“ care să înfrîngă „...golemii / ce-au țeasta pe tipar cu Caliban, / și inima din Sycorox păstrată, / și-au crima scut, dolarul iatagan, / iar umbră : perfidia scelerată“.

Cînd autorul își începea cariera poetică, acești golemi erau atotputernici. Ei murdăreau, sluțeau, schilodeau tot ce era viu. Anii care se scurgeau nu aduceau o lumină nouă ; dîmpotrivă,

„decolorau lumea“ ; apele erau „leșietice“ ; cerul „mîzgălit cu păcură“... Venea primăvara și cîntărețul simțea, imperioasă, nevoia să instrune un imn arborilor tineri care „Poartă, ca pe un trofeu virtutea de a fi pionieri / ai materiei“, dar pandantivele lor strălucitoare nu ascundeau ochiului său ager faptul că frumoșii, semeții arbori sînt „vlăguiți de omizi“, că ei „n-au ce umbri“, nu-și pot îndeplini funcția pentru care există. Bucuria nu era, nu putea fi niciodată senină, se împletea pe atunci cu un simțămînt de dureroasă tristețe, de nepotolită revoltă. Nîngea pentru întîiași oară. Fericirea de a trăi acest miracol veșnic nou și totdeauna reconfortant era atît de adîncă, încît îl făcea pe poet să uite pînă și lipsa unui vestmînt călduros ; nu, însă, și faptul că starea de beatitudine trăită de el nu poate fi decît efemeră într-o lume în care frumosul e osîndit ca o crimă înfiorătoare : „frumos nînge... zău că-i păcat, privește / îi zăpada albă cridă rece, / dar cade peste lumea asta și se murdărește“. Lumea în care viețuia, și în care trebuia să proclame dreptul la fericire, îi apărea ca un univers închis al mizeriei și meschinăriei, stăpînit de „obezele molii / sacrele ploșnițe“, împotriva cărora declara, în 1943 război — un Manifest nu lipsit de o anume notă de teribilism.

Societatea capitalistă, care genera, o dată cu fascismul, ca pe un vîlstar firesc al ei, războiul, îi apărea poetului ca un univers demențial, bîntuiri

*) Ed. pt. lit., 1963

de stihii înfricoșătoare și pe care zeița suferinței îl strivește cu greutatea-i enormă. „Ceas prevestit“, poemul scris în 1933, în care George Demetru Pan anunța și înfiera cu anticipație războiul ce se pregătea cu o înfrângere, este una dintre piesele cele mai rezistente ale volumului. „Pădurile s-au cumpănit bete de tristețe, / și pălîte în frunte de un vînt rece / au scuipat sînge / uhu! uhu! // E parcă o toamnă uscată; / e, poate, numai o toamnă / mirșavă — / uhu-uhu! / / Vîntul împinge paserile spre Sud, ca destinul unei prostituate / spre „lumea bună“ — / uhu-uhu! // Și uzinele nu mai au răgaz, zi de zi: / armament — / uhu! uhu! // Pe înălțimi iluzii s-a cocoțat / semnul crucii încîrligat / și țipă: / uhu! uhu! / Demoni împing lumea spre prăpastie / cum ar împinge vîntul paserile / Spre Nord — / uhu! uhu! // Și fronturile n-or mai prididi, / ceas de ceas: moarte — / uhuuuu! uhuuuu!“.

„Lucașul conștiinței de clasă“ lumina însă și în acest imperiu al morții, al mizeriei, al uritului și al nebuniei. Sub acțiunea razelor lui strălucitoare, lacrimile amare ale mulțimilor se transformau în stele. Considerîndu-se pe sine „un satelit viu al pămîntului meu, lucașul roșu“, eroul liric al poeziei lui George Demetru Pan răsfrîngea mai departe această pură și tonică luminoasă. Lucașul roșu a biruit. Sub semnul lui se desfășoară viața nouă, eforturile noastre constructive: „Lucașul roșu“ înflorește fără odihnă; „lucașul roșu“ frămîntă în brutăriile cosmosului pîinea zilei de mîine. Țara îi apărea acum poetului scaldată într-o mereu proaspătă și caldă lumină,

pe care, în generozitatea sa, ar dori s-o împărtășe pretutindeni unde tronează încă bezna și frigul: „Aș vrea să încălzesc în mîinile mele / inima copiilor care se sting, flămînzii, / pe pragurile bisericilor în / Lisabona... (...) să duc... / ... sub zorile Okinawei / un curcubeu al reflexiunii...“.

George Demetru Pan scrie acum o poezie solară care slăvește „setea de soare“ și constituie o „invitație la sublim“ adresată omenirii „în numele rațiunii“, „al conștiinței integre“. Amintirea trecutului, pe care-l vede ca o închisoare „intens golită de soare“ plutind „ca o corabie nălucitoare / pe o mare de sînge“ îl face să se bucure, prin contrast, de frumusețea noului peisaj solar.

Desigur, nu toate cîntecele pe care le înalță poetul au aceeași tonalitate, aceeași gravitate. Sînt unele în care retorismul înăbușe emoția; altele, construite convențional, par lipsite de orice simțămînt; în sfîrșit, pe alocuri starea de spirit nu-și află cea mai fericită expresie. Inutil să le notăm aici, căci nu ele dau nota acestui interesant volum de versuri, iar dominantele îndreptățesc convingerea că puținele erori poetice din culegerea de față nu sînt decît semnele unor oboseli trecătoare. De altfel, însemnările de față nu-și propuneau o foarte exactă apreciere a fiecărei piese în parte, ci să evidențieze aportul deloc neglijabil al unui poet cu o îndelungată activitate creatoare. Considerăm că e util aceasta, deoarece George Demetru Pan nu se numără printre fericiții poeți care să se bucure de atenția criticii literare.

EUGEN LUCA

IOAN GRIGORESCU : „COCTAIL BABILON“ *)

Vocația de autentic reporter a lui Ioan Grigorescu dobîndește cu noul său volum o confirmare incontestabilă. Fie-

*) Ed. Tineretului, 1963.

care capitol deschide o fereastră spre cunoașterea realităților americane — tumultoasă înfruntare de contradicții, de patimi, de înfringurate eforturi pentru asigurarea existenței.

Ioan Grigorescu a străbătut citeva din statele nordice ale S.U.A., a zăbovit mai multă vreme la New-York, a fost la Washington și Philadelphia. Contactul său cu universul specific Americii capitaliste n-a fost de prea lungă durată, totuși îndestulător pentru a-i îngădui observații de adâncime și semnificație.

Reporterul a realizat pagini de un acut pitoresc moral. Numeroase episoade trădează nu numai un condei de reporter experimentat ci și putere de penetrație în esența lucrurilor. Cu alte cuvinte, Ioan Grigorescu, departe de a rămâne un simplu turist, furat de noutatea priveliștilor, a depășit aproape continuu acel înveliș strălucitor care se numește aparență spre a dezvălui sensurile mai tănuite ale întâmplărilor și situațiilor de viață triste, de o asprime cu adevărat feroce, ori numai deghizări macabre, ce caracterizează atmosfera de peste ocean. Așa, am fost purtați spre esența proceselor, ceea ce reprezintă un merit al observației, când se exercită sub presiunea lipsei de timp în memoriale de drum redactate „dintr-o privire“.

Când citești însemnările despre Harlem sau despre „Bowery — strada tuturor posibilităților“ îți reprezintă destul de exact ce este „America tuturor posibilităților“. Apoi odată înțeles tragismul condiției umane veșnic amenințate de șomaj, ură rasială și perversiune, treci în succesiunea de imagini a caleidoscopului la ceea ce constituie, alături de tabloul degradării și abrutizării omului, politica de înșelare a visului despre frumos și cinste, prin religie și stupefiante („Apucă de unde poți“).

Există în această carte a lui Ioan Grigorescu un sarcasm amar, alimentat de investigațiile făcute în lumea contrastelor. Dar există de asemenea și o caldă, viguroasă, bărbătească prețuire a luptei omului simplu american cu greutățile traiului, cu înșelăciunile politicianiste și cu propria dezinformare („The candid american“). Ceva din poezia acestui sentiment se răsfîrge și asupra paginilor sobre și receptive închinat Americii luptătoare. Ameri-

cii tinere care protestează împotriva demenței războinice și încordării relațiilor dintre state.

În amănunt, cartea lui Ioan Grigorescu este — cum o spune și titlul ei — un mozaic de notații și impresii foarte felurite. Verva reporterului s-a exercitat, ca și discernământul său, cu osebire în direcția instantaneului. Este terenul fecund între hotarele cărui autorul a înregistrat reușitele sale cele mai notabile. Vasta panoramă a New-Yorkului, furnicar gigantic și neverosimil de trepidant, incursiunile în istoria celebrei închisori de la „Sing-Sing“ sau în hilarianta activitate a „Armatei Salvării“, organizație religioasă ce inoculează opium în venele lumpenproletariatului ostenit din metropola tentaculară, eseul despre zeul-automobil sau despre exploatarea Niagarei constituie puncte de interes pentru lectură, evidențiază resursele, atât de diverse, ale scriitorului.

În această ordine de idei trebuie să-i apreciem mobilitatea disociativă. Nu este puțin lucru să fii călător familiar printre medii diverse, să le judeci și să le compari judicios. Ni se pare pozitiv, de asemenea, efortul de a încerca o definiție a firii americanului, ființă curioasă în care ingenuitatea se amestecă cu duritatea, setea de natură cu mașinismul frenetic. Coordonarea interesantelor date culese, slujește cu reală artă a crochiului, derinței noastre de cunoaștere și de diferențiere prin paralelisme ce se impun.

Așa cum remarcam la început nu toate secțiunile volumului sînt scrise la același nivel. Deși vrednic de o tratare adecvată, ultimul capitol — „Rectilinie“ — ni s-a părut sumar și șters iar „Niagara, apă, dolari“, deși ingenios în câteva descripții rămîne sub așteptări, superbul spectacol plastic al mării cascade fiind tratat insuficient, în fugă.

Sînt lacunele unei lucrări atractive și instructive ce îmbogățește patrimoniul popularei colecții „În jurul lumii“, apărută la Editura Tineretului.

H. ZALIS

Lucrarea lui Teodor Virgolici este de fapt o reluare îmbunătățită a cărții apărute în 1956, cu același titlu. Sub aspectul informației și al semnălării problemei ca atare, volumul era necesar și are merite incontestabile. Discuțiile despre începuturile romanului românesc din ultimii ani, care s-au bucurat de participarea acad. G. Călinescu și a citorva cercetători cunoscuți, nu au avut o continuitate explicită și intervențiile au fost mai mult întâmplătoare, urmărind în general aspectul documentar. Se simțea acum nevoia unei lucrări care să cuprindă într-o privire de ansamblu întreaga perioadă de apariție a primelor romane în literatura noastră, să urmărească metodic condițiile specifice, ambianța social-politică a epocii, și repercusiunile diferitelor împrejurări concrete asupra tendințelor de dezvoltare a acestui gen. Cu alte cuvinte, se simțea nevoia unei lucrări mai vaste, de generalizare a datelor obținute și de prelucrare a lor, pentru a se efectua cu adevărat un pas înainte în elucidarea acestei probleme.

În primele pagini ale studiului se face o scurtă incursiune în teoria romanului și o prezentare a concepțiilor scriitorilor de la jumătatea secolului trecut despre roman și despre necesitatea lui, iar după acest preambul se trece la inventarierea cronologică a primelor romane din literatura noastră, pînă la "Ursita" lui Hașdeu. Expunerea despre romanele lui Ion Ghița, lui V. A. Urechia („Coliba Măriucăi”) și întrucîtva despre cel al lui Kogălniceanu, are fluentă și reușește să antreneze pe cititori, printr-o discuție argumentată a problemelor de istorie literară pe care acestea le ridică. Mergînd însă exclusiv pe linia expozitivă a tratării materialului și nu

odată cu reflecții obișnuite și nesemnificative, autorul sărăcește lucrarea de partea sa sintetică, de o generalizare cu implicații teoretice a rezultatelor obținute prin investigațiile divergente a diferiți cercetători, neapărat necesară unei astfel de lucrări. Operele înregistrate sînt prezentate cititorului într-un mod stereotip: „Redusă la proporțiile unui succint rezumat, acțiunea romanului este următoarea...” sau „Acțiunea romanului „Logofătul Baptiste Veleli al XVIII-lea“, cînd la tronul Moldovei...” sau „Acțiunea romanului „Doritorii nebuni“ se desfășoară în anul 1837, obiectivul principal în jurul căruia este greafată narațiunea fiind societatea secretă...” Este prezentată acțiunea romanului respectiv, se definesc sumar două-trei personaje principale (nu întotdeauna), se prezintă în fugă autorul fără a fi încadrat în epocă (și nici aceasta întotdeauna). Încercarea de generalizare, de abstragere pe baza materialului prezentat lipsește de cele mai multe ori, ca și încercarea de sistematizare a materialului, unicul criteriu... sistematic fiind cel cronologic. Desprinderea și evidențierea calităților artistice ale operelor respective se face doar prin caracterizări individualizate, neconcludente: „pagini scrise cu un real talent artistic“, „realizat cu multă măiestrie” și uneori chiar prin fraze care par pur și simplu gratuite: „În reînvierea unei epoci stînse, Bolinteanu reușește să dea (?!) imagini autentice, culoare locală. În special în ceea ce privește aspectul vestimentar“(?!)

: Referindu-ne apoi la caracterul sintetic pe care ar fi trebuit să-l aibă lucrarea, și nicidecum la cel preponderent documentar, credem că citatele au o pondere nejustificat de mare în cuprinsul volumului: puse cap la cap, după o socoteală rapidă dar nicidecum exagerată, ele depășesc un sfert din cele 123 de pagini ale cărții.

* Ed. pentru literatură, 1963.

„Începuturile romanului românesc“ de Teodor Virgolici reprezintă o încercare merituoasă prin materialul prezentat, binevenită ca lucrare de referințe și utilă lectorului. Pentru a se fi ridicat însă la un nivel teoretic corespunzător

și a-și fi atins scopul, ar fi fost necesar un efort serios de aprofundare a bogatului material înfățișat și o exigență sporită a autorului și a Editurii:

MIRCEA ANGHELESCU

ȘTEFAN IUREȘ : „POEMA CITADINĂ“ *)

„Poema citadină“ adună afirmații optimiste și armonioase, scaldate în acea lumină proprie numai certitudinilor, despre frumusețea creației și poezia vieții cotidiene. Cele mai multe dintre versuri reprezintă o prelucrare a materialului afectiv în raza unui adevăr simplu și clar: viitorul strânge și reflectă, ca într-un focar magic, toate înfăptuirile prezentului, sporindu-le prețul și semnificația, căci fiecare speranță, fiecare efort și fiecare realizare s-au zămislit din „flacăra roșie, păgînă“, a dragostei pentru umanitate. Rodul unei astfel de iubiri, pe cît de pure pe atît de laice, se perpetuează prin ani ca „o scînteiere oglindită în altă“, ca o bucurie care trece de pe un chip pe celălalt împlinindu-se și crescînd de-a lungul emoționantei traversări a inimilor și inteligențelor. O altă idee a volumului este că cei ce construiesc astăzi desferecă porțile unui timp fertil făcut din „mirisme, viteze și lumini“, măsurat de un ceasornic tînăr și ale cărui pulsații resfrîng perfect, într-un acord desăvîrșit, vibrația minților și sufletelor noastre.

Se observă din capul locului că întreaga viață senzorială a poetului se desfășoară în mediul citadin („eu sînt rapsodul unor străzi de piatră“), într-un univers agitat și care poartă la fiecare pas însemnul omului. Natura este aici ea însăși, și nu numai opera noastră. Dacă orașul seamănă cu „o moară“ care macină frenetic existența zilnică, „sfișie

timpu' lui în bucăți“, „deșiră nervii“, tot el recompuce aceste fragmente de viață dîndu-le o coeziune și un sens, tot așa cum noțiunea de efemer n-o contrazice pe aceea de eternitate. „Vitezele mecanice“ în care trăim și cu care ne deplasăm dintr-un loc într-altul și de la o preocupare la alta sînt expresia aspirațiilor noastre, sînt un „lăuntric fulger liberat“. Privit de sus, din avion, sau de pe schele, orașul socialist trepidează de o viață intensă, clocotind ca o mare de beton și de oțel, cu valuri înalte cît un bloc și în care trotuarele cu animația lor sînt un fel de „ahipe-laguri tandre“. În acest decor veșnic în mișcare fumul hornurilor pare o vază prin care „fiecare casă se leagănă de o stea“.

Transcrierea directă, prelucrarea imediată a impresiilor caracterizează acest volum, a cărui cea mai caracteristică poezie ni se pare „Arcul tinereții“. Este, în această poezie, acel sentiment de încordare exuberantă, de acțiune, de dinamism, în care sînt scrise multe din versurile bune ale volumului. Mersul nostru prin ani este văzut aici ca o izbucnire spre un „văzduh pur“, „un fulger“ născut dintr-un ideal și dintr-o energie amîndouă vecine cu incandescența. Ciclul creației și al perfecțiunii este următorul:

*Funingine și zgomot, efort și sfișiere,
Durerea țipă-n fierul de mii de ori lovit,
Dar orice izbitură ajunge mîngiere,
In rotunjimea ciclului finit“*

„Poema citadină“ marchează în creația lui Iureș un progres sub raportul

*) Ed. pt. literatură, 1963.

umanității și aprofundării sentimentelor. Poetul a învățat să-și reprime înclinația spre formula discursivă și balansul retoric. Chiar dacă uneori expresia nu are vigoarea, prospețimea sau noutatea impresiei pe care o tălmăcește, ea nu este în nici un caz silnică sau artificială. Evoluția poeziei lui Iureș arată un efort conștient și rodnic spre reflexia lirică. Nu vom ascunde, firește, că volumul ne oferă câteodată surprize neplăcute: versuri

plate („Materie frumoasă, putere adormită, / prin om și pentru om / deplin renaști“) conținând constatări de o finalitate regretabilă („Sînt balconul casei voastre noi, / aripă din zid iesind afară / și vă port cu dragoste pe voi / bunăoară cînd se face seară“). Ce caută asemenea poezii puerile într-o culegere care se distinge printr-o strădanie de a afla semnificații noi?

E. B.

— din țară —

LITERATURA ȘI COTIDIANELE

Critica literară în cotidiene joacă un rol însemnat în acțiunea de culturalizare a maselor. Pentru iubitorii de literatură, e un bun izvor de informare operativă și de orientare, iar pentru cititorul mai puțin familiarizat cu acest domeniu constituie un mod de a-i trezi interesul și de a-i forma gustul. Apariția zilnică a ziarului permite anunțarea imediată a cărților publicate și, prin formele de semnalare a noutăților literare, dă posibilitate cititorului de a se îndrepta neîntârziat către acele lucrări care corespund preocupărilor sau afinităților lui. Totodată, cotidianul are misiunea de a-i recomanda cărțile valoroase și, prevenindu-l asupra deficiențelor unor producții slabe, nesemnificative, să-i călăuzească lectura. Decurgând din trăsăturile și sarcinile activității critic-literare ale presei cotidiene, rezultă necesitatea ca aceasta să utilizeze modalitățile cele mai vii, atrăgătoare, diverse de popularizare a cărții. În ziarul socialist căutarea formelor mai adecvate de prezentare a literaturii nu are nimic de-a face cu finalitatea reclamei din presa burgheză, subordonată înainte de toate profitului. Nota care anunță apariția lucrării trebuie să exprime clar tematica ei și să emită o judecată de valoare generală asupra cărții. Acțiunea zilnică de popularizare prin cit mai variate mijloace se cere îmbinată periodic cu cronica sau re-

cenzia literară sau cu articole de bilanț și pe probleme literare de ansamblu. Pentru orientarea cititorului în domeniul vast al literaturii, evident că prezentarea scurtă, de zi cu zi, cu tot aportul ei operativ și foarte la obiect, nu e suficientă. Emiterea unor opinii generale oricât de compefente despre cărți trebuie sprijinită și lărgită de articole critice mai cuprinzătoare. Numai astfel poate contribui ziarul, nu numai la indicarea succeselor literare, ci și la formarea și dezvoltarea discernământului, a gândirii și sensibilității artistice a publicului. E foarte important să aflie ce e frumos dar și mai important e să discerne de ce îi place.

Am amintit câteva caracteristici și însușiri solicitate de la critica literară în presa cotidiană, în ciuda faptului că sînt îndeobște cunoscute pentru a putea, în relație cu ele, să vedem cum au răspuns în ultimele luni o serie din ziarele capitale la aceste cerințe¹⁾.

Dacă unele cotidiene se străduiesc să satisfacă cu spirit de răspundere, promptitudine și înalt nivel exigențele publicului, aceasta nu se întîmplă însă, din păcate, cu toate publicațiile. Pare de la sine înțeles, că în materie de literatură, caracteristică muncii cotidianului este în primul rînd acțiunea operativă, permanentă, care să țină zilnic

¹⁾ Cercetarea se oprește la 2 August 1963.

la curent pe cititori cu bogăția literaturii apărute și să-l îndrume pe vastul ei tărâm. Există însă încă ziare ca „Munca” și „Steagul Roșu” unde această activitate e accidentală, ducând la publicarea sporadică a materialelor de critică literară. De exemplu, în afară de publicarea în trei numere a fișierului bibliografic și vitrinei cu cărți (una conținând numai două apariții) „Steagul roșu” se ocupă o singură dată în cursul lunii iulie de beletristică într-un material care, deși se intitulează *cronica literară*, e de fapt o scurtă recenzie a „Poemelor lui Vasile Nicolescu, unde recenzentul abia apucă să precizeze principalele linii tematice ale culegerii. Probabil că mai persistă la colectivele redacționale ale acestor ziare ideea falsă că, în profilul unui ziar care nu-i de specialitate, nu trebuie să fie incluse discuțiile asupra problemelor literare decât cu totul întâmplător. Dar specificul cotidianului nu-i tocmai de a răspunde multilateralelor interese ale cititorului, de a cuprinde sfera largă unde se exercită înclinațiile și setea lui de cunoaștere? Cum poate ziarul să reprezinte diversitatea domeniilor culturii noastre, să țină pas cu realizările din aceste domenii și să le transmită, dacă zile, săptămâni și uneori chiar luni de-a-rîndul, unul din sectoarele principale este aproape cu desăvîrșire neglijat? O altă întrebare care se naște în definirea efortului de popularizare a literaturii în ziarul Capitalei este cum e organizată pagina culturală ca să poată reflecta diversele ramuri ale artei, științei, etc. Cine urmărește „Informația Bucureștiului” observă că, în comparație cu aspectele vieții cinematografice, plastice, muzicale, rubricile literare par deosebit de sărăcăcioase, ca niște cenușăresc înainte de plecarea la bal a surorilor mai mari. Portrete de actori, de regizori, cronici, vești din studiouri, fotografii sint. de exemplu, apanajul filmului, în timp ce literatura, înghesuită deobicei în colțul din stînga, e expediată în câteva rînduri. Cîteodată devine

și curios că un film ieftin ca „Misterele Parisului” are parte de două ori de un comentariu care ocupă destul de mult spațiu, odată la cronica cinematografică și altădată în medalionul „Jean Marais”, în timp ce volume bune de proză și poezie așteaptă cu răbdarea valorilor durabile să capete și ele un locșor în pagina culturală. Nimeni nu pretinde cotidianului publicarea în fiecare număr a unui material amplu de critică literară, greu de elaborat de la o zi la alta. Dar contactul permanent cu cartea literară trebuie menținut prin diversele forme de prezentare a volumelor publicate, cu cît mai multe și mai variate cu atît mai eficace. Întîia întîlnire cu noile apariții o realizează fișierul bibliografic. Prin natura lui, el trebuie să se caracterizeze printr-o maximă operativitate. În general, în ultima vreme se face mai eficient față acestei cerințe. Dar indicarea intrării cărții în librărie ar fi bine să fie însoțită și de anunțul cu cîtăva vreme înainte a aparițiilor viitoare, trezind prin știri și note pregătitoare interesul cititorului. În privința poeziei, discuția în jurul plachetelor înainte apariției ar aduce o contribuție la sporirea atracției pentru acest gen. Atractiva anunțare la scurte intervale a ceea ce se publică în următoarele luni nu pe sistemul încetățenit al convorbirii ocazionale cu cîte un director de editură care enumeră pe colecții titlurile producției editoriale anuale, ar întrefine cunoașterea publicului și s-ar impune mai tare memoriei sale. Cele spuse mai sus înseamnă implicit că fișierul nu trebuie să se mărginească la înșiruirea seacă de titluri. De altfel, „Romînia Liberă”, „Scînteia Tineretului” și „Informația Bucureștiului” au completat fișierul cu rubricile „Ce să citim”, „Citiți aceste cărți”, „Vitrina cu cărți”, „Noutăți”, unde cititorul poate afla tematica lucrărilor apărute. O asemenea prezentare se dovedește folositoare fiindcă nu întotdeauna titlul e o indicație îndestulătoare în privința aspectelor pe care cartea le tratează și

care, deci, interesează pe unii sau alții din lectori. Deși în progres față de acum cîtva timp, atît ca text cît și ca aspect grafic, nota fiind însoțită îndeobște de un facsimil al copertei cărții, nu trebuie să existe o stagnare în căutarea mai departe a cît mai multe și atrăgătoare forme de a semnala noile apariții. Mici medalioane, anchete printre cititori, reproduceri de citate semnificative din volumele recent publicate, știri din viața literară, pot avea darul să fixeze atenția cititorului asupra șantierului literar, asupra operei lor beletristice de valoare. Nu trebuie omisă aici curiozitatea firească a amatorului de literatură pentru biografia scriitorului, pentru procesul de creație al operei literare. O incursiune indiscretă în laboratorul artistului, punînd în lumină activitatea acestuia, îl va lega mai tîrziu pe lector de lucrarea tipărită ale căreia probleme și poate dificultăți le-a aflat încă din perioada gestației. Cursivul, reportajul alert, plin de prospețime și sevă, trebuie folosit pentru a face din cititor un prieten al artistului, un obișnuit al librăriei și bibliotecii. Un aport în această direcție îl are rubrica publicată adesea în „Informația Bucureștiiului” sub titlul „Cronică de librărie” semnată de G. Vîntu. O inițiativă bună a aceluiași ziar a fost și inițierea unor interviuri cărora însă, după o convorbire cu poetul Ion Horea, nu pricepem de ce nu i s-a mai dat curs?! E de asemenea utilă popularizarea bibliotecilor prin materiale ca „Noi achiziții la Biblioteca centrală de stat” („România liberă”, Nr. 5825). În experimentarea unui șir de modalități interesante de prezentare a cărții este recomandabil să se preia creator și tradițiile progresiste ale presei noastre din trecut. În condițiile grele ale regimului burghez-moșieresc, cînd trebuia luptat pentru apariția fiecărui cuvînt care să exprime adevărul, cînd resursele materiale ale ziarelor democratice erau atît de precare, e uimitoare ingeniozitatea și inițiativa înflăcărată cu care conden-

terii știau să-și afirme convingerile într-o notiță cît de mică și prin cîte metode să facă publicul receptiv la opinia lor.

În afară de „Scînteia”, și într-o oarecare măsură „Scînteia Tineretului”, la celelalte cotidiene luarea de atitudine le-a revenit multă vreme doar materialelor critice ample. În ultima perioadă se remarcă intenția de a emite o judecată de valoare de ansamblu asupra cărții recomandate, dar ea e exprimată încă rar și cu prea multă timiditate.

Chiar dacă prezentarea scurtă a cărții conține o opinie generală judicioasă despre lucrare, ea nu suplinește desigur după cum arătam mai sus, recenzia și cronica literară, care permit o discuție analitică menită să-l călăuzească pe cititor în însușirea criteriilor estetice marxiste de apreciere și valorificare a operei de artă. Dar deoarece bogăția aparițiilor literare face imposibilă dezbaterea fiecărei lucrări în parte în presa cotidiană, datoria criticului este, în primul rînd, de a selecta pentru această dezbateră acele lucrări care sînt cele mai reprezentative în dezvoltarea literaturii. Uneori se simte nevoia combaterii anumitor tendințe artistice dăunătoare în producția literară, și avertizarea publicului în această privință îl ajută la întărirea discernămintului și închegarea concepției lui estetice. Apoi, și dintre lucrările reprezentative, selecția trebuie să încerce o îmbrățișare cît mai vastă tematică și de genuri și specii literare, satisfăcînd astfel preferințele diferitelor categorii de cititori. Din acest punct de vedere ne întrebăm cum e posibil ca din cinci note de lector publicate în curs de trei luni (mai, iunie, iulie 1963) în „Munca” două să privească culegerile de nuvele care în cea mai mare parte evocă trecutul întunecat al mahalalei: „Preludii” de Maria Arsene și „Croitor pentru săraci” de Eugen Teodoru, iar a treia să prezinte „Tineri sondori” de Aurel Leca. În selecția, în organizarea analizei materialelor beletristice, „România liberă”

a știut să alterneze poezia cu proza, studiile de critică și istorie literară cu memorialistica sau edițiile din literatura clasică. O tentativă asemănătoare de a înfățișa fenomenul literar în complexitatea lui se observă și în „Scînteia tineretului”. Desigur că printre criteriile de selecție ale cotidianului în cadrul aparițiilor literare trebuie să se numere și respectarea specificului său. De exemplu, „Scînteia Tineretului” subliniază aportul lucrărilor care se adresează mai ales tinerilor. Dar aceasta nu duce la o înțelegere greșită a specificității care să omită popularizarea operelor majore ale literaturii noastre. În orice caz discuțarea analitică a volumelor de literatură trebuie să aibă o selecție judicioasă, determinată de un plan bine chibzuit, elaborat în strînsă legătură cu editurile care să furnizeze informațiile necesare asupra aparițiilor pe o perioadă viitoare mai îndelungată. Alegerea făcută la voia întâmplării denotă minima rezistență și dă efectele cele mai proaste. În legătură cu selecția operelor literare, se pune și problema comentării în paginile cotidianului a edițiilor din clasici și a traducerilor din literatura universală. Fără îndoială, prioritatea o au volumele de literatură originală. Dar lipsa menționării în materialele de critică literară a aparițiilor din patrimoniul clasic sau ale autorilor de peste hotare, restrînge aria orientării publicului. Să nu uităm că mulți dintre cititori participă la diverse forme de învățămînt, unele seral sau fără frecvență, și atingerea problemelor pe care le întîlnesc în studiul lor, semnănd în această direcție cele mai noi interpretări și contribuții le este de un real folos. De asemenea pentru cei ce au terminat mai de mult școala rămînînd poate tributari în asimilarea clasicilor unei viziuni învechite, anunțarea progreselor făcute în cunoașterea, explicitarea și aprofundarea capodoperelor este cît se poate de bine venită. „Romînia liberă” face uneori asemenea prezentări, „Scînteia Ti-

neretului” sub semnătura lui F. Gheorghie prezintă cu conștiinciozitate și spirit critic „Contribuții documentare la biografia lui Eminescu” de Augustin Z. N. Pop. Trebuie să se țină seama că în formarea gustului literar, scop pe care activitatea ziarului îl urmărește, luminarea tradițiilor literaturii noastre, îndrumarea în înțelegerea capodoperelor literare este absolut necesară. Dar asemenea lucrări mai sînt de multe ori întîmpinate în presa cotidiană cu o placiditate întristătoare din punct de vedere cultural. Dacă nu ne referim decît la volumul VI din opera eminesciană, publicat de acad. Perpessicius — aport de o valoare care nu mai trebuie subliniată — constatînd că nu a fost salutat și popularizat la timp cum se cuvine în publicațiile cotidiene, ne devine lîmpede cît e de necesar ca această deficiență să fie remediată. Lipsa aproape totală din cotidienele noastre a comentariilor și notelor despre aparițiile din literatura universală ni se pare cu totul nemotivată. Cunoașterea realităților din alte țări a atras întotdeauna, pe bună dreptate, pe cititori. Oare ziarul nu are datoria să călăuzească pașii spre aceste limanuri necunoscute ogîndite în filele cărții, să-l ajute în aprecierea specificului unor literaturi și opere de tip diferit decît cea națională și a unor scriitori dintre care unii n-au ajuns încă la metoda de creație a realismului socialist? În ultimele luni, un singur articol critic „O preiață care are nevoie de preiață” de Constantin Sirbu despre introducerea lui Ion Brăescu la culegerea de proză „Jetoane de prezență” a scriitorului belgian Daniel Gilles („Romînia liberă” nr. 5788) și o singură recenzie la Giovanni Ayno, „Anii maturității” („Romînia liberă” nr. 5825) oferă un indiciu pentru diversitatea problemelor pe care le ridică literatura contemporană de peste hotare și de ce expunerea lor în presă se dovedește extrem de importantă. Apelul la critica cunoscuți, a căror activitate reprezintă neîndoiehnice o garan-

ție de judiciozitate, a dat bune rezultate și la „Scînteia tineretului” și la „Romînia liberă”. Ziarul trebuie însă să se preocupe paralel și de formarea unor cronicari proprii, utilizînd curajos condeiele tinere. Nu întîmplător mulți dintre criticii noștri de frunte și-au făcut ucenicia în presa cotidiană — dacă nu am aminti decît pe academicianul G. Călinescu. Dar dacă lansarea și susținerea unor tineri critici e o acțiune fructuoasă, cum o dovedesc materialele lui Mircea Anghelescu din „Munca” sau ale lui Marin Sorescu din „Scînteia tineretului”, aceasta nu trebuie făcută cu ușurință. Publicarea de pildă a unor articole de felul compoziției școlărești despre „*Tineri sondori*” de Aurel Leca, apărută sub semnătura lui Ion Voicu („Munca” nr.4818) nu e de natură să mulțumească exigențele cititorilor. Faptul că recenzia este mai scurtă nu trebuie să incite spre o consemnare impresionistă, spre ocolirea judecăților de valoare principiale. Cîteodată mai întîlnim în coloanele ziarelor afirmații necontrolate, subiective, care nu rezistă în fața unor criterii științifice. De pildă, recenzînd „*Cartea despre vremuri multe*” a lui Ion Pas („Informația Bucureștiului” nr. 3052) N. M. ne dezvăluie o ciudată ierarhizare a speciilor literare: „Memorialistica”, trece drept unul dintre cele mai dificile genuri literare, ceea ce explică, în bună măsură, faptul că el este atît de rar abordat cu succes”. Încă de la începutul literaturii noastre memorialistica de călătorie, jurnalul, proza epistolară, au fost de nenumărate ori abordate cu depînă preluare de scriitorii noștri de la Dînicu Golescu, Alecsandri și Russo, etc. și continuată de nenumărați scriitori pînă la Mihail Ralea și Geo Bogza. Cit despre ierarhizarea speciilor literare după criteriul „dificultății” lor, punctul de vedere ni se pare hazardat, discutabil.

Competența în analiza operei literare e legată nu numai de siguranța în mînuirea criteriilor estetice marxiste ci și de o serioasă cunoaștere a patrimoniului

literaturii. Cu atît mai penibile ne par scăpările în această direcție, cum e de pildă considerarea lui Cristian Sîrbu drept un *predecesor* al lui Neculață („*Cărți noi în librării*” — „*Pași spre lumină*” — „Scînteia Tineretului”, nr. 4366) sau credința că „*Județ al sărmanilor*” ar fi o carte a lui Sadoveanu, cînd nu este decît un capitol din „*Hanu Ancuței*” (H. Zalis, recenzia la monografia lui S. Bratu despre Sadoveanu, în „Romînia liberă” nr. 5338).

Un timp, concizia anumitor prezentări din cotidiane a furnizat un pretext pentru lipsa luării de poziție, pentru atitudine necritică, adesea cu tendințe apologetizante. În prezent, în majoritatea materialelor, această înclinare nu se mai remarcă. Dar ca o reminiscență a ei întîlnim, într-o serie de recenzii, plutirea în generalități, neargumentarea și neexemplificarea părerilor critice. În fișierul bibliografic despre *Victoria Ana Tăușan*: „*Cadențe*”, („Rom. liberă” nr. 5816), T. Virgolici deși surprinde bine profilul poetei, enunță fără a concretiza lipsurile volumului, ceea ce nu folosește nici scriitoarei nici cititorului.

Tinderea spre o tinută științifică a materialului de critică literară nu trebuie să fie confundată cu răceala, cu didacticismul și pretențiozitatea. Entuziasmul, căldura cu care sînt prezentate și recomandate cartea, contribuie nemăsurat la interesarea lectorului, la trezirea dorinței de a cunoaște literatura. Tonul sec, ex-catedra, care e folosit îndeobște în parcimonioasele materiale de critică literară din „Informația Bucureștiului”, deservește opera, chiar dacă aprecierea e corectă. De pildă, recenzia cenușie și telegrafică la „*Palma lui Hercules*” de H. Zincă (nr 3059) e departe de a invita la lectura cărții. Graba care se desprinde aproape totdeauna din materialele de critică ale acestui ziar face o impresie penibilă. De exemplu, după o expeditivă enumerare tematică la volumul „*Poemă citadină*” de *St. Iureș*, Miron Dragu își mărginește analiza la următoarea frază:

„Viața orașului nou socialist pe care-l cîntă „Poema citadină” oferă o bogăție de aspecte pline de poezie; alegerea simbolurilor, nuanțele imaginii, contururile sentimentelor, impun de aceea un efort de creație deosebit” (nr. 3046).

În cadrul unui colocviu din revista „Presa noastră”, poeta *Nina Cassian* a combătut tonul indiferent utilizat uneori în cronici, care nu exprimă deloc „obiectivitate” sau „imparțialitate”, fiind doar plat, neatrăgător pentru cititor. Obiectivitatea criticului depinde de aplicarea criteriilor estetice științifice și de definirea prin prisma lor a operei de artă cu toată dragostea pe care o poartă literaturii și pe care are datoria s-o transmită publicului. Obținerea rezultatelor în munca de popularizare a cărții depinde și de limbajul criticii. În privința aceasta, maxima din „Arta poetică” a lui Boileau: „*Ceea ce e bine conceput se enunță cu claritate*” își păstrează mereu actualitatea. Talentul criticului constă tocmai în transmiterea cu simplitate și precizie a conținutului, trăsăturilor, specificului operei de artă. Dacă o face și cu un stil personal și convingător, e cu atât mai lăudabil. De ceea ce trebuie să se ferească însă e tendința spre o falsă originalitate, care-l duce spre ocolirea menirii lui principale. Se mai întâmplă să găsim în cronici sau recenzii o asemenea proză de greșit înțeleasă originalitate stilistică, care generează de cele mai multe ori confuzia și bombasticismul. De pildă, în analiza lui *C. Stănescu* la volumul de poezii „*Virsa sărutului*” de *G. Tomozei*, întîlnim următoarele comentarii: „Ziua, ora, clipa se comportă în univer-

sul creat de poet precum cele mai domestice lucruri, în virtutea principiului mișcării absolute”; sau: „Intenția sa (a scriitorului — n.n.) este de a realiza un spațiu poetic alături și derivînd din datele celui obiectiv adaptat particularităților unui temperament profund original” („*Scinteia Tineretului*”, nr. 4377). Cum va putea pătrunde cititorul în spațiul poetic de alături unde ziua și ora sînt atât de domestice în mișcarea lor absolută e greu de ghicit! În orice caz, nu va percepe cu ajutorul criticului realul univers al poeziei lui Tomozei.

Ținînd seama de rolul important — general recunoscut — al popularizării și analizării operelor literare în presa cotidiană în cadrul acțiunii de culturalizare a maselor, preocuparea mai adîncă față de aceste probleme s-a resimțit în ultimii ani, în special după Conferința pe țară a scriitorilor, din ianuarie 1962.

La întărirea eforturilor pentru îmbunătățirea rubricilor literare din pagina culturală a cotidianelor, au contribuit materialele din „*Gazeta literară*”, „*Viața Romînească*” și „*Presa noastră*” etc., care au dezbătut această problemă. Ameliorările s-au observat mai ales în „*Romînia liberă*” și „*Scinteia tineretului*”, interesate și mai înainte de a găsi formele cele mai adecuate de prezentare a fenomenului literar. Dar mai sînt încă multe de făcut. Nădăjduim că succesele viitoare pe care, prin strădania și inițiative le vor avea cotidienele în domeniul criticii literare, vor fi îmbinate cu operativitatea care trebuie să facă parte din specificul acestor publicații.

TUDOR ROTARU

— de peste hotare —

OKTIABR, nr. 7/1963

Maiakovski a redevenit obiectul preocupărilor unor „specialiști” în literatura sovietică din Occident. Spre deosebire de trecut, nimeni nu contestă azi talentul și

influența sa asupra poeziei universale contemporane, iar poziția față de marele poet al revoluției nu se mai reduce la formula exclusivistă — „il acceptăm sau nu”. Exegeții

occidentali de azi ai lui Maiakovski îi contestă însă altceva, și anume ceea ce constituie conținutul esențial al creației sale — legătura sa organică cu revoluția socialistă și, implicit, ceea ce determină actualitatea moștenirii sale în poezia și dramaturgia contemporană. Polemizând cu acești exegeți ai operei maiakovskiene, A. Matcenko, autor al unor cunoscute monografii și studii despre poet, desprinde două modalități de interpretare aparent diferite, dar care au, în fond, o finalitate comună. Unii, ca Benjamin Corelly (Franța) și Angelo Maria Ripellino (Italia), consideră scurta și efemera etapă futuristă a lui Maiakovski drept momentul esențial care a determinat tot ce este nou și original în întreaga sa operă. Fără trecerea prin futurism — spun ei — n-ar fi fost posibile marile sale inovații în poezie, în dramaturgie, în limbaj și ritm etc. După Corelly, Maiakovski ar fi rămas credincios futurismului pînă la sfîrșitul vieții sale, iar după Ripellino, fără „cubofuturism” el n-ar fi putut ajunge la acele culmi pe care le-a atins după revoluția din Octombrie. Sînt raționamente care repetă încercările de a monopoliza inovația în literatură în favoarea decadentismului cu scopul implicit de „a se demonstra” efectele „sterilizante” ale revoluției și ale socialismului asupra dezvoltării literar-artistice. Exagerarea etapei futuristice în biografia literară a lui Maiakovski urmărește să disjungă evoluția creației sale, și deci și a însemnătății ei universale, de adeziunea totală, organică și militantă a poetului la cauza revoluției din Octombrie, pentru a oferi astfel, fără a recurge la denigrări triviale anticomuniste, o imagine deformată a acestuia. Însă urmele futurismului în opera poetului sînt atît de neînsemnate și atît de puțin semnificative, încît alți „specialiști” în Maiakovski ca A. Jacobson și P. Blake (S.U.A.) preferă să nu mizeze pe această carte. R. Jacobson, care s-a ocupat mult de estetica și teoria

futurismului, nu stăruie asupra acestei etape din creația lui Maiakovski. Exegeții americani „admit” că poetul a fost sincer devotat revoluției și a pus în slujba ei întreaga sa ființă. Dar... poetul devine pentru acești exegeți americani un om sfîșiat de contradicții interne, un om care a trăit din iluzii pe care și le-a creat singur, un izolat (!) pentru care realitatea, viața, nu erau decît un joc, „un scenariu după care el a jucat în filmul vieții sale”. Întrucît opera și viața poetului nu oferă „probe” pentru susținerea unor astfel de caracterizări, se recurge la explicații psihanalitice, la comparații arbitrare (cu Kafka, de pildă), creindu-se, în scopuri propagandistice, imaginea tradițională pentru societatea burgheză, a unui „mucenic” lovit de un destin tragic. În astfel de interpretări, opera esențială a lui Maiakovski, ceea ce a creat el după revoluția din Octombrie, nu ocupă locul ce i s-ar cuveni de fapt și apare într-o lumină care o deformează. Revoluția, al cărei suflă măreț și viguros a inspirat opera maiakovskiană, nu mai apare ca marele demiurg al unei epoci noi și al unei arte noi, optimiste și îndrăznețe, ci izvorul... tragediei unui poet genial. Victor Sklovski scrie în recentele sale amintiri despre Maiakovski, că „el lucra după regulile și legile viitorului”. Criteriul viitorului e tocmai ceea ce nu le convine actualilor exegeți occidentali ai poetului, remarcă A. Matcenko, fiindcă ei preferă să-i aplice criteriile trecutului.

Autorul polemizează apoi cu unii critici sovietici, care minimalizează importanța unei delimitări principiale clare a lui Maiakovski de futurism (ca L. Lazarev și V. Turkov). Nimeni nu neagă etapa futuristă a lui Maiakovski. „Ca și alți cîțiva artiști (Mayerhold, de exemplu), scrie Matcenko, sincer devotați Revoluției, în primii ani ai puterii sovietice Maiakovski și-a legat chiar speranțele într-o renaștere a artei, de futurism. Dar viața i-a convins — pe Maiakovski, în primul rînd — că nu

există decît o singură cale de inovație în artă — calea participării la lupta revoluționară a poporului, dezvoltarea creatoare a marilor tradiții ale realismului... În atitudinea poetului față de futurism un rol nemăsurat mai mare l-a jucat depășirea acestuia, decît însușirea lui". Printre scriitorii aparținînd diverselor grupări și curente din prima perioadă de după revoluție, au fost desigur oameni talentați, scrie autorul, iar unii au lăsat opere care aparțin fondului de bază al literaturii sovietice. Aceasta se datorește, însă, nu futurismului, ci vieții noi, ideilor noi, abandonării pozițiilor ideologice și estetice false ai căror prizonieri au fost. Iar numele lui Maiakovski nu poate și nu trebuie folosit pentru a se da tuturor acestor curente și grupări o poliță în alb globală.

În același sens autorul polemizează și cu I. Ehrenburg, contestînd aprecierile sale despre Maiakovski din recentul volum cu amintiri. Printre altele,

„IMPACT“, nr. 2/1963

Dintre numeroasele reviste editate de UNESCO, publicația trimestrială „IMPACT“ se ocupă de problemele științifice în legătură cu societatea contemporană. Fiecare fascicol cuprinde cîteva lungi studii sau eseuri scrise de specialiști din diferite țări; lipsesc articolele mai scurte, rubricile, notele de lectură. În numerele precedente au fost tratate probleme de cooperare științifică, subiecte despre rolul științei în progresul tehnic al țărilor înapoiate și în accelerarea dezvoltării agriculturii. S-a acordat importanța cuvenită politicii oficiale față de știință — aceasta fiind considerată ca o forță productivă pusă în slujba popoarelor.

În numărul din trimestrul II al anului 1963 se remarcă studiul lui Sacha Ezratty intitulat „Cinematograful și societatea“. Introducerea conține un istoric al cinematografului cu date statistice

A. Matcenko socoate neîntemeiată prezentarea lui Maiakovski numai ca pe „un distrugător“ al conceptelor vechi despre frumos, și nu ca pe un descoperitor al frumosului nou, generat de Revoluție. Această caracterizare înseamnă o revenire la futuriști, pentru care marele poet era un „dezestetizator“! Inovația lui Maiakovski nu constă numai în faptul că a dărîmat „vechile statui“ ci, în primul rînd, că a găsit în noua realitate mari resurse noi pentru făurirea frumosului, inspirat de opera măreață a poporului revoluționar.

Poezia lui Maiakovski rămîne poezia marilor idei ale secolului nostru. El a descoperit în Revoluție un izvor nesecat de sentimente profunde, de idei artistice noi și îndrăznețe; el s-a contopit integral și organic cu clasa revoluționară și partidul ei, de care nu va putea fi desprins niciodată și de nimeni.

I. P.

și amănunte privitoare la organizarea producției. Cît despre alegerea subiectelor pentru filmele artistice de lung metraj, autorul, analizînd situația din țările capitaliste, se preocupă de consecințele morale ale industriei cinematografice, care aduce atît de mari profituri. Sînt desvăluite rezultatele unei anchete făcute în S.U.A. asupra unui număr de 115 filme realizate acolo. În acestea, majoritatea personajelor principale nu exercită nici o meserie; se comit 406 crime și 43 încercări de asasinat. O altă anchetă analogă din Franța indică printre eroii masculini numai un procent de 26% avînd pe ecran o profesie retribuită, ceilalți fiind oameni fără ocupație sau gangsteri.

În filmele din țările apusene, brutalitatea excesivă e neîmpinsă; lupta fizică constituie un mijloc normal de soluționare a conflictelor. Nu este de mi-

rare că o astfel de cinematografie, ajunsă școală a viciului, are o influență nefastă asupra adolescenților, contribuind în mare măsură la creșterea delincvenței juvenile. Contrastînd cu cele de mai sus, apare cinematografia în serviciul culturii și educației. În U.R.S.S., de pildă, se realizează pentru învățămîntul școlar și universitar vreo 50 de filme pe an, cărora li se adaugă nu mai puțin de 700 altele, pe teme documentare și de popularizare științifică, produse de 30 de studiouri de specialitate.

Un alt eseu interesant poartă titlul „Lomonosov și știința timpului său”. Este scris de Luce Langevin, profesoară la Universitatea din Paris, subiectul făcînd parte dintr-un ciclu de conferințe publice alcătuit „Schiza unei istorii a gîndirii științifice”. Autoarea explică rolul marelui savant rus care, unind teoria cu practica, îmbrățișează într-o vastă sinteză diversele domenii ale științei. Universalitatea, profunzimea și originalitatea operei științifice și filosofice a lui Lomonosov sînt examinate, considerîndu-se condițiile sociale și istorice ale Rusiei secolului XVIII și rezis-

tențele pe care el a trebuit să le învingă. Fondator al Universității din Moscova, părinte al chimiei-fizice, el stabilește relațiile dintre știință și economia națională; precursor genial, Lomonosov a venit cu idei avansate referitoare la materie și mișcare, la căldură, lumină și culoare, la evoluția naturii.

Un profesor de la facultatea de medicină din Lyon, A. Policard publică în același număr din revista „Impact” un „Eseu asupra psihologiei muncii științifice în echipă”. Actualmente, pentru cercetările universitare și tehnice de pretutindeni, activitatea științifică individuală nu poate fi concepută avînd în vedere complexitatea temelor propuse precum și necesitatea utilajului și materialului necesar. Astfel se generalizează lucrul în colectiv, comunitatea eforturilor intelectuale. Autorul atinge îndeosebi latura psihologică a colaborării între diferite personalități, studiind modul de formație a cercetătorilor, constituirea și felul de a funcționa al echipelor eterogene de specialiști.

J. M.

FRANKFURTER HEFTE, nr. 6/1963

După mai bine de treizeci de ani, în R.F.G. apare din nou o carte despre mineri! Faptul e semnificativ, cum remarcă criticul literar Friedhelm Baukloh în revista vest-germană, semnînd cronică asupra romanului „Oameni în beznă” de Max von der Grün — Ed. Paulus, Recklinghausen (R.F.G.) 1962. Autorul cărții, el însuși miner, înfățișează situația disperată a muncitorilor din exploatarea subpămîntene de pe teritoriul Republicii Federale. În anul 1932, și minerul Bruno Glückovski încercase să zugrăvească viața chinuită a tovarășilor săi. O prelungită tăcere s-a așternut după aceea în timpul prigoanei hitleriste. Nici după anul 1945 editurile vest-

germane nu s-au mai încumetat să prezinte viața minerilor.

Regimul cazon, instituit și sub pămînt, n-a îmbrăcat forme mai umane atunci cînd societățile minere au fost surprinse de criza cărbunelui. Măsurile de protecție a muncii au fost și continuă să fie neglijate. Economii se fac pe seama sănătății și puterii de rezistență a muncitorilor.

E explicabil deci răsunetul pe care l-a avut romanul lui Max von der Grün în regiunile minere. Cînd n-au mai putut stăvili răspîndirea cărții, patronii au trecut la represalii, au interzis interviurile cu autorul la televiziune. Presa din regiunea Ruhrului (meleagurile descrise în carte) a relatat însă în lungi

articole întilnirea a 40 de mineri cu autorul. Acesta a explicat că un țel al romanului a fost pledoaria pentru asigurarea securității muncii în mină.

După cum observă cronicarul, Max von der Grün, prin cartea sa de debut, demonstrează că în Germania occidentală există posibilitatea, ca și în alte țări (Anglia, Franța, Italia, Suedia) să se dezvolte din nou romanul proletar cu elemente puternice de critică socială. Cartea e scrisă cu patosul indignării. O secvență din munca mecanicului de locomotivă din mină apare concludentă: „Aici, jos, există porțiuni de drum pe care trebuie să le străbați înclinat; circula locomotive Akku care trag trenuri cu cărbuni; din locomotivă mecanică nu poate scoate capul pe fereastră, fiindcă riscă moartea; de altfel ei nu știe niciodată dacă va ajunge teafăr la capătul drumului. Asta-i un țel de joc, un joc de-a viața și moartea, un joc care n-are nici o legătură cu munca”.

Multe date sînt culese din propria experiență a autorului, care a preferat să lucreze doi ani chiar în schimbul de noapte, astfel ca orele de zi să le poată dedica scrisului

Max von der Grün s-a născut la Bayreuth. El n-a putut să-și termine școala superioară, pentru că tatăl său fusese internat într-un lagăr de concentrare. Faptul e menționat într-un țel și în roman. Un personaj, minerul Sepp, istorisește tovarășului său de muncă, viitorul preot evanghelic Brinkmann: „Tatăl meu a fost arestat în anul 1938. Doi ani de zile am așteplat știri de la el. Nici nu știam unde se află. Apoi a sosit o scrisoare, al dracului de scurtă, fără adresă, doar cu semnătura lui. Scrisoarea fusese trimisă pe furiș, din lagăr. El așternuse cuvintele: „Voi în

lume trăiți cu teamă — eu am isprăvit cu toate acestea”.

În anul 1943 von der Grün a fost înrolat pe front și, ajungînd prizonier la americani, a descins la New-Mexico pentru prima oară într-o mină. Mai tîrziu a plecat în regiunea minieră a Ruhrului, unde lucrează de 12 ani.

Împotriva acestei cărți au izbucnit violentele atacuri ale conducătorilor exploataării minere. O aprinsă polemică s-a stîrnit în cadrul unor consfătuiri și interviuri. Întreaga activitate a scriitorului, editarea cărții și luările de cuvînt ulterioare au însemnat o luptă pentru apărarea demnității. Nenumărate fapte sînt dezvăluite vehement în roman. O expresie a situației umilitoare, existentă în minele vest-germane, este de pildă sistemul de numerotare; cifrele sînt imprimare pe salopeta fiecărui miner, al cărui nume nici nu este reținut de patroni. În secolul XX acești oameni sînt supuși la munci tantalice, sînt tratați ca niște sclavi, vînduți și cumpărați. Ca document uman, romanul este tulburător.

Cît privește recenziile din „Frankfurter Hefte”, ea e scrisă cu obiectivitate și discernămint. Totuși, uneori, autorul articolului nu e consecvent. El citează cuvintele pătrunzătoare ale lui Hubalek: „preoții sînt complicii Bonn-ului”, dar mai tîrziu insistă asupra rolului bisericii evanghelice în ocrotirea muncitorilor din subterane. În fond este vorba de o ineficientă atitudine filantropică, fariseică, care nu rezolvă desigur marile probleme sociale ale celor din mină.

Patosul cu care cronică relevă apariția unui roman cu temă muncitorească, merită să fie evidențiat.

D. LUDOVIC